Biekorf. Jaargang 29

bron
Biekorf. Jaargang 29. Wed. L. De Plancke, Brugge 1923

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001192301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

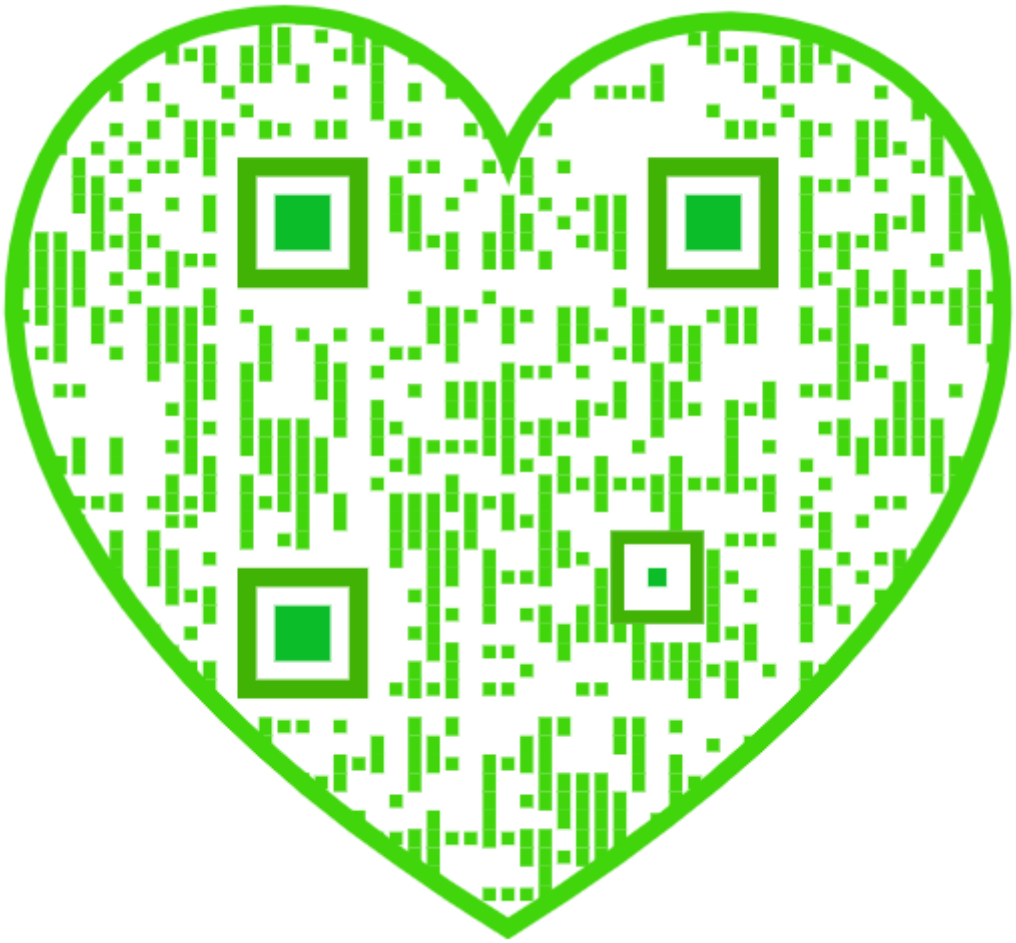

(Bijblad van Biekorf, t^k 12).

Bladwijzer van Biekorf 1923

A. Opstelwijzer[1]

* Slapende botten van Guido Gezelle: 'O tijd gij vaert en vaert zoo snel' (1-2). - 'O God zijt mij gezegend' (81). - Nog achterlaterkes: 'Waar gaat men naartoe met de taal' (24). - 'Het snuistren is uw ambt' (71)		1-2, 81, 24, 71
Antonius Flamingk. (Vervolg uit 1922).	J. FRUYTIER	2-9
* Ossen	C. GEZELLE	9-10
Aanvullende Kantteekeningen bij Gedichten, Gezangen en Gebeden van Guido Gezelle. (Vervolg uit 1922)	A. WALGRAVE	10-13, 34-39
- S. Pieter's-boven (= Yper's leegste)	K. Troch	13
Iets over het krachtig gebed van keizer Karel	G. CELIS - J. VALCKENAERE	14-16, 89-91
De Oorlog in Dickebusch en omstreken (Vervolg uit 1922).	[A.V.W.]	16-20, 41-46, 63-68, 92-94, 116-118, 137-140, 186-189, 235-237, 257-260...
- Nog een oud stuk ['Inlechbouck van de Pitance' van Diksmuide] weer uitgekomen.	J. VALCKENAERE	20
- Aan Karel Van de Poele, uitvinder van de Trolley		20-21, 47, 69
Handzaeme (= de hanze's am?)	J. CLAERHOUT	21
- Cafmeyer (Kampfmeyer?)	T.R.	22

(1) UITLEG DER TEEKENS:
* = duidt aan dat 't aangewezen opstel een geschald of gedicht is;
[] = omvat een hoofdinge die niet uitgedrukt staat in 't gemeld opstel; - = wijst op een mengelmare of tusschenwoordeken.

- Klinke-bel-tale (vgl. Biek. 1922)	J.V.	22
- De vijf schabreuze vragen	J.V.	22
- Vlaamsch gespreeksel [over: ‘die blijft hangen’ of ‘die neerevalt’] ook in 't Noormansch gangbaar.	J.V.	23
- Kniedeuntje [God gedenke Kallemoeie's ziele]	T. RAEPAERT	23
- Loontje komt op zijn broodje!	L.D.W.	23
Nieuwjaarders op hun schooironde [: I. 'k Hên een touwtje; II. Nieuwe jaren, nieuwe ruizen]	J. Boorduyt	23-24
- [Wantaal]. Dagbladvlaamsch (24). - Vlaamsch of Fransch? (52). - Maar Vlamingen toch... uw Vlaamsch! (80). - Altijd dat Fransch (101). - Mijn Vlaanderen heeft een eigen taal! (130). - Ik heb me nu aan 't Fransch gezet (190). - En is dat ookal Nederlandsch? (200). - Al boter aan de Galge (234).- Ons ergste vijanden? (260)	ZONDE GODS - MERCHIE - WEE - B.N. VERBOLGHEN.	24, 52, 80, 101, 130, 190, 200, 234, 260
Oordeelmatig onderzoek van 't zoovernoemde Necrologium der Abdij van Zonnebeke	L. DE WOLF	25-32, 81-89, 105-111, (vgl. 167)
* Mijn boeken	C. GEZELLE	32-34
De Duivelsput te Knocke-a-zee (Zeisel)	B. DE LANGHE	39-40
- EH. Edm. Denys †		46-47
- Kockenpoo (= Cocquempot?)	T.R.	47
- Drooghoutte (= Bois sec)	W.I. D'OORE	48
- Wie wordt er gediend tegen 't tandzeer?	H. ALLAEYS	48

- [Woordverzetting: een voorbeeld]		48
- [Niet: ‘ontvangen’, maar ‘thuis, sprekelijk zijn’]		48
Westvlaamsche zendelingen te Torpa [Lievens en Van den Bon]	C. SCHERPEREEL	49-51
* Later op den Dag	C. GEZELLE	51-52
Aard en belang van Volkskunde	L. DE WOLF	53-59
De Tooverhorloge (Stilgeleid door H. Verriest)	PR. DENDONCKER	59-60
* 't Spijt me dit... 't Spijt me dat.	A. MERVILLIE	60-62

- Zegmacht bij 't volk (voor verdietschingen)	W.I. D'OORE	68, 96, 140-142
- Hij was niet bang (aan den 'Kinderput')	C. DE VUYST	69
- [Ezelpoort, en niet 'de Oostendsche Poort']	DE BEER	69-70
- Brugsche 'Style' [= Brugsche geest]	DE BEER	70
- Baeniaertskercke [niet Drynnaertskercke] alias Coxsida	[K.D.F.]	70-71
- Pijlpetaandjes.	N.J. - H.V. - T.R. - K.D.F.	71, 95-96, 119
Pombreu (= de Pomereu?)	T.R.	71
Boekennieuws.	T.R. - J.F. - L.D.W. - J.B. - A.M.	72, 94, 192, 215 216, 237-240, 262-263, 285-287
- [Onze Vader. - Wees Gegroet]. (Volkskundige omzetting)		72
Een half woordeken over het Bargoensch	H. ALLAEYS	73-79
* Mijn ziele zocht	J. BITTREMIEUX	79-80
Een oud 'Gebed voor Vlaanderen'	[V. HILDEBRAND] - L.D.W.	91-92
- [Zeispreuken]		96
Bij een der 'Gedichten, Gezangen en Gebeden' van G. Gezelle: Aan E	A. WALGRAVE	97-101
* Jongzijn - oudzijn	A. MERVILLIE	102-105
Hun eerste werk van bermhertigheid.	J. LEROY	112-115
- [Volkszeg: Op Jan Bil's wagen]		118
- Vlaamsch uit de slagstreke (vgl. Biek. 1922)		119
'De Carrick' [herberg] te Vlamertinghe		119
- Een oud wijdienstelijk gebaar? (Iets uit zijn duim zuigen)	J.V.	119
- Een Spellewerkdeuntje (Zunnetje, me blommetje)	[K.D.F.]	119

- [Kloklied: op 'Deizelommegang']		120
- Spotverzen en Naamrijmpjes: Nette, Lette, Harjette	L.B.	120
De drie Martelaars van Reninghelst	G. LAMERANT - L. DE WOLF	(120), 121-130, 224-227, 249-252

* Van een Rimpelken; Op het Koerken; De Storrem; De Dood	J.I.	131-132
Vertelselkes van tooverij van tooveraars en tooveressen uit het Fransch-Vlaamsche: 1. Een echte tooveresse; 2. De verzonken koffer; 3. Betooverde hof steên; 4. Onzichtbare kaakslagen; 5. Heksenbedrijf en bestrijdinge	[M.D.L.C]	133-137
Een vlaamsch woord voor 'Bewijs van... eenzelvigheid' (= uitken)	T.R.	140-142
- Wie zal er den broek dragen? (Volksgebruik)	D.L.	142-143
Nog van 'Sloore-mijn-nichte'	E. BARTELS	143
- Een leugenzeg: 'Wonder-boven-wonder'	E. BARTELS	144
Middeleeuwsche handelsbetrekkingen tusschen Vlaanderen en Genua (Ligurië) 1315-1620	REMO (O'FLANDERS)	145-166, 178-186, 227-234, 280-285...
- Een pronkgraf voor Hugo Verriest.	't BEREK	166
- Zonnebeke's laatste gelofteling (= A.I. Desmadryl)	F.D.W.	167
- Vondsten in de verwoeste streke: (torenvoeting, en roomsche stuks)	J. VALCKENAERE	167
- Het 'Huis van Oostenrijk'. (Waar lag dit hofstedeken?)	W.B. BRUGGE	167 168
- 't En is hier geen duiveslag. (Waarom dit zeggen)	T.R.	168
- Vinken. (Wanneer en hoeveel maal ze slaan).	A.F.	168
- Brugsche knie- en dansliedjes (Broedertje van	D.W.P.	168

liefde; Dansen in een ronde)		
Gezelle en Beweging	C. GEZELLE	169-172
* Vervoering	C. GEZELLE	173
De Menapiërs	J. CLAERHOUT	173-178
- De Kweerne verdwenen - De laatste knappe	J. CLAERHOUT	190-191, 216
- Voor de vijftigjarige verjaring aanstaande van de ‘Vlaamsche Vlagge’	BIEKORF	191-192
Emile De Monie	C. GEZELLE - H.P.	193-200, 262
Borallezondag. (Taalkundig)	J. CLAERHOUT	201-203

Kleine Handvesten: uit Kortrijk	[A. VAN DER HEYDE]	204-205
Een ontwerp ter herstelling van de kerke van Becelaere	L. DE WOLF	206-211
Pulle Vernimme's biecht	EDW. VERMEULEN	211-215
Heldengevecht	EDW. VERMEULEN	217-221
* 't Meeste wonder	A. MERVILLIE	221-223
- Volksch Spaansch? (Gildezotzegsels)	E.H.	240
- [Potuil = uil uit een pot(wilge)]	A.M.	240
De Inteekeningen vernieuwen	BIEKORF	241-244
* Durft ge klagen!	A. MERVILLIE	244-246
Hoe onze namen gesteld? (Volgens J. Vercoullie)	L.D.W.	247-249
Het kind van Maria	J. LEROY	253-257, 273-278
De malkweg	H.A.	261
- Zantekoorn. (Volkswoorden en -wendingen)	H.P.	263-264, 288
- Twoet!... ee'brood! (Zwanenoproep)	T.R.	264
Da mihi Belgas (Oorsprong en zin).	VLAMINCK	265-269
* Gaudium in labore	E.E. LAUWERS	270
De laatste strijker van Vlaanderen	J. CLAERHOUT	270-272
* Een vers dat wilde ik dichten...	C. GEZELLE	273
Wijdienstkunst en kerkbouw		278-280
- Een Westvlaamsche Zendeling vijftig jaar gelofteling (EV. Knockaert)	C.S.	288
Blok.		24, 48, 72, 96, 120, 144, 168, 192, 216, 240, 264, 288.

B. Zakenwijzer

I. Boekstelwezen

A. Scheppingen

1. *Geschald en Gezang*; Bl. 1-24-71-81, 9, 32, 51, 60, 79, 102, 131, 173, 221, 244, 270, 273.
2. *Verhaalwerk*: 112, 211, 217, 253-273.

B. Schouwingen

I. *Boekzaken*:

Bittremieux L. - Mayombsch Idioticon	237.
Bollengier K.; Van Riel L. - De Haven van Antwerpen	239.

Celis G. - Volkskundige Kalender	285.
Coussens A. - Pennetrekken Ierland	94.
[de Bock E.] - Bibliotheekgids	239.
de Bock E. - Overzicht Vl. Lttk. 19e eeuw	240.
De Cock A. - Spreekwoorden... volksgeloof, II	239.
Geyl P. - Nederland en België	239.
Gezelle C. - 4 Lessen Ndl. Lttk. Gesch.; Vlaamsche Verhalen; Herbloei	238.
Ghesquiere R. - Geestelijke liederen	72.
Lefere V. - Het II. Kruis	192.
Leurs S.; Verheyden Pr. - Mechelen	216.
Linnebank H. - Reizen en kijken; De Wonderen der Udensche Hei	262.
Moens W. - Celbrieven, 2e uitg.; Opgangen; Landing	240.
(Ogier G.); Van Eeghem W. - De Gulsighheydt	239.
Van Driessche A. - Het Glorielooze lot	215.
Verwey A. - De Vizioenen van Hadewych	239.
Walgrave A. - Gedichtengroei	215.
(Wiseman); Rabbaey E. - Fabiola	215.

2. *Beleeringen*: 10-34, 97, 169, 191, 193-262.

II. Oorgeschiedenis

A. Algemeene

1. *Aardrijkskundig*: 173.
2. *Volksstamkundig*: 173.

B. Eigenlandsche

Doening: 190-216.

III. Geschiedenis

1. *Geschiedgronden*: 20, 25-81-105, 91, 204.
2. *Geschiedkundige aangelegenheden*.
    - Beginselen: 2, 121...-280, 265.
    - Gebeurtenissen: 2, 16-41-63-92-116-137-186-235-257, 25-81-105-167, 121-224-249, 145-178-227-280.
    - Inrichtingen; 2, 25...-167.

3. *Onthoudensweerdige mannen.* - *Geloofsboden*: E. De Monie, 193-262; E. Denys, 46; K. Van de Poele, 20-47-69; H. Verriest, 59, 166; - EE. VV. Knockaert, 288; Lievens, 49; Van den Bon, 49.

IV. Geestelijk leven

1. *Heiligen*: 48.
2. *Wijdienstelijkheden*: 119, 278.

V. Kunst en wetenschap

A. Kunstwerken

1. *Groot werk*: 167, 206, 224-249, 278.
2. *Klein werk*: 166, 167.
3. *Géén werk*; 206.

B. Bedrijf en Wetenschap

1 *Tuig*: 20-47-69, 190, 216.
2 *Wetenis*: 70, 168.

VI. Volkskunde

A: Beleering

Bl. 14-89, 53,70, 91.

B. Daadzaken

1 *Meening.*
- Volkswetendheid: 39.
- Volksgeloof: 14-89, 91, 133.
- Volksverbeelding: 69.

2. *Zegging*.
- Volksspraakveerdigheid: 22, 23, 72, 119, 120, 143, 144, 168.
- Volkszegsels: 23, 95, 96, 118, 120, 263, 264.
- Volksvertelsels: 22, 40, 59, 69, 133, 253.

3. *Doening.*
- Volksgerief: 190, 216, 270.
- Volkskunst: 240.
- Volksgeplogenheden: 48, 90, 119, 142.

4. *Zaken*: 14-89, 91.

VII. Taalkunde

A. Leerstellingen

1. *Spraakkunst*: 247.
2. *Taalkunst*: 73, 201, 261.

B. Woordkennis

1. *Oordnamen*: 21, 48, 70, 119, 191.

2. *Eenling- en Eigennamen*: 22, 47, 71.
3. *Zaaknamen.*
    - Tweelingwoorden: *Brielen en brinselen, 259; *Duivel en doende, 243; *Geweld en gewoel, 135; de Kom en de keer, 235; Kramen en krasselen, 242; *Roeien en razen, 42.
    - Streektaal: 119, 263-288.
    - Huis- en Buurttaal: 23, 118, 165, 240.
    - Oud vlaamsch: 119, 201.

4. *Taaluitleg.*
    - Algemeene beleering: 73.
    - Bijzondere; van wendingen: 13, 48; van woorden en klanken: 71-95-119, 201.

5 *Wantaal*: 23...-260.

VIII. Verdietschingen

1. *Bespreking*: 48, 68-96, 140.
2. *Woorden alhier voorgesteld of gaandeweg gebezigd.*

A. Eenszins

Achèvement = volzetting, 111.
Accompagnement = gespeel, 72.
Action = duwing, 57.
Admissible = aanveerdelijk, 111.
Ajoute = toegevoeg, 88.
Alpins, Chasseurs - = Alpenjagers, 138.
Ambulance = Verpleging, 94; verpleegstand, 67.
Ambulance, Services d' - = verpleegdienst, 138.
Ambulancezaal = verpleegzaal, 97.
Analyse = inkijk, 240.
Analytiquement = ontstukkendweg, 110.
Ancestrale, Forêt - = stamwoud, 61.
Annexes, Garnir d' = bebijvoegselen, 111.
Annotation = aangeteekensel, 110.
Arcature = boogreeks, 210.
Arature aveugle = blindeboogreeks, 211.
Arête = negge, 211.
Armature de fetiêtre = sprenkels, 211.
Artillerie = geschutvolk, 43; schietmacht, 63.
Attache = vasthoud, 287.
Attention = achtervolg, 89.
Ausculter = doorhooren, 72.
Autorité = gezaghouder, 138.
Aveuglette, A l' - = onoordeelmatig, 32.
Avions = vlieggetuig, 117.
Avions, Passage d' - = gevlieg, 44.
Baie = openvak, 210.
Baluster = speek, 96.
Bibliotheek = boekenhalle, 266.
Biographie = levenschap, 82.
Blessé, Grand - = droeve-gekwetste, 236.
Blessé, Petit - lichtergekwetste, 64.

B. Anderszins

Aaneengebreng - rédaction, 85.
Aangedraai = toilette, 85.
Aangeteekensel = annotation, 110.
Aanveerdelijk = admissible, 111.
Aanwijzing = nota, 86.
Aarkant = envers, 105.
Achterlaterke = souvenir, 71.
Achterlatigheid = omission, 30.
Achteruitgeboer = recul, 58.
Achtervolg = attention, 89.
Afdeeling (*Leger-*) = divisie, 43.

Ader = kabel, 68.
Afgebreeksel = critique malveillante, 58.
Allerlandsch = internationaal, 54.
Alpenjagers = chasseurs Alpins, 138.
Alpsche Jagers = chasseurs Alpins, 236.
Alzoo = tel quel, 66.
Ambtmatig = officieel, 17, 110.
Balkspanne = travée, 225.
Barnkrachtelijk = elektriek, 68.
Beambt = chargé (fonction), 86.
Bebijvoegseld = garni d'annexes, 111.
Bedinge = necrologium, 25.
Bergzaal = débarras, 65.
Beroemende = laudatif, 106.
Besmijten = bombardeeren, 19.
Bespreeksel = commentaire, 111.
Bewaarzaal = magazijn, 65.
Blauw, blauwgezinde = liberaal, 71.
Blijdag = feest, 288.
Blindeboogreeks = arcature aveugle, 211.
Boekenhalle = bibliotheek, 266.
Boekstelwezen = letterkunst, V.
Bombrokke, bomschroot = shrapnell, 187.
Boogreeks = arcature, 210.
Bouwschepper = bouwmeester, 279.
Breedschouwend = large d'ideés, 47.

[Vervolg Eenszins]

Bombardeeren = besmijten, 19; smijten, 42.
Bombardement = gesmijtsel, 117.
Bouwmeester = bouwschepper, 279.
Brancardiers = gekwetsten vervoerders, 236.
Caisson = schietgeriefwagen, 64.
Cardinal, Nombre = stelgetal, 86.
Cas = gebeuring, 287.
Ceux du... = de-die van..., 118.
Chef = overheid, 138.
Cintré, Toit - = hoepeldak, 119.
Codification = inboeking, 111.
Collectivement = hoopgewijsde, 54.
Combat d'artillerie = schietgevecht, 44.
Commentaire = bespreeksel, 111.
Comparaison = saambekijk, 107.
Compréhension = verstandenis, 77.
Computation = tijdgereken, 111.
Conception = gevatheid, 206; uitdenking, 55.
Confection = maak, 26.
Contre-attaque = wederaanval, 67.
Corps d'armée = legerdeel, 68; *tantième* - = zooveelste deeltal, 68.
Correct = kreksch, 87.
Crime = zonde Gods, 211.
Critique malveillante = afgebreeksel, 58.
Critisch = oordeelmatig, 25.
Cycliste = wieler, 18.
Cyclistetroepen = wielvolk, 18.
Dateeren = tijdvesten, 25.
Débarras = bergzaal, 65.
Dentist = mondarts, 48.
Dichter = vinder, 238.
Difforme = wankantig, 58.
Diminuer = verweinigen, 94.
Directive = grondstraal, 70
Divisie = legerafdeeling, 43.
Doubleau, Arc - = ribbe, 208.

[Vervolg Anderszins]

Breedweg = au sens large, 207.
Breekglas = prisme, 102.
Brielde = en tas, 56.
Burgerstandgeboekte = registre de l'état civil, 28.
Dagvak = venster, 208.
De-Dezen = les Nôtres, 67.
De-die van... = ceux du..., 118.

Deeltal, Zooveelste - = corps (d'armée, tantième -), 68.
Dekraam = lanterneau, 70.
Deun = muziek, 72.
Deunkuntstenaar = muziekant, 72.
Dienstman = homme de service, 65.
Doemspel = tragédie, 56.
Doodberichtschap = nécrologie, 111.
Doodenboek = register van overledenen, 26.
Doodenreeks = necrologium, 167.
Doorhooren = ausculter, 72.
Doorlatinge = laissez-passer, 42.
Droeve-gekwetste = grand blessé, 236.
Duwing = action, 57.
Eendertieren = uniformément, 85.
Eenleestig = uniforme, 88.
Eenmaking = unification; uniformisatie, 263.
Effenaansch = selon le fil des événements, 28.
Effenweg = simplement, 66.
Eigenlandsch = national, 57.
Eigenmaking = spécification, 57.
Foefelfukkig = tourmenté, 85.
Gastzale = salon, 67.
Gauwelijks = vite, 31.
Gebeuring = cas, 287.
Geblauwvoet = flamingantisme, 57.
Geboek = tekst, 30.
Geboekte = tekst, 110.
Geboektschap = littérature bibliographique, 286.
Gedreig = menaces, 58.

[Vervolg Eenszins]

Edition = overdruk, 26.
Eenzelvigheidsbewijs = uitken, 142.
Elektriek = barnkrachtelijk, 68.
Elektrieke verlichting = krachtdraadverlichting, 118.
Embrouillement = ingewikkel, 87.
Enseignant, Monde - = leeraarschap, 57.
Envers - aarkant, 105.
Erreur = onwaarheid, 55.
Espionnage = verklikspel, 94.
Estimation = geschatsel, 28.
Etalage = uitstal, 287.
Etat = hoebestaandheid, 141.
Etat civil, Registre de l' - = burgerstandgeboekte, 28.
Etat-majoor, De groote - = Grootstaf, 46.
Evénements, Selon le fit des - = effenaansch, meêgaandevoort, tijdmatig, 28.
Exagéré = overzwollen, 58.
Fantaisiste = grilmatig, 72.
Fébrilement = tintelvingerend, 111.
Feest = blijdag, 288.
Feest, Godsdienstig - = wijplechtigheid, 286.
Fenestrage = gesprenkel, 211.
Fini = volgrepen, 207.
Flamboyant = laaiend, vleiend, 211.
Flamingant = vlaamschwillend, 47.
Flamingantisme = geblauwvoet, 57.
Fonction, chargé d'une - = beambt, 86.
Formule = invulwending, 88.
Formules, Remplissage de - = nameningevul, 85.
Fortín = verweerstand, 46.
Fout = vergrijp, 288.
Funèbre, Style d'oraison - = lijkredig, 109.
Fur, Au - et à mesure = metterstond, 109.

[Vervolg Anderszins]

Geest = style, 70.
Gegeldschap = tarif, 28.
Gegek = plaisanterie, 238.
Gegrondheid = sources, 26.
Gekwetstenvervoerders = brancardiers, 236.
Gemaar = renseignement, 85.
Geschatsel = estimation, 28.
Geschiedsteller = historieschrijver, 288.
Geschutvolk = artillerie, 43.
Gesmijtsel = bombardement, 117.
Gespeel = accompagnement, 72.

Gespreeksel = locution, 23.
Gesprenkel = fenestrage, 211.
Gestelsel = rédaction, 109.
Gestelte = geschrifte, 107.
Getijelijk = périodiquement, 60.
Gevatheid = conception, 206.
Gevlieg = passage d'avions, 44.
Gewesteling = provincieman, 58.
Gemoord = tekst, 72.
Gezaghouder = autorité, 138.
Gezetsel = rédaction, 28.
Gouwoverste = provinciaal, 269.
Gracht = tranchée, 42.
Grafgemaar = grafgeschrift, inscription funéraire, 27, 106.
Grilmatig = fantaisiste, 72.
Grondstraal = directive, 70.
Grootstaf = groote Etat-Majoor, 46.
Heernis = parochie, 84.
Herdnisboeken = registres de catholicité, 110.
Hoebestaandheid = état, position, 141.
Hoektinne = pinacle d'angle, 210.
Hoepeldak = toit cintré, 119.
Hoograad = senaat, 71.
Hoopgewijsde = collectivement, 54.
Huizingsbevel = billet de logement, 205.
Hulpstand = poste de secours, 235.
Inboeking = codification, inscription, 111.

[Vervolg Eenszins]

Fureteur, En - = zoekzuchtiglijk, 286.
Gendarmes = wachtliên, 139.
Généralisant, En - = overschouwend, 286.
Géographie = landschapkunde, 239.
Géographiquement = liggingsgewijze, 286.
Geschrifte = gestelte, 107.
Grafschriften = grafgemaar, 27.
Harmonie = saamgeluid, 56.
Historieschrijver = geschiedsteller, 288.
Horizontaal = liggende, 210; streksch, 211.
Hospitaal = verpleeghuis, 67; ziekhuis, 65.
Hospitalisé = vergasthuisd, 188.
Identifier = uitkennen, 142.
Identité, Certificat d' - = uitkensblad, 142.
Identité, Service d' - = uitkensdienst, 142.
Importer = inkrijgen, 259.
Impulsif = schietende, 96.
Indifférence = laatlijdendheid, 88.
Indifférent = onkeurlustig, 111.
Infirmier = verpleger, 139.
Influence = inweging, 57.
Inscription = inboeking, 111.
Inscription funéraire = grafgemaar, 106.
Insérer = inspiên, 29.
Inspection = inspeur, 87.
Instinctief = indriftig, 53.
Intellectueelen = verstanden, 142.
Internationaal = allerlandsch, 54.
Interpolation = inlasch, 32.
Journalist = nieuwsbladman, 260.
Jubilé = vreugdedag, 287.
Kaart (*land*-) = landschets, 286.
Kabel = ader, 68.
Kanon = vuurmond, 236.
Klas = optrek, 186.
Kwetsuur = minking, 188.
Laissez-passer = doorlatinge, 42.
Large, Au sens - = breedweg, 207.

[Vervolg Anderszins]

Indertieren = m éthodiquement, 85.
Indriftig = instinctief, 53.
Ingewikkel = embrouillement, 87.
Inkijk = analyse, 240.
Inkrijgen = importer, 259.

Inlasch = interpolation, 32.
Inspeur = inspection, 87.
Inspiên = insérer, 29.
Intreêloove = portaal, 210.
Invang = synthèse, 206.
Invulwending = formule, 88.
Inweging = influence, 57.
Jaargebed = necrologium, 25.
Koelbestaakt = nettement, 85.
Krachtdraadverlichting = elektrieke verlichting, 118.
Kreksch = correct, 87.
Laaiend = flamboyant, 211.
Laatlijdendheid = indifférence, 88.
Landschapgeschets = paysage, 238.
Landschapkunde = géographie, 239.
Landschets = landkaart, 286.
Latteluik(*en* = persiennes, 70.
Leefleer = savoir-vivre, 56.
Leeftuigkunde = physiologie, 56.
Leeraarschap = monde enseignant, 57.
Legerdeel = corps d'armée, 68.
Legergast = militaire, 94.
Legerman = militaire, 42.
Leger-ter-nood = réserve, 187.
Legervolk = militaires, 236.
Leurwagen = lorry, 19.
Levenschap = biographie, 82.
Lichtergekwetste = petit blessé, 64.
Liggende = horizontaal, 210.
Liggingsgewijze = géographiquement, 286.
Lijkredig = style d'oraison funèbre, 109.
Maak = confection, 26.
Meêgaandevoort = selon le fil des événements, 28.

[Vervolg Eenszins]

Large d'idées = breedschouwend, 47.
Lanterneau = dekraam, 70.
Laudatif = beroemende, 106.
Letterkunst = boekstelwezen, V.
Liberaal = blauw, blauwgezinde, 71.
Lissoir = strijker, 272.
Littérature bibliographique = geboektschap, 286.
Liturgie = wijdienstkunde, -st, 278.
Liturgique, Feuille - = wijdienstblad, 234.
Locution = gespreeksel, 23.
Logement, Billet de - = huizingsbevel, 205.
Lotry = leurwagen, 19.
Luxe, Edition de - = pronkverzameling, 216.
Magazijn = bewaarzaal, 65.
Mal fait = wanschappelijk, 85.
Malhabileté = onvoegveerdigheid, 88.
Manie = ziektezucht, 58.
Mankatie, mankement = minkinge, 188.
Mèche = wieksnoer, 245.
Meesterstuk = puikstuk, 245.
Menaces = gedreig, 58.
Méthode = werketier, 30; werkwijsvoere, 55.
Méthodiquement = indertieren, 85.
Meurtrière de flèche (*sur tour*) = vanegat, 210.
Militaire = legergast, 94; legerman, 42: wapengast, wapenman, 187.
Militaires = legervolk, 236.
Ministère spirituel = zielgeherder, 28.
Monument (*Graf-*) = pronkgraf, 166.
Mouvement = roering, 55.
Munitie = schietraad, 45.
Muziek = deun, 72.
Muziekant = deunkunstenaar, 72.

[Vervolg Anderszins]

Metterstond = au fur et à mesure, 109.
Minking = kwetsuur, mankatie, mankement, 188.
Mondarts = dentist, 48.
Naarbestaakt = précis, 85.
Nameningevul = remplissage de formules, 85.
Negge = arête, 211.
Nieuwsbladman = journalist, 260.
Onkeurlustig = indifférent, 111.
Onoordeelmatig - à l'aveuglette, 32.
Onstiptelijk = vaguement, 28.
Onthouden = souvenir, 27.

Ontstukkendweg = analytiquement, 110.
Onvoegveerdigheid - malhabileté, 88.
Onwaarheid = erreur, 55.
Oorbouwbeeld = type, 227.
Oordeelmatig = critisch, 25.
Opbreng = rapport, 242.
Openvak = baie, 210.
Opgestel = tekst, 27.
Opgezicht = toilette, 29.
Ophaling = rappel, 28.
Optrek = klas, 186.
Opzetsbedrijf = travail de superposition, 210.
Overdruk = édition, 26.
Overheid = chef, 138.
Overkijk = revue, 240.
Overschouwend = en généralisant, 286.
Overzwollen = exagéré, 58.
Praallust =pose, 58.
Prachtgewiel = roue, 166.
Pronkgraf = grafmonument, 166.
Pronkverzameling = édition de luxe, 216.
Puikstuk = meesterstuk, 245.
Rampspel = tragédie, 61.
Reisman = touriste, 262.
Ribbe = arc doubleau, 208.
Roering = mouvement, 55.
Saambekijk = comparaison, 107.
Saamgeluid = harmonie, 56.

[Vervolg Eenszins]

National = eigenlandsch, 57.
Nécrologie = doodberichtschap, 111.
Necrologium = bedinge, jaargebed, sterftenreeks, 25; doodenreeks, 167.
Nettement = koelbestaakt, 85.
Nota = aanwijzing, 86.
Nôtres, Les - = de-Dezen, 67.
Obus = springbomme, 188.
Officieel = ambtmatig, 27, 110.
Ogive, Arc - = steekband, 208.
Omission = achterlatigheid, 30.
Ontdekking = vond, 29.
Ontvangen = sprekelijk zijn, thuiszijn, 48.
Ordinal, Nombre - = schikgetal, 86.
Orienté = veroostwaard, 278.
Parochie - heernis, 84.
Patriotard = vaderlandsliefdachtig, 215.
Paysage = landschapgeschets, 238.
Pénurie - schrapte, 236.
Périodiquement = getijelijk, 60.
Persiennes = latteluiken, 70.
Physiologie = leeftuigkunde, 56.
Piéton - voetlooper, 19.
Pinacle d'angle = hoektinne, 210.
Plaisanterie = gegek, 238.
Portaal = intreêloove, 210
Pose = praallust, 58.
Position = hoebestaandheid, 141.
Poste de secours = verplegingter-nood, 67; hulpstand, 235.
Poussée = stuwing, 56.
Précis = naarbestaakt, 85.
Priester = wijman, 86.
Prisme = breekglas, 102.
Processiewijze = stoetsgewijze, 187.
Prouver = waarmaken, 29.
Provinciaal = gouwoverste, 269.
Provincialisme = 't streeksche, 57.

[Vervolg Anderszins]

Schietende = impulsif, 96.
Schietgeriefwagen = caisson, 64.
Schietgevecht = combat d'artillerie, 44.
Schietmacht - artillerie, 63.
Schietraad = munitie, 45.
Schikgetal = nombre ordinal, 86.
Schrapte = pénurie, 236.

Schrootbom = shrapnell, 137.
Schrootstuk = shrapnell, 186.
Smijten = bombardeeren, 42.
Smijtschroot = shrapnell, 46.
Speek = baluster, 96.
Spitszuil = pyramide, 209.
Spokeren = tirailler, 66.
Sprekelijk zijn = ontvangen, 48.
Sprenkels = armature de fenêtre, 211.
Springbomme = obus, 188.
Staaksch = vertikaal, 210.
Stamwoud = forêt ancestrale, 61.
Steeggelooviglijk = sceptique, 111.
Steekband = are ogive, 208.
Stelgetal = nombre cardinal, 86.
Sterftenreeks = necrologium, 25.
Stijgende = vertikaal, 210.
Stoet staan = faire queue, 94.
Stoetsgewijze = processiewijze, 187.
Stralend = rayonnant, 211.
Streeksche, 't - = provincialisme, 57.
Streeksgewijze - géographiquement, 207.
Streksch = horizontaal, 211.
Strijker = lissoir, 272.
Stuurmoediglijk = sérieux, 215.
Stuwing - poussée, 56.
Talwikker = statisticien, 88.
Thuiszijn = ontvangen, 48.
Tijdgereken = computation, 111.
Tijdmatig = selon le fil des événements, 27.
Tijdvesten = dateeren, 25.
Tintelvingerend = fébrilement, 111.

[Vervolg Eenszins]

Provincieman = gewesteling, 58.
Pyramide = spitszuil, 209.
Queue, Faire - = stoet staan, 94.
Rappel = ophaling, 28.
Rapport = opbreng, 242.
Rayonnant = stralend, wielend, 211.
Recul = achteruitgeboer, 58.
Rédaction = aan eengebreng, 85; gestelsel, 109; gezetsel, 28.
Register van overledenen = doodenboek, uitvaartboek, 26.
Registres de catholicité = herdnisboeken, 110.
Religieuse, Maison - = wijverblijf, 29.
Rencontre, Par - = zantingwijsde, 28.
Renseignement = gemaar, 85.
Réserve = leger-ter-nood, 187.
Revue = overkijk, 240.
Roue = prachtgewiel, 166.
Routine = zwee, 57.
Salon = gastzale, 67.
Savoir-vivre = leefleer, 56.
Sceptique = steeggelooviglijk, 111.
Senaat = Hoograad, 71.
Sérieux = stuurmoediglijk, 215.
Service, Homme de - = dienstman, 65.
Shrapnell = schrootbom, 137; - bombrokken, bomschroot, 187; smijtschroot, 46; schrootstuk, 186.
Sic = recht zoo, 83.
Simplement = effenweg, 66.
Sources = gegrondheid, 26.
Souvenir = achterlaterke, 71; - onthouden, 27.
Spécification = eigenmaking, 57.
Spioen = uitziener, 94.
Statisticien = talwikker, 88.
Style = geest, 70.
Superposition, Travail de - = opzetsbedrijf, 210.

[Vervolg Anderszins]

Toegevoeg = ajoute, 88.
Uitdenking = conception, 55.
Uitken = eenzelvigheidsbewijs, 142.
Uitkennen = identifier, 142.
Uitkensblad = certificat d'identité, 142.
Uitkensdienst = service d'identité, 142.
Uitkenslieden = agents de la sûreté, 142.
Uitsluitelijk = zuiver, 279.
Uitstal = étalage, 287.

Uitvaartboek - register van overledenen, 26.
Uitziener = spioen, 94.
Vaderlandsliefdachtig = patriotard, 215.
Vakgeleer = vakstudie, 59.
Vanegat meurtrière de flèche (sur tour), 210.
Vasthoud = attaché, 287.
Vedergedoen = volaille, 242.
Vergasthuisd = hospitalisé, 188.
Vergrijp = fout, 288.
Verklikspel = espionnage, 94.
Veroostwaard = orienté, 278.
Verpleegdienst = services d'ambulance, 138.
Verpleeghuis = hospitaal, 67.
Verpleegstand = ambulance, 67.
Verpleegzaal = ambulancezaal, 67.
Verpleger = infirmier, 139.
Verpleging = ambulance, 94.
Verpleging-ter-nood. = poste de secours, 67.
Verstanden = intellectueelen, 142.
Verstandenisse = compréhension, 77.
Verweersland = fortin, 46.
Verweinigen = diminuer, 94.
Vinder = dichter, 238.
Vlaamschwillend = flamingant, 47.
Vleiend = flamboyant, 211.
Vlieggetuig - avions, 117.

[Vervolg Eenszins]

Sûreté, Agents de la - = uitkenslieden, 142.
Synthèse = invang, 206.
Tarif = gegeldschap, 28.
Tas, En - = brielde, 56.
Tekst = geboek, 30; geboekte, 110; gewoord, 72; opgestel, 27.
Tel quel = alzoo, 66.
Tirailler = spokeren, 66.
Toilette = aangedraai, 85; opgezicht, 29.
Ton = zong, 107.
Touriste = reisman, 262; wandelreizer, 216.
Tourmenté = foefelfukkig, 85.
Tragédie doemspel, 56; rampspel, 61.
'*Train*' = voerdienst, 45.
Tranchée = gracht, 42.
Travée = balkspanne, 225.
Type = oorbouwbeeld, 227.
Unification = eenmaking, 263.
Uniforme = éénleestig, 88.
Uniformément = eendertieren, 85.
Uniformisatie = eenmaking, 263.
Vaguement = onstiptelijk, 28.
Vakstudie - = vakgeleer, 59.
Venster = dagvak, 208.
Vertikaal = stijgende, staaksch, 210.
Vite = gauwelijks, 31.
Vitrine = winkelraam, 70.
Vluchteling (*Kind*-) = vluchtkind, 257.
Volaille = verdergedoen, 242.
X... = zulkeen, 85.
Zuiver = uitsluitelijk, 279.

[Vervolg Anderszins]

Vluchtkind = kind - vluchteling, 257.
Voerdienst = 'train', 45.
Voetlooper = piéton, 19.
Volgrepen = fini, 207.
Volzetting = achèvement, 111.
Vond = ontdekking, 29.
Vreugdedag = jubilé, 287.
Vuurmond = kanon, 236.
Waarmaken = prouver, 29.
Wachtliên = gendarmes, 139.
Wandelreizer = touriste, 216.
Wankantig = difforme, 58.
Wanschappelijk = mal fait, 85.

Wapengast = militaire, 187.
Wapenman = militaire, 186.
Wederaanval = contre-attaque, 67.
Werketier méthode, 30.
Werkwijsvoere - méthode, 55.
Wieksnoer = mèche, 245.
Wielend = rayonnant, 211.
Wieler = cycliste, 18.
Wielvolk cyclistetroepen, 18.
Wijdienstenblad = feuille liturgique, 234.
Wijdienstkunder, -st = liturgie, 278.
Wijman = priester, 86.
Wijplechtigheid = godsdienstig feest, 286.
Wijverblijf = maison religieuse, 29.
Winkelraam vitrine, 70.
Zantingwijsde = par rencontre, 28.
Ziekhuis = hospitaal, 65.
Ziektezucht = manie, 58.
Zielgeherder = ministère spirituel, 28.
Zoekzuchtiglijkweg - en fureteur, 286.
Zonde Gods = crime, 211.
Zong = ton, 107.
Zoo, Recht - = sic, 83.
Zulkeen = X..., 85.
Zwee = routine, 57,

IX. Vlaamsche belangen

A. Toestanden

1. *Van voorheen*: 169, 191.
2. *Van heden*: 166.

B. Wenken

1. *Op 't vlaamsch*: 69.
2. *Op Vlaanderen*: 241.

X. Vragen en antwoorden

Bl. 21, 99, 167, 240.

XI. Huishouden

Bl. 241. Blok: 24...-288.

Vergissingen
Te verbeteren

BLADZ.	REEK:	INSTEÊ VAN:	STELT:
29	19	,- 't zij	, 't zij
34	10	pastor	onderpastor
58	2	en en iets	en iets
65	11	hervold	hervuld
68	8	na	naar
69	33	is er	is er een
70	13	, om	, ttz. om
94	16	dezer	dezes
96	27	dààr	in 't eerste zeggen
96	28	hier	in 't tweede
99	31	Zuidhoeksken	Zuidoosthoeksken
99	32	Noord-Oosten	Zuid-Westen

136	11	pastoor	pastor
139	17	Pannaert's	Cannaert's
186	16	*145*	*140*
187	15	bajonnet	bajonnet,
192	23	verheidensching van	verheidensching der
209	2	driekante	driekantte
245	16	deurëten	deureten
247	19	»];	»]);
250	30	met de	met den
251	4	(16),	(16)),
253	25	droog	droogt
263	43	*waterhennen*	*waterkenen*
288	12	Ramscapelle b.N.	Ramscappel b.N.

[Nummer 1]

Slapende botte van Guido Gezelle
O tijd gij vaert en vaert zoo snel

O tijd gij vaert en vaert zoo snel
hoe wilt gij dat ik u palen stel
blijft hier en laet me een stond genieten
mijn hert in 't hert eens vriends te gieten
Een vriendenhert en klopte er ooit
of 't was, met eere en deugd getooid
of 't was met hert en zin en al
eerst vriend van dien elk minnen zal
ver boven de mate van al dat hier
..... het branden hier of el
de macht die hier of el

der liefde ware zij nog zoo fel
beminnen mag heeten zij 't nog zoo fel
gij weet mijn vriend wat hoogen prijs
in 't her te ik stelle, dat zijt gij wijs
in 't herte van een kind. Wie spreekt
wat dat er al bin' dat herte steekt
wat edel blanke onoozelheid
wat ander schatten nooit gezind [= gezeid?]
wat wonder schoone zuiverheid
wat liefde en teer eenvoudig zijn
en waerheid, edel kristalijn
dat nooit de gouden stralen breekt
die blinkt en uit ooge en monde spreekt
wat hoogen prijs dat weet gij wel
ik op uw dierbaar herte stel
Doch hebbe 't God aleer 't aen mij
of iemand ooit geschonken zij
want hij die Hem voor allen kiest
heeft Hem nog als hij 't al verliest
noch nimmer en zal hem de keuze rouwen
en valt hij en zal hem de val niet... ouwen
weent hij, wordt hem 't weenen zoet
en sterft hij, 'k meen dat hij winste doet.

Antonius Flamingk.
Een Vlaamsche abt van Königssaal, Aula Regia, in Bohemen.

(Vervolg van Biek. 1922, XXVIII, 276).

De abdij Rauden in Opper Silezië baarde aan den visitator Antonius Flamingk veel zorgen en verdriet. De toestand was er even treurig als elders. De bisschop van Breslau matigde zich alle gezag en recht aan in de abdij. Bij den dood van den abt 1586 ontving de visitator Antonius een keizerlijk schrijven, waarbij verlangd werd, dat hij zijne medewerking zou leenen voor de kiezing van den

Hoheufurter supprior, Michael Walter, tot abt van Rauden. De afgevaardigden van den bisschop van Breslau gaven gehoor aan dien wensch en wisten, na eenig wederstreven, de kloosterlingen van Rauden te bewegen Michael Walter te kiezen[1]. 17 Aug. 1586 werd bij plechtig geïnstalleerd door abt Antoon Flamingk, die zeer verheugd zal geweest zijn, den geleerden, voorbeeldigen Cisterciënser, zijn vriend, aan het hoofd te zien van de abdij, waar zulk een man noodig was. De nieuwe abt die Juni-Juli 1588 in Königssaal verbleef, overleed vroegtijdig, 10 April 1591. Dit was een gevoelig verlies voor den abt Flamingk, vooral omdat de bisschop zonder acht te slaan op de rechten der orde en der abdij, een wereldsch priester tot abt benoemde. Opnieuw stelde de bisschop in Rauden 1595 en 1603 een vreemd wereldsch priester aan, en de vicaris-generaal en visitator, Antonius Flamingk, ondervond telkens tot zijn bittere teleurstelling, dat aan zijne luide protesten en het aantoonen der droevige gevolgen, die duidelijk spraken, niet de minste aandacht werd geschonken[2].

In de abdij Goldenkron vindt men abt Antonius Flamingk als vicaris-generaal werkzaam 1594. Hij had er 1592 den nieuwen abt Melchior Holderde geïnstalleerd en ook diens opvolger, 16 Nov. 1608, Valeutinus Schönbeck, die na den dood van Flamingk zooveel beroering in Königssaal zou brengen[3].

Een treurig geval voor den vicaris-generaal was de dood van den abt van Sedlec, Franc. Petzelius, die 1598 door vergiftiging stierf. Hij was een ijverig religieus van Königssaal, die ook in Hohenfurt als administrator werkzaam was geweest en sinds 1595 door den vicaris-generaal Antonius als abt was geïnstalleerd in Sedlec.

(1) *Studien and Mitth, aus Ben. and Cist. orden*, VI, 864; *Cisterc. Chronik*, XXXIV (1922), 55.
(2) A. POTHAST, *Gesch. von Rauden* (Leobschutz, 1858), 55, 56; *Cist. Chronik*, XXXIV (1922), 55.
(3) JOS. BRANIS, *Svatá Koruna, Byvaly, Kláter Cist.* (Praha, 1907), 58, 59.

Van af zijn eerste verblijf in Bohemen was abt Ant. Flamingk visitator der Cisterciënserkloosters; sinds 1590 was hij ook aangesteld als vicaris-generaal over de abdijen der Cisterciënserorde in Bohemen, Moravië, Silezië en de Lausitz. Zulk eene aanstelling gaf de abt-generaal steeds tot het volgend generaal-kapittel.

1595 ondernam de abt-generaal, Edmundus de la Croix, opnieuw een reis naar de kloosters van Duitschland. Hij verbleef eerst een tijd voor het regelen van vele ordeszaken te Weenen, waar hij 28 Aug. den gekozen abt van Liliënfeld confirmeerde(1). In Sept. 1595 hield hij in de abdij te Fürstenfeld (Opper-Beieren) een provinciaal kapittel der Ober-Deutsche kloosters. Zeer waarschijnlijk bezocht hij ook Königssaal, ofwel kwam abt Flamingk het hoofd zijner orde, met wien hij zoo nauw verbonden was, ergens begroeten. De generaal-abt vroeg op het kapittel aan de vergaderde abten te Fürstenfeld, dat zij de onkosten, die abt Flamingk gemaakt had voor zijn visitatiereizen en voor de zaken der Orde zouden vergoeden, opdat zijn klooster geen schade zoude lijden. Duidelijk blijkt hieruit, dat abt Autonius behalve in de kloosters van zijn vicariaat, ook in sommige der Ober-Deutsche provincie werkzaam was. 17 Sept. ontving hij van uit Fürstenfeld (tijdens zijn bezoek?) een confirmatiebrief van den generaal-abt Edmund de la Croix, waarbij hij in zijn ambt als vicaris werd bevestigd(2).

Wij veronderstellen, dat de abt Flamingk, ijverig als hij was voor het herstel der Orde, de generale kapittels der Orde bezocht te Cîteaux en tevens Clairvaux. Als commissaris voor vele ordeszaken was zijn tegenwoordigheid noodzakelijk. Uit een schrijven van den abt van Gödtsthal(3) moet men veronderstellen, dat abt Flamingk het kapittel te

(1) HANTHALER, *Recensus Fastorum Campililiensium continuatio*. I, 96.
(2) F. TADRA, 317, 469.
(3) LINCK, *Annales Austrio-Claravallenses*. II, 527. De Cisterciënserabdijen Liliënfeld en Zwettl in Oostenrijk zijn nog in wezen.

Cîteaux 8 Mei 1605 bijwoonde. Deze schreef 28 Febr. 1605 aan den abt, Antonio Flamingo, commissaris-generaal in Bohemen, dat hij niet naar het generaal-kapittel kan komen, wegens zijne zwakke gezondheid, en de vrees voor den oorlog. Hij laat hem tevens weten, dat de abt van Zwettl van plan is zijn ambt als vicaris-generaal zijner provincie neer te leggen. Hij verzoekt hem om den abt-generaal van Cîteaux aan te sporen, dat hij deze ontslagname niet zou willen toestaan.

Generale kapittels werden gehouden 1584, 1596, 1601, 1605, en Mei 1609. Het is mij niet mogelijk aan te duiden bij welke abt Flamingk tegenwoordig was(1).

Abt Antonius Flamingk was ook tegenwoordig op de Synode van het aartsbisdom Praag 1605, en nam een der eerste plaatsen in onder de abten, vóór die der Norbertijnen(2). Hij bezat dan ook behalve het ambt van vicaris-generaal nog bijzondere waardigheden. 20 Nov. 1600 was hij door breve van Paus Clemens VIII tot notarius apostolicus benoemd en tot ‘Aulae nostrae Lateranensis et Palatii Apostolici comitem nostrum’, met al de eerbewijzen, voorrechten en gunsten er aan verbonden. Door rescript van 30 Nov. 1600 verkreeg abt Flamingk een indult van de Congregatie der Inquisitie te Rome om kettersche boeken te lezen en te behouden(3).

Door het generaal-kapittel 1605 werd besloten opnieuw een commissaris-generaal ter visitatie te zenden naar de kloosters in Duitschland en omliggende landen. Een der vele redenen was het handhaven der jurisdictie- en exemptierechten der orde, welke door vorsten en bisschoppen met voeten werden betreden.

Als afgevaardigde der orde en van den generaal werd Joannes Martinus, abt van Clairlieu bij Nancy in Lotharingen, gezonden met bijzondere volmachten. Men treft

(1) Medodeelingen over deze kapittels ontvangen van P. Greg. Müller van Mohrerau, en over Ant. Fl. van P. Philibertus Panhölzl van Hohenfurt gingen tijdens den oorlog verloren.
(2) M. VOGT, *Chron. Plass.*
(3) TADRA, t.a. pl.

hem in de geschiedenis der abdijen van Zwitserland, Duitschland, Polen enz. aan[1]. We zagen reeds, dat hij met abt Antoon Flamingk zich bemoeide de abtskeuze in Hohenfurt in orde te brengen. Overal visiteerde hij de abdijen, wijdde abten en abdissen uit bijzondere volmacht. Hij had de bewijzen van den grooten invloed, den ijver van den vicaris-generaal Antonius Flamingk persoonlijk kunnen nagaan. Toen hij dan ook de opgedragen visitatie niet geheel kon ten einde brengen maar in zijn land moest weerkeeren, was de abt van Königssaal de aangewezen man als plaatsvervanger. Zijn vriend, de generaal-abt de la Croix was niet meer; het was de nieuwe generaal Nicolaas Boucherat II, die 4 Sept. 1608 van uit Cistercië schreef aan den abt Flamingk van Königssaal. Hij meldt hem, dat zijn commissarius, de abt van Claroloco Joannes Martinus wegens de voortdurende oorlogen, de overige kloosters hem aanbevolen niet meer kan visiteeren. Hij, als abt-generaal, belast nu hem met deze taak, vertrouwende op zijne toewijding en liefde voor de belangen en bloei der Cisterciënserorde. Tevens bevestigt hij opnieuw den abt Ant. Flamingk in zijn ambt als vicaris-generaal en visitator tot het volgend generaalkapittel, en verleent hem al de noodige volmachten, noodig bij visitatie, kiezing, in al de kloosters zijner provincie.

23 Sept. 1608 confirmeerde Antonius Flamingk, vicaris-generaal de gekozen abdis van Mariënstern. Het is het laatste officieele document van den ijverigen Vlaamschen abt, dat wij aantroffen.

Deze weinige aanteekeningen, die wij konden opsporen, zijn slechts een beknopte schets van de vele werken en moeilijkheden van den onvermoeiden Vlaming in het land der Tjechen en omstreken. Veel leed, veel tegenwerking

(1) 30 Oct. 1607 was hij in het nog bestaande nonnenklooster Maigrauge; 26 Febr. 1608 in Lilienfeld (HANTHALER, *Fast.* I. 102), ook in Schönthal en Fürstenfeld (JOH. CARAMUEL, *Theologia regularis*, Lugd. 1665, 284) en in Pelplin, Polen. J. Martinus, monnik van Morimond, werd abt van Clairlieu 1604, overl. 12 Maart 1631 (*Gall. Christ.*, XIII, 1374).

en oogenschijnlijk slechts weinig vruchten waren zijn deel. Doch enkele jaren later kwam een werk tot stand, waartoe abt Antoon Flamingk den grondslag had gelegd nl. de samenstelling van een Boheemsche provincie met een georganiseerd volledig bestuur geheel afhankelijk en trouw aan Cîteaux. Deze vereeniging was het begin van grooten bloei, wierp een dam op tegen de schending van de rechten der orde door onderlinge hulp, en weerde de tusschenkomst van niet gerechte macht en gezag. Dit provinciaal bestuur en deze vereeniging werden ingesteld op het kapittel te Praag 1616, onder leiding van den abt van Cîteaux, bijgestaan door Joh. Foucart, abt van Nizelle, monnik van Loos in Vlaanderen en Boudewijn Morel, monnik van Cambron in Henegouwen[1].

Onwillekeurig dringt zich de vraag op of abt Antonius ooit Vlaanderen weerzag? We weten het niet. Toch had hij Duinen niet vergeten, want De Visch had een brief van hem van 1583 aan de abdij van Duinen, waarin hij zijn leven beschrijft en er aan herinnert dat hij in Duinen was opgevoed en omstreeks 23 jaar geleden geprofest[2]. Misschien vindt men den brief nog wel in een der deelen der *Varia Curiosa* van DE VISCH in het archief van het Seminarie te Brugge.

Abt Antonius Flamingk was reeds 13 Dec. 1609 overleden. De Visch stelt verkeerd zijn dood in 1611 in het *Compend.*, en in de *Bibliotheca* in 1599. Het necroloog van Hohenfurt vermeldt zijn dood 13 Dec. 1611[3]. De kroniek van Plass 13 Sept. 1609[4].

(1) F. TADRA. *l.c.*
(2) *Bibliotheca Scriptorum O. Cist.* (1656). 118.
(3) MILLAUER, *Fragmente aus dem Nekrolog des Zisterz. Stiftes Hohenfurt* (Prag, 1810), 64.
(4) Antonius Flamingk zal ongeveer 70 jaar oud zijn geweest. Zijn geboorteplaats wordt niet vernield. Een Antonius Vlaminck van Ninove was 1555 regent in de pedagogie de Lelie te Leuven, vervolgens deken van Yperen, waar hij 8 Maart 1590 overleed. *Analectes Hist. Eccl.*, XX (l886), 327.

Door zijn dood kwam Königssaal in strijd. De monniken kozen tot abt Pater Georgius Urath of Vrat. De keizer benoemde 6 Februari 1610 Valentinus Schönbeck, abt van Goldenkron. Deze haastte zich bezit te nemen van Königssaal, maar werd niet aangenomen. Om geweld te voorkomen vluchtten al de monniken over den muur naar den Pauselijken Nuntius te Praag. Abt Valentin werd in den ban gedaan, keerde naar Goldenkron weer en onderwierp zich. De nuntius, ziende dat de keizer den gekozen abt niet wilde erkennen, zocht een middel weg en de abt van Plass, Adam Urath, werd in Königssaal aangenomen, 1610; Georgius werd in Plass gekozen. Abt Adam overleed reeds 19 Febr. 1612 en had nu Gregorius, zijn bloedverwant, tot opvolger, met instemming des Keizers Mathias. Dit voorval is wel een bewijs dat Königssaal, zoo zeer door de abten begeerd, een der beste abdijen was geworden van Bohemen[(1)].

Königssaal, gelegen in een paradijsachtige omgeving niet ver van Praag 'Miraculum abbatiarum' van Bohemen, waar de koningen hunne laatste rustplaats kozen, viel door decreet van keizer Jozef II, beul van zooveel abdijen[(2)]. De abdijgebouwen dienen thans tot fabriek; de kerk tot parochiekerk. Van al de kloosters der Cisterciënsers, voor

(1) BRANIS, *Svatá Koruna*, 64. *Stud. und Mith.*, XIII, 18. *De chron. v. Plass* van M. VOGT zegt niets van dit voorval bij de behandeling der abten Urath. Abt Georgius bestuurde Königssaal tot 1633. Hij herstelde tweemaal de abdij door de Zweden verwoest, gedurende den 30jarigen oorlog, waarin Bohemen zooveel te lijden had, en kreeg de abdij Ossegg voor de Orde weer in bezit.

(2) Jozef II decreteerde de opheffing van de volgende Boheemsche Cisterciënserkloosters:
Sedlec, 18 Sept. 1783; College St Bern. in Praag, 2 Oct. 1785; Goldenkron, 10 Nov. 1785; Gojau prioraat van Sedlec, 10 Nov. 1785; Königssaal. 2 Dec. 1785; Plass, 24 Dec. 1785; Tischnowitz, 19 Maart 1782: Mariënsaal Brünn, 1782; Frauenthal, 1782.
In heel Duitschland bleef geen enkel mannenklooster bestaan der Cist. Orde. Zij werden alle (1802-1810 en vervolgens) opgeheven. Het thans zoo bloeiende Mariënstatt, bisdom Limburg, is eerst 1888 hersteld door de Zwitsersche abdij Wettingen-Mehrerau; de abt van deze abdij is thans generaal der oude Cisterciënserorde. Bronbach werd 1921 hersteld. In de ruïne van Heminenrode bij Trier deden 1922 weder de Cisterciënsers van Mariënstatt plechtig hun intree.

welke abt Antoon Flamingk zoo gewerkt heeft, hebben slechts de volgende de revolutie overleefd: De nonnenkloosters Mariënthal en Mariënstern in 't voormalig koningrijk Saksen, thans nog onder de jurisdictie der orde; Hohenfurt en Ossegg in Bohemen. Hohenfurt met 90 religieuzen was 1891-1899 de zetel van den abt-generaal der Cisterciënsers, en heeft nog zeer schoone middeleeuwsche abdijgebouwen. Ossegg, geheel vernieuwd in de 17^{e} eeuw, behalve zijn prachtig kapittel, telt circa 70 religieuzen; beide zijn de bloeiendste abdijen van het voormalige Oostenrijksche keizerrijk. Tischnowitz of Porta Coeli, Himmelspforte in Mähren, dat ook onder het vicariaat behoorde van abt Flamingk, herleefde sinds een 30 jaren en telt een 30tal nonnen. Zij begonnen eene stichting in Denemarken 1920. De kerkvervolging in de nieuwe republiek Tjecho-Slovakië bracht kommervolle dagen voor deze drie abdijen en de eerste voorbereidingen voor een gewelddadige onderdrukking en inbeslagname. Hopen wij, dat de donkere wolken, die het bestaan bedreigen dezer eeuwenoude stichtingen spoedig mogen afdrijven, want voor de orde van Cistercië, zoo zeer beproefd door den oorlog, ware deze vernietiging een onherstelbaar verlies[(1)].

J. FRUYTIER, Bernardijn.

Ossen

in Veurne-Ambacht.

Volzomer is 't en avond en zoo deugddoend in den meersen:
door 't deemsterende gras de bratte veulens stoeien;
naar 't zonnegoud, aan 't zinken door de nevels rood en peersch,
staan drie vier ossen starend, lang en zwaar te loeien.

(1) De twee abdijen Hohenfurt en Ossegg vormden na den oorlog met de drie nonnenkloosters een afzonderlijke provincie, afgescheiden van de Oostenrijksche-Hongaarsche. De religieuzen van Hohenfurt, professoren in het seminarie te Budweis sinds 200 jaar, zijn uit hun huis aldaar verdreven. Een verblijf in de stad werd hun ontzegd.

Gestegen op de mote staan ze als marmerbeelden stil.
Met half geloken oogen door de misten grauw en kil
zien ze in de vage verten dolen bonte koeien.
- Heel hoog door 't blauwe diep twee matte reigers roeien. -

Als ossen van graniet aluit der bergen schoot gesneden,
vol spieren zwaar, vol vleesch hun bonkig sterke leden,
zwart vlekken op het avondrood de schoften van hun lijf.

Getorscht op d'oversterken hals hun monsterkop hangt stijf,
zachtzinnig peinzend. Maar waarop? Zijn hunne sfinxendroomen
iets meer, iets zwaarders dan het luchtig avonddoomen?

CAESAR GEZELLE

Aanvullende kantteekeningen bij Gedichten, Gezangen en Gebeden van Guido Gezelle

(Vervolg van Biek. 1922, XXVIII, 285).

HOORT. Bij die waterleikes geeft B('22) 132 een vergelijking met een gedichtje, door Gezelle vertaald voor Joh. De Stoop. Deze had een Engelsche vertaling van het oorspronkelijk duitsch lied, door Schubert op muziek gebracht: 'Ich hörte ein Bächlein rauschen'.

Onder de hoofdinge: *Rust*, en bij 't prentje van eenen waterval, zette Gezelle het in RdH. 1866, bl. 112. Dáár is 't afgewerkt en met een nieuwe eindstrophe voorzien, waar de 'waterminne' geheel uit verbannen is. Zie aldaar.

EN DURFT GIJ MIJ staat in RdH. van 27^{n} Januari 1878, bl. 70, als voorsmaak van de nieuwe uitgave. Maar de hoofdletter aan al de verzen toont aan, dat het toen al een tijd gedicht was. Gezelle zal, in de uitgave zelve, die drukwijze veranderen.

SCHULDELOOS BLOMMEKE LIEF. Dit stuk is gedicht vóór Oogstmaand 1859, daar Gezelle het nog voorlas, op zijne kamer, aan student E. Van Oye, zoo deze getuigt.

GELUKKIG KIND. Daar is een handschrift van dit gedichtje, opgedregen aan P. De Monie, waaronder staat: ‘gemaakt op St Dominicusdag 1860 al op 't konvooi van Brugge komende’. Het is zeer belangwekkend om weten, dat, op de keerzijde van 't eerste ontwerp, het schoon Kleengedichtje staat: *Gelukkig die Gods woord aanhoort*. Men denke eraan, dat die reis naar Brugge met de benoeming van Gezelle tot leeraar in 't Engelsch Seminarie in verband staat. Lees nu 't Kleengedichtje ne keer. - Gezelle liet *Gelukkig kind* ook drukken in ‘Reynaert de Vos’ 1861, 3^{n} November.

O 'K STA ME ZOO GEREN. Bemerkt in de *Rijmreken, Nageldeuntjes, Spakerlingen etc*. aan 't einde der uitgaven sedert 1893, den eersten aanhef van dit gedicht:

'k sta geren te midden
de velden alleen
en 'k schouwe in den
diependen hemel!

Hoogst waarschijnlijk is 't gedicht uit 1859-60.

GOD IS DAAR OF DE ZEGEN MET HET ALDERHEILIGSTE. Het handschrift hiervan is geteekend:

J.C.h. & h. Ipse & in saec.
† Rlaere f. 2 post Dom III. 4ges. A.D. 1859.

Dat is den 27^{n} Maarte.

BEZOEK BIJ HET ALDERHEILIGSTE. Dit gedicht, en een dat in den bundel wat hooger voorkomt, *Jesu, waar 't den mensch gegeven* dragen duidelijke sporen van lezing uit Faber's boek: *Het H. Sacrament*. B. v. ‘Indien er één priester slechts éénmaal in eene eeuw die macht bezat, hoe zouden al de schepselen der wereld een pelgrimstocht vormen naar die ééne plaats... en toch heeft God die macht geschonken aan een ontzaglijk getal priesters in allerlei natiën...’

GEEN BLIJDER STONDE. *Niet* aan E. Van Oye, zegt deze.

HANGT NEN TRUISCH. De eerste strophe staat in RdH., 1866, bl. 214. De 2 andere zijn voor de uitgave bijgedicht.

ACH HEMELLAWERKE. B('22) 138 verwijst hierbij naar ‘Dichtoef.’ *Aanroepinge*, maar in die *Aanroepinge* staat geen woord over de leeuwerke. 't Ware beter te denken aan 't gedicht van ‘Dichtoefeningen’: *Aan de leeuwerke in de locht*, en aan dat van ‘Ged. gez. & geb.’: *Gij Dichter die de Leeuwerk zongt*. Zie verder.

HOORT 'T IS DE WIND. Lees Faber's Engelenverhaaltje van *De Twee laatste kinderen;* gij ontmoet er de aanleiding tot dit gedichtje.

POUCKE. Dit gedichtje is geschreven, bij 't eerste bezoek van Gezelle aan de familie Van Doorne te Poucke, in 1857, de groote vacantie vóór dat Guido professor van Poësis werd. Hij had Hendrik Van Doorne aangetrokken van toen hij nog heel jong op 't Seminarie kwam, en de ouders noodigden hem thunnent uit dankbaarheid. Later is hij daar meermalen weergekeerd.

Van Doorne vertelt: ‘Met vader was hij meermaals op gang, en, ik herinner mij dat zij t'zamen eenen namiddag te Aelter in de bosschen van “'t Oud Leike” overbrachten... Twee dagen na (Gezelle's) vertrek kreeg Vader met de hertelijkste bedankingen den dicht op Poucke, die hem veel genoegen verschafte?’.

VAART VOORT. Is, naar E. Van Oye zegt, een werk voor de leerlingen opgegeven, en door den Meester zelf uitgewerkt.

ZOO MENIG BLOMME. Is te stellen tusschen 1857-59.

IK MISSE U. Werd gezonden aan E. Van Oye, toen hij het Klein Seminarie verlaten had, dus in October of November 1859.

EEN WIJZER WOORD. Aan Edmond Houttave van Damme (geboren 1838), die later Vicaris-generaal van 't Bisdom Brugge werd († 1911). - Hij deed zijne humaniorastudiën niet te Rousselare, maar verbleef er voor de Wijsbegeerte, van October 1859 tot Oogst 1860. Het gedichtje is van 1860.

'T EDELE SPEL DER SCHAVERDIJNDERS. Reeds in ‘Dichtoefeningen’ staat er een zang uit ‘Hiawatha’ vertaald (1858). Dit gedicht moet in het begin van dat jaar of op 't einde daarvan, of begin 1859, bij wintertijde, geschreven zijn.

PRO CHRISTO LEGATIONE FUNGIMUR. Bestond reeds in 1859, want 't is vermeld in eenen brief van dat jaar. Het is gericht tegen de vijanden van God en Kerk, die in dien tijd in België en in geheel Europa het hoofd opstaken. Sedert 1857 hadden wij 't liberaal ministerie van Frère, en de revolutie was haar perten aan 't spelen tegen den Paus in Italië. Gezelle voelde vurig, als katholieke priester, en zijn strijdlustig gemoed spreekt *in naam van de priesters* in deze verzen, eerst ‘Stemme van priesteren’ betiteld.

In Oogstmaand 1861, na het Kunstcongres te Antwerpen, bezocht Alberdingk Thijm in gezelschap van Klaus Groth en Prof. J.W. Brouwers de stad Brugge. ‘In 1861’, schrijft later Kl. Groth ‘trof ik te Brugge, bij de bezichtiging eener kerk, toevallig den professor Guido Gezelle aan’. En Gezelle schrijft aan Van Doorne: ‘Met Klaus Groth heb ik Vlaamsch gesproken, en hij Platduitsch. Wij verstonden malkaar goed... Alb. Thijm pakte mijn twee handen vast, en deed mij beloven dat ik met mijn legioen jongelingen in Vlaanderen zou blijven’. De drie reizigers kregen elk eene opdracht in den bundel van 1862. Thijm aan 't hoofd van 't boekske zelf; Brouwers dit stuk hier, omdat hij priester was; Kl. Groth een ander, wat verder: *Blijde kinderen.*

('t Vervolgt)

A. WALGRAVE

S. Pieter's-boven.

Zoo staat er vermeld (Biek. 1922, XXVIII, 290) als een schertsende woord uit Yper, om te zeggen Yper's leegste of gemeenste geweste. Men zegt immers wel elders tegen de hooge kanten: *Belle-boven, Borre-boven, Cassel-boven, Houcke-boven, Meunikreede-boven, Watten-boven*. Zijn er nog?

K. TROCH

Iets over het krachtig gebed van keizer Karel

Over eenigen tijd vond ik altusschen een pak papier op de markt eenige beschreven bladeren; daarop stond het fameus Gebed van Keizer Karel dat, tot over eenige jaren, mogelijks nog, door het bijgeloovig volk in eere gehouden werd.

Geene dommere superstitie was zoo verspreid in ons land, dan dit gebed dat, geschreven of gedrukt, niet alleen gelezen maar ook op zich gedragen word.

Dit Gebed (?) was goed voor alle kwalen, de kracht ervan was zoo groot dat ze onuitdrukbaar was. Tijdens de rampen die het vaderland zoowel als den landman teisterden, zag men de marskramers de dorpen afloopen om het bij honderden te verkoopen. In den laatsten oorlog zelfs werd soms bij de geestelijkheid aangedrongen het in het openbaar te lezen, wat natuurlijk geweigerd werd.

De drie teksten die ik voorhanden heb zijn niet gelijkluidend, en wanneer ik ze vergelijk met een gedrukt gebed der 19e eeuw (zie *Volkskunde*, VIII, 193) zien wij er een groot verschil. In zijn *Imagerie Populaire* geeft VAN HEURCK ook een tekst die onvolledig is.

Ik wil dit gebed en de inleiding afschrijven met de verschillende teksten, alsook den oorsprong ervan nagaan.

(V. = *Volkskunde*; V.H. = Van Heurck; 1 dagteekent van 1700, II van 1770, en III van 1783). De algemeene tekst is uit *Volkskunde*.

Inleiding.

Dit gebed is gevonden op het graf ons Heere (uyt den hemel gebracht, I; van een engel gezonden, III) ten jare 1505, en gezonden van den Paus (Leo, III) aan Keyzer Karel, als hij ten strijde ging, en gevonden te Sint Michiels (S. Nicolaus, II) in Frankryk, daer gy het zult vinden, wonderlijk schoon uitgedrukt met vergulde letteren. (Dit gebedi is uytgeschrift tot Roomen in goud letteren in de kercke van S. Jan Laprona (sic) in een goude casse met gelas overdeckt geleyd, I).

De wondere kracht van het gebed wordt aldus vastgesteld:

‘Wie dit gebed dagelyks leest of hoort lezen, of over hem draegt, zal niet haestelyk sterven, nog in geen water verdrinken, nog in geen vuer verbranden, nog geen pynen zal hem hinderen (en waerder een tempeest geschiedt van donder ofte bliksem, daer dat gebed in huys is daer en kan geen schaede geschiede, I), nog niet vallen in de handen zyner vyanden, nog in geene veldslagen overwonnen worden.

Als wanneer dat er eene vrouw in den arbeid is van kind, dat zy dit gebed leest of hoort lezen, of over haer draegt, zal zy verlost worden van kind (en met Godts gratie sal zy hastelyk verlost worden I) en bly te moede wezen, en als het kind geboren is, legt dit gebed op de regter zyde, het zal van 82 ongelukken bevrydt zijn. (Het sal zyn doopsel ontfangen en verlost worden van alle zyne vyanden, I. Ende zoo lang het leeft zal dat kindt tot overhooft mogen wezen van zynder vrienden. III).

Al wie dit gebed over hem draegt, zal met geene vallende ziekten

gekweld worden. Als gy op straet eenen persoon ziet vallen, die met S. Jans of Corneliusziekte gekwollen is, legt hem aanstonts dit gebed op zyn regter zyde, hy zal opstaan (als het evangelie is in den naam des gebenedyden Heere Jesus Christus, I) en verblyd wezen, en die dit gebed schryft aan 't een of ander huis, wordt van my gebenedyd, zegt den Heer en die daer mee spot, moet boetveerdigheyd doen (die wordt van my vermaledyd, II).

Gelooft vastelyk, dat hier geschreven staet, want het zoo vast is als het evangelie. Daer dit gebed in huys is, kan geene schade geschieden van donder of bliksem, en die dit gebed dagelyks leest of hoort lezen, zal dry dagen voor zyn dood een toeken hebben van God, en daeruyt verstaen dat is mynen sterfdag (dat het zijnen geestdag is, II) Amen (Pater noster, Ave Maria, II).

Gebed.

Gebenedyden Heer Jesus Christi, gy zyt gestorven aen den galgenboom des kruys, voor onze zonden (ons sondaeren altemael, I) allemael. O Heylig Kruys Christi, zyt met my. (Heylig Kruys zy my toeverlaet, I). H. Kruys Christi, zyt my een waerachtig ligt myner zaligheyd. Heylig Kruys Christi, keerd en weerd van my alle snydende zweerden. Heylig Kruys Christi, keert van my alle waepenen. H. Kruys Christi keert van my alle kwaed. H. Kruys Christi stort in mij alle goed, door het Heylig Kruys Christi kome ik op den weg mijner zaligheyd. Heylig Kruys Christi keert van my allen nood des doods en geeft my het eeuwig leven, Heylig Kruys Christi behoud my van allen nood des lichaems, dat Heylig Kruys Christi aenbidde ik altoos.

O Gekruyste Jesus van Nazareth, ontferm u mynder opdat den boozen vyand van my mag vlieden, zienelyk en onzienelyk, van nu tot in der eeuwigheyd. Amen (Pater noster, Ave Maria, II.

In de eere van Jesus Christus dierbaer bloedpassie en schandelyke dood. In de eere van zyn verryzenis (ende heylige cruys, ende, I) goddelyke menschwording, waer door hy ons heeft willen brengen tot onze ziele zaligheyd. Alzoo waerachtig als Jesus Christus geboren is op de kerstnacht, alzoo waerachtig als dat Jesus besneden is op den maendag (agtsten dag, V.H.). Alzoo waerachtig als de drykoningen offerande deden op den 13 dag (de wyze Jesus aangebeden hebben op den 13 dag, I) alzoo waerachtig als Jesus gestorven was op den goeden vrydagh, alsoo waerachtig als (Joseph en, III) Nicodemus den goeden Jesus van het kruys deed (en hem in het graf leyde, I). Alzoo waerachtig als Jesus ten Hemel is opgeklommen. (Alsoo waerachtig als Jesus verrezen is, I) zoo dat den Heer Jesus my wilt bewaren tegen al myne vyanden, zienelyke en onzienelyke, van nu tot in dor eeuwigheyd. Amen (Pater noster, Ave Maria, II).

O Hemelsche vader, in uwe handen beveel ik mijnen geest. Jesus, Maria, Anna. Jesus, Maria, Joseph. Jesus, Maria, Joachim. (Joseph en Joachim staan niet in I, maar driemaal staat er Anna).

Oorsprong.

Natuurlijk is het moeilijk den datum vast te stellen waarop dit gebed voor het eerst het daglicht zag. Mijn inziens werd het gemaakt

gedurende de 17e eeuw, tijdens de noodlottige oorlogen die ons land verwoestten.

De aanroepingen, over het algemeen goedkeurenswaardig, zijn getrokken uit de talrijke devotieboekjes der 17e eeuw. Doch, dewijl men deze gebeden overal wilde zien binnendringen, moest men, gezien den bijgeloovigen toestand van het volk, er eene zekere kracht aan toeschrijven en een wonderen oorsprong ervoor vinden.

Altijd nog was Keizer Karel V als een held aanzien, hij die door den Paus gesteund word in zijne oorlogen en reeds op twintigjarigen ouderdom de Keizer van het Westen was, regeerende over Duitschland, Nederland. Noord-Italie, Oostenrijk en Spanje.

Benevens den naam van den grooten Keizer, kon men er een wonderen oorsprong bij vertellen: gevonden op het H. Graf of door een Engel gezonden. Dit was voorzeker een ‘incitamentum’ om er het bijgeloovig volk aan te hechten.

Eene zaak schijnt mij te wijzen dat het gebed reeds in den eersten helft der 17e eeuw gekend was, namelijk de afwezigheid van den naam Joseph in het oudste stuk. Wel was de eeredienst tot den Voedstervader van Jesus overal uitgebreid, doch hel is maar in 1679 dat Hij als bijzonder patroon van Belgie werd herkend. Van dan af werd zijn naam bij het gebed gevoegd; de H. Joachim, die reeds sedert de 14e eeuw in de Westersche kerk vereerd werd, verving dan de H. Anna bij de derde aanroeping.

Voorzeker is dit slechts eene gissing, maar ik geloof wel dat deze korte verhandeling iets zal bijdragen om met geschiedkunde de folkloristen bij te springen in het opzoeken van den oorsprong van het eigenaardigste gebed der jongste tijden.

G. CELIS.

De Oorlog in Dickebusch en omstreken

(Vervolg van Biek. 1922, XXVIII, 289).

Oer Belle is er toen schrikkelijk gevochten geweest met de kanons, vooral in den omtrek van Meereghem. Doch de Duitschers zijn dan nog veel meer naar 't Westen getrokken. 500 man zijn Haezebrouck binnengetreden, en zelfs zijn gegaan tot in de nabijheid van Cassel. Het heeft er wreed gestoven op den Catsberg: men vocht er met geweer en bajonet; en de vorst van Hesse, die immers met zijn leger door Vlamertinghe getogen was, wierd er met de bajonet gedood in het Trappistenklooster. Zijn lijk is naar Engeland overgevoerd. Alzoo vocht men ook steke om steke te Borre, Pradeels, Strasele, Meter. Lange

erachter, wel een jaar, was er nog spoor van te zien. Meer in 't westen was 't geweest tegen de engelschen, meer in 't oosten tegen de franschen.

Gelukkiglijk zijn vandaar de duitschen geëerzeld, langs den bergketen weg en de Leye, naar Waasten en Rijsel. Geheel den dinsdag nacht zijn ze gevlucht al Locre, Dranoutre, Westnieuwkerke, en hunne kanons van den Roônberg zijn mede verdwenen.

Woensdag, 14^{n} *October.* Duitsche wachten heel den nacht langs alle kanten. Alzoo 2 aan de Kerkstraat omtrent den acht'-en-half, wanneer 5 engelsche peerdemannen, alover de velden, op de kalsijde nevens ‘Congo’ de herberg uitkwamen. Wacharme! De duitschen aanstonds gekeken. Wel 15 geweerschoten tegen. De duitschen in 'n sprong op hun peerd, en vliege! naar Kemmelwaard op. De engelschen achter, en nog eens geschoten. Een duitscher gekwetst. 't Was al bloed voor Jul. Goethals' deure. De gekwetste bleef nadien, achtergelaten, te Kemmel. Camiel Blomme van de herberge had een schram aan zijn knie, van een kogel. De steenen waren uit de muren geschoten. De menschen hielden hen dan een lang wijleken binnen. Maar heel den dag zaten hier nog duitschen verscholen, meest al den kant toe van Kemmel, alhoewel de engelschen reeds volop binnenkwamen.

Omtrent den 10^{n} een duitsch vliegtuig tot boven Voormezeele. Dààr snak-om! en aan 't vluchten! 't Werd immers beschoten. Het is gevallen over Yper, bij de engelschen: twee man was er op, en verschillende bommen.

Tegen noen, een 300 engelsche ruiters, en daarachter nu en dan nog een bende. Ondertusschen een groot leger engelschen met allerhande vervoer door Voormezeele, ookal naar Kemmel, van achter den 4^{n} tot den 3^{n} van den nacht.

Duitsche kanons staan te Ploegsteert gesteld, en engelsche tusschen Kemmel en Westnieuwkerke. Vele volk vlucht er, verlegen.

Donderdag, 15^{n} *in Zaaimaand.* De duitschen trekken weg naar Rijsel.

En er zijn van nu af op Dickebusch geen duitschen meer te ziene geweest. Maar 't zaten er nog, 2-3 dagen lang, in de bosschen van Voormezeele en Wytschaete.

Met den noen, een 200 engelsche ruiters van Yper naar Belle: de peerden nog knap.

Vrijdag. 16^{n}. Van 's morgens, voort, en ook nog naar Belle, engelsch voetvolk, peerdevolk, wielers.

Van den elf'-en-half tot den een'-en-half, nu echter naar Yper, een 2000 fransche ruiters (dragonders, huzaren en kurassiers) met een 500 wielmannen; dezen hun peerden stonden gemeener, al waren ze beter dan 't duitsch goed.

Heel den namiddag nog hoopjes ruiters en wielvolk. Allen moedig en vriendelijk.

Het volk staat zot van tevredenheid. Het deelt hem dood in zijn fruit. Letter docht het hem, dat het nog bondgenooten ging hebben te spijzen voor maanden en maanden.

Dan, hoort, 't kanon in de richting van Waasten.

Tegen 's avonds ten 8^{n}, 2 schadrons fransche kurassiers om hier te vernachten. De Staf bij Mr. Thevelin. De aalmoesenier, een dominicaan, in de kapelanij.

Overnacht rijdt voorbij: een deel volk met kanons.

Zaterdag, 17. De kurassiers op, van ten 7^{n}, naar Yper. En heel den dag voort: trutjes volk, fransche, te peerde en te wiele, ook naar Yper.

Weer kanongeschot heel den dag, al Staden en al Waasten.

In den namiddag de eerste Schotten, langs de Millecruysse, den Hallebast, naar den Oûrdom.

's Avonds 39 groote engelsche autobussen, en 6 autocamions: ze bleven op Plaatse. Een 100 man was erbij voor den dienst. En volk! om te kijken!

Zondag, 18^{n}. Den dag door, hevig kanongeschot al Waasten, en Staden, en Eessen.

Dien dag is er schrikkelijk gevochten op Staden-berg. Een tijd moesten de duitschers wijken: omtrent den 4^{n} zelfs stormden de fransche ruiters Roeselare binnen. Maar

duitsche versterking zakte toe vanuit Antwerpen, en 's anderdaags moesten fransch- en engelschman Roeselaere laten in de klauwen van den vijand.

Te Waasten, ‘besmeten’ de franschen de kerk waar de duitschers in scholen.

Tegen noene vertrokken onze auto's, en waren ten 2^{n} weere met engelsch voetvolk om het van Reninghelst naar Yper te voeren. Dan nog 25 autocamions met voorraad, ook voor Yper. Achter een uur of twee zijn ze weer, en met den avond zijn ook onze autobussen weer thuis.

Maandag 19^{n} in Zaaimaand(1). 't Is achte. De autobussen zetten aan om naar Elverdinghe. Automobiels en motocycles heel den dag.

Van nu af, heeft het niet meer gestopt: allen noen, allen nachte, engelsche lorries of leurvagens met ware; een 25 tot 40. Alles davert en schudt dan; geen ooge te luiken. Alzoo 3 weken lang.

20^{n} in Zaaimaand. Ten 7^{n} geweldig 't kanon, van noorden naar zuiden, ergst al de kanten van Moorsleê. En 't nadert.

Omtrent den 10^{n} komen de eerste ware vluchtelingen toe, van die vluchtelingen-voorgoed van nu voort. 't Houdt aldra aan malkander. Volk van Roeselaere, Oostnieuwkerke, Westroosebeke, Passchendaele, Moorsleê, Becelaere. Tegen den avond ook Gheluvelt. Wat een treurnisse. Wagens vol kinders en vrouwliên. Voetloopers met pakken; anderen erzonder, op hun beste, verarmoed. Hier en daar een met een koe. Treurig aan 't blikken, maar hoopvol... dat 't geen weke en zal duren.

(1) (1) Noodlottigen dag. 't Is dezen dag en den volgenden, dat Zonnebeke. Becelaere, wijders Gheluvelt, Zillebeke en Zantvoorde ontruimd zijn geworden voorgoed. 's Avonds ten zevenen in den regen, stonden ze met duizenden van menschen aan de Meenenpoorte te Yper, te voete, met karren, met beesten, met oude menschen, met kinders, om binnen te mogen en om ievers te kunnen schuilen. En belgsche soldaten en gendarmen stonden daar om te vragen achter eerst ‘elk zijn papieren’! Dan volgde Langhemarck. enz.
L.D.W.

...En 't en was maar tewege... voor jaren!

> ‘Onze oorlog’ was ingezet nu.
> ‘Ons front’ zou beginnen.

('t *Vervolgt*)
[A.V.W.]

Nog een oud stuk weer uitgekomen.

Vóór den oorloge, te Dixmuide in 's Stads handvesten, berustte de *Inlechbouck van* (zoo ik me niet vergis) *de Pitance* van Dixmuide. Dat 't van die Pitance was, stond er toen op, ter eerste bladzijde, maar is thans afgescheurd. 't Bezonderste, is dat het stuk zelf (groot 0.21 × 0.14 m., 22 bladzijden op stevig papier, uit de XV-XVIe eeuw), ten tijde van 't uitbreken van den oorlog mij uitgeleend zijnde, thans teruggevonden is.
J. VALCKENAERE.

Mengelmaren

Aan Karel Van de Poele uitvinder van de Trolley

> 't Volgende stond dezer dagen in verschillende vlaamsche binden; 't verdient hier boekvaste te worden.

Te Boston in Noord-Amerika heeft men hem een standbeeld opgericht, maar wie in Vlaanderen, zijn geboorteland, kent hem? Nog eenige menschen misschien in Thourout en Lichtervelde.

Karel-Joseph Vande Poele werd geboren te Lichtervelde in 1846 in een huis der tegenwoordige Statiestraat. Hij was de zoon van Pieter en Theresia Allegoet. Nog jong verloor hij zijne moeder. De knaap kende veel gebrek in zijn eerste jaren. Te Lichtervelde kreeg hij de eerste lessen van een der E.H. onderpastoors. Toen zijn vader eene bediening bekomen had bij den spoorweg Roeselare-Poperinghe, mocht de jongen enkelen tijd gaan leeren aan het college te Poperinghe: die jaren zouden over heel zijne levensbaan beslissen! En inderdaad, daar hoorde hij het eerst spreken over electriciteit en die lessen boeiden hem. De kennis, daar opgedaan, ontwikkelde hij verder door eigen studie en zoeken! Al het drinkgeld dat hij kon bijeenvergaren was om hoeken te koopen, die over electriciteit handelden. Juist op dat oogenblik werd de telegraaflijn tusschen Brugge en Poperinghe aangelegd. Van dat werk was hij niet weg.

Maar 't werd tijd voor Karel een ambacht te kiezen. Zijn vader. die hertrouwd was, ging naar Rijssel wonen en opende er een werkwinkel van meubelmaker-beeldhouwer.

Nu wilde hij Karel dien stiel doen leeren. Doch daarvan wilde deze niet weten. Tegen zijn vader in, trok hij in 1869 eenige gezellen van den winkel mede en samen staken ze de zee over naar Noord-Amerika. Bekommerd over wat hij noemde ‘Karel's electrische geldverspil-

lingen', volgde de vader later met heel het huisgezin en mocht er ginder ver nog voor zijn dood den roem van zijn kind beleven.

In Amerika trachtte hij wat geld te verdienen om zijne geliefkoosde electriciteitsstudie voort te zetten. Weldra had hij een werkwinkel en begon dynamo's te bouwen en electrisch licht voort te brengen. Kort daarop werd in Detroit gesticht: 'The Vande Poele electric Light Company'. In 1882 werden in de tentoonstelling van Chicago buitengewoon gelukte photo's gemaakt bij middel van Vande Poele's electrisch lichttoestel. Daar stond hij ook met een stelsel van electrische verlichting met gelijkstroom; en de kleine tweephasen wisselstroommotor, welke men daar ook zien kon, wordt beschouwd als de eerste machine van dit soort. In 1883 toekende, bouwde en verkocht hij de eerste 60 lampensterke dynamo's.

Van dan af legde hij zich toe om de electrische kracht als drijfkracht te gebruiken en hierin is het dat hij zijn wereldberoemdheid heeft verworven.

In 'The Vande Poele System electric Railways and transmission of power' (Chicago 1887) staan de eerste trams afgebeeld te beginnen van 1884 en de negentig Vande Poele Patents.

Zoo bedacht hij en verwezenlijkte voor het eerst het stelsel dat nog altijd voort verre het moest in zwang blijft om den electrischen stroom over te brengen op de tramwagens: het 'Trolley'-stelsel. Die uitvinding stelde hem voor goed op het voorplan in de electrische nijverheid: de jongen uit arm Vlaanderen word werelberoemd, en als de dood hem kwam treffen in 1895 mocht men nog veel van zijne kennis verwachten, zooveel te meer daar de machtigste electrische maatschappij van Amerika 'The general electric company' zijn vernuft erkend had. Ook de electrische tijdschriften stelden zijn afsterven voor als een onmetelijk verlies en brachten alle eene schitterende hulde aan zijne nagedachtenis. Bij zijn dood liet hij in weelde eene weduwe na met vijf kinderen die vader's nijverheid voortzetten.

Zou een gedenkteeken, of ware het maar een gedenkplaat op zijn geboortehuis, te Lichtervelde niet heel wel passen?

(De Standaard, 17-1-23).

Handzaeme

't En is maar een vermoeden.

Aeme is de plaatsnaamval van *am*, dat weide beteekent.

Zou *hands* - het eerste lid - de hanze niet zijn. de gemeenzaamheid?

't Was vroeger de gemeenzaamheid der kooplieden, maar dat is misschien maar een afgeleide zin.

De hanze kan ook de oude frankische gemeenzaamheid bedieden.

Hansaeme ware aldus iets, als het 'vrijgeweed' van Swevezeele, als het gemeenzaam weiland der markgenooten van de 'korte mark' die ook niet ver van daar en ligt.

J. CLAERHOUT.

Cafmeyer

Ik leze daar van een *Kampfmeyer (A Belges* 1910, 112). Is die niet een beetje vriend aan de *Cafmeyer*'s?

T.R.

Klinke-bel-tale

(Vgl. BIEKORF, 1922, XXVIII, 267, 290-291).

't Is gebeurd waar dat 't geschied is; maar de prochie en zal ik niet namen, noch den pastor, noch den koster, noch den missediender, noch iets van al wat hun toebehoort, 'k Zal zeggen te Ding.

Te Ding waren er van geheel 't jaar bijna geen begravingen geweest, en nochtans ‘met de slunseziekte’ waren er veel berechtingen gebeurd. Den laatsten dag van 't jaar gingen koster en kerkbaljuw naar de pastorij om te vereffenen. Ze waren met rooi gezeten, ze hoorden weer een berechtinge kleppen, en 't en leed niet lange of ze zagen den onderpastor met den missediender haastig vooruitstappen.

- 't Gaat niet' zijn, zei de koster, de missediender belt slecht: altijd in vier poozen:

't zijn - al - bel - len
maar - geen - vel - len.

- Als 't maar dat en is zei de pastor, gij moet maar bellen in drie poozen:

geen - bel - len
maar - vel - len.

- En, als dat middeltje niet en lukt, zei de kerkbaljuw, 'k zou u, alle bei, nen goên raad geven: *eerst* dood te gaan gijzelve, we zullen dan twee groote diensten hebben seffens.

J.V.

***

De vijf schabreuze vragen

Tijdens den oorlog, kwam een fransche soldaat, in 't vlaamsch, slapinge vragen. Wij antwoordden van ja, maar we voegden erbij: mogen we weten wie ge zijt?

- Dat is één van de vijf schabreuze vragen, zeide hij, al lachende.
- De vijf schabreuze vragen? Naamt ze alle vijve, was ons wederwoord.

En, zonder te verpinken, dopte hij ze af.

1°) *Wie zij-je?*

2°) *Wat voor een ambacht doe'-je?*

3°) *Hoe rijke zij'-je wel?*

4°) *Hoe oud zij'-je?* (uitnemende schabreus voor tegen jonge dochters).

5°) *Wien zie'-je geren?*

J.V.

***

Vlaamsch gespreeksel ook in 't Noormansch gangbaar

Over een dertig jaar teekenden wij een oude vlaamsche spreuke op te Dixmuide:

> - Als ge wilt weten of een jonge knaap een Veurnambachter is of een Houtlander, ge'n hebt hem maar naar de zolderinge te smijten. *Blijft hij aan de ribben hangen* [zeker van de danige vettigheid?] *'t is een Veurnambachter*, *valt hij ten gronde* [van de magerte en de droogte wellicht?] *'t is een Houtlander.*

In 't Noormansche luidt het:

> - Wilt ge weten of een jonge knaap een Noormander is of een Bertoen, ge 'n hebt hem maar naar de zolderinge te smijten. *Blijft hij aan de ribben hangen 't is een Noormander* [ook uit de boterstreke!]: *valt hij ten gronde, 't is een Bertoen* [ook een land van kei en bieze]!

J.V.

***

Kniedeuntje

'Tzelfste of nagenoeg, welke boven (1922, XXVIII, 267) aangewezen staat als klokliedjen uit Yper, wordt te Coolscamp en omstreken aan de kinderen voorgezongen (d.i. zwierig- en zangerigweg voorgezeid), tot een kniedeuntjen als volgt:

> God gedenke Kallemoeie's ziele:
> leefde ze nog, zo 'n ware niet dood.
> En ze at zoo geren
> appels en peren
> Zoete melk en wittebrood.

T. RAEPAERT.

Loontje komt op zijn broodje!

Nu heb ik het zoo gehoord: *Loontje komt op zijn broodje*, met den zin van ‘de slechterik betert hem wel eens wanneer zijn tijd gekomen is’. Werd gezeid te Brugge door een oude vrouwe uit de borgerij.

Vgl. boven (1922, XXVIII. 172 en 196): *Noodje komt op zijn plooitje.*

L.D.W.

Nieuwjaarders op hun schooironde

1.

'k Hên een touwtje
'k en kan 't niet knoopen.
Geef' een kluite
'k Zal deure loopen.
Haas'-je maak' gedaan
'k zijn zoo moe van staan.
Geef' een kluitje of centje
'k zal er van deure gaan.

(Slype)

2.

Nieuwe jaren, nieuwe ruizen,
nieuwe borzen uit te luizen,
ongemak en anders niet
die [= dat] op nieuwjaardag geschiedt.
Katten, muizen op dees dagen
komen u uw ooren afknagen.
Kelder, koffer en schapraai
roepen alsdan om gena.
Geen [= 'Tgeen?] verdriet is aan de menschen
dat en wil ik u niet wenschen.
Maar ik wensch u voor uw nieuwjaar
een borze van duist pond zwaar
om die jonge rampeleeren [= rampeneelen? vgl. DE BO o. 't w.
fraai van alles uit te deelen
koeken, appels, peren en geld.
't Is de nieuwjaar dat [= die] hem [= hen?] kwelt. (Slype)

J. BOORDUYT.

Dagbladvlaamsch

'*Een haard van beroering*'! D. i. *un foyer d'agitation.* Ge riekt het van honderd uren verre. En dagelijks alzoo andere en andere; b.v., kijkt, vandage: 'twee ernstige aanspraakmakers op den titel *zullen in tegenwoordigheid staan*', *vont se trouver en présence!*

G.G. zei:

Waar gaat men naartoe met de taal?
Noch Vlaamsch meer on is ze noch Brabantsch
't Gemengsel wordt Hollandsch genoemd
Maar hierlandsch en is het noch Hollandsch:
't Is Neerlandsch, zoo zeggen ze, en Dietsch
en mag het niet heeten! Wat moet dan
het einde van 't spel zijn? Ach niets
met ievers een vod van 'nen hoed aan!

(Slapende Botten) G.G.

[Nummer 2]

Oordeelmatig onderzoek van 't zoovernoemde Necrologium der Abdij van Zonnebeke

(VAN [INGAANS ZESTIENHONDERD[1]] TOT 1711)

zoo 't immers door V. PIL werd - opgezift uit een der doodboeken van Zonnebeke, en
- uitgegeven in *Ann. Émul., de Brages*, 1911, LXI, 224-243.

Die Sterftenreeks, Jaargebed of Bedinge is kostbaar alleszins; verdiende dus met keurigheid te worden

(1) E.H.V. Pil zegt '1608'. 'k En schaf dit niet voor beter.
Die '1608' heb ik maar stout vervangen door 'ingaans Zestienhonderd'; en dit, omdat de oudst-vermelde dood, als volgt er wordt getijdvest: '*in initio huius* [*XVII*] *seculi tempore Domini Boisot*'. De doode aldaar vermeld is Jan de Coene 'pastor te Langhemarck'. Aanveerdelijk mag het wezen dat *Dominus Boisot* 'in 1608 de abtelijke waardigheid bekleeden kwam' (V. PIL, *An. Ém. Br., ald.* bl. 228, opm.4). Maar dan valt aan te nemen slechts dat 't overlijden van de Coene *niet* voorgevallen is *vóór* 1608; 't kon *in* den loop van 1608, best ook *nadien* gebeurd zijn. Wanneer, ten nauwsten-uit?... 't Is jammer dat Hoer Pil dit sterfjaar niet gaan halen is ('t was vóór den oorlog toen) naar Langhemarck uit dezes (toenbestaande?) uitvaartboeken; of - heeft hij het gepoogd, en 't bleef hem bateloos - dat hij niet eens zijn poging overmeldde.

uitgegeven[1]. Het is 't geweest voldoende-weg, gelukkiglijk. En destemeer ‘gelukkiglijk’, als (wat ik niet en wete) het stuk, 't oorspronkelijk doodenboek met 't necrologium erin, thans zou veroorlogd zijn.

Nochtans, in dit geval van 's stuks veroorloging, ware iets aan de uitgave van Pil - gezeid onder gevrienden - dat eerder ongelukkig bleek, 't is dat deze uitgave te bloot, te dood is afgeboekt: nauwkeurig wel, maar niet genoeg ontledende, niet wijzende op den maak van 't stuk[2], op alles wat erin, eraan erop erom, eronder zelfs te vinden was, waaruit omtrent het stuk iets meer te leeren werd.

En daarom, hier-dit ‘onderzoek’, in afwachting van beter's nog.

't Is immers lijk een willen-zijn, dat eens, bij 't nazien van dat stuk, van het oorspronkelijk stuk, al ondertusschen kijkende naar de uitgave van Pil - 't was vóór den oorlog toen -, ik menig ietske gaandeweg daarover aangeteekend heb, hetwelk ik dan - toen de oorlog overkwam - heb kunnen ‘meêvluchten’.

***

De bondige inhoud haast van wat we hoofdzakelijk hier zullen pogen goed te maken, en waaromheen we nu en dan entwat gaan pogen recht te wijzen, dient voorgesteld als volgt.

(1) Vgl. *Ald.*, 225.

(2) 'k En weet b.v. niet, oprecht, wat dat Heer Pil bedoelde met zijn uitgaaf? Een slaafschen overdruk *van* 't stuk? Toch niet: hij heeft het immers aangevuld. Of dan ten naasten-bij *uit* 't stuk een namenreeks van de Heeren-ooit uit 't Sticht van Zonnebeke? 't En is mijnszins noch 't eene strak noch 't andere. Wat van de twee was best geweest? Het eerste wel, vermeen ik. Maar... daartoe betaamde dan een nauwer afschetsing van... van 't dingske ga ik zeggen ('k zou zeggen ‘een nauwer afschetsing van 't Necrologium’ den aard inziende of 't inzicht-lijk van 't stuk, maar van zijn uitzicht sprekend 'k zou beter zeggen moeten ‘van 't eindeke gekrabbel, meêgefoefeld thoopewaard in 't doodenboek’). Daarna was evenook vandoen een strenger onderzoek van 's dings gegrondheid en gezag, en van den dracht ervan.

Het Necrologium

(gelijk het staat gedrukt en uitgegeven) is opgesteld geweest omzeggens *in drie reeksen*, - begonnen *na 2-XII-1663* -.

VERHAEGHE'S ('S STELLERS) ZEGGING OVER:		KOMT VOORT:
1e Reeks		
- J. de Coene	initio seculi	a/ van *Verhaeghe*'s onthouden;
- A. Weinsoone	[1640]	b/ van te hooren melden, misschien door *Dever*, stichtgenoot van V., zijn voorzaat eens te Zonnebeke, en herder toen te Oostnieuwkerke;
- [A. de Clerck]	[1625]	[is bijgevoegd, ik weet niet waarvandaan door PIL];
- J. Chlichtoove	1621	c/ is afgenomen van een *bladje*, B, misschien *gemaakt door Dever*,
C. Weins	1628	
P. Buser	1630	
A. Vandereicken	1633	
- G. Pybes	I-'36	- van B nog voort (maar werd zelf eens aangevuld uit meldingen van elders, uit B', B"),
H. Vosterman	III-'36	
- C. de Boisot	1637	- van B nog voort,
D. Davallo	VI-'38	
G. Wouters	IX-'38	
M. de Burgos	1640	
C de Swarte	1647	
- M. de Haene	I-'49	- van B nog, welke echter hier verzwakte en
V de Vorstere	IV-'49	

U. Speyaert	1651	... stopte, maar door V. werd aangevuld;
- B. de Haene	I-'52	d/ komt van *ambtmatig opgestel*, als grafgemaar of dergelijk... maar uitgelangd door *V.*;
G. van Houcke	VI-'52	
J. Bubbe	1656	
J. Gonthier	X-'58	
H. Wicart	XII-'58	
2e Reeks		
- P. Moenes	VIII-'63	e/ is van *V.*'s wetenis en opstel;
A. Vandaele	XII-'63	
3e Reeks		
- De volgenden	tijdmatig	f/ komen van *V.* en opvolgers *P. Holvoet* en *F. Borreman* (vgl. V. PIL, *ald.* 224) mitsgaders ook van PIL.
Bijvoegsel		
-Nog enkelen	in 't wilde	g/ zijn bijgebracht door PIL waar hier waar daar uit opstellen van *B. Lutun, H. Nuitten, J.B. Bossuyt* en *J. Fattou* (vgl. PIL, *ald.*, 227).

Het stuk is eigenlijk, al-achtereen, een aantal overlijdens uit Zonnebeke's wijgemeente; verzameld en gesteld een beetjen uit geliefhebber: den aanvang zantingwijsde, 't vervolg meêgaandevoort namate 't vorenvallen. De steller was voornamelijk Alipius Verhaeghe, waarna Patricius Holvoet, Franciscus Borreman[1], drie leden van het Sticht, die tevens reekte-aaneen ook 't zielgeherder waarnamen te Zonnebeke zelf. Alzoo Verhaeghe die aldaar als herder stond van 1660 tot 1701; dit laatste is 't jaar dat hij er stierf[2].

E.H.V. Pil behandelt 't stuk wat ‘oppervlakkig’- weg[3]; bedeelt het evenzoo, in eerst een deel ‘tot 1662’ gezamenlijk gesteld, in tweeds daarna een ander effenaansch[4].

Ik scheidde 't - opstelmatig - haast liever anderszins. Alzoo. Ik vatte stand ten stonde dat 't stuk werd ingezet, 't jaar Zulkeen is te zeggen ('t was 1663); 'k ontlette dan het stuk in drie gezetsels die ik noemde:

- 1. een eerste, van vóórgaande sterften (van vóór die '63 dus),
- 2. een tweede, met toenmalige (van toen, in 1663),
- 3. een derde dan, met de achterkomende.

Drie reeksen doodsberichten dus (geen twee als Pil vermeent); die ik betoog en uitleg als hier volgt.

Verhaeghe was een man die niet ontzag te tellen en te stellen, een harde talwikker, nochtans geen diepe navorscher. Zijn burgerstandgeboekte te Zonnebeke daar (te weten in de boeken waar ook ons stuk in voorkomt) zit volgestopt met ophalingen en geschatsels allerhande: een reeks ‘professi’ staan er daar, ‘communicantes’, ‘incolae’ gedoopten overledenen getrouwden, ook gegeldschap. En zulk een man nu stak toen uit (alleen of

(1) V. Pil, *Ald.* 224.
(2) *Ald.* 238, en opm.; 't is spijtig, weer onstiptelijk betoogd.
(3) Hijzelf is 't die 't zoo zegt (*ald.* 224); 'k zei beter, dunkt het mij, ‘vanboven-op’ en ‘vluchtig’.
(4) *Ald.* 225.

met-bij-hem een goeden geest ontwaar) ook eens bijeen te brengen al te reke, zooals hij zegt, ‘de namen van de stichtgenooten ontstorven in den Heere’. Zoo ja, en dat van-wanneer-af? Van welke? En hoe? Mits welken uitleg bij?... Ho, onbestaakt alzoo: ‘nomina religiosorum... qui obierunt in D^{no}’. Een gril enja: ‘de namen, *nomina*’. En reeds viel hij eraan.

Zoo 't was in 1663. We gaan 't hierna bevinden[(1)]; strak na de dood van Heer Antonius Vandaele die stierf te Oostnieuwkerke den 2^{n} van de Wintermaand in 1663[(2)].

Den eersten dien hij melden ging, wie zou 't nu zijn? Hij draalde een oogenblik. Het is te weten immers - wat straks hier weer zal blijken - dat er voordezen reeds bestond een bladje entwaar, met namen op van overledenen, van Heeren uit 't hernieuwde Sticht[(3)], aldus van na 't jaar 1608.

't Zij nog gezeid dat op dat bladje hetwelk begon aan 1621 - we gaan dit alles waarmaken - nog namen en dies meer ontbraken, - 't zij van vóór '21, 't zij verder van erna.

Zoo wel, Verhaeghe, of 't schijnt toch, heeft eerstwaard wat gedubt. Wat zou hij met dat bladje doen? Vaneigen aanvullen. Maar dan, òf inlasschen geheel in 't zijne, òf enkelmaar vervolgen? Voor alle dergelijk spel, van aanvulling, maar meest van inlassching, de man en was hij niet. Gaan zoeken achter iets, en dit, zijn vond, daarna gaan voegen en gaan inspiên in een-ander's werk, scheen voor zijn

(1) Heer Pil (*ald.* 224-225) meent '62. Zijn roden is 's stuks uiterlijke voorkomen, hetwelk zou 'tzelfste zijn als dat van andere berichten uit dat jaar. Maar hoe is 't opgozicht van andere nog, doch uit 't jaar '63? Weer 'tzelfde heelengansch.

(2) *Ald.* 233.

(3) Trouwens ten tijde van de Geuzen was 's Stichts gebouw gebroken, 't gemeente eruit gevlucht. En dan na dertig jaar verblijf in Yperstеê koerde 't gemeente weer - dit was in 1609 - nadat abt de Boisot, aan 't hoofd van-sedert 't jaar ervóór, het wijverblijf verdaan had. (*Ald.* 229, opm. 5; alles gesteund op zeggers uit de handvesten, 't en staat niet bij dewelke).

schrijvenslustig hand al veel te lang verhaai. Zoo ras entwat gedroomd, toe roef 't moest aan den gang. Een naam uitsmijten, dààr, hem stellen dan, met doef entwat erbij 't zij letter of 't zij vele, iets geven iets beloven, dat kon hij wel - we gaan 't wel zien -; of, zinsneên vinden staan half-opgemaakt, die laten staan, goed kome't uit - spraakkunstig kreksch of niet - een einde eraan schaveelen, dat kon hij ook; en ander druistigheden meer. Maar oud tot nieuw, en vreemd tot eigen maken, of keuren wat een ander deed en dat met 't zijne samenkneên, dit viel noch in zijn zin noch in zijn werketier. Geen wonder dies dat hij er niet naar stond, in 't eerste toch, om 't naambladje op te nemen... en dat hij dubde dus, niet hoegenaamd erop geluimd om oud geboek te herboeken, hoewel betooverd evenzeer om 't wersche eruit te herstellen.

Zoo... tot besluit? Hij aarzelde.

Zijn vingers echter tintelden: aan 't werk, hij moest aan 't werk; hij gong aan 't werk; en al-inéén, vooruit, hij veerde voort. Het was beslist: *hij liet het bladje zoo*, en zou het enkel aanvullen.

Hij zat dus in zijn hoofd met drie verscheiden dingen, drie ongeboekte dingen en die hij melden zou: Vandaele's dood te Oostnieuwkerke nu-versch gebeurd, en nog in ieders mond, 't jaar 1663; daarbij, lijk door die dood herwekt, zijn droom de namenreeks tewege te beginnen; dan eindelijk, 't betaamde lijk (te steken waar 't zou schikken) de achterlatigheden of leemten van op 't bladje.

Was drie. Drie dingen om, in koopjes, met moete eens na te zien. Doch hij, een man voor 't vliegen, hij pakte ze al ineens... en welverstaan, hij deed dat in een eersten snak; maar dan... - en dat was wel Verhaeghe - een keer aan 't werk, hij deed het almedeens weer anders, *en 't bladje greep hij toch*, en boekte 't ook meê af!

***

Zien we hem nu eens aan 't werk.

In zijn eerste reeks:

Hij stelde, vorenop de hoofding: *Nomina...*[1].

Dan (met een haaste om gauwelijks Vandaele van Oostnieuwkerke - zijn eersten doôn - op 't boek te kunnen krijgen) verkronselde hij er eerst - vermits het lijk behoorde dat - een ander naam op neer, een die vergeten was op 't meergemelde bladje. En, wel een naam waar dat er nog wat aan was; den naam van 't medelid dat eerst na 's Stichts herinrichting gestorven was; een name dus, als inzet, lijk gewenscht... die immers uit de lucht lijk-viel om nu aan 't nieuwe werk een kop, een aauvangszin te geven. Zoo 't vloog er:

- *Obiit*[2] *in initio huius seculi* met verder al geen onderzoek, *tempore Domini Boisot* den herinrichter geweest, *dominus Joannes de Coene pastor in Langhemarck vir provectae aetatis...* m.a.w. dus: die was een oude man. Als levenschets voor Coene toch maar een beetje blonk!

Dan: vlug nu aan Oostnieuwkerke! Nu zou 't Vandaele zijn... Of was er nògeen dood, die niet op 't bladje 'n stond? Oprecht er was nog een, misschien wel meer dan een, maar een toch die in d'zin hier kwam vand'zelfs. Die ook was immers van Oostnieuwkerke (hoe dat een woord kan wekken) aldaar ontslapen toch. Ja die!... En hem gesteld:

> - *Obiit* zonder meer[3] *in Oostnieuwkerke R*^{dus} *Ambrosius Weinsoone Cortracensis, nostrae abbatiae canonicus, aetatis suae anno - - - - professionis et pastoralis officii* - - -, alzoo, oningevuld!

En nu? Verhaeghe woef om voort. Om voort... alwaar? Maar al Oostnieuwkerke! Het wees zijnzelven lijk. Ofwel ertoe getrokken-haast, ofwel nu eindelijk beslist, Verhaeghe viel aan 't stellen dus: Vandaele was 't tewege. Eerst 't jaartal; hij begon dit toch:

(1) 't Was 't jaar 1640: *ald.* 228.
(2) 't Zijn de woorden en de stel- en spelwijze aangewend door PIL.
(3) *Ald.* 228, opm. 3.

- *166*[-].

Alevenwel er kwam opnieuw wat tusschen. Hij streepte 't jaar weer dood[1]. Wat was er dan gebeurd? Waarom verzind? En wel zoo stijf? Want 'tgene er in vervanging kwam, was... de overboeking uit-end-uit van 't bladje zelf nu, dat stuk dat hij eerst zinnens was maar-enkel te volledigen. 'k Zei boven dat er mogelijks entwiemand aan zijn oore zat den dag dat hij zijn werk ontgon, een goede geest, een ingever, wiens naam we verderaan gaan pogen te achterhalen; 'k zou denken dat 't door hem hier kwam dat nu Verhaeghe hem zoo ineens herpakt heeft vierkantte-om.

Hij boekte dan, insteê van *166*[-], onoordeelmatig af al wat op 't bladje stond.

(*'t Vervolgt*)

L. DE WOLF

Mijn boeken

Mijn lieve dooden, eens te meer kom ik gevlucht
tot uw vertrouwden schoot, voor al het voos gerucht
dat op het aardsch tooneel de levenden daar maken.
Gij weet het al zoowel als zij, en duizendmaal
veel dieper nog bevroedt gij wat het altemaal
beteekent, en waarom die schapen dol geraken.
Gij weet hoe al het nieuw wordt steeds gelijk het oud!
hoe steeds op ouden grond 't nieuw huis wordt opgebouwd
en niemand aan den boel een zier en zal veranderen;
dat niemand kwader dan de kwaadste wezen zal
noch beter dan de beste, en dat steeds overal
een mensch nog best van al gelijkt op eenen anderen.

(1) V. PIL, *ald.*, 'n meldt dit niet, hoe erg gewichtig het toch zij. Zooals hij ook niet meldt dat 't reekske welk hij volgen doet, te weten <*11 februarii 1625 obiit Antonius de Clerck prior*> een inlasch is van hem, met inderdaad een naam erop die, ja 't is waar, toch ook niet stond op 't bladje. Vanwaar die name komt, 'n zegt P. niet.

Gij staat geschreven daar met menschenzweet en 't bloed
der bittere barensnood, of in den heeten gloed
der geestdrift of gedrenkt met droefheid, vreugdetranen:
gij hebt den tijd getrotst en spreekt aan elk voorwaar,
door 't tijdsgerecht geproefd, uw wijsheid vast en klaar,
en spot om wat men nieuw, en wijsdom is gaan wanen.
Gij boom der kennis van het goed en van het kwaad,
verschillig door elkeen uw ooft die plukken laat.
Gij bittre of zoete vrucht van menschelijk ervaren
zijt zegen voor den een' en voor den andere gift
en, goed of kwaad door u wordt in de ziel gestift
dat zwelt en groeit ondelgbaar door de levensjaren.
Gij stille vrienden mijn, die 'k uitzoek naar mijn zin
die 'k nimmer neem ter hand tenzij met vast gewin
voor hert of geest of ziel of alle drie te gader,
die spreekt tot mij en uw gesprek verveelt mij niet,
die zingt het lijdend hert een stil genezend lied,
die gaat als ik u zend, die als ik roep komt nader.
Uw aanzien is mij zoet, noch dient gij ooit tot last
nooit komt gij onbegeerd, nooit ongenood tot gast.
Gij zwijgt op tijd en stond: men mag datveel niet wenschen
van levenden! Wie is 't die op twee boenen loopt
en voor zoo luttel prijs zijn wetendheid verkoopt?
Daarom zijn ze immer best in 't graf de wijze menschen!
Een rijke vorstenzaal mijn nederig boekenraam,
daar de edelen naar den geest op mij te wachten staan,
totdat hun gouden gunst mij zal in d'hand gegoten;
een goddelijk verblijf waar Godes Zoon en Woord
Gods eigen Wijsheid staat en op mijn wenken hoort
om voor mij op te slaan Zijn boek met zeven sloten.
Komt, lieve dooden, laat, de levenden gevlucht,
ver van hun dol gewoel, ver van hun voos gerucht,
terwijl gij dooden spreekt, al 't andere eerbiedig zwijgen.
't Is geen bedrog alwat bij u mijn oog aanziet
bij u verminder ik mijn edel menschzijn niet
'k gevoel door u geleid mij beter mensch bedijgen.

CAESAR GEZELLE

Aanvullende kantteekeningen bij Gedichten, Gezangen en Gebeden van Guido Gezelle

(Vervolg van bladz. 13).

TAALGELEERDHEID. AAN PASTOR DE BO. ‘t Is juist alzoo dat hij ons lesse gaf’ zegt H. Verriest. Dat geloove ik, maar 'tgene daarop volgt in B('22) 208, is niet juiste: ‘Gemaakt te Brugge als onderpastor?’ Eerst en vooral, De Bo werd pastor te Elverdinghe in 1873, Gezelle was toen pastor te Kortrijk. 't Was einde 1877 dat hij 't gedicht *zond* naar ‘Rond den Heerd’; men ziet er instaan: ‘*Mijnheeren... van Rond den Heerd*’. En 't staat er gedrukt in 't nummer van 30 December 1877 onderteekend: ‘Kortrijk, 17/12-77, Guido Gezelle’. Hij zal het ook, wat vroeger of later, aan De Bo gezonden hebben. Nog meer daarover elders.

AAN AMEET VYNCKE. 't Wierd gemaakt bij zijne Priesterwijding, in Juni 1876.

TRANEN. Er is een verband tusschen dit gedicht en dat van K. de Gheldere: *'t Lied van de streke*, op Homeros' woord: *φὶλὴν □ὶς πατρῖδα γαῖαν*, in 't dierbaar vader's land. Gezelle's vers is aanleiding ertoe of antwoord erop.

DIEN AVOND EN DIE ROOZE. ‘Die rooze was er eene die ik van huize meêgebracht had, na een verlofdag en die ik aan mijnen beminden meester schonk’, schrijft E. Van Oye. 't Stuk is den eersten keer gedrukt in RdH. 1873, maar met het jaartal 1858 eronder.

AAN DEN VOORGAANDE [E. Van Oye] OP ZIJNEN BOEK, te weten op zijn eersten dichtbundel, verschenen in 1874 (‘Morgenschemer’).

VAN DE WILGEN, AAN VICTOR VAN COILLIE. Deze, geboren te Beveren bij Rousselare in 1838, was Gezelle's leerling in Poësis 1858-59, en is gestorven, onderpastor van Ingelmunster, in 1888. Gezelle schreef zijn Ziel-

gedichtje, CXXV. - Het is mogelijk dat Mr Vanhove in dit gedicht bedoeld wordt, maar ik twijfel eraan. Vanhove werd Superior in September 1859, en ik denk dat het stuk vóór dien tijd, in 1859, gedicht is. Zie *Gedichtengroei*, bl. 209 en vlgde.

GIJ DICHTER DIE DE LEEUWERK ZONGT. Robert Willaert zat in 4^{a}, toen Gezelle daar Vlaamsche lesse gaf, en, hoe jong nog, hij miek een schoolwerk in verzen: *Aan de leemverk.*

> 'O gij met 't kofken opgestoken,
> Schoon vogelke, waer vliegt gij dan?...'

Het trof Gezelle in 't herte, en hij gaf aan Bertje zijn stuk: *Aen de Leeuwerke in de locht*, in 'Dichtoefeningen', en later nog dit hier, dat geschreven is binst het schooljaar 1858-59, toen Willaert in Poësis zat. Willaert stierf in Frankrijk, binst den oorlog, in 1916.

RAMMENTATI. AAN DOMENICO DE PISANI. Er waren te Rousselare twee gebroeders de Pisani: Domenico en Vincenzo; zij waren van Lucca in Italiën. Met Gezelle konden zij omgaan en spreken, en zoo ontstond tusschen hem en die twee meer dan gewone innigheid. Domenico ging weg in 1858, en schreef nog naar zijnen vriend vertrouwelijke brieven. - E. Van Oye zegt dat dit gedicht hemzelf is opgedregen geweest. 't Kan zijn - Gezelle deed zulks meermaals - dat het aan beiden geweest is, elk bij hun weggaan uit het gesticht; aan Van Oye dan in 1859.

BLIJDE KINDEREN. Aan Klaus Groth. Zie boven (blz. 13) te welker gelegenheid. Het 3^{e} vers *kleene kerke Christi* is een woord uit Faber, in de Engelenverhalen: 'Kinderen maken een kleine kerk van Christus op hun eigen uit, waarin God gedurig op eene bijzondere wijze gediend wordt'. Op eene gedenkenis van Hendrik Van Doorne's broertje August, wordt dat beeld hernomen en verder uitgebreid. Dit gedichte werd geschreven *in Festo SS. Marcellini et Petri* 2 Juni 1862, en aan Klaus Groth gezonden.

KOM E KEER HIER, AAN PIETER BUSSCHAERT VAN DAMME, die te Rousselare was 't schooljaar 1859-60 voor de Wijsbegeerte. Hij stierf Pastor te Vichte in 1892. Zie over hem Verriest's *Twintig Vlaamsche Koppen*. Het gedichtje is uit de lente 1860.

MAAR HALF. Juffr. Van de Wiele heeft het handschrift van de laatste 4 verzen, onderteekend: 'Roussel. in 't Kl. Semin., St Canutsdag. A.D. 1859'.

SUPER FLUMINA. Van af vers 19 is dit stuk een vrije vertaling en omschrijving van Ps. 136. Het is uit 1861 of 62, en geeft blijk van Gezelle's verlangen, toen nog altijd, naar missieleven. Breng dat samen met hetgene hij aan Van Doorne schreef, (boven bl. 13) na Alberdingk's bezoek in 1861: 'Alb. Thijm pakte mijne twee handen vast en deed mij beloven... in Vlaanderen te blijven'.

AAN E. IN 'T KLOOSTER Sr M.D.S.G. Staat in RdH. 1878 bl. 120, zonder hoofdletters aan 't hoofd der verzen, en is dus van dien tijd zelf. Wat een allerprachtigst gedicht aan eene pas-ingetredene kloostermaagd!

EERSTE COMMUNIE, JOSEPH d.i. Jos. Verriest. Om 't stukske verder te begrijpen moet men weten, dat Leo, Joseph's broertje, enkele maanden vóór die eerste Communie gestorven was. De vader, Adolf Verriest, miek voor dienzelfden dag ook een gedichtje vol weedom op zijn lief zoontje Leo, en op de omstandigheid. Gezelle wordt er ook in begroet:

> 'O Moeder, Broeders, Zusters al
> en Vriend dien 'k nooit vergeten zal'.

'T LAATSTE. Is hoogst waarschijnlijk opzettelijk geschreven om 't bundeltje te sluiten, dus in 1862.

***

Twee toemaatjes.

1.

Op bl. 165, B('22), bij 't gedicht POUCKE, haalt de schrijver 4 alleenzittende versjes aan:

G'hebt alle andere deugden g'hebt nen
alderschoonsten name, maar,
hij bediedt nen felgebekten
stekelstamden tronk, voorwaar

en hij zegt dat zij zinspelen op den familienaam Van Doorne. Indien er onder of boven die verzekes staat: ‘aan H. Van Doorne’, dan is dat zeker zóó, maar schrijver en zegt dat niet. Staat er geen naam bij, dan zou ik de zake alzoo aaneen spinnen:

Vooreerst, de woorden: ‘g'hebt *alle andere* deugden’ beduiden, dat er reeds vermelding van deugden moet voorafgaan, en dat die verzekens maar een vervolg en zijn.

Voorts, de name Van Doorne kan toch niet in klank, noch beteekenis, *allerschoonst* genoemd worden.

Elders gezocht: RdH. 1869, bl. 264 geeft twee Kleengedichtjes van G.G., dat is een dekcijfer van Gezelle: '*t Is de Mandel*, en

Engelentieren roosken, roosken
Liever komt uw geur te mij
Dan uw broeders, dan uw zusters
Of van welke bloem het zij.
G'hebt vijf bleekblij roode vlerkjes
En zulk schoon gefriezeld haar
G'hebt een zuiver geluw hertjen,
En g'en duikt het, niet, voorwaar!

Alzoo, en niet verder. De 4 verzekens, thans in Biekorf aangehaald, - of ze al of niet op Van Doorne zinspelen - zijn daar 't vervolg van. De Bo had in 1877 in RdH. een opstel geschreven over: *Ben Eglentier, zijne namen*, *zijn portret en zijn virtuit*. Gezelle, dit gelezen hebbend, haalt zijn oud verzeke weer uit, en zet de twee eindjes aaneen, na eerst de orde van de 8 eerste en oudste veranderd te hebben. 7 en 8 uit 1869 worden 5-6 en wederkeerig. Er zijn voorts nog eenige woordekes veranderd, zoo: *dan* uw broeders, wordt *als* uw broeders; *stekelstamden* wordt *stekelstafden* enz. Aldus wordt het dichtje ingezonden naar RdH. Boven staat ‘Aan M. De Bo’; onder: ‘Kortrijk 12-1-78 Guido Gezelle’. Later komt het versken in ‘De

Laatste XXXIII Kleengedichtjes' nog een beetje veranderd voor.
'k Zon zeggen: de 4 verzekens door Biekorf nu opgegeven, zijn in 1878 gedicht om de 8 voorgaande te besluiten, laze ik er niet: *maer* en *voorwaer*, met *ae*, en ware ik zeker dat Van Doorne er niet bij genaamd en wordt.

2.

In: *Algemeen Eucharistisch Tijdschrift* 1922, t^{k} 6, geeft C. Gezelle een onuitgegeven, onvoltooid H. Sacramentsgedicht van Guido. Zeer merkweerdig! Aan de *ae* te zien, is 't van vóór 1865, zeker. Aan den overvloed van beelden, reeds voorkomend in 'Dichtoefeningen' (bijzonder in 't gedicht van dezelfde maat: *De Berechtinge*) en in sommige 'Kleengedichtjes' II, 24 en III, 5, schat ik den tijd van 't gedicht in 1858-59. E.H. Caesar moet het nog eens goed lezen ('t is moeilijk te lezen schrift zegt hij) en 'k denk dat hij zetten zal:

> 't Was ijdel op der aerde noch
> ..... God nochtans
> bestraelde ... met zijn glans ...
> op 't aerdsche lijf en lichaems leest.
> Zij *b*eefde, en in heur ingewand
> ontstaet een konde schrikken, want
> 't Is Hij, 't Is Hij, 't is God die haer
> beschaduwt en zij *b*eeft voorwaer.
> Zoo *b*eefdet' gij, Maria eens
> op 't hooren van het ongemeen
> en schrikkelijk mysterie, toen
> een Engel u kwam boodschap doen,
> en groeten kwam; zoo beefde de aerd...

Waar hier *beefde* staat, zet hij de 3 eerste malen: *leefde*, met 'l'; de 4^{e} maal, goed: *b*eefde. Immers, Gezelle dacht aan: 'Qui respicit terram et facit eam *tremere*', en 'Quae cum andisset *turbata* est in sermone ejus... Ne *timeas*, Maria'. Ten andere de laatste: 'Zoo *b*eefde de aerd' bewijst voor de 2 eerste genoeg.

Als Biekorf dit alles nu drukt en dusdoende bewaart voor de toekomst, zal het misschien eens te passe gebracht worden voor die verlangde uitgave. Al wie iets weet van de stukken die hier ontbreken, moet ook zeem inzenden.

A. WALGRAVE

De Duivelsput te Knocke-aan-Zee

(waarachter vrage in Biek. 1922, XXVIII, 291).

Toen men nog verloden jaar van Knocke dorp naar de wijk 'Het Kalf' optrok en daarom den verbreeden en begrinten polderwegel volgde, kwam men na een tiental minuten aan de plaats waar deze weg den eerzamen Graatjansdijk doorsnijdt om den steenweg aan te pakken.

Daar, bezuiden den dijk lag de 'Duivelsput' in een laag weitje, met lang gras, riet, biezen en lis omgroeid en waarrond een paar tientallen kopwilgen de wacht hielden. De kleingebruiker, die er in een gering gedoetje bij woonde had er nooit kans aan gezien dezen geheimzinnigen poel anders dan voor eendenvijver aan te weuden.

Waarom ook pogingen doen om hem te vullen en dus een vrij aanzienlijk stuk weiland te winnen, als hij de eerste niet zou zijn om het vruchteloos te beproeven. Naar den volksmond immers was de duivelsput bodemloos en reikten de wateren tot in de hel. Meermalen reeds had men bij maneschingnachten woeste gehoornde koppen boven het rookende vlak zien opsteken.

Het jong geslacht dat eenigszins ontvoogd werd door meer moderne gedachten welke het vreemdelingenverkeer in onze streek meebracht, slaat al niet veel acht meer op die bijgeloovige praatjes. Alleen hier en daar nog in een ouderwetsch gezin hoort men beweren dat de Duivelsput en zijn omgeving het rijk was van de waterduivels. Gewoonlijk, volgens de volkslegende, verkeert er maar één waterduivel in een heel geweste; doch hier scheen het de moerput te wezen waaruit in 't najaar zich de nekkers over de heele streek van de polders verspreidden. Daar hoekerden zij den heelen winter lang en keerden met het lengen der dagen naar den duivelsput terug. Dat zij menschen in den afgrond hebben meegesleurd is niet bekend. Evenwel is men er niet ver van af te beweren dat verdronken lieden door de waterduivels gedood waren, tot wier bezwering men kapelletjes plaatste waar het ongeluk gebeurd was.

Over onheugelijke tijden werd het dorp van Knocke door de zee verzwolgen. Men denkt dat het zal in de XIVe eeuw gebeurd zijn. Men vertelt dat de kerk in den duivelsput verzonken zit. Alle jaren op Kerstdag-twaalf uur hoort men er het luiden der klokken en de

gezangen der Kerstmis. Anderen beweren dat het niet gezangen zijn, maar wel de weeklachten van al de menschen die mede met de kerk in den grond zakten. Niemand thans evenwel heeft dat nog ooit gehoord.

In alle geval waarschijnlijk is de vorming van den ‘Duivelsput’ niet het gevolg geweest van deze overstrooming maar wel van een dijkbraak waarvan de tijd ons onbekend is, een dijkbraak immers zooals altijd tijdens springvloed en storm en ‘helsch weder’ gebeurt; een dijkbraak met daarna achterblijvende poelen.

De naam ‘Duivelsput’ is dan ongetwijfeld gegeven bij het ontstaan van een poel, terwijl de naam zelf gelegenheid zal gegeven hebben aan het scheppen van allerhande verzinsels en legenden waarin de duivel de eerste rol speelt. Niemand echter weet nog zulke vertellingen te doen. Deze of die of gene, zegt men, kon daar zoo schoon over sproken; maar de legenden zijn met de weters in 't graf. Dat er waterduivels verkeerden weet men nog, en dat zij de menschen verschrikten door hun plonsen en klagen ook. Het volgende gruwelijk verhaal is nochtans vrij algemeen in zwang.

‘Een welingezeten boer der gemeente keerde op zekeren zaterdag van Brugge naar huis terug. 't Was immers markt geweest en de brave man had hem verneukt in een herberg van het dorp waar een andere boer hem van zijn rijtuig had afgezet. Hij trakelde dus in den laten avond langs den eenzamen polderwegel voort, on had voor gezelschap het maantje dat spookachtige schaduwen van de vluchtende wolken afwierp, en den wind die hem het bedampte hoofd verkwikte en heimelijk in de tronken floot. Plots blijft hij pal als een rots. Wat ziet hij daar tusschen de tronken en het riet juist boven het watervlak van den Duivelsput? Het koude zweet breekt hem uit; zijn tanden klapperen en zijn knieën klutteren tegen elkander. Hoort hij niet klagende zangen uit den afgrond opstijgen? Nu wordt het visioen duidelijker; de maan komt van achter een wolkenschof en beschingt het akeligste tooneel dat ooit menschenoog aanschouwde. Een doodskist wordt uit het water getild door vier menschelijke geraamten zonder hoofd. Onze verschrikte boer ziet het spookachtig verschijnsel midden een wervelwind al over den Graafjansdijk in het Schorre verzwinden...’

Thans zullen al die bijgeloovige verhalen vervliegen samen met den angst voor nekkers en waterduivels. De Duivelsput zal alleen nog in de herinnering blijven van dezen die hem gezien hebben. Immers hij is verdwenen. Do historische ‘Graafjansdijk’ wordt als bouwgrond verkocht. Juist dat gedeelte dat men bochtvormig om den Duivelsput had aangelegd na de doorbraak wordt allereerst afgevoerd en in den Duivelsput gestort. En hoe bodemloos hij was, toch heeft men hem met een betrekkelijk geringe hoeveelheid aarde gevuld gekregen. De bewoners der nieuwe gebouwen zullen misschien nog wel de klokken hooren onder den grond, maar nooit meer door de duivels in het water gesleurd kunnen worden.

[Vgl. OPDEDRINCK, *Knocke*, bl. 177, met afb.]

B. DE LANGHE.

De Oorlog in Dickebusch en omstreken

(Vervolg van bladz. 20).

III. De eerste slag om Yper.

W*oensdag 21*n *October*. 't Zit al Roeselare beter, maar slechter al Waasten waar het lundert van 't schieten, vooral met het krieken en ook met het vallen van den dag. Nieuwe vluchtelingen stroomen toe, uit Zantvoorde, Hollebeke, Meessen; in den namiddag uit Langemarck, Bixschote, Noordschote, want 't verbruint ook al de kanten van Poelcapelle enz. De straten loopen zwart. Dien nacht hebben te Dickebusch niet min dan 5000 vluchtelingen geslapen in huizen in schuren en stallen.

Met den noene is de 'train' afgekomen van de Engelschen, en deze is gaan hermen in de weide van den burgemeester.

*Donderdag 22*n. Al Waastenwaard slecht. De engelschen schieten uit Hollebeke, Meessen, Wytschaete, Ploegsteert. Geheel den nacht is er gevochten geweest met geweer en mitrailleuse. Van 5 ½ 's morgens tot 's avonds volop het kanon. Eendelijk gedonder.

Hoe dat de legers liggen? Thans: vanaan de zee tot aan Woumen is 't Belgsch; van Woumen tot Zonnebeke Fransch; van Gheluvelt voort Engelsch.

De Engelschen wankelen. Bommen 's namiddags op Wytschaete, vanwaar menschen reeds vluchten. Van ons volk moeten er helpen aan 't delven van loopgrachten alom al de Vierstrate. In den namiddag komen Indiaansche troepen ter hulpe. In den avond Fransch voetvolk, hetwelk hier vernacht.

Dan met den avond vermindert 't kanon maar vermeerdert 't geweld van geweren en mitrailleusen. Het is de eerste maal dat men het zoowel hoort.

's Nachts liggen op Dickebusch niet min dan weer 5000 vluchtelingen en 3000 krijgsliên. En onderwijlen rammelen de autobussen der Engelschen altijd maar voorbij met Indiaansch volk.

*Vrijdag 23*n *in Zaaimaand*. Meessen verbetert. De Duitschers begeven.

's Morgens in de kerk stropt het van 't volk, en vele te biechte en ter H. Nuttinge.

En dan buiten is het één dolen en draaien van ongelukkige vluchtelingen, gestadig op den hork achter nieuws, of er geen beternis komt, om huizewaard te geraken. Sommigen rieschen 't om toe, worden echter weeregezonden; anderen gelukken, komen aan huis, vinden 't al te brokke of geplunderd, melken zeere de koeien, smijten wat eten, snakken 't eene en 't andere mee, allemaal zoo onder de bommen, en zijn blijde wederom levend eruit te zijn; nog anderen 'n kunnen niet aan, van 't gevaar; eindelijk zijn er die 't volstrekt willen dwingen, en waarvan men nimmer meer hoort, als de gemeenteboekhouder van Hollebeke met drie van zijn makkers.

Zoovelen hebben geld en weerden gedolven. Ze gaan 't hun allen beklagen... Van in de eerste dagen af, maanden lang voort, is 't een roeien en razen om te mogen alles gaan uitdelven weere: sommigen alleene met of zonder ‘deurelatinge’, sommigen met een legerman mee (als velen van Langhemarck, S. Juliaan's, Zonnebeke, Voormezeele enz.). En zoovelen onder hen die, thuisgeland met een herte lijk een brood, almedeens gaan de ponke geroofd vinden daar ze zal zijn door iemand anders ontspeurd, ofwel zal zijn blootgemaakt eens 't zij in 't ‘smijten’ 't zij in 't steken van ‘grachten’. Meestendeel ten anderen 'n gaan niet meer toe kunnen, en gaan mogen denken er te moeten een kruisken op maken, arme dompelaars tonzent, met hun schatten thunnent in de eerde: alzoo, velen uit Wytschaete, Meessen, Hollebeke, Zantvoorde, Gheluvelt, Becelaere, Moorsleê, Passchendaele, enz. Werkt en spaart dan een heel leven lang.

't Mag gezeid: Dickebusch heeft toen schoone gedaan met de vluchtelingen. 't Zijn boeren die er wel 200 innamen, en daardoor altemets ziekten introkken, als te Leenaard Vermeulen's, te Juul Delanotte's die er zijn leven aan liet.

Ja, uitbaters waren er altijd, en zijn er geweest, maar hier staken ze af uit den hoop.

Onze Lieve Vrouwe van Dickebusch heeft er aan meê geholpen: er was altijd 's avonds veleveel volk in heur Lof.

Van dien dag, 's morgens, trokken de Franschen het op. Ten 9^{n} waren alreeds 8 vliegers gezien. Heel den voornoen een gansche Fransche legerafdeelinge voorbij, voet- en kanonvolk rekkig en opgeruimd, maar met ellendige peerden. In den namiddag, weer nog een 2000 voetgangers - en gestadig-aan vliegtuigen - ...'t Kanon nu en dan al de kanten van Hollebeke... En in den avond en den nacht, 65 autowagens Franschen naar Yper.

De kurassiers van gisteren vernachten hier opnieuw; en wel 6000 vluchtelingen.

Zaterdag, 24^{n}. Groote voorbijgang weerom, van Franschen, voet- en geschutvolk, naar Yper: een 5' tot 7000 man in den morgen, evenook zulke en zoovele 's namiddags.

't Meeste gerucht is al Langhemarck en Hollebeke.

Ten 8 ½ trekken voorbij 380 duitsche gevangenen.

Later 150 engelsche gekwetsten in auto naar Frankrijk. Onze kurassiers houden hen hier heel den dag.

Zondag, *25*^{n}. Nu zijn de kurassiers er vanonder al vroeg, als achterwacht tewege van 't leger. 't Schijnt, waar het gaat, dat zij altemets aanvallen. Maar 's avonds keeren ze weer om hier te vernachten. Alzoo verschillende dagen achtereen.

Binst den nacht, was het wreed hoe men schoot. Maar het nieuws is niet slecht. Al Passchendaele en Meessen 'n gaan ze noch achteruit, noch ook toch vooruit. 't Is weven een beetje.

Omtrent den 7^{n}, doortocht van 50 duitsche gevangenen: hun kam is danig gezonken.

Ten 3^{n} alverre, worden door den vijand ook 150 Engelschen gepakt en 2 van hun kanons.

Het geruchte verstilt.

Veel engelsen peerdevolk is toegekomen, en legert op

de hoven < meest al Vlamertinghewaard: enkelen gaan daar nestelen-blijven tot in de Wintermaand(1) >.

De kerke is te kleine geworden. Met onze twee missen alleen moet het volk buiten staan bidden.

Maandag 26n dezer. In den nacht veel geschot, ook zwaar geschot van de Duitschen die bovendien met 3 tegen 1 staan. Hier en daar duwen ze om door.

Van ten vijven des morgens tot ten tween na den noen hotsen hier een 600 autowagens voorbij, al met fransch voetvolk: een 14000 man ongeveer.

Ten 8n, 50 duitsche gevangenen, waaronder 2 Oostenrijkers.

De kerke van Hollebeke brandt; 's achtermiddags deze van Meessen, met 's avonds 't gesticht nog erbij... in brande geschoten.

Schietgevecht is 't heel den dag. Echter onze kurassiers brengen in den avond goed nieuws meê: dat Passchendaele zou fransch zijn, met den helft ook van Moorsleê.

Dinsdag. 't Sust. Een luchtschip gaat hangen tusschen Yper en Brielen; gevlieg bij de macht: men schiet op het duitsch tuig.

Tegen avond en in den nacht komt het 16e Fransch toe, voet- en geschutvolk.

Woensdag. Al Meessen gevecht met geweer en mitrailleuse. Boven Dickebusch een gevecht in de lucht, met de mitrailleuse, tusschen 2 vliegers.

Er wordt afgekond: heel den nacht van zesse tot zesse niemand op reis, en van achte-voort niemand buiten.

Donderdag 29n in Zaaimaand. Van vroeg reeds, kanon: dat de ruiten daveren ervan. 't Grof geschut doet al mee.

Te rijtuige met twee andere menschen ga ik naar Yper. Vijf kwart blijven we op weg door de veelte van 't gerij!... Al met eens tusschen de Pannenstraat en de brugge waar de bane door de Leege Meerschen loopt, wordt een bomme gesmeten door een duitschen vlieger. Ze ontploft op 3 meter

(1) Deze zin <...> is laterhand bijgevoegd.

van ons aan den kant van den zomer weg die heel openligt nu. Ons getrek ongedeerd toch! God zij geloofd! Ondertusschen wordt er naar den vlieger wedergeschoten, die ten anderen verder nog andere bommen uitstampt, naar wij hooren, met ongelukken. Te Yper staat het al overeinde, van 't schrikkelijk gebuisch, dat lijk meer en meer nadert. Gisteren vloog er geschot tot aan Den Bascuul, en heden zijn 't vliegers die smijten. 't Krioelt er van vluchtelingen, en van Franschen en Engelschen. Aan de spoorhalle komt de eene kar achter de andere met fransche gekwetsten die opgelaad worden. Alle de bezonderste gestichten zijn verpleeghuizen geworden: op een ervan heeft ook een duitsche vlieger gemikt. Vandage dank ik den Heere, nog levend in Dickebusch weder te zijn.

De engelsche voerdienst is weg uit Burgemeester's weide, naar 't kasteel van Madam Mahieu. Al 't hooi van den naasten boer is gepakt en zijn windemolen verbrand. Nu loopt de weide vol van fransche gespannen.

't Geschot is ten ergste, en tegen avond komt gewerengeketter erbij.

*Vrijdag 30*n. Vervaarlijk gedonder al Gheluvelt-Hollebeke-Meessen. 't Laatste nieuws is niet best. De kanons verdichten van S. Elooi (Voormezeele). Volk vlucht er al. Yper wordt helderop beschoten. Heel den nacht is er van Yper alhier voorbij, met wagens en peerden, schietraad teruggetrokken. Toch gaan er ook kanons toe, en alsan nog voetvolk. Nog geen volk is wedergekeerd; het is er die reeds 10 dagen aan 't gevecht liggen, en die om nu en dan eens te rusten, mogen slapen daar in den slag, ievers ten gronde en onder den blooten hemel. Gelukkiglijk tot nu toe is 't nog altijd-aan zomer.

*Zaterdag 31*n *van Zaaimaand*. Van Z.E.H. Deken van Yper mogen we morgen getween elk twee missen doen. We hebben immers nog 6000 vluchtelingen. In de omliggende dorpen van 'tzelfde. Gisteren reeds veel biechten gehoord. Vandaag heel den dag: niet min dan 800.

De nacht was stille geweest. Maar in den morgen

bommelde 't al Wytschaete en Meessen, alsan maar heviger en dichter. Men ziet de bommen vallen op Wytschaete, en 't regent er smijtschroot, ‘ramponeels’ zegt het volk (schrapnells). De fransche kanons komen staan aan de Vierstraete, en aanstonds aan 't werk. Bijna heel Wytschaete vlucht na den middag. De twee kapelaans mede. Verschillende branden. Wat gaat hier geworden? De menschen vergaderen hun paksken, delven hun schatten, verhuizen de beesten. 't Is een schrikkelijke avond... En morgen tewege?... De engelsche Grootstaf uit Yper komt toe; maar eenige uren later keert weder. Yper is vandage meer nog besmeten, en met groote ‘marmieten’. Weêr in Wytschaete een brand, van 't klooster der fransche zusters aldaar. Reeds tien dagen is de streke niet meer zonder die branden, 's avonds één laai geheel de Oostkant. Zoo beletten de Duitschers de onzen dat ze van huizen en hofsteên verweerstanden maken.

In den avond nochtans omtrent dan 8^{n} verbeteren de zaken een weinig. Versterkinge komt. Fransche kurassiers en huzaren: heel de Vijvermeerschen staan vol; omtrent den 9^{n} voetvolk. Dickebusch ligt ééndikte krijgsvolk: ze liggen langs de huizen buiten; in de kerk 150. 't Komen ook Engelschen bij. Zoo heb ik 2 engelsche kolonels om te slapen...

En morgen is 't Hoogdag!

('t Vervolgt)

[A.V.W.]

Mengelmaren

God getrooste de ziele van zaliger Eerw. Heer Edmond Denys (1865-1923)

Hij was ‘de Pastor der Franschmans’.

In menig blad heeft men zijn verdiensten vermond, vooral - dit is ontzaggelijk geweest en iets eenigs - zijn twintigjarig geloop achter zijn twaalfduizend schapen die jaarlijks gaan dolen in 't Fransche.

Dat werk alzoo voortdoen zal waarschijnlijk geen tweede meer kunnen, omdat er geen tweede meer dat zelfste herte 'n gaat hebben, samen met dien wakkeren geest on die wilskracht, en, laten we 't zeggen, dien kop en die kele en die tonge, dat kwik en die slimten, die knepe om te pakken, en die wondere kennis van 't volk die hij had, bovenal het milddadig gemoed waarmee hij al die vermogens en machten, voor 't goed 't geloof en de zoden der Vlaamsche werkliên verpandde. God beloone er hem voor.

Wij hier in Biekorf, zijn hem schuldig bezonderen dank om zijn vroege en immer aanhoudende medewerking. Voorheen was hij lid van 't Berek, stelde op nu-en-dan, en spijts zijn afmattende bezigheid, tusschenin 't maken van boeken en 't vullen van zijn weekblad, vond hij den tijd daarbij nog om, tot over twee jaar, de jaar-en tienjaarlijksche Zakenwijzers van Biekorf te maken.

Alhemdank baar zijnde voorzijn hulp-hier-goweest, laten wetrachten te worden als hij, overtuigd en koppig voor 't goed, breedschouwend en vlijtig en werkzaam; en wenschen we daarbij, voor 't geluk van ons Volk en ons Land dat zijn werken recht mochten blijven, dank aan anderen nu die zijn goê voorbeelden volgden.

God geve zijne ziel de eeuwige ruste.

Hoe een dubbeltje rolt

We nemen dit over uit *Het Belfort* (17-II-23) niet omdat we 't gebruik van die hollandsche spreuke bewonderen, want ze is ook reeds een zage geworden, alledage tienmaal te lezen in alle zoogezeide degelijke vlaamschwillende bladen; maar omdat er onder die spreuke vermeld stond, dat onze mengelmare over VAN DE POELE (boven bl. 20-21) kwam uit *De Standaard*, en dat deze ze overgenomen had uit *Het Belfort*.

Zeer wel.

Blijft nu over te weten waarvandaan *Het Belfort* zijn mare had vernomen.

Kockenpoo

Dat is de name van liên langs de kuste, te Oostende onderander.

Is die name verwant met dien van de *Cocquempot's* in Fransch-Vlaanderen, te Bayenghem en te Rijsel b.v.?

Dit ware dan oorspronkelijk ‘coq-en-pot’? Geen hennepot dus (vgl. DBo o. 't w.) maar haast lijk een hanepot?

Jan Baptiste heette wel ‘suiker-in-de-kiste en suiker-in-de'-pot’!

T.R.

Drooghoutte

Zoo luidt het vlaamsch van *Bois sec* in 't Noorden van Frankrijk. En de menschen al Belle spreken 't uit: *Trouchele*.

W.I. D'OORE

Wie wordt er gediend tegen 't tandzeer?

Iemand die daarop uit is 't land door, stelt ons wel vijf-en-twintig vragen over ‘Aplonia’ en de andere taudheiligen: waar, hoe, waarmee, waartegen enz. deze heiligen tonzent vereerd worden.

Wie daarover iets weet, en het zeggen wilt (elk voor zijn streek waarom niet) of iemand kent die thuis is daarin, weze zoo goed het te melden aan

G^{r} H. ALLAEYS, Mondarts, 55, Lange Nieuwstraat, te Antwerpen.

ZE ging naar een huis dat we kenden daarop, waar vervrozen vleesch werd verkocht; en zonder veel achterdocht zei ze:

- ‘'k Ga eerst naar 't *vervrozen huis achter vleesch*’! En, een wonder... van ons allen die 't hoorden geen een was verwonderd!

***

FRANSCH: Mijnheere *ontvangt* hij?

VLAAMSCH: Mijnheer, of beter Heer Ding, is hij *thuis*, is hij *sprekelijk*?

[Nummer 3]

Westvlaamsche zendelingen te Torpa

De gedachtenis aan onzen grooten apostel van Chota-Nagpore blijft levendig in de streek van Torpa. De '*Catholic Herald of India*', het groote katholiek weekblad voor Indiën, geeft van de hand van E.V. Gille G.J., eene geschiedkundige schets over de missiën van Indiën.

'In Chota-Nagpore zijn het twee Westvlamingen die de baanbrekers waren van 't Evangelie, te weten E.V. Lievens †, en Vader Van den Bon.

Deze laatste werd geboren te Eerneghem den 19^{n} in Oogstmaand 1855 en vertrok den 4^{n} November 1889 naar de missie van Chota-Nagpore.

Torpa was de wieg der machtige beweging van bekeeringen binst het vierjarig verblijf van E.V. Lievens aldaar. Ruim 70000 heidenen werden gekerstend. De verblijfwoonst was opgebouwd volgens de teekening van V. Lievens zelf, en hierin gaf hij hem uit als een knappen bouwkundige. Nog staat zij er gelijk ze Lievens bouwde in 1886.

Torpa is als een bedevaartoord, waar vroeger wonderen werden uitgewerkt die ons tot de eerste tijden der kerk terugbrengen. Ieder boom, ieder steen in Torpa spreekt van V. Lievens. Het is mij zoo genoeglijk, zegt Steller, in 'tzelfde huis, in dezelfde kamer neêr te zitten waar de groote apostel wonderen heeft verricht. De muren zijn bedekt met kaarten en plans van Chota-Nagpore, evenals de hoofdkwartieren van een groot veldheer in den slag. Hier zat V. Lievens op een harden stoel voor eene tafel met registers en boeken overdekt: de kamer was gewoonlijk halfvol met volk: de deur bezet door een grootere menigte die gretig verlangde binnen te komen; honderden anderen wachtten hunne beurt af onder de verandah of zaten in groepjes rond zijn huis. Ik wandel geerne alleen rond dit huis en kan mij gemakkelijk tot in de minste bijzonderheden de tooneelen voorstellen die hier plaats grepen. En dan die prachtige Mangoedreef die uitgeeft op de kerk. Elk dier boomen zou vertellen kunnen wat hier dagelijks omging. Duizenden lagen hier soms in het lommer het oogenblik af te wachten om bij den grooten priester toegelaten te worden.

Ik herinner mij nog wat Vader Grosjean eens schreef, dat hij onverwacht te Torpa aankwam en wel zeker 3000 menschen in de dreef lagen te wachten. Deze dreef is niet alleen schilderachtig maar tevens een geschiedkundige plaats.

Na het vertrek van V. Lievens, werd E.V. Van den Bon te Torpa aangesteld. Hij bleef er dertig jaar. Gedurende den ganschen tijd, heeft de moedige Westvlaamsche zendeling geen enkelen dag verlof genoten. Indien E.V. Lievens de stichter is van de Torpa-missie, E.V. Van den Bon is er de inrichter van. Over jaren was het mondsgemeen onder de zendelingen: Gaat en ziet wat E.V. Van den Bon doet te Torpa, en doet gelijk hij doet. Indien hij iets heeft begonnen dat niet gelukte het is nutteloos eraan te beginnen.

E.V. Van den Bon was de eerste die het katechumenaat ingericht heeft, een soort van ernstig godsdienst-

onderwijs welke de verscheidene groepen nieuwbekeerden een tijd lang verplicht waren te volgen. Te dien einde verbleven die groepen 3 tot 4 weken en soms nog langer in den missiepost. Zijn voorbeeld werd door andere zendelingen nagevolgd, en dit met de beste uitslagen.

E.V. Van den Bon genoot den troost zijne missie van Torpa merkelijk te zien aangroeien. Het getal kristenen vermeerderde van 2000 tot 7000; de menschen zijn wonderwel onderwezen en er heerscht in die missie een sterke godsdienstige tucht'.

C. SCHERPEREEL.

Later op den Dag[1]

Hoe lief is 't jong gespelewei
des levens vroegen morgen,
als 't licht en dartel, frisch en gei
mag hupplen zonder zorgen!
't Is kind nog en 't en weet alsdan
tenzij van blank en geuren,
het zingt van weelde en droomt ervan
eu 't leeft met klank en kleuren:
Het zingt van liefde en leed, zoo zacht,
zoo teeder en ontvanklijk
als bloemen van eene enkle nacht
en even zoo verganklijk.
Het waant dat het een hert bezit
dat iets kan meer dan minnen,
en 't zucht van zwarte leed, al is 't
zoo blank als sneeuw vanbinnen.
Een glimlach beeft in elke traan
die 't leed hem kan ontwringen
het poogt te grollen, maar 't en kan:
zijn diepste grol is... zingen.

(1) Uit een te verschijnen dichtbundel: *Herbloei*.

Ja frisch is 't leven, gei genoeg
als 't zorgloos u lacht tegen,
als 't jong en dartel, 's morgens vroeg
daar huppelt op zijn wegen.
Eens later op den dag, wanneer
het onverbidlijk leven
heeft evenmin te wachten meer
van u dan u te geven,
dan wil 't u, derver dag aan dag,
te gauw zijn rug toekeeren,
't bestraft op uwen mond den lach,
't wil 't lachen u ontleeren.
Uw vreugd wordt zeldzaam, en ze is wáár
veel zorgen 't herte u knagen
uw leed is echt, uw lijden zwaar
en 't bangt bij donkere dagen.
Bergaf nu gaat het: 't spoedt en 't glijdt
al vluchtend naar beneden
op 't haastig vlieden van den tijd
en zijn verganklijkheden.
Gij gaat, gemanteld in de pracht
van treurig menschervaren
en twijfelt of nog door de nacht
de morgen weer zal klaren:
want, tendenuit uw levensbaan
ziet gij het vraagpunt rijzen
dat, dreigend, op den overkant
des levens staat te wijzen.

CAESAR GEZELLE

Vlaamsch of Fransch?

De pocherij van de *collectie celibataires maakte reclame*! De knappe *orateur* en aangename *causeur* werd hartelijk *geapplaudisseerd*! De Minister van België *te* Zweden met den Zweedschen Minister te Brussel! De nationalistische *pers in haar kleine schoentjes*! Wat *doet die Limburger in die galei?...*

(Uit mijn vlaamsch dagblad).

Aard en Belang van Volkskunde

Uit een voordracht in 't Davidsfonds, te Brugge, 1-III-23.

De AARD ervan? Naar mijn bescheiden oordeel?

Volkskunde is niet een wetenis, verzameling of uitstalling of eenderwat beprondeling van ouderwetsche aardigheden: dat alles is geliefhebber; zoo, zij ze mag niet stille blijven bij enkel zulk genudder.

Waar ze heur gedragen wil als wetenschap, daar moet ze doen lijk al de wetenschappen: een kennisse betrachten, een die beredend is, van een hoeveelheid waarheid die als 'heur waarheid' is, en die heur deel uitmaakt in 't algemeene Ware[(1)]. Welaan, dit deel van waarheid, welk zij als voorwerp na te zitten heeft, is 't eeuwig-werkelijk verschijnsel waarbij we 't menschdom zien, gestadig en indriftig-weg, *op zoek* naar kunde en deugd, gestadig ook, noodlottiglijk, *op dool* en in 't ondeugende. De Volkskunde bedoele aldus al wat het volk, de hoop, of iemand uit den hoop, vermeent te weten, zegt of doet, zoolang dit onbekunsteld gaat, sleurmatig, onbewust schier, in en door en met den hoop; m.a.w. zoolang er niet een dwalingvrij gelei ditzelfde menschdom vast en wetenschappelijk voortstuwt. De Volkskunde zal zijn: de kennis, niet der menschelijke dwalingen, maar van de dwalers zelf als doolaards die wij zijn, onder ons eeuwig dompelen al pogende naar waarheid en naar welvaart; ze is de geschiedenis teweeg, niet van den menschelijken geest[(2)], maar van het treurspel-haast van zijn gemeenzaam streven.

De Volkskunde zal zoeken naar heel den samenhang van 't menschelijk volkskundige gehandel, den wat, den hoe, den waar en den wanneer ervan, en den waarom vooral.

(1) Vgl. L. DE WOLF, Biekorf's *Volksk. Boekenschouw*, 1908-09, I, inleiding; ook L. DE WOLF, *Hoe kan Folklore tot wetenschap verheven worden*? (Eerste Vl. Taal- en Geschiedkundig Congres te Antwerpen, 1910).

(2) Zooals E. VAN HEURCK het zegt in CELIS' *Volkskundige Kalender,* bl. I.

Ze zal indachtig zijn dat trouwens ook heur stoffe niet staakte met den ouden tijd, maar voortgaat onder ons, en nog na ons (aldaar b.v., waar uit waanzin of uit snof wij Volkskunde verachten: waanzin immers, snof, behooren tot de Volkskunde). Ze zal heur stoffe tevens ook niet stoppen binnen in een tuin, omsluiten bin een streke. Wat evenwel niet zeggen wil dat tijd, en aard van werk, en streke, geen oorzaken 'n waren, geen machten, geene drijfveeren, die 't volk ter handelinge spoorden en... in volkeren onderscheidden.

Deze oorzaken zijn 't zelfs, die door de Volkskunde gaan hoeven ouderleerd te worden, vooral om immers heure wetenis beredend vast te krijgen. Ze is verre nog vandaar, van dien waarom te kennen van 's menschdoms kunde en doening.

Nog eerst die kunde zelf en deze doening, b.v. de beginselen en de handelwijze ervan, behoort zij te achterhalen. Het volk, het menschdom in zijn handelen heeft sedert eeuwen reeds een slag van wetenschap, volkswetenschap (een zeer gebrekkige och ja), met eeuwenoude volksbeginselen (vol dwaalleeringen 'k wil 't) en met een eeuwenoude volksdoenwijze (die beter is). Zoo, die beginselen, die doenwijze zijn nimmer nog bestaaktelijk verkend geweest. Zij zijn 't nochtans, zij die beginselen, die werkelijk 't menschdom leidden en leiden hedennog naar eerstgemelde dwaling, en zij ook, zij die doenwijze, die 't menschdom hielp om meer gemakkelijk, naar neiging, volgens sleur, en hoopgewijsde, zijn levenswerk en -strevingen te plegen.

Beginselen in volkswetenschap? Wel ja 't bestaan er vast; er zweven ongetwijfeld gedachten onder 't menschdom, eeuwige allerlandsche en onbetwistbaar-aangenomen zoogezegde-waarheden als zijn b.v.: *zwicht voor 't geheimzinnige* (voor dwaallicht, donder, donkerte, enz.), *verzoent u 't onbegrepene* (heel 't bijgeloof is zoo), het *kwaad gesust want 't goede is waar geen kwaad aan is...* of ook *geen uitwerksel of 't is een levende oorzaak van* (geen ziekte

zonder wormen), *geen lustbedrijf of 't moet gemeenzaam gaan* (‘vae soli’), *het schoone is wat u schokt* (als klinkklank, boereleute, huidgeprikkel, verminkte of zwarte beelden), *de last is wat niet loont* (‘het geld verzoet den arbeid’), dan *lot als lot is uitteraard verdragelijk*, en *recht is onverbiddelijk*... Zoo zijn er meer. Dit zijn beginselen.

En werkwijsvoeren zijn er ook. B. v. in 't gebruik van enkelheden: de *zwier* (in klank en roering), *toedrachtelijk*- en *oorbeeldmatigheid* (in uitdenking en uitdrukking van kunst)...; in 't vele dan, *verhoudingsaanduidingen, beredening naar schiergelijkigheid of naar eensluidendheid* (als in woordafleidkunde, of keus van beêvaarten en van schutsheiligen). Nog enz....

Het spreekt; daareven die beginselen 'n zijn niet best; ook leidden zij tot dwaling; ze stamden voort aan 't schijnt uit den bedorven geest, ze zijn bedorven macht in ons, maar hebben toch nog macht in. 's Volks werkwijzen integendeel zijn vol aardschappelijk vermogen, een ware kracht voor 't werk. De beide, omzeggens weten van de Straf waaruit ons Ballingschap en Doolaardschap ontstond: de storende beginselen zijn immers lijk 't gevolg onzer Verstootinge, de stuttende handelwijzen echter zijn ons verleend als 't ware als hulpe bij den last des opgeleiden Arbeids.

Dit alles te achterhalen is Volkskunde, medunkt. Er is nog veel, men ziet het, in Volkskunde te doen.

En wat zal dus 't BELANG nu zijn van 't nagaan allemaal van al die kunde-en-geene, en van den handel en den wandel der gemeenschap? 't Belang van Volkskunde die heur daarmee bemoeit?

't Belang? Welaan, daarmeê wordt Volkskunde iets dat onmeetbaar menschelijk-breed en innig menschelijk-diep is.

Ze wordt vooreerst de voorstelling van 't menschelijk dolen in de onwaarheid (zoolang geen hooger licht het helpt), een dolen dat beweenelijk is temeer om 't onweerhoudelijk gedrijf van 't menschdom naar de waarheid. Dit dolen is een treurnis, dit drijven is een hope; dat eerste,

't dolen, met die vastklamping aan 't geheimzinnige, met dat geloof aan de onweerstaanbaarheid van lot, van last, van arbeid, met al dat onverbiddelijk rekenen op het recht, met die veroorbeelding en die gemeenzaammaking van schoonheid, lust en loon; dat andere, die waarheidszucht, met die berusting immers in alles wat, naar neiging en gewoonte en in den hoop gepleegd, met zwier en saamgeluid het werkelijke liefmaakt; die twee, dat dolen en dat voorwaardpogen zijn als de stuwingen van 't eeuwig menschelijk doemspel; ze zijn als 't eeuwig wiegen van den mensch, vol wee om zijn verleden maar op een zee van droomen voor de toekomst, verzuchtend lijk naar het verloren welzijn, en namelijk naar den eenvoud en de enkelheid, de oprechtheid en de onnoozelheid der eerste liên toen ze gelukkig waren. De Volkskunde, wat heeft ze al niet ten beste voor wetenschap en zedeleer!

Ten tweede dan, nog een belang waarom de Volkskunde weleens gewichtig blijkt, is al de hulpe die heur oefening verleenen kan aan andere kundigheden.

Niet ééne wetenschap is er die niet begon in 't volk, met volkskennis en -tasting, waarmee valt af te rekenen[1]. Geen kunst die voort niet grootst en is wanneer ze meest volksaardig vorenkomt.

In 't algemeen: de Volkskunde heeft brielde vóór heur liggen een hoop, oneindig groot, al schatten van oorouderlijke dunken en begrippen, bevindingen uit eeuwen ver, van neigingen daarbij, bewegingsmachten en vermogens, gewoonten en geplogenheden, van alles dat wat zoo oneindig doorweegt in ziel- en leeftuigkunde, in leef- en zedeleer. Wat nuttig werk 'n kon ze niet, met zamelen, vertezen, en bruikbaarmaken daarvan. Wat krachtig werktuig bood ze niet in de hand van hem die goed aan 't menschdom wilde, van hem b.v. in 't bijzonder die is gelast met onderwijs en opvoeding van minderen[2]. Dat

(1) Vgl. L. DE WOLF, *Hoe Folkl. tot wetenschap verheven*, ald.
(2) Vgl. AM. JOOS in de *Versl. der Knkl. Vl. Akademie*, 1922.

't waarlijk onverstaanbaar is, hoe dat ons vlaamsche leeraarschap, van groot tot klein, zoo geestelijk als wereldlijk, de Volkskunde en haar uitingen verwijst, veracht, bestrijdt, bestraft, en - erger nog - waar ze onvermijdbaar scheen vervangt ‘op boet’ door vreemde!

En hiermêe staan we nu op eigenlandsch en vlaamsch gebied, waar wij alras geware zijn dat Volkskunde niet enkel menschelijk-breed is, maar in 't almenschelijke ook de eigenmaking uitwerkt van stammen, volken, streken, hoek en buurt, en huizen, enz.

't Volkskundig wezen in eenieder is het innigste; 't is onbewust onszelf. Ja wel de menschen overal en altijd zijn dezelfden, aardschappelijk allerlandsch; doch deze zelfden zijn zij niettemin verscheidenlijk, navolgens lucht en grond en werk en velerhanden omstand. Vandaar om goed een volk te kennen, vanbinnen als vanbuiten, geen rechter weg dan langsheen dàt wat hem volkskundig kenmerkt; en geen gemakkelijker pak op hem, geen dieper vaster inweging dan duwing op zijn volksaard. De grootste kunstenaars zijn altijd die geweest die werkten uit en bij, en door en voor het volk. Hoe heeft alhier Gezelle alléén, veel meer dan al 't geblauwvoet samen, de Vlamingen heropgesnakt! Welaan, was 't niet, door hun te doen verstaan, met hulp van woord en zwier en zwee'n en allerlei geplogenheên, met hulp van zegsels, en gevoelspraak, van honderd kleinigheden, ontleend aan hen, gebruikt door hen, ocharme aanzien als klein door hen, dat hij hun toonde hoedat ze, door en op henzelf, iets eigens kunnen zijn, iets schoons, iets machtigs, insteê van immer dwaas te schijnen en werkelijk dwaas te zijn met al hun achterloopen op de hielen van den vreemde?

Och ja, 't is waar, men hoeft niet te overdrijven, en zeggen zooals velen deden dat enkel 't streeksche, en enkel 't leegste van het volk, volkskundig, waar, en aan te nemen is; en 't waren er die wilden dat 't daar Gezelle's wensch was. Maar neen! Gezelle heeft nooit verward b.v. tusschen het *westvlaamsch* eenerzijds en 't *volksvlaamsch*

anderzijds, noch tusschen *volksvlaamsch* eensdeels en anderdeels iets *plats* en en iets gemeens. Die werkt met Volkskunde, en volgens Volkskunde, moet 't doen al immer overdenkende dat eigenlandsche Volkskunde een deel, een kant maar is van breeder, allerlandsche; en dat hij aan den kleinen man en den gewesteling moet laten voelen altoos, hoe dàt wat hem iets-eigens schijnt, alleen verscheidenheid mag heeten van breed- en grooter menschheid.

Ach! ondertusschen wat een jammer, dat, na het machtig voorbeeld, en na den wonderlijken bijval van Gezelle men thans wil anders doen, al ziet men evenwel dat alles wat men doet en stelt van stichtingen, van werken en van wetten, *zoolang men onvolkskundig handelt* op niets uitdraait, toch meestendeel, of ookal soms op tegenstand en achteruitgeboer. We hebben 't volk niet bij zijn kop, niet aan zijn herte vast, omdat we 't niet en grijpen bij zijn beginselen en naar zijn doenwijze; omdat we hem niets geven 't en zij al wat gekunsteld is, of ijdel, of wankantig; als wat b.v.? als velerlei een wangedrochtelijke taal in dag- en weekbladen, gemaakt met fransch en duitsch en engelsch en onberedend nageäap van ingebeeld noord-nederlandsch; of eeuwig hol geblaas met overzwollen woorden, gedreig en geklabetter met blikken wapentuig; of dan galachtig afgebreeksel van al wie, onverstaan, iets meer bepoogt dan effendoor al de anderen[1]; of nog een ware ziektezucht van stichtingen, herstichtingen en hèrherstichtingen, met hondjes, bonden, bovenbonden, en opperbonden nog van al de bovenbonden, waarbij men niet en ziet dat 't waarlijk wordt met ons als met de groenselbonden, en dat, met groensels al in bonden, men wel een groenselmarkt gekrijgt maar niet een groenselhof; of verder die verwaande plage van halfgeleerdheid en van praallust die er zooveler werkgeest, tucht en taalgevoel bederft... Maar naar 's volks hert 'n gaat dit niet totnog, gelukkiglijk.

(1) Vgl. VLIEBERGH, *Een kleine boetpreek tot de Studenten* (Ons Leven) - De Standaard, 13-III-23.

Men wille nu niet averechts verstaan wat ik bedoele. Ik zeg: men doe voor Vlaanderen àlles, alles wat men wil, en redelijk is en goed; maar doe 't volkskundiglijk. Niets heb ik tegen wetten en bewindschap, huishoudkunde en vakgeleer, noch tegen kringen, stoeten, zittingen en dagen, voordrachten en avonden; het moe er allemale zijn, als 't is met mate en zin, maar 't ga volkskundiglijk.

Volkskundiglijk? Dit is: zonder den aard, den trant, de doenwijze te loochenen van wat en hoe 't het volk zou plegen, vooral het eigen volk. En 't volk? is de gemeenzaamheid, gemaakt uit oud en jong, geleerd en ongeleerd, in dàt wat er aan allemaal van eigenlijk gemeens is.

Men werke mee aan 't vinden van dat alles, aan 't handelen ermee, en men verzake niet - zoo men ons volk hermaken wil - aan dat wat hem doet ‘zijn’.

L. DE WOLF.

De Tooverhorloge

Het is nu rond de 25 jaar geleden: Pastor Verriest was alzoo een paar jaar herder van Ingoyghem, toen hij - hij heeft het mij zelve verteld en de menschen van dien tijd weten het al - op nen nuchtend geroepen werd om zijnen wijzen raad te geven in een tooverkwestie die kost wat kost moest ophouden. En ziehier hoe dat 't kwam: Pier Derycke, nen man van rond de 85 jaar, woonde alleen in een armtierig - 'k ging bijna zeggen: huizeken - stroohutteken, langs een wegelke dat dweers door 't Pistoolveld loopt en den steenweg naar Vichte aan den Vossenhoek verbindt. Hij had den name dat hij kon tooveren of onttooveren en daarom ook wierd hij in onze bijgeloovige streke dikwijls bezocht om zijn kunste. Piere zat tusschen zijn stove en zijn koffer op een soorte van nen stoel en door zijnen rosten bril putte hij zijn bovennatuurlijke kennissen uit een hoop oude boeken nevens hem; en bij elke gelegenheid dischte hij zijn wetenschap den bezoeker op, op smeekenden, dreigenden of gebiedenden toon. Geen blinde zake of ze wierd hem toevertrouwd en ook... genas hij vele menschen.

De man was stokoud en zou wellicht ten grave dalen en misschien met hem zijn kunsten. Jamaar zijn boeken en mochten om den hals niet komen en de gebuurs kregen daar lucht op - en daar Piere noch kin noch ken en had, wedijverden zij op 't laatste om hem bij te staan om alzoo te kunnen zijn boeken afdeelen of meeflimpen: want dat kon altijd te passe komen bij koeke, hertegespan, St Pietersbanden, oude

man, plane, worms, slechte keerne, grachtluchtjesverschijning, verzenden, enz. enz....

Eindelijk Piere was dood, de boeken in 't gebuurte en 't tooverhutje in brand gestoken. Jamaar ze hadden vergeten van de oudewetsche wandhorloge stille te leggen on deze was al tikken, tikken altijd voort, dóór den aschkuil in de eerde gezonken en daar, diepe op de plaatse waar Piere's hutje stond, zou ze voort al dat wonder, op mate en on-onderbroken, verkonden ten jongsten dage.

Dat was Piere die getijelijk weêre kwam om zijn horloge op te winden, en zich alzoo rekening kwam geven van het werk der kwade geesten op de wereld.

Naderhand wierd dat stuk land bewrocht, doch nooit zette men er met vastheid en zonder argwaan den voet op, want 't zat beweging in en geruchte door den zwaren tik der horloge. Vele menschen mieken nen ommeweg om daar niet te moeten voorbijzijn, en de eigenaars zelve wierden zoodanig ongerust dat ze 't beetje grond allichte gingen onverlet laten, om niet kwalijk te varen en uit zuivere vreeze.

't Was raar als er nen keer nen stoute kerel dierf op gaan en zijn oore tegen den grond leggen om de horloge te hoeren tikken. Alzoo en konde 't toch niet blijven duren on de eigenaars zochten raad bij Pastor Verriest. Heel bereidwillig en met zijn klein gebedenboekje - toch al wat monkelen - trok hij ter plaatse om alles te bespeuren en de klachten te aanhooren. ‘En, menheer de Paster, zoudt ge 't altemets in zijn boeken niet kunnen vinden om dat te doen ophouden? Ze liggen nog al op onzen ovenkop’. Mijnheer de Pastor trok mee, en onderwege overlette hij zich hoe hij best die menschen uit hunnen neteligen toestand zou helpen.

‘Schep maar moed, was zijn fijn antwoord, bin een half uur, houdt alles op. Een klein kruisken en wat wijwater op d'oude boeken en dan alles aan 't vuur’.

't Wierd inderdaad alzoo begaan - doch niet met een zeker achterdenken en spijt om 't gebod. Piere's boeken wierden op de plaatse zelf der tooverplekke verbrand en tot nu toe en heeft de horloge geenen tik meer gegeven.

D^{r} PR. DENDONCKER, Ingoyghem.

't Spijt me dit... 't Spijt me dat[1]

'k **H**oore uw tale,
wilde kwakkel,
boos gedoken
in de diepte
van uw koornstik. -

(1) Zoo luidt, onder 't landvolk, 't slaan van de kwakkel (wachtel).

'k Hoore uw tale... vreemde klinkt ze; -
niet de zang die
rekt en zwaait, en
opzwiert naar den hemel,
maar herhaald en
afgekapt, lijk
noodgeroep van
gulpend hertzeer. -
Is 't de zonne die u kittelt?
g'hebt de schauwte
van uw stamwoud; -
steekt u 't eenzaam leven tegen?
maar ge zijt en
blijft met tween daar; -
kwelt u 't nijpen van den honger?
eet, 't is zomer,
eet en rust wat. -
Andermaal, en nog eens, nog eens
hoore ik 't slagwoord
hoore ik 't angstwoord
van uw klachte;... wat bediedt ze?
.....
't Spijt me dit:
ne muishond[2] heeft mijn huis geplunderd,
't spijt me dat
ons schamele jongskes weg en dood zijn.

't Spijt me dit:
die muishond had hem vriend geteekend,
't spijt me dat
die vriend, die vriend, als vijand opkwam.

't Spijt me dit:
ik had nog trouwe in stuk en stempel,
't spijt me dat
die trouwe troef wierd in dat ramp-spel.

(2) Muishond = wezel.

't Spijt me dit:
De muishond roept: ge zijt de schuld gij,
't spijt me dat
die spot, die leugen, daar nog bij moest.

't Spijt me dit:
't is vreezen, ach! 't is waken nu, en
't spijt me dat
't gevaar, 't gevaar nog roert omtrent ons.
.....
De kwakkel staakt zijn stemgeluid, en
blijft verborgen
met zijn droefheid.
Weêrom was de lucht deurtrokken
met de stilte van den akker.
Bij dat zwijgen,
bij den daggloed
die nog laaide op stam en auwen,
sloeg en kloeg 'et
in mijn herte,
klopte 't op de zelfde mate:
't Spijt me dit:
ook moord- en roofzucht in de wereld,
't Spijt me dat
de menschen toch zoo *wreed* zijn.

't Spijt me dit:
men zoekt geluk op aafsche wegen,
't spijt me dat
de menschen ziende *blind* zijn.

't Spijt me dit:
't gezag miskend, en God vergeten,
't spijt me, dat
de menschen toch zoo *dwaas* zijn.

Nieuwcappelle 1921.
A. MERVILLIE

De Oorlog in Dickebusch en omstreken

(Vervolg van bladz. 46).

*1914. Zondag 1*n *November*. Allerheiligen. Droevigen dag. Niets als lezende missen, en vroeg: van twee fransche aalmoezeniers onderander. De soldaten die in de kerk zijn gelegerd, nemen 't waar om ook eens te biechten. Maar enkel de helft onzer menschen die te biecht zijn geweest komt ter h. Nuttinge. 's Namiddags geen diensten. Te Voormezeele wel, alles lijk op den zondag in vredestijd; en nochtans in vele hofsteden brandt het er reeds. Heel den nacht was 't geschot vreeselijk geweest, en tegen den morgen - hooren we van 't krijgsvolk - gevecht lijf om lijf. De eene versterkinge trekt op achter de andere, en ten negenen is de Plaatse gekuischt. 't Gaat ergst alover Wytschaete en Madam Mahieu's kasteel, doch de bommen vallen tot aan S. Elooi en de Vierstrate. 't Volk, nog vreemde aan dat spel, is vergruwd.

Tegen den middag gebetert het. De 50 Duitschers van te Vermeulen's, vertrekken naar Frankrijk. Maar 21 andere brengt men reeds binnen te Thevelin's, schuw, zonder muts nogal veel, en met gescheurde kleêrs. Te Thevelin's ook huist de Staf van de Franschen.

't Klooster wordt ingericht voor gekwetsten. Van den eersten dag af liggen er reeds een 150 Fransche en 2 Duitsche. De Engelsche worden verder gevoerd.

Omtrent den negen'-en-half wordt de naaide van Wytschaete's toren afgeschoten, en dra is de kerk al aan 't branden. Hoe treurig! Vluchtelingen zijn hier nu van S. Elooi en de Vierstraat. 't Verslecht wederom na den middag, en tegen avond zitten de Duitschers te Wytschaete.

*2*n *November*. Allerzielen. ‘Jour des Morts’ zei me dezen morgen een fransche aalmoezenier. Inderdaad schijnt dat er op dien dag een schrik van bloed ongehoord is vergoten geweest.

In den nacht geweld en geschot zonder einde. Meer en meer schietmacht komt aan. Verschillende onzer hof-

steden, die meest bij de bate zijn, worden volgesteken met peerden en schietgeriefwagens. Af en toe voert men aan naar de stukken, welke inderdaad niet meer en stoppen van vuren. Dan zijn het karren met eet- en levensware, karren weg, karren weere, drommen volk om te vechten, drommen terug om te rusten,... dat het waarlijk aaneenhoudt, en dat de menschen, verdoold in 't verkeer, en angstig gemaakt door de vluchtelingen, alles beginnen in slechtigheid op te nemen.

De engelsche kanons komen staan tegen 't hof van Van Haecke's aan de Kemmelbeke en ook aan den ‘Café Français’.

Wytschaete is heroverd!... Weere verloren. 't Is elve.

Bommen tot aan den Vijver.

's Namiddags beter al Wytschaete, slechter al Voormezeele, waar bommen toekomen op Plaatse;... bommen dan nog tot bij den ‘Café Français’. Voormezeele vlucht. De kapelaan schuilt tmijnent. Zes menschen van de Kruisstrate zijn op de hoogte van den ‘Café Français’, wanneer daar een bom weêr ontploft: drie van de zesse zijn dood, aanstonds begraven daartegen in de weide door 't krijgsvolk; en een vierde is gekwetst die 's anderdags sterft.

Een deel van den Staf komt insgelijks hem neerzetten tmijnent: in een pink, telefoon en elektrieke verlichting.

Ondertusschen met den morgen alreeds was 't klooster te kleine geworden, en lag heel de kerk vol met gekwetsten. In den dag heeft men nog verder ook moeten bijnemen: de knechtenschool voor de lichtergekwetsten, Gysels' huis, en den bouw die in gang was van de Vermeulen's. Men heeft matrassen opgehaald overal: 't werd gewillig gegeven. Van de gekwetsten, al die een beetje tegen 't vervoeren vermocht, is weer elders gestuurd. De slechtsten, die gingen moeten blijven, zijn overgebracht in de school van de meisjes.

Ik schat dat er op Allerzielen niet min dan 500 gekwetsten in Dickebusch zijn binnengebracht. Wat droevig dingen in de kerk. Gejammer, gekerm, gesmeek naar een

tweede en minder-voorloopige verpleging. Eilaas! De verplegers waren te weinig in tal. Ik heb verminkten gemoet die reeds zes uur daar lagen, en nog geen geneesheer hadden gezien: bemodderd, bebloed, schurdig omwonden, sommigen bleek lijk de dood, anderen rood en gloeiende ontsteken. ‘A boire, docteur, infirmier, Monsieur l'abbé, à boire!...’ en we 'n mochten aan de meesten niets geven. Zoo verliep de doodstrijd van velen, al worstelend, al hijgende, al verstillende, al vallende uitgoed. De lijken wierden opgehoopt in de berg- en bewaarzaal van onze sakristij, af en toe geruimd en hervold. 't Was begraving of liever zinking gestadig.

Zoo wel een gansche maand, werden onze gewone diensten belemmerd. En alles gelezen: missen en uitvaarten.

Vandaag hadden we 3 fransche aalmoezeniers en een brankardier om misse te doen. Arme fransche geestelijken. Alleen 4 aalmoezeniers mogen er zijn in een volledige afdeeling. Verder, deze van vóór 1904 zijn ziekenverplegers, de anderen dragen den ransel. Ik vind er onder de gekwetste soldaten; ik vond er een die stond met zijn peerden onder het afdak van den ‘Risquons-tout’; ik vond er liggende op strooi in de huizen van 't Neerplaatske; een aalmoezenier van een 50 jaar oud lag en sliep in de kerk; een andere in 't ziekhuis van 't klooster; weer andere ontmoette ik op de bureelen; nogal eenigen ook onder de Overheden. Weinig zijn of blijven eenvoudige dienstman. Onder hen, sommigen treffen 't, en kunnen dagelijks mis doen, anderen slechts nu en dan, enkelen schier nooit. Van geene heb ik hier klachten vernomen, en ze bekwamen achting alom. Aan hunne stervenden gaven ze dooreen alleen de absolutie en 't H. Oliesel; zelden zag ik hen Ons Heere toedienen.

Omstreeks den elven is heden verboden dat nog een burger op strate ga trantelen. Was 't dat men vreesde dat 't dorp ‘besmeten’ zou worden? Velen wilden 't alzoo, en meenden te moeten op vlucht slaan. Maar neen, 't was om

't gedrang te beletten, en om aan de vliegtuigen geen ooge te geven.

Dinsdag, 3n in Slachtmaand. De nacht evenwel was tamelijk rustig. 's Morgens de kerk overpropt met gekwetsten. Zeven missen, en een honderd Communiën, maar veel menschen blijven toch achter, om reden van de onverdragelijke reuke in de kerke.

Onderwijls overnacht wederom-al nieuwe versterking. Kanons nu ook op Jules Verschelde's land. 't Is nog een keer te doen om Wytschaete te hebben: in den morgen geraakt het herpakt, in den namiddag weder verloren. Maar 't gevecht gaat lijk over naar Kemmel: nu eens buischt het geweldig, dan minder; maar ze zeggen dat de strijd hevig voortgaat. Weerom staan de Vijvermeerschen vol ruiters. Men ziet vliegers die teekens (lijk sterrenregens) uitstorten. Een bomme valt toe in de weide van 't Wethuis, zonder te ontploffen, maar de Franschen doen ze voorzichtig maar springen.

Onze Eerw. Herder trekt er heden van onder naar Poperinghe.

Verder helder-op alsan zinkingen: de Overheden in een kiste, de minderen alzoo-effenweg in hun kleederen soms vier-vijf boveneen. Men zoekt kalk om boven de lijken te strooien: nievers geen is te vinden. Deze eerste begravingen gaan zonder plechtigheid: de mannen daartoe zijn immers op dienst in de grachten, en 't en mag er niet af om ze herwaarts te ontbieden.

Woensdag, den 4n. Stille nacht geweest. Maar de kerke die gister weder ontruimd was, ligt nogeens hekeldikke vol met gekwetsten, onze bewaarzale vol met dooden.

Veel kanons zijn bijgebracht over de Kemmelbeke: tusschen Goudezeune's en Van Haecke's staan er slechts 35, allemaal vijf-en-zeventigers! Vanop 't kerkhof ziet men ze spokeren: snel, bitsig, en met een helsch gebulder. De duitsche kanonnen 'n laten 't niet liggen. 't Vliegt schroot tot over den Vijver, erin, en reeds tot aan den Krommenelst. Kleiner geknapper hoort men ook nog ertusschen.

Ze zijn daar nu weder met krijgsgevangenen. Dezen zijn binnen te M. Thevelin's, maar worden onderhoord tmijnent. In mijn gastzale zit er een taal man om ze uit te vragen, een braaf man die me soms 't eene en 't ander vertelt. Even had hij jongens voorbanden van 17 jaar: een die nog maar twee maand in den dienst was, een andere die was een gedwongen ‘vrijwilliger’.

In de Pastorij is nu 't Verpleeghuis voor Overheden, on voor gekwetsten die volkomen ruste vandoen hebben. Ook is er een verpleegstand t'Alfons Huyghe's op 't hof; te Marcel Verschelde's aan de Vierstrate een verpleging-ternood waar immers de eerste hulp is te krijgen. Het vervoer der fransche gekwetsten gaat hier met peerden en traamkarren, en, gezien er geen zulke genoeg zijn, komen er ookal te voet af, zelfs gekwetst aan de beenen, meest van de Vierstrate en enkelen van Voormezeele. Niet min dan drie man zijn op 't kerkhof aan 't putten maken, diepe, om te kunnen veel dooden opeen leggen: in den voornoene begraaft de aalmoezenier er acht man; in den namiddag ik dan in één put achttiene.

Met den avond gaat het aan 't regenen. 't Giet.

Donderdag, 5^{n} *in Slachtmaand*. Nogal rustigen nacht. Met den vroegen morgen houden de Franschen een wederaanval, die later wat sleept, maar ten ergsten woedt in den namiddag.

Opnieuw duitsche gevangenen. Ze vertellen dat de keizer hier op den slag is, en dat het er gaat om door. 't Is vier dagen reeds dat ze gestadig in dikke drommen aangerold komen en, hoe stijf dat ze worden gedund, weggemaaid worden dat 't schrikkelijk is, toch door 't geweld winnen ze stillekens veld. Ten anderen ook de-Dezen verliezen uittermate veel volk, en de gekwetsten om reden van 't gevaar, 'n mogen maar 's avonds meer uitgehaald worden en herwaard overgebracht, zoodat het heel den nacht voeren is, en dat 's morgens alle verpleegzalen vol zijn.

Een aantal versterkinge is weer nu in aantocht, bijna heel

het 16e Fransch (31e en 32e afd.); ook nog eenige Jagers uit een ander deeltal.

Vandage 8 missen. En even krijg ik nog tmijnent de fransche zusters uit Wytschaete. Sedert 4 dagen zaten ze verborgen in Godschalckx' gesticht, en meê met het dorp zijn ze in acht dagen acht maal van duitsch tot fransch, en van fransch tot duitsch geworden. De zusters zijn 4 dagen na van heur dood geweest) gestadig beschoten, besmeten, begruwd. Gelukkiglijk waren in 't gesticht kloeke kelders waarin ze verbleven. Maar één dezer is ingeslegen toch ook, en twee zusters bleven er onder. 't Was om niet meer vol te houden, en gisteren nacht ten elven zijn 't zij ontvlucht onder een hagel van kogels en bommen, al kruipende over en door de loopgrachten. Aan de Vierstraete zijn ze te 'Puydt's brouwerij in de bierkelders gerocht om er 't overige van den nacht door te brengen. 's Morgens is de helft tot hierwaard gesukkeld, en met een franschen auto zijn deze eersten nu naar Poperinghe voort. De anderen gaan later ook achterkomen.

De Duitschen zitten eindelijk in Madam Mahieu's kasteel, langs de vaart, bij den duiker; een sterk gebouw, uiterst voordeelig gelegen.

Weer nog een begraving van 17 fransche soldaten, waaronder een protestant. Voor dezen is de dominee aangekomen en 't is te doen op 't ongewijd hoekje. Bij dit legerdeel immers is een dominee en een rabbijn benevens den katholieken aalmoezenier. De dominee draagt ook het Kruis op de borst, de rabbijn de tafels der Wet.

't Gerucht is in omgang, hoor ik daareven, dat ook Turkijen in den oorloge meêdoet.

(*'t Vervolgt*)

[A.V.W.]

Zegmacht bij 't volk.

Te Brugge, ievers, lei men een ondergrondschen ‘kabel’ voor barnkrachtelijken stroom met hooge spanninge. - Is 't al een van de huisdraân? vroeg iemand. - Neen 't, zei een andere, 't is ‘*den grooten adere*’!

Mengelmaren

Hij was niet bang

Tusschen Snelleghem en Jabbeke is een oude waterpoel de *Kinderput* geheeten. Deze put, in wier omtrek, volgens de gezegden, in 't late uur onkennelijke wezens verschijnen, wordt door iedereen, en voornamelijk door de vrouwen, zeer gevreesd. Zekeren nacht, toen een man en eene vrouw van Sint-Andries daar langs gingen, wilde de kerel haar eenigszins schrik aanjagen, door haar haastig voorbij te stappen, zeggende: *Ik ben van niets bang*. Nauwelijks was hij eenige stappen verder of in eens kwam daar een groote witte kat voor hem. Wat hij ook deed, bleef de kat hem immer voor de voeten den weg belemmeren. Gansch onthutst zette de man het op een loop en liep in allerijl huilend van schrik tot aan zijn huis.

De menschen vertelden, dat de kerel, die zegde van niets bang te zijn, door de uitgestane vrees, verscheidene dagen ziek te bed bleef[(1)].

CYRIEL DE VUYST.

Hoe een dubbeltje uitkomt

Boven (bl. 47, ‘Hoe een dubbeltje rolt’) was vrage waarvandaan *Het Belfort* zijn mare had vernomen over VAN DE POELE van Lichtervelde, den uitvinder van de *Trolley*.

Deze die 't opstelleken in *'t Belfort* geleverd had, laat ons weten dat hij het ‘miek, al hem steunende op gegevens destijds door E.H. SIX vergaard, en door dezen ook benuttigd vroeger in zijn bijdragen over *Lichtervelde in 't verleden*, uitgekomen in *De Veldbloem*’.

***

En omdat we spreken van *Het Belfort*, nog een woordeken over DE EZELPOORTE.

In *Het Belfort* (24-II-23) was sprake van een Buurtspoorweg van Brugge op Zeebrugge; en tot tweemaal toe wordt daar vermeld *de Oostendsche Poort*.

Wat is dat de ‘Oostendsche Poort’?

Te Brugge is er ‘Gentpoorte’ en niet oen ‘Gentsche Poort’; ze is een brugsche Poort maar die leidt naar Gent. Te Brugge is ook een ‘Dampoorte’ (en niet een Damsche), er was een ‘Coolkerke-poorte’ (en niet een Coolkerksche).

En een Oostendsche? Zulk eene 'n ken ik niet; en ik ben nochtans van Brugge. Maar wat ik weet dat er bestaat, is een ‘Ezelpoorte’, in 't fransch genoemd tot over dertig jaar ‘Porte des Baudets’, en sedertdien meer on moer ‘Porte d'Ostende’. En al wie niet en was van Brugge, zei dat achter. En de EE. VV. Discalsen, op hunne schoonste thuiswijzen, stelden dan ook achter: ‘de Oostendsche

(1) Te Jabbeke en omstreken. Uit den volksmond.

straat’; en *Het Belfort* (of liever een opsteller eruit) zegt nu ook achter: ‘de Oostendsche Poort’.

Maar alle echte Bruggelingen 'n krijgen dat nog uit hun hert en over hun lippen niet. En 't *Belfort* dat ons wil geleiden in het brugsch leven (en dat het anders wel doet) 'n zou dat niet mogen dulden van een van zijne opstellers; of de menschen gaan zeggen: ‘die Heeren die ons willen geleiden in 't brugsch leven 'n zijn zeker zelve van Brugge niet, en die Heeren die ons willen geleiden in de vlaamsche gedachten, ze denken zeker in 't fransch?’

Heeren, ge 'n moogt het niet kwalijk nemen. Ge zult zeggen ‘welk een spel toch voor zulk oen prulle’!... Ja, maar uw ‘brugsch’ blad (overigens uiterst voldoende) zal brugsch zijn of niet brugsch, rechts om alzoo honderdduist zulke prullen, om deze prulle, en om negen-en-negentigduist- negenhonderd-negen-en-negentig andere.

DE BEER.

Brugsche ‘Style’

Men spreekt altijd van ‘Brugschen style’; ware 't niet beter van ‘*Brugschen geest*’?

Er bestaat, meen ik, geen ‘Brugsche style’.

Verstaan we malkander? Een ‘Brugsche style’ zijnde als een afgedaan woordenboek waarin te vinden staat wat brugsch is en niet brugsch, bestaat niet medunkt. Alles, zou 'k denken, van bouwtrant of andere kunst, àlles kan brugsch zijn of brugsch worden, als het wordt opgevat naar brugschen ‘geest’. Vaneigen van dezen ‘geest’ is de meest duidelijke en vaste getuige dàt wat wij overbewaarden van eertijds. Maar deze is een doode getuige. We moeten zoeken hoe het leven was van daaruit, de geest is te zeggen, en hoe deze geest nog zit in den levenden geest onzer dagen; dan 't verleden door 't heden, en 't heden door 't verleden toelichten; dit licht eindelijk nemen als grondstraal die schiete door alle onze werken, ze mogen zoo nieuw en zoo nieuwerwetsch zijn als gelijk wat men wil: ons werk zal dàn brugsch zijn, oordeele 'k-ik toch... maar enja! 'k en ben ik door niemand betaald voor een kender.

En ik acht het belachelijk dat nieuwigheden als een ‘vitrine’ of winkelraam, een ‘lanterneau’ of dekraam, uitpuilende latteluiken enz. uit hun eigen niet brugsch zijn en moeten te Brugge worden verboden... Enwel, dat men ze dan brugsch make, door ze te maken naar brugschen geest... zoo meene 'k-ik toch.

DE BEER.

Baeniaertskercke alias Corsida

Iemand heeft gelezen, zegt hij, ‘op een boek’ uit Plantin's Toogzale te Antwerpen: ‘Deze Bouck behoort toe aen - - - - - en nu aen

Mijs pastor van *Drynnaertskercke* [of *Dreynaertskercke*] alias Coxsida', en bij vraagt welke Coxyde dit is, en of die bijnaam gekend is.

Antwoord. Dit is Coxyde bij Sluis (aan 't Coxydsche Gat), en die bijnaam is kwalijk gelezen voor Baeniaertskercke (vgl. 'Coxijde...' - BIEK. 1921, XVII, 110-113), waar 'Pastor Mys' stond vóór 't einde van de XVIe e.

[K.D.F.]

Pijlpetaandjes

Iemand heeft gehoord van een boerezone uit Middelburg in Vlaanderen dat deze zulke kleine wilde aandekens kweekte: al verre lijk onze 'smierelaandjes' (vgl. DBo op 't w.), maar, zei hij, ze zijn zeldzaam in Vlaanderen. Hij en kende er maar op een drietal hofsteden. Deze aandekens leggen hun eiers 'verloren', dewelke zoo hard zijn dat ze niet breken bij 't vallen. En hij noemde die aandjes, al steunende op 'pijl-' (uitgespr. op zijn wvl.), en met klanklooze 'pet', 'pijlpetaandjes'.

Wie kent er dat woord, en dien vogel?

'Te pijlepane' (DBo) = in de war. Maar dat is allichte wat anders.

N.J.

Dombreu

Een Brugsche name. En er is in den franschen Hoograad een *de Pomereu*.

Taalkundig verwant?

T.R.

Nog een achterlaterke van G. Gezelle

Een oud Pasterke van langs de Leye wierd door een blauwgezinden Heere De Ridder in een blauw nieuwsblad gelasterd en vuilgemaakt. Gezelle deed 't Pasterken antwoorden; of, omdat dit het hem vroeg die immers daar beter in thuis was, stelde zelf daartegen, ook in een blad 't volgende - en nu, eer dat ge 't leest, eerzame Lezer, denkt dat het was gericht tegen 't vuil werk van een vuilaard die anders niet smaken en begrijpen en kost als vuiligheid ook, en leest nu maar met uw ooren toe -:

> Het snuistren is uw ambt en stichten van affronten
> Uit vuilen menschendrek, uit rat- en ridderstronten;
> Daervan betwist men u noch reuk noch smaek noch iet.
> De zeugen doen dat ook; maer - eedle - ridders niet.

J.L.

R. GHESQUIERE. *De Godvruchtige Zanger*, II. *Geestelijke Liederen*. 't Gewoord en gedeun alleen=2.50 fr.; met 't gespeel erbij = 12.50 fr. Bij den Steller te Hal, of J. Van Straeten te Heers (Limburg).

Handig en lief in zijn uitgave. Vooral, zooals alle de werken van onzen Westvlaamsche deunkunstenaar, iets dat men mag afgewerkt heeten.

Hoe 'n ware 't niet beter vele vreemd en grilmatig gezang uit onze godvruchtige vergaderingen te houden, en liever ons volk te vergasten met iets dat voor hem is gemaakt, net, gemeten, eenvoudig, zwierig en zangerig, oprecht naar zijn zin, door iemand die jaren en jaren reeds dat volk heeft doorhoord in zijn woord, in zijn taal, in zijn deun en zijn doen!

Mocht Vlaanderen nog vele zulke Ghesquiere'n bezitten.

T.R.

Onze Vader die in den hemelen zijt
die zoo nen dikken boterham snijdt.
En ons moeder is zoo goed
dat ze'r 'n kluitje boter op doet.
En onze Vader is zoo rap
dat ie ze er allemaal afkrabt.

(Hoogstraeten).

Wees gegroet,
mijn toentje bloedt.
Wie zal 't genezen?
m'n tante Trezen.
Ha, die leelijke stekebezen.

(Waarschoot).

[Nummer 4]

Een half woordeken over het Bargoensch

Op Maandag, zijnde den 30sten van April, ten acht ure 's avonds, zou Dom Augustijn Verhaegen O.S.B., der Benedictijner Abdij ‘Afflighem’ in Brabant, de welbekende en welgegeerde deundichter en kunstenaar, te Rousselare in de ‘Patria’ zaal verwacht zijn om er ‘een Vlaamschen kunstavond te geven, met korte inleidende voordracht en met uitvoering van vele Vlaamsche liederen’. Die kunstavond, zoo staat er te lezen op de strooibriefjes, werd ‘ingericht door het toedoen van de Letterlievende Maatschappij “De Vriendschap” en van “Het Davidsfonds”’.

Doch, daar is meer. En, zoo lezen we nog ia de Voorboodschap: ‘Dom Verhaegen, die voor den eersten keer naar Rousselare komt, heeft Rousselare in het meest eigenaardige van zijn volksbestaan willen in het bijzonder eeren en huldigen, in de taal van het volk van de Nieuwmarkt, t.w. *het Bargoensch*! En hij heeft opzettelijk voor

dien kunstavond te Rousselare het prachtige “Bargoensch Drinklied” van Prudens Van Duyse op muziek gezet, dat op het einde van den kunstavond, *voor de eerste maal* te Rousselare dus, zal uitgevoerd worden’.

Een half woordeke over het Bargoensch zal, zoo meen ik, ter dier gelegenheid, hier niet ten onpasse gedrukt worden.

Zooals de Franschen *l'Argot* hebben, de Engelschen het *Cant* - en meer bepaald in de wereldstad Londen het *Slang* - de Duitschers het *Rotwelsch*, ook genoemd *Rotwaelsch* of *Jenische Sprache*, de Spanjaards de *Germania*, de Italianen het *Gergo*, de Bohemers het *Hantyrka*, de Scandinaviërs de *Fantesprog*, zoo ook heeft Vlaanderen zijn zoogezegde ‘dieventaal’: het *Bargoensch!*

Wondere groei uit het volksgenie, die aan 't mindere volk, althans aan 't minbeschaafde, en ookal, en vooral, aan 't minwelwillende of echt kwaad-willende volk, wanneer zulks gepast, gelegen of noodzakelijk bleek, toeliet hem op staanden voet, midden in de bevolking, af te zonderen en af te scheiden, lijk met een ondoordringbaar doek, zij het als verdedigingsmiddel, zij het uit kwaad inzicht! Wondere vondst uit den volkstrant, die de vervoegings- en bindingsmoortel uit de eigene taal bezigt, en meestal slechts de steenen - woorden, werkwoorden en hoedanigheidswoorden - door andere uit een heele andere stoffe gebakken verandert, zoodat erdoor het taalgebouw onkennelijk wordt, of neen, zoodat er een gansch nieuw taalgebouw verrijst, gebouwd op onzen eigen bodem! Wondere schepping uit de volksziel, die door het meest onbewuste en meest onwetende deel van het volk, in een verbazende sterkte van vaste wetten en van vaste lijnen gegoten is, en het beste en het meest onweêrlegbaar bewijs levert dat de talen, de onvergankelijke talen, niet door geleerden, niet door Academien, niet door gediplomeerde wel- en bestweters gemaakt of ‘gebakken’ worden, maar wel en alleen door het meest onbeschaafde, het meest onbewuste, het meest ongeleerde en ongeletterde deel van het volk, het *echte* volk, in wiens ziel

alleen en in wiens gemoed alleen, eene taal, eene echte en ware taal, wil ze leven en gedijen en blijven leven, immer moet kunnen baden het bad der versterking en het bad der eeuwigdurende vernieuwing!

Het Bargoensch heeft, in Vlaanderen, twee ‘dialecten’ of gewestspraken: het *Aalstersch*, dat misschien beter het ‘Dendermondsch’ zou genoemd worden, daar Aalst juist aan het buiteneinde of grens van het gebied van het z.g. ‘Aalstersch’ Bargoensch ligt, en het *Rousselaarsch*, daar Rousselare, met zijn spraakgemeente, nl. met zijn ‘Nieuwmarkt’, midden in het gebied van het Westerbargoensch ligt, waartoe ook o.m. behooren de ‘Busckkyten’ van Houthulst en de ‘Turken’ van Meulebeke.

Het verschil tusschen beide ‘dialecten’ is eigenlijk gering, daar, wat het meest verschilt, de voegwoorden zijn, - de ‘moortel’ dus van dat taalgebouw, - en die eigenlijk Vlaamsch zijn, de eene meer uit het ‘West-Vlaamsch’ van Rousselare, en de andere meer uit het Aalster-Dendermondsch ‘Oost-Vlaamsch’. Toch bestaat er eenig verschil, ookal in den eigen woordenschat. Isid. Teirlinck gaf in 1886 te Rousselaere bij drukker De Seyn-Verhougstraete het ‘Bargoensch Woordenboek’ uit, dat meer het Aalstersch dialect weêrgeeft. Naderhand liet hij bij den zelfden drukker een ‘Bijvoegsel’ aan dat woordenboek uitkomen, nopens het Rousselaarsch ‘dialect’.

Op zuiver letterkundig gebied, en dat is gemakkelijk te begrijpen, zijn er niet veel werken in 't Bargoensch verschenen; 't weinige dat er uitkwam, en vooral het beste, werd gedrukt en uitgegeven in de tweede helft van de vorige eeuw: zoo bij voorbeeld, enkele novellen, enkele volksverhalen, ‘dievenhistories’, ‘vrijagen’, enz.; ook enkele gedichten. 't Moet en 't mag gezeid zijn: die werkskes putten diepe, diepe in den ondergrond van de volksziel, dus van de volkskunste, en worden niet weêrhouden in gang, en mate, en zwier, en woord- en verruwpracht, gelijk de drooge, geconfijte, doorgaans zap- en zoutlooze z.g. ‘algemeene’ taal (die eene verpluimde, ontpluimde,

ontvelde en ontvleeschde taal is, waarvan er schaars nog een geraamte overblijft); sommige, we gaan zeggen 't meerendeel, van die Bargoensche vertellingen, zijn zeer kernachtig, zeer schilderachtig, en 'lijk de krieken te zomertijde,

vol zap, vol zop, vol zijpelende zoetigheid.

Zeer eigen-aardig zijn ze ook, 't meerendeel, met al den onverbasterden gloed erin van de rauwe, ruwe, doch wonderschoone eigene volksziele!

Als voorbeeld, van zulke kernachtige en prachtige Bargoensche novellen, kan b.v. gelden: *Jellen en Mietje*, een Gentsche ‘vrijagie’, door Karel Broeckaert geschreven, en die in 1841, te Gent, ter drukkerij van T. en D. Hemelsoet, bij St-Jacobskerke, reeds zijn... vijfden druk beleefde, dank zij Prudens Van Duyse zelf, die deze uitgave bewrocht! ‘Jellen en Mietje’ in deze uitgave is ‘vermeerderd met eene navolging’ nl. over *Ne knul en 'en geeze* (Een jongen en een meisje). Ge zoudt o.m. dat vierde hoofdstuk, zeker het beste, moeten lezen: heelelijk lekker! Dat hoofdstuk heet: ‘Méken w'hên uuk klits gemaasd.’ Ge moet Tone Wyters, een der helden uit het verhaal, daar hooren vertellen, 'lijk de besten, alzoo:

- Nelle van de Winkele, michels [mij] en weet nie' of ze iemand van ons koei [gezelschap] geknoeid [gekend] heed?

- Ik hê ze geknoeid, zei Moeder Anna Mie, 'en geesken, da' kiewig [schoon] brigade [bargoensch] treuvelde[klapte], een eenig piepken [kind], da' grandige wietens maasde [dikke stuivers had].

- Juiste, hernam Tone....

Tenden zijn lange inleiding, die zijn eigenlijk Bargoensch woordenboek voorafgaat, heeft Isid. Teirlinck de bijzonderste bronnen van 't Bargoensch vermeld. Wie daar gading naar heeft, kan ze daar vinden.

Als voorbeeld van zulke kernachtige gedichten, met al den gloed geschreven die in die ongetemde en onweêrhoudene volksziele huist, kan gelden het ‘Bargoensch Drinklied’ van Prudens Van Duyse (thans op toon gezet

door Dom Verhaegen en gezongen nu voor den eersten keer te Rousselare); 't staat, ten bewijze van dien, hierachter in zijn geheel overgedrukt. Tot meerder gemak, en tot beter verstandenisse heb ik, reke voor reke, de woordenverklaring opgesteld en er nevens geschreven.

Bargoensch drinklied

Woorden van Prudens Van Duyse.
Muziek van Dom Augustijn Verhaeghe, O.S.B.

(In 't Bargoensch)

1.

Mosken, dokt 'en klipken roei,
't maast kantiger as flens!
Ge sjoert hier eens 'en leutige koei,
we fokken naar zoo lens!
We 'n zijn, ze leven, 't buizen beu,
en zijt gij veur geen doddigheid peu,
Sa, knullen, buist, tralallala,
Tralallala lalderala!

2.

O, mosken flikt de klonkerik vul;
wij mazen grandige poen!
Onze âkens buisden en de knul
die heêt dat uuk van doen!
En, wat veur hulder kiewig was,
da' veent de piepen uuk te pas,
Sa, knullen, buist, tralallala,
Tralallala lalderala!

3.

De roei is buis van dees paï,
't maast kiewiger as sjaf!
Want onze splent moet toch de bie,
die 't kuchen haëd is maf!
Nekt, nekt omhoog den klonterik teên,
zoolang als wij nog spienters heên,
Sa, knullen, buist, tralallala,
Tralallala lalderala!

(Woordverklaring)

1.

Vrouwtje, geeft een potje bier,
't is (smaakt) beter als melk!
Ge ziet hier eens 'n leutige bende,
we trekken naar zoo ver!
We 'n zijn, ze' leven, 't drinken beu,
en zijt gij voor geen vuiligheid verveerd,
Sa, maten, drinkt, tralallala,
Tralallala lalderala!

2.

O, Vrouwtje doet de pinte vol;
wij hebben groot geld!
Onze ouders dronken en de maat (jongen)
die heeft dat ook aan doen!
En, wat voor hen lekker was,
dat komt de kinders ook te pas,
Sa, maten, drinkt, tralallala,
Tralallala lalderala!

3.

Het bier is zot van dit land,
't is (smaakt) beter als pap!
Want ons geld moet toch naar den bliksem (weg)
die 't liggen houdt is dwaas!
Steekt, steekt omhoog de pinte tegen,
zoolang als wij nog kluiten hebben,
Sa, maten, drinkt, tralallala,
Tralallala lalderala!

Wat een prachtstuk, is 't niet? Leest dat eens, luide-op, en schaft eens op die golvende mate, die zwelt, en zwellende gaat, met het sterker en stouter wordende gedacht en met den zwaarderen zwaai van den verzengang, hoe verder hoe meer, tot ze openberst, telkens, 'lijk de groeiende, grollende bare op 't strand, in die gevoelsspettering: Sa, knullen, buist, tralallala...

Daar en is maar een reke die gelijk hapert: de eerste van 't derde klauzeke. En daar is reden om te gelooven,

te twijfelen althans, of, met dat af- en van her afschrijven, er daar geen verandering aan gebeurd is, die de oorspronkelijke rijmreke half-of-daaromtrent onkennelijk maakt. 'Lijk het nu staat, ‘buis’ in 't Bargoensch, is toch altijd zooveel als bedronken, zat, zot, te zeggen. Kiliaen zelve heeft ‘buys’ vermeld als ebrius, potus. Maar 't en wordt er niet klaarder om.

In het boek van Ern. Ternest: ‘Jan De Lichte en zijn bende, naar de echtste bronnen bewerkt’ (2de druk, 1882), komt hier en daar, weinig alevenwel, bargoensch voor. Maar, daar staat ook het ‘Bargoensch Drinklied’ van Prudens Van Duyse in opgenomen. Echter, bijna elke rijmreke, al is ze als grondtoon en vorm dezelfde of daaromtrent, onderging een aantal veranderingen; maar 't en zijn niet altijd geen verbeteringen, verre van daar, al geen kanten! Het derde klauzeke zet in volgenderwijze:

> De roei en snaps van ons paï
> zijn kiewiger as sjaf.

Met den slag wordt alles dadelijk duidelijk; doch de zin is er teenemaal, bij die verandering, ook in veranderd, zoo verre en zoovele, dat hier nu niet meer de ‘roei’, het bier te zeggen, alleene, maar ook nog de ‘snaps’, de kortedrank of genever erbij bezongen is.

Niet alleenlijk is het Bargoensch drinklied, van Prudens Van Duyse, in het boek van Ern. Ternest, bijna rijmreke voor rijmreke, verpluimd en verarmd, veranderd en verschameld, maar ook uitgelangd op den hoop toe.

Want deze die 't afschreef, dat drinklied, vond het noodig een nieuw, zegge een vierde klauzeke er nog bij te dichten. En zoo gaat dat nieuw aangezet stuk:

(In 't Bargoensch)

> En mazen de anskens al de bie,
> ge kleunt 'nen bekker mol,
> 'nen splenterbol van dees paï,
> en nekt ouw melis vol!
> Tein weder de erren ingefokt
> en splent veur snaps of roei gedokt.
> Sa, knullen, buist, tralallala,
> Tralallala lalderala!

(Woordverklaring)

> En zijn de oordjes naar den bliksem,
> ge slaat 'nen boer dood,
> 'nen geldman van dit land,
> en steekt uwen zak vol!
> Dan weder de herbergen binnengegaan
> en geld voor genever of bier gegeven.
> Sa, maten, drinkt, tralallala,
> Tralallala lalderala!

Inderdaad, nietwaar, is de trant - we gaan hier van geen Bargoensche letterkunde, gelijk daar tevoorings, meer spreken nu - is, dus, de trant, met dat afschrijven, veranderd en deerlijk verarmoed, daar is ook een afstand van inhoudswege, nu, tusschen beide, zegge de breedte van een afgrond. Dat is ook de afgrond die er bestaat tusschen Prudens Van Duyse en Jan De Lichte zelve!

Alevenwel, men zou toch kunnen vragen of het schamele, swatelaarslied van Ern. Ternest niet beter in den mond 'n staat van een moordenaar, 'lijk Jan De Lichte, die maar spreekt van ‘een bekker mol te kleunen’ alleenlijk om 't genoegen van ‘zijnen melis vul te nekken met grandige poen’ eenvoudig, zou men zeggen, omdat ‘de roei of de snaps kantiger is as flens’?

Immers, verder dan den boord van een ‘klonterik’, 'n strekt ook gewoonlijk het zedelijk begrip van een ‘knul’ of een ‘bin’ 'lijk Jan De Lichte niet, zij het in het Vlaamsch, zij het in het Bargoensch verdietscht en verduidelijkt!

Dr H. ALLAEYS
Uit Antwerpen dezen 4/4/23.

Mijn ziele zocht...

Mijn ziele zocht en vroeg bescheid:
of Gods bestaan, met zekerheid,
zooals 't geloof haar kwam verkonden,
zij staven kon op vaste gronden!
Zij zocht te stijgen van dees aard,
met eigen vleuglen, Godewaard!
Zij zocht of zij, met stof omgeven,
in reine hemellucht kon zweven!

Mijn ziele had 't waanzinnig woord,
des twijfels dwaas gezwets gehoord:
‘Of God bestaat wie kan het weten?
Wie daarop roemt is wel vermeten!

Wat enkel stof is, enkel zin,
heeft niets oneindigs, godlijks in!
Hoe kon 't beperkt verstand beseffen
een God, die 't al zou overtreffen?'

Mijn ziele zocht en vroeg der stof:
'Zijt Gij wellicht den heil'gen lof
niet waard, waarmeê wij God bezingen?
Zijt gij de diepste grond der dingen,
die, eeuwig wisslend, worden, staan,
en in iets anders weer vergaan?
Zijt Gij het Zijn, dat hoeft geprezen,
't Onkenbaar, Bron van alle wezen?'

Mijn ziele zocht en vroeg!... Toen heeft,
uit al wat is en roert en leeft,
zij g'hoord een luide, klare tale:
'Gods werken zijn wij al te male,
toevallig, wanklend en gemeen!
Op zich bestaat van ons niet één!
Ons laatste reden ligt hierboven:
Die IS, Hem zult gij eeuwig loven!'
Dan heeft mijn ziel in 't vast bezit
gejubeld van haar hoogste wit:
't bestaan niet enkel, ook het wezen
en de eigenschappen Gods bewezen,
heeft zij gezien! Zij heeft ontvouwd
wat 't rijke Zijnzelf in zich houdt!
Naar iets nog smacht mijn ziel: na 't sterven,
het rechtstreeksch, 't klare Godszicht te erven!...

J. BITTREMIEUX

Maar Vlamingen toch... uw Vlaamsch!

't Was Van 'lijken' die gingen uit Engeland weerkeeren. En 't stond: 'Vervoer van de *lichamen* op oorlogsschepen,... en aankomst van de *lichamen* te Zeebrugge'! Dat stond vandage in een vlaamschgezind dagblad uit Brussel, en morgen in een vlaamschgezind weekblad uit Brugge! In 't fr. is 't immers 'les corps'! Hoe is 't Godsch-mogelijk?

O God zijt mij gezegend...
'n Slapende botte van Guido Gezelle

O God zijt mij gezegend
die wijl in mijn gebedenboek
ik u alleen te vinden zoek
met blanke bloeiselblaren
hier van den appelare
die zoetjes
mijn hoofd en mijn gebedenboek
met bloeiselen beregent
en bidde in mijn gebedenboek
O God mij zijt gezegend
terwijl ik u alleene zoek
en bidde in mijn gebedenboek
beneên den appelare
die een en al... trouwkleed aen
die bloeiend... vol blommen staet
vol witte en roode blomkes
vol blijde en blanke
... met bloeiselen beregent...

Oordeelmatig onderzoek van 't zoovernoemde Necrologium der Abdij van Zonnebeke

(Vervolg van bladz. 32).

Verhaeghe boekte nu dus af, van 't meergemelde bladje:

1.

Een aantal overlijdens met eerst den dag, en dan de maand, en dan het jaar met naam en toenaam, oorkomst, ambt en ouderdom, zooals bij Pil te lezen staat.

- *14 Martii 1621... Joannes Chlichtoove Hondiscotanus*...
- *12 Julii 1628... Carolus Weins Furnensis...*
- *29 Decembris 1630... Petrus Buser Loensis...*

- *3 Decembris 1633... Augustinus Vandereicken Bruxellensis...*

2.

Een tweetal nog, met eerst nu 't jaar; dan dag en maand, en veel meer aanduidingen bij, betreffende de jaren dienst en levenschap.

- *1636, 13 Januarii... Gregorius Pybes...*
- *1636, 6 Martii, Slusae in Flandria post detenlionem spatio 22^{orum} mensium in carcere ab Hollandis ob fidem catholicam... Hieronimus Vosterman pastor Middelburgensis in Flandria; sepultus fuit 8° eiusdem Brugis in monasterio quercetano.*

Iets dat in de ooge slaat is dat die laatste beide meldingen van trant verschillen bij die eersten. Ze staan ook wel op 't bladje B, doch zijn ontnomen zelf, en ook ten deele woordelijk, van ander stukken B' B"; en inderdaad men vindt ze nòg in 't doodenboek tusschen gewone doôn op hunnen tijd gesteld: '1636, 13 Januarii... G. Pybes...'[1]; en: '1636, 6 Martii... H. Vosterman...' enz. heel 't eigenste met nog erbij *'pro vt scripsit R^{dus} Abbas trostereberghe'*[2]).

3.

Die nieuwe wending (eerst het jaar, dan dag en maand) er zijnde, zoo is ze voortgegaan in al de volgende:

- *1637, 27 Augusti... Carolus de Boisot...*
- *1638, 7 Julii... Daniel Davallo... et pastor fuit annis XI.*
- *1638, 27 Septembris... f^{t} Guilielmus Wouters...*
- *1640, 17 Novembris... Michael de Burgos Brugensis... fuit pastor annis XII.*
- *1647, 1 Januari... Carolus de Swarte Insulensis...*

4.

Nu komen twee berichten voor, beginnende alle twee met '1649', doch op het 'blad' gedagteekend het eene

(1) Zegt V. PIL, *ald.* bl. 229, opm. 3.
(2) Zooals staat in Zonnebeke's boeken, III, 141 ak.

‘17 januarii’, het ander ‘16 octobris’. In 't overstellen echter van gauw het eerste stuk - door ongelukkiglijk te kijken naar het tweede - misgreep Verhaeghe hem eerst[1]; en had 't al staan zijn eerste stuk maar met, gelijk in 't tweede ‘16 octobris’, toen hij het kwaad bemerkte en 't aanstonds ('t is genoeg te zien dat 't aanstonds was) verbeterde zoo b'hoorde tot ‘17 januarii’, zoodat nu stond:

- *1649, <17 januarii>... Martinus de Haene... Professus fuit annis 5° sacerdos 3°...* [recht zoo].

En boekte 't tweede dan:

- *1649, 16*

met hier nu wat hij vond op 't bladje, van maandeswege, ‘octobris’, hetgeen nochtans hij laterhand ('t staat inderdaad met lichter trek verdaan) op 't hooren wis van beter nieuws weer wijzigde in:

<*aprilis*>,

want was hij - hij - gemist daar-eerst, in 't eerste stuk, het bladje was 't in 't tweede. Doch welverstaan, dit naaste ontwaarde hij slechts eens later, en heeft het ook, zooals we even zeiden, slechts laterhand verbeterd.

Nu zien we voort in 't tweede:

obijt Dnus

Doch ei! Wie eenmaal mist, mist geren nog! Verhaeghe hier insgelijks. Zooals hij miste in 't eerste stuk door uit te zien naar 't tweede, zoo deed hij 't weer in 't tweede door her te zien naar 't eerste! Dààr doolde hij in de maanden, hier was het in de namen. Want ziet, in 't wijzigen van dag en maand daareven voor ‘Martinus de Haene’, hergreep hij dezen name weer, en op een nieuw herzette hem hier in nu zijn tweede stuk. Klein ongeluk nochtans: want ja, zoo gauw gesteld, hij merkte 't op, en evengauw verdeed het en wijzigde den name in wat hij wezen moest, in namelijk:

<*Victor de Vorstere*>

Dan kon weer voort. En deed het ook. Doch naderhand

(1) Dit is almeer gebeurd met menschen die wat afboekten.

opnieuw heeft hij na dezen naam een bijvoeg bovenin gepraamd, te weten 't woord:

<*gandens is***>**

Maar eerstwaarts - vóór dien inlasch van ‘gandensis’ dus - had hij dan maar gesteld zoo er gebleven is:

húiús loci [dit is van Zonnebeke] *pbtr et pastor postqúam egisset vigilantissimúm Pastorem*

waarna hij had gevoegd ‘in ghelúúelt et’ hetgene hij weerom latertijds doorstriept heeft en vervangen door 't enkel woordeke:

<*in***>**

en 't einde, achter ‘in ghelúúelt et’, was een tweede heernisname die er is blijven staan, en die was:

becelaere

't Bericht op dien de Vorstere heeft eerst hiermee gestopt. 't En lijdt geen twijfel dit. Want dicht-nu na de reek van dien naam ‘becelaere’ volgt, nog-tot-heden aangeveegd, 't jaar ‘1651’ met dan daaronder voort een ander doodsbericht. 't Is bijgevolg alweer nadien, en met een wrong al-tusschen ditzelfde ‘becelaere’ en dààr-dit nieuw bericht dat onze Steller inschoof:

1/ ‘ac pastorem de’ wat hij zoozaan ook dooddeed bij nader toezicht ziende dat reeds iets dergelijks stond (jazelfs al tweemaal stond),
2/ dan:
<*et Sonnebeke dein oeconomum*[1]**)>**
dit stellende tot vóór en tegen 't jaar-dààr ‘1651’, met eindelijk
3/ nog:
<*fúit hic pastor annis qúatúor***>.**

Nu, wat er stond daarachter bleef; 't is namelijk:

- 1651, in mense Decembri[2]*) obiit D*^{nus}*. Ubaldus Speydert Ultraiectinus, huius loci presbyter, postquam egisset*

(1) E.H. PIL drukte kwalijk ‘oeconomus’, *ald.* bl. 231.
(2) We hernemen hier de spelling van E.H. PIL, welke we voor de twee vorige berichten vervongen door de oorspronkelijke.

vigilantem pastorem in Gheluvelt, Becelaere ac tandem in Oucapelle ubi sepultus jacet.

Wie deze beide laatste stukken, de Vorstere's en Speyaert's, nu eens vannaar bekijken wil benevens de voorgaande, zal licht met mij bekennen dat zij getween verschillen van al die vorigen voor geest en trant en heel 't aaneengebreng.

We hadden totnutoe, vanaf 't jaar '21, een reke namen gehad zeer zorgzaam opgesteld, éénwijsde aaneengebracht, en zindelijk en stipt(1); die door Verhaeghe is ingeboekt al in één vlucht, en vlot, met nievers niet een hapering noch nievers wijziging. Welk een verschil alreeds bij 't foefelfukkig aangedraai der eerste twee berichten, de twee van heel vooraan(2); maar meernog een verschil - de dag is 't haast tegen den nacht - bij 't wild wanschappelijk gewroet aan hier de laatste twee waaraf we doende zijn(3).

En dan van geesteswege? Die vorigen, heel anders als de laatste twee, 'n doelen niet op 't schetsen van de levens: 't zijn koele bedingen; 't is nameningevul. Ze 'n talen omtrent niet naar ambten buiten 't Sticht(4), zoowel het herdersambt-te-Zonnebeke als elders. Ze houden hen gemikt op wijgemeentemaren: ‘pbr, senior, supprior, cantor, abbas, canonicus, laïcus, juniorum director’, zeer bendigiijk altijd, ja blijkbaar onvolledig. 't Is zoo dat hier en daar een doode wordt genoemd, die van-zijn-leven herder stond of verre of bij, en dat zijn herderschap niet

(1) M' herdenke maar hoe eender- en hoe indertieren, hoe koelzelfs en hoe naarbestaakt er telkens staal, in 't algemeen: ‘1/ Jaar zulkeen, den zooveelsten dag van zulke maand is dood 2/ Heer Zulkeen, 3/ een uit zulk een vlek, 4/ die tonzent dit geweest is, 5/ en stierf 't zooveelste jaar van zijnen ouderdom, 't zooveelste dan van zijn geloften hier, 't zooveelste van zijn weerdigheid of van zijn bezigheid’. Men ga het na in 't lange *ald.* op bl. 228-230. Er komen soms nog dingskes bij, doch blijkbaar, gaan we zien, erbijgebracht van elders.

(2) De Coene's is te zeggen en Weinsoone's.

(3) De Vorstere's en Speyaert's.

(4) Hiertegen slechts één uitneming: 't Is Vosterman's bericht; we merkten echter op, hierboven reeds (bl. 82), dat 't zelf afkwam van vreemd gemaar... zoodat deze uitneminge ons stellinge eer bevestigt.

eens gemeld en is[1]). Johannes Chlichtoove te Zonnebeke zelf beambt[2]), heet ‘pbr et senior’. Davallo, de Burgos heeten met moeite ‘pastor’, de Swarte ‘vice pastor’; ze waren 't nochtans ook te Zonnebeke zelf[3]).

Nu, zulk een onvolledigheid, voor iemand die niets meer en vroeg, 'n was geen onnauwkeurigheid. Maar wel een onnauwkeurigheid is de gebrekelijke taal ia 'tgene er - door Verhaeghe allicht - alhier aldaar is bijgevoegd. Want 't zal Verhaeghe zijn die, rechts zooals hij deed - we weten 't - met de Vorstere en hierbij stelde *‘fuit hic pastor annis quatuor’*, in evenschoon latijn ook stelde:

- bij Davallo (achter ‘hujus loci canonicus’) *‘et pastor fuit annis XI’*,
- bij Michael de Burgos dan (na ‘meritus’) *‘fuit pastor annis XII’*,
- en bij Martinus de Haene (na ‘Sion’) *‘professus fuit annis 5°, sacerdos 3°*’!

‘Annos’ ging meer voldoen, meer trekken dan op 't keuriger gestel van al het overige; ook ‘quinque’ en ‘tres’ behoorde 't nog te wezen, ofwel misschien ‘a quinto... tertio’ beduidende ‘onthier 't zooveelste jaar’ (dewelke draai nochtans al wat gewrongen voorkwam, niet trekkende op al 't andere). Doch ja, Verhaeghe zag alover gansch het blad, voor aanwijs van bedieningen, maar altijd 't schik- haast nievers 't stelgetal, b.v. ‘Dingen dood 't zooveel*ste* jaar zijns levens, 't zooveel*ste* van zijn dienst, 't zooveel*ste* van zijn weerdigheid’... dan, iet of wat bedwelmd of verstrooid, Verhaeghe deed dat achter: liet staan ‘de Haene stierf aetatis suae 't acht-en-twintig*ste*’, en voegde erbij ‘was lid hier reeds zijn vijf*de* en wijman reeds zijn der*de*’!... al heel iets anders, ziet men wel, bij wat er stond (van eersten af, zou 'k denken) voor Wouters: ‘professus a 29 annis, reeds 29 jaar’.

(1) Men ziet het reeds uit enkelmaar de aanwijzigingen dewelke E.H. PIL in de opmerkingen bijbracht.
(2) *Ald.* 228 (4).
(3) *Ald.* 230 (1) en (2).

Aldus, en bondig saamgevat: wanneer we 't meergemelde bladje ontdoen van zijnen bijvoeg-al, van alles wat Verhaeghe eraan heeft bijgekraamd, oorspronkelijk aangeschouwd, 't komt voor als een gedachtenis, een kleintje, welbezorgd nochtans, doch enkelmaar gemaakt voor een voldoeningske van de Heeren uit het Sticht. Verhaeghe's werk integendeel - toch van bedoelingswege - zou een geschiedstuk zijn, te weten voor het nageslacht: was uit op hooger vlucht, en wilde breeder kijk met dieper inspeur in de levens; alevenwel, we zien 't hier reeds, 't werd haastiger gesnakt, 't ging min gemeten-weg. Alzoo vooral vanaf de Vorstere nu en Speyaert.

Het staat me voor dat deze beide stukken op 't bladjedaar nog stonden, doch enkel aangeleid, bij brokken-mar; en dat dan 't bladje stopte, of dichtebij-tewege. 'k Besluit dit alles, eenerzijds uit al het ingewikkel van even bei die stukken, mitsgaders uit een aarzeling die we ook bevinden gaan aan 't jaartal van 't bericht dat straks zal achterkomen, en anderzijds uit 't keeren van den trant die vandaaraf volkomenlijk verandert.

Op 't bladje kan gestaan hebben:

- voor Vorstere, het jaar, de naam, en ‘huius loci presbyter et pastor’, 't is trouwens heel het bladje's trant;
- voor Speyaert dan, ook 't jaar misschien[1] de naam, 't geboortevlek, en ‘huius loci presbyter’.

Verhaeghe stak erbij (we ervoeren 't, 't is van hem):

- de nader tijdwijzing, d.i. de maand voor alle twee, waarvan dat de eerste mis was, en de andere onbestaakt,
- ‘Gandensis’ voor de Vorstere,
- en dan voor bei, de wending ‘postquam egisset vigi-

(1) 't Jaar ‘1651’. Ik zeg: misschien; ik meen: waarschijnlijk; omdat het schilt met '52, hetwelke H. Pil gaan halen is uit de handvesten van Oucapelle, alwaar men 't beter wist, vermits de doode er stierf. Verhaeghe zal dit jaar, te weten '51, op 't bladje alreeds zien staan hebben, want had hij 't moeten zoeken zooals hij ook heeft moeten doen voor bei de stuks die volgen (en die ook rechts van '52 zijn) hij ging het even welbestaakt en kreksch, met letter minder moeite, wis hebben achterhaald.

lantissimum (en “vigilantem”) pastorem in... enz.’, mitsgaders nog hierbij wat verder toegevoeg alweerom voor de Vorstere.

Er kan maar twijfel zijn voor ‘postquam... enz.’. Doch ei! die wending, verhalende van trant, bevattende als inhoud lijk-eerder buiten-nieuws, van taal en geest iets anders dus als 't vorige-al, staat hier nu voor den eersten keer, bemerkt het, voor den eersten keer, en tevens zoo ineens al-seffens twee-driemaal(1)): 't is dat ze hem stijfvoldoende scheen, aantrekkelijk. Ze 'n kan toch alleszins niet zijn uit 't bladje zelf, dat trouwens, van den eersten af totnog, éénleestig was en zuinigjes stelmatiglijk zijn aanhalingen deed. Ze is van Verhaeghe, vast. En bovendien ze geeft hem uit, volstrekt den man, zooals we hem kennen reeds - dat 't àl moest gaan haast-je haast-je - den levendigen talwikker, die echter niet stijf nauw en keek, tot zelfs niet in de spraakkunst. Een onbestaaktheid min of meer, wat deerde hem dat: van in 't begin alreeds! Een ongesnoektheid in de taal, wat zeerde z' hem: nog even zagen we hem aan 't werk, dààr in zijn bijvoegsels en dienstjaaraanwijzingen. Hier 'tzelfde voort. Welke onvoegveerdigheid, ofwel laatlijdendheid van, zoo hij doet, dezelfde wending - nog geen van effendoor - maar stap na stap te bezigen tot driemaal toe (zooals men werkelijk zou doen met wat men noemt een invulwending, bestemd voor ééndere aangevingen) in drie verschillige omstanden: 't is namelijk,

voor Vorstere: ‘huius loci pastor... postquam egisset... enz.’,
voor Speyaert: ‘obiit... postquam egisset... enz.’,
en voor van Iloucke: ‘in carceribus... postquam egisset ... enz.’.

Ten anderen voor Vorstere, door alzoo willen wel te doen, heeft hij nog heel zijn spel verbrod: eerst had hij daar gezet, al doelende op 't herdersambt te Zonnebeke ‘huius

(1) In Vorstere's bericht, in Speyaort's, on twee berichten verder, in dat ook van van Houcke.

loci pastor postquam egisset... enz., nadat hij geherderd had te Gheluvelt en Becelaere'; dan achterna, al doelende op 'obiit', had hij weer Zonnebeke herhaald zoodat er stond 'hij stierf huius loci [van Zonnebeke] pastor... nadat hij was geweest pastor van... Zonnebeke'!

En waarvandaan, om te eindigen, zijn nieuwskes allegaar? Van t'hooren-zeggen ziet men wel, met-zonder achtervolg erop,... zoodat zijn nieuws - uitgaande *zijn* gezag - oprecht niet zwaarder woog dan even daar-zijn trant.

(*'t Vervolgt*)
L. DE WOLF

Het Gebed van Keizer Karel

Vgl. BIEK. *boven* bl. 14-16.

Daarmee is bezig geweest wijlen Karel de Gheldere, vanaf 1895.

Hij kwam mij eens bezoeken te Brugge in '96.

Ik had een tiental afdrukken van dit zonderling gebed; de oudste ervan dagteekende uit den eersten helft van de XVIIe eeuw, en was gedrukt te Yper *'met kerkelijke goedkeuring'*. Deze laatste afdruk scheen oudst-bekend als druk, merkweerdig, en hij deed hem mee... samen met enkele mijner aanteekeningen.

En wat ik er nu nog af weet, is de bondige inhoud zijner (en onzer) meeningen daarover.

Bij vragen en antwoorden, alzoo:

1. Naar den trant, uit welken tijd is dat gebed?

Van vóór de Hervorming ongetwijfeld. Beschouwt b.v. de aanroepingen, heel middeleeuwsch: 'o Heylig kruis zijt met mij...'; vgl. de 'Aspirationes s. Ignatii' 'Anima Christi sanctifica me...' wendingen aan den h. Ignatius toegekend, doch reeds te vinden in gebedenboeken uit de jaren 1400. 'Tzelfde voor wendingen in den aard van 'alsoo waerachtig', grauw van oudheid.

2. Heeft de kerk tot zijn ontstaan geholpen of erin toegestemd? Vanwaar die 'goedkeuring'?

Die goedkeuring en had noch jaartal meê, noch naam; en valsch zal ze geweest zijn. Zoo meenden we alstoen. Thans zeg ik nog erbij: vooral te Yper was ze valsch. Want na de Gheldere's dood kreeg ik eens onder handen een 'Maniiale Yprensis Ecclesiae' (ten druk toegelaten '18 aug. 1605' en ten herdruk '4 mart. 1693') uit welkes 'Tertia Pars' me bleek dat 't Bisdom te Yper, in zake bijgeloof en tooverij, de tijden ingezien, zal uiterst streng geweest zijn, en die vernielde goedkeuring niet kan gegeven hebben. Er staat b.v. daar (bl. 4): 'Ne quis uspiam in dioecesi nostra ad curandos aut liberandos incantatos, vel ad maleficia quaevis amovenda sese immisceat,

nisi ad hoc a nobis specialem *in scriptis* habeat potestatem. Qui hujusmodi a nobis ad praedicta facultatem habuerit, sciat non omnes morbos hominum vel animalium, etiam insolitos atque incognitos, nec omnia etiam damna in frugibus, aut aliis bonis externis, esse incantationibus ant maleficiis adscribenda. Multi enim sunt morbi naturales hominum ac jumentorum, in quibus nulla interveniant opera sathanae vel ministrorum ejus, quorum *medici* tarnen exiguam, frequenter etiam nullam quaeant naturalem rationem reddere'.

3. Bestaat geen ouder druk van dat gebed, of niet een deel eruit in ievers oudere handvesten?

Een ouder druk of brokstuk van 't gebed was - ons toch - onbekend. Nochtans de Glieldere wist te spreken van een hs. uit de XVe e., in hot bezit van G. Gezelle, waar dit gebed in stond. Dat hs. was gesteld in limburgsche gewestspraak met hier en daar een zweemtjen door van duitsch.

4. Welke heidensche begrippen of bostanddeelen zijn in dat gebed te vinden?

Daar bleven we toen bij steken. De Volkskunde was toen niet ver genoeg gevorderd om ons daarbij te helpen. Maar sedertdien is meer bekend gemaakt uit werken van Windisch, d'Arbeis de Jubainville, O'Connor, anderen.

Welaan, niet zooveel in 't gebed zelf, als wel in de aanwijzing van het gebruik ervan, staan dingen die wel heidensch zijn.

Alzoo: *'t gebed te moeten op u dragen.* Het was alreeds bevolen door de druiden, van tooverkrachtig goed op 't lijf te dragen: als stukjes eiken-, beukenhout met runenstaven op, of ievenhout (=iefte) met ogamische staven, een slangenei (of liever een versteende zeeegel), meer ander aardigheden nog. En hedennog wat draagt men niet op 't lijf? Een kinkkankhoorn om genegenheid te wekken ofwel tegen de rooze; eiken schorse tegen de noordsche koorts de hooikoorts en den 'stier'; een takjen eikels totdat de eikels uitvallen, tegen de velziekten; nog elzenhout bij zeereloopers die daarvan dan een brokske tusschen de tanden nemen om asem te behouden; of ook een aardappel op zak, zoolang hij goed is, tegen valling, hoest, en knuf. 't Is in dien aard dat onze zendelingen, zou'je denken, verkozen S. Jan's Evangelie op zak te laten dragen, geschreven eerst, gedrukt daarna in kleine-kleine boekjes. En 't zal wellicht ook zoo geweest zijn dat het gebed van Keizer Karel moest bijgehouden worden.

Nog iets dat heidensch klinkt is *'t opleggen van dat gebed*: welk werk van oplegging tevoren werd gedaan met tooverroên b.v., en naderhand met relikwiën en paaschnagels en ander dergelijk. Zoo deed men over menschen, dieren, landen, panden, enz., en over slagvelden b.v. waar men de tooverhage stelde ten tijde van de druiden, of waar tot in de XIVe eeuw de waarzeggers nog moesten over meespreken.

En eindelijk weer heidensch is *die rechterkant van 't lijf waarop 't gebed moet liggen.* De rechterkant is nog de kant waar aan de balie of de poort een paaschnagel wordt ingedolven, en is in veel gevallen de kant die in bezweringswerk moet voorgekozen worden.

Maar of in 't gebed zelf nu heidensch goed nog voort schuilt, blijkt niet zoozeer; en dit gebod mag werkelijk ook worden aangezien als iets dat onafhankelijk was, oorspronkelijk, van het gebruik dat me' aanbevool ervan te maken.

5. En zou, ten laatste, dit gebed niet vroeger toegeëigend zijn geweest aan een veel ouder keizer, meer algemeen bekend, een Karel ook. d.i. Karel den Groote?

Dit laten wij aan verder zoekers over.

En stoppen met te vragen: of iemand weet wat wijlen K. de Gheldere heeft uitgericht met zijne opzoekingen, en wat er mag geworden zijn van mijnen ouden druk en van Gezelle's handschrift?

J. VALCKENAERE.

Een oud ‘Gebed voor Vlaanderen’

Hier volgt een afboeking ervan.

Dit (waarschijnlijk zeer oud) gebod, op een los bladjen (0.17 m. × 0.11 m.) in laten XVIII deeuwschen staf geschreven, zat in een Hs. van 1762-63. Dit hs. is een vlaamsche overzetting: *Oeffeningen van den inwendigen christen* van den capucijn Louis-Franrois d'Argentan, uit het Fransch vertaald door BARTHOLOMEUS DE LARA, priester. (Arch. Capuc. Belg. III, 5029-5030). Op de laatste blz. van dezes 2^{e} bkdeel staat: ‘Dese boecken sijn getrouwelijck overgeset uijt het Fransch, en van onsen heer Biechtvader Antonius van Tieneveldt keurder der boecken, voor goet gekeurt, op den 9 Augusti 1763. Tot Brugghe in ons Clooster van Sarepten’.

Ons ‘gebed voor Vlaanderen’, meezittende in dat boekje, zal waarschijnlijk ook uit dat klooster voortkomen.

Het luidt:

Gebedt

O Goedertieren Heere jesu Christe ick arm sondig mensch aenroepe uwe Grondeloose ontfermhertigheydt ende bidde door uwe Gebenedyde vyf principaele wonden dat gy beschermen wilt dese stede en al het Landt van vlaenderen, en ons allen haere ingesetenen van alle schoffierigheden ende perikelen die Benige vyanden <sienelyck of onsienelyck> by dage ofte by nachte ons souden mogen deiren of aendoen, ter Eeren uwer Gebenedyde hertewonde wilt alle quaedtwillige, wreede, herten versoeten, vermurwen, verflauwen en bekeeren, ende ter Eeren der H. wonden uwer handen ende voeten wilt hunlieden aermen

beenen ende voeten lam en onmachtig maecken ons te deiren by Eenige manieren in Ziele in lyf of in Eenige goederen, uwe menigvuldige wonden, en dat bloyende bloedt waer mede u pretieus Lichaem was overgaen beronnen overloopen ende gepynigt van het opperste uws hoofts tot de nederste planten uwer Gebenedyde voeten, moeten ons syn eenen helm harnas meuragie en beschudt tegen alle instrumenten van wapenen, de hoogmogen <theyt> uwer Grondeloose ontfermhertigheyt, de onuytsprekelycke wysheyt de ongemeten verdiensten uwer Lieve Moeder ende Maget Maria, en alle verdiensten uwer lieve heyligen, moeten ons verleenen <peys> een Zaligen nootdruft op der aerden, ruste ende lavenisse alle salige Zielen, kennisse, berouw waerachtige biechte ende voldoeninge voor alle souden, dat wy mogen met genadige vonnisse ontgaen de Eeuwige helsche tormenten en met uwe heyligen naer dit leven gebruycken dat soete Paleys der Hemelsche Glorie.

[V. HILDEBRAND O.M.C.]

De bijvoegingen <*sienelyck of onsienelyck*>, <*-theyt*> (welke een vergeteling was), en <*peys*> (welke schijnt op een onrustigen tijd te zinspelen) zijn van dezelfde hand en inkt, maar met een scherper en later veere bijgesteld.

Men herdenke hierbij *'den boozen vyand zienelyk en onzienelyk'* en *'al myne vyanden zienelyke en onzienelyke'* uit het gebed van Keizer Karel (boven bl. 15). Inziende deze en nog andere gelijkenissen met andere bekende gebeden durven we zeggen: misschienwel weten alle die gebeden een beetje van malkaar, en eerst of laatst kan men er nog de verwantschap van opmaken.

L.D.W.

De Oorlog in Dickebusch en omstreken

(Vervolg van bladz. 68).

*1914. Vrijdag 6*n *in Slachtmaand.* Heel den nacht en 's ochtends, aldoor een dikken mist, gestadig voorbijgevaar van engelsche, en tusschenin fransche drommen (misschien wel een 15000 man): versch volk, naar Yper-toe. Nog nieuwe kanonnen ookal.

Geweld al Armentiers. Madam Mahieu's kasteel herpakt, en weer verloren... nu voorgoed. Wytschaete bijna heel verwoest. De ‘Hollandsche Scheure’ aldaar, 't groot hof van Leterme's, staat er in brande wel voor acht dagen tewege: alleen de beesten zijn er gered; al 't overige zit er nog in, tot onderander een 40000 kilo tabak.

Vandage 8 lezende missen.

Ten eenen 4000 engelsche voetlui, versch volk naar Yper weerom.

Ondertusschen de 8 andere Zusters van Wytschaete zijn daar [vgl. boven, bl. 68], de minst-vlugge van 't gemeente, met een oude vrouwe mee. Om ze naar Poperinghe te voeren, geen gespan: alles staat beladen om te vluchten. Toch eindelijk vind ik een man uit Voormezeele die 't aanneemt voor 20 fr. Hij mag echter enkel vertrekken ten tienen van den avond.

Inderdaad streng verbod vanaf den 4^{en} 's morgens op de bane te vertoeven. Is 't voor de meeste veiligheid van 't leger, of voor den minsten drum, of is 't om het den hoop vluchtelingen lastig te maken en ze zoo te doen opschuiven? Waarlijk al meer dan 2000 hebben Dickebusch verlaten. En best, want welk een ellende! Meestendeel hebben opgeëten wat ze nog hadden. Ten anderen, wie nog wat overheeft komt immer in de winkels vanachter. Vele vrouwvolk begint om het krijgsvolk te staan en hunkeren achter eten en... winninge: waarmee dit spel eindigt bij sommige slechterikken kan men wel raden. Dan de huizinge wordt allerellendigst: thoopegetast al dooreen, dag en nacht, ouden, geslachten, leger en burgers. In de zaal van 't gemeentehuis berechtte ik een vrouwe, waar dat er wel 150 menschen gestadig zonder ommezien omendom heen woelden; zoo stierf ze er, en een schof tijds erachter was ze reeds ‘gezonken’.

Meer en meer wordt het schrap in de eetwaren. Gelukkiglijk zijn er nog aardappels; en vele liên ook versteken hun gevluchte beesten voor 't mes. Maar bloem is er schaarsch: men durft er geen indoen; en 't derschen te

lande is uittermate verachterd. De menschen staan stoet aan de winkels, en dikwijls vruchteloos. De koffie is op; geen suiker, geen kaas, geen visch; boter en melk en eiers verweinigen zeere. Den vrijdag gaat 't slecht met den kost. 't Bier ook, nog de eenige drank, is aan 't minderen. In hooi en strooi wordt er gebrield door de legergasten, dat 't waarlijk een schande is, en dat ingaans den winter de boeren geen voeder meer vinden. Toch alleman herdt het, met de hope nog een beetjen op beternis... en tevens uit vreeze dat 't laatste is.

Te Em. Van den Broeke's op 't hof, is er nu alnog een verpleegstand in de nieuwe gebouwen, en in een groote tente. In deze komen enkel erg-gekwetsten, een 35 tot nu. Ook een soldatenkerkhof wordt aangeleid in H. Thevelin's weide, palende aan 't dorpskerkhof: een hoek wordt er uit dezer hage gekapt, en een tuin gezet.

In den namiddag heb ik tusschen te komen voor Jul. Lauwyck die op den toren is aangehouden. Men aanzag hem voor uitziener. Maar achter een tweetal uren was 't effen. Heele dagen worden alzoo menschen geklampt, doch nooit nog met erg: nooitnog geen bewijs van verklikspel.

Men begint de burgers aan 't vermaken van wegen te zetten.

Vandage te Vermeulen's in de verpleging, zag ik een soldaat door een dum-dum kogel getroffen.

In den avond versust het geweld.

(*'t Vervolgt*)

[A.V.W.]

Mengelmaren

A. Coussens, *Pennetrekken uit Ierland*, bij Lannoo-Maes, Thielt, 6 fr.

Wij weten wel, als we A. Coussens' *Pennetrekken* van waar 't ook zij, ter hand nemen, dat we geen handboek van geschiedenis voor ons hebben, noch een relaas van de bezoekenswaardige hoogten en laagten, kunst- en natuurschoonheden, die Schrijver misschien te zien kreeg. Daarom zou het mij al weinig schelen, zoo zijn naaste

boek nu *Pennetrekken uit Ichteghem* heette. Want ik ben verzekerd dat het hom niet te doen is passende venterswaar aan den man te brengen. Dat immers zou soms een of andere lezer kunnen denken. ‘Ierland’ is steeds nog de zuurzoete lekkernij onder aangebrande of ongekookte gerechten die geschiedenis en politiek ten leestafel opdisschen. Lezer houd uw gemak. Schrijver doet daar zoo weinig mogelijk in meê: ik zou zelfs zeggen 't is een vooroorlogsch boek, ware 't niet dat ik den oorlog volstrekt niet vermelden wil. 't Is hier een boek dat meer over kenniswaardige menschen spreekt dan over wetenswaardige toeristenbijzonderheden; dat Ierland voorstelt gelijk het leeft in zijne echtste kinderen, in zijn zeden en gebruiken, gelijk het streeft naar zijne herwording.

Een innemend boek, dat onze genegenheid en bewondering groeien doet voor het Eiland der heiligen, waar zoo heldhaftig en eeuwenlang gestreden werd tegen den hatelijken verdrukker. Gemoedelijke schetsen, als het de Schrijver kan, luchtig verhaald, de trant zijner vroegere *Pennetrekken*. In 't stille ijvervolle leven van Iersche priesters komen we, die zoo een groote plaats bekleeden in 't hart der Ieren; bij de Iersche taalbewegers wordt ingeleid; bij de Iersche stads- en buitenmenschen, altijd al wandelend, genoegelijk ontspannend. Ook eenige belangwekkende kapittels vindt ge er over de mannen van 's Schrijvers voorliefde, de letterkundigen, waarover we altijd zoo graag eenige betrouwbare, beleefde mededeelingen vernemen, omdat het hier zulke schoone menschen geldt bij wie de schrijver ons brengt.

En dan ook wel nevens eene bladzijde Iersche leven en gewoonten, eene bladzijde die niet Iersch is maar die ik Coussensch zal heeten. Dat is, meen ik, ook eene aanbeveling, en niet de minste.

J.F.

Aangaande Pijlpetaandjes

(BIEK. boven, bl. 71).

Wat het woord betreft:

Al Loo hier en Veurne is er een raadsel om te zeggen ‘een vierwielwagen met twee peerden en den voerman’, en 't luidt

Vier wielewalowoens,
twee pijlepalepoens,
en een wentelpuid.

'k En zal er niet voor instaan dat men zegt ‘wiolewale-’ of ‘wielewane-’, insgelijks ‘pijlepale-’ of ‘pijlopano-’. Maar medunkt dat duidelijk *‘vier wielenwale-’* een schelmsche verdooving is van *‘vierwilewagen-’*; en ‘-woens’ (zoo verder ook ‘-poens’) is een slotgeluid zonder zin. ‘*Twee pijlepale-*’ kan doelen op het pootengespeel van de peerden, welk immers in de oogen van kinders ‘te pijlepane’ (= in de war) voortwarrelen. En de *‘wentelpuid’*? kan de wentelpijt zijn (slacht van don ‘schoepijt’ en den ‘mostaardpijt’... en in de wdbb. ‘keukenpiet’), alsof we zouden zeggen de zwepeman.

En ‘pijlpetaandjes’ dan? Het woord? Is 't ook niet een schelmsch, kinderwoord, waar er bedekt een zinvol gezegde achter duikt?

H.V.

Ja 't kan. B.v. iets waar ‘piel’ inkomt? Want *‘piel’* uit zijn eigen beteekent rechts een ‘jonge eend’, en is ook een roepnaam [in 't Hollandsch], zegt KOENEN in zijn *Verkl. Hdwdb. der Ndl. Tl.* (o. 'tw.). Nu ware te achterhalen hoe men die aandekes bijroept, misschien al zeggende; *‘Piel! pt.. pt.. pt... piel!’*, en vandaar ‘pielpet-aandjes’?

T.R.

Om te zeggen in 't vlaamsch de ‘balusters’ eener trapleuning, zei er een franschonkundige vrouwe: ‘de *speeken* van de leuninge’.

En om te zeggen van iemand dat deze was ‘un impulsif’, zei er een andere vrouw die ook geon fransch en kende: ‘die man is stijf *schietende’*.

... 't Is toch jammer dat 't vlaamsch in de handen niet en mag zitten van Vlamingen die geen fransch en kennen!

Maar ge zult het zien: om te zeggen ‘speeken’ en ‘schietende’, zal 't weerom beter zijn, en degelijker, en beschaafder Nederlandsch, te zeggen ‘balusters’ en ‘impulsief’!

W.I. D'OORE.

- Als iemand zegt: *‘’t Is 't mijne!’*, krijgt hij dapper weder: *‘Da's 't mijne, zei de begijne, en ze lei heur hand op heurg...’*

- Hoe laat is 't? (En 't gevalt dat 't is:) *‘halveracht’*? aanstonds wordt er bijgesnakt: *‘D'uur da'k tracht, zei de begijn, en ze smeet heur kap over d'haag’*.

Zulks wordt enkel gezeid uit grap, om te bedoelen: dààr ‘'k ben er gerust in’, en hier ‘'k ben weg’.

(Dendermonde).

[Nummer 5]

Bij een der ‘Gedichten, Gezangen en Gebeden’ van G. Gezelle.

Aan E. in 't klooster Sr M. de S.G.

Ik schreef in Biekorf (boven, bl. 36), bij de opgave van 't jaartal 1878: Wat een allerprachtigst gedicht, aan eene pas-ingetredene kloostermaagd!

Sedertdien ben ik, met een beetje geluk en veel opzoeken wat meer te weten gekomen over die verzen.

Het geluk bestond uit een stukske brief van Gezelle aan kanonik Duclos in 1878:

> ‘E. Heer en Vriend! Mag ik u verzoeken ten spoedigste 5 exempl. R.d.H.,
> dit jaar n° 15 op te zenden naar:
> Srs M. de S.G., Ig., Th., Cl.
> Mon^re^ Gen. du Bon-Pasteur
> 1 rue Brault,
> France
> *Angers.*
> onder behoorenden band of omslag, en vrachtvrij te mijnen koste?
> Ben uw dankbare
> GUIDO GEZ.’

't Is in dat nummer 15 van R.d.H. 1878, dat het gedicht: ‘Aan E.....’ gedrukt stond. Hiermeê wisten wij al, dat E....., of Sr M. de S.G. behoort tot die schoone inrichtinge van den Goeden Herder, in 1829 te Angers gesticht en eerst bestierd door Jonkvrouwe Rosa-Virginie Pelletier, in 't klooster Moeder Marie de Ste Euphrasie, geboren te Noirmoutier 1796 en overleden te Angers in 1868. Hare geestelijke gemeenschap draagt den name van:

Congrégation de N. Dame de Charité du Bon Pasteur.

Het doel is: de redding of oprichting van gevallen vrouwen. Die arme zielen, door de Zusters van den Goeden Herder opgenomen, worden *Penitenten* of boetelingen. Onder hen zijn de beste uitgekozen om onder den naam van *Toegewijden* hunne gezellinnen te helpen leiden en bezorgen. De vurigste van die helpsters kunnen zelf opgenomen worden bij de *Magdalenen* onder eenen kloosterregel die veel gelijkenis heeft met dien der Carmelitessen. In Belgenland zijn er huizen te Evere - bij - Brussel (provinciaalhuis), Bergen, Leuven, Namen, Charneux en Tertibut.

Van in de jaren '60 reeds, zien wij hoe Gezelle die stichting bewondert. Zijn priesterherte had zulk medelijden met die arme schapen! In 't nummer van 7 April 1866 schrijft hij over Ste Maria van Egypten in R.d.H., o.a.:

‘Het penitentiebeeld van Maria v.E. wierd menige honderden malen geschilderd in dien tijd dat de boozen nog niet geleerd en hadden dat een gevallen vrouwenziele noch hope noch troost meer over en blijft’.

En 't volgend jaar, 4 Mei, bij 't Evangelie van den Goeden Herder:

> ‘Ah, Goeden Herder toch! Wat goed gedacht hebt gij sommigen van de beste onder uwe schaapkens ingegeven, die huizen onder uwen name gesticht hebben waar die verloren schaapkens thuis gebracht en bezorgd worden, die den schaapstal ontloopen en van den wolf betooverd, met hem liefde aangeknoopt en vriend gemaakt hebben om verscheurd te zijn! Nieuwe Abel, weze uw herderlijk

> bloed niet te vergeefs vergoten voor al die beklagensweerdigen, waar de wereld al zoo lange hare ontuchtige noodzakelijkheid van gemaakt heeft!'

Overjaar, in Biekorf 1922, bl. 47, schreef Caesar Gezelle:

> 'De beeltenis die staat in Biek. 1921, 140, is gemaakt te Angers tijdens een verblijf van den dichter aldaar, waarvan geheugenis bewaard in: Angiers, o blommenstad...'

En op de aangeduide plaats, bij de beeltenis, staat er dat zij gemaakt wierd omtrent 1870.

In zijnen boek over Guido, zegt Caesar ons op bl. 212:

> 'Een der meest gedoken en der verdienstelijkste, ook een der kieschte vakken van zijn ministerie was de zorg, het geld en de moeite die hij besteedde om gevallen en verlaten jonge meisjes tot een treffelijk bestaan en een eerzaam leven terug te voeren. Leuven en Angers(1) bezitten elk eene inrichting waar de zusters van den Goeden Herder hun leven aan dit edel werk hebben toegewijd. In 't stille gaf hij aan die arme zielen alles wat zijn ander werk hem overliet, en menig arm kind dat anders dood of onteering langs de straten zou gevonden hebben, trof in hem zijnen redder...
>
> Angiers! O Blommenstad...(2)
>
> dicht hij in 1870, en 't was waarachtig niet alleen om wille van de mimosa dat hij de fransche stad bezocht.'

Bij 't woord mimosa verzendt de schrijver naar Rijmsnoer II, bl. 99, alwaar men het gedicht van dien name inderdaad leest, maar in den *Aanhang* leert Guido Gezelle bij dat woord: '*Mimosa...* wier blommen men 's winters van Nizza naar hier zendt'. Eerw. Caesar verwart dus *Nizza* in 't uiterste Zuidhoeksken van Vrankrijk, met *Angiers* een stad in 't Noord-Oosten, waar Guido Gezelle de overgroote kweekerijen van fruitboomen in bloei zal

(1) En vele andere plaatsen, zelfs in ons land (zie boven). Bergen is de eerste geweest.
(2) Mocht de Eerw. Schrijver ons in Biekorf eens gehoel 't gedichtje geven, of 't gene ervan bestaat...

gezien hebben, en daarom de stad *Blommenstad* genoemd, maar geen mimosa... Nu, tot daar, een misgreep is menschelijk.

Genoeg en zoovele, dat onze Vlaamsche dichter, in zijn priesterijver, die arme doolaaressen hielp. Geen wonder of Pastor Bruloot zei achter Gezelle's dood op 't stadhuis te Kortrijk:

> '... Zij zouden spreken, die verdoolden en verdwaalden voor wie geen hope meer en lichtte noch geen verzoening meer te wachten stond. Mijnheer Gezelle baande den weg, stak moed en hope in 't herte en zei zegen en zaligheid'.

Ja maar, hij deed nog meer: hij was apostel en stak zijn liefdevuur voor die arme zielen ook in 't herte van anderen, en alzoo, van deftige dochters die wilden 't kloosterleven intreden; hij won er onder hen eenige voor het heldhaftig liefdewerk van 't Gesticht: den Goeden Herder.

Eerw. Moeder overste van Angers, schrijft daarover: Wat de penitenten betreft, 'is het haast zeker dat de goede priester waarvan sprake, hier te Angers geene meisjes kan geplaatst hebben. Hij moest daarvoor te Namen, Bergen of Leuven zijn waar wij reeds vóór 1870 kloosters hadden, maar de novicen voor de orde werden toen aanveerd te Angers en de aanvangletters die gij opgeeft laten ons toe, te denken dat het gedicht, opgedragen aan Sr M. de S.G. gezonden werd aan *Soeur Marie de St Guido*, Juffrouw Elodie Willemijns van Kortrijk, die haar noviciaat deed te Angers in de jaren 1876 en 1878 en hare beloften uitsprak den 6 Januari 1879... Sr M. de S.G. is sedert vele jaren nu Moeder Marie de St Guido, thans overste van ons klooster te Namen in België'.

'Wat de andere namen aangaat, over S^{r} Ig., de tweede, weet Moeder overste geen bescheid; de derde, S^{r} Th. was waarschijnlijk, zegt zij, Sr Marie de St Théodore, Juffrouw Mathilde Berson van Kortrijk, overleden in het klooster Nazareth bij Angers omtrent 15 tot 18 jaar geleden. Misschien was de vierde Sr Marie de St Clément, die niet van Kortrijk, maar toch een Belgsche juffrouw was...

Voor ons gedicht mogen wij dus zeker zijn, en de namen die er boven staan aanvullen:

AAN ELODIE
in 't klooster Soeur Marie de St Guido.

Van in de uitgave 1879 staan er inderdaad, na de E, *vijf* puntjes om den naam Elodie te voltrekken; zoo ook in de uitgave 1893, door Gezelle nagezien; en in R.d.H. 1878 waar hij 't gedicht inzond, eveneens 5 puntjes. In de Hollandsche uitgaven heeft men gemeend die puntjes niet te moeten tellen, en in die van den Nederlandschen Boekhandel, nu meest verspreid, on staan er maar 4. De naam van St Guido spreekt daarbij luide genoeg als ‘eenzelvigheidsbewijs’ voor de edele ziele, tot wie Guido Gezelle dichten mocht:

‘Gij hebt gehoor en hert genoeg om dichtertale
te vatten, zoo een Dichter tot u spreekt,
maar Dichters zijn daar weinig; altemale
en leent ze 't horkend herte niet: het breekt,
het breekt zoo licht, dat hert, vol brooze teederheden,
dat hij die God niet vreest, die 't heeft gemaakt,
het, met een enkel woord, gebroken smijt beneden,
ja, zoo hij 't, met een adem zelfs, te ruw genaakt!
Zijt beter als al 't beste dat onheiligen weten:
zijt hemelsch voor al 't aardsche dat m'u vraagt;
weze, om dit leven zelf, dit leven niet gesleten,
maar leeft, om hooger iets, in blijder blijdschap, maagd!’

Wanneer men zulke dingen leest, krijgt men langs om meer de overtuiging, dat de ‘gelegenheidsgedichten’ van onzen Meester, al zijn zij in de jaren 1870 geworden, óók ware, ja prachtige Gezelle-dichten zijn kunnen, die getuigenisse afleggen van een luidsprekende, levende dichterziel, spijts alle nageprate verhaaltjes.

AL. WALGRAVE.

Altijd dat Fransch.

't Is nu alsan, in mijn dagblad, van: ‘*De beweging der bevolking*’. Wat is dat? Roering? Verhuizing? Neen! *Le mouvement de la population.* Ziet! als gij eerst fransch kent, dan kent gij vlaamsch, toch van dàt vlaamsch! God beware ons!

Jongzijn - oudzijn.

‘Junior fui, etenim senui’
(Ps. of Harpzang 36).

Jongzijn, jongzijn, droom van 't menschdom,
weelde van 't genietend leven,
laaigestraal deur geest en herte,
zevenverwig opgenomen
in het breekglas
van de ziele. -
- Jongzijn, jongzijn, sterk- en blijzijn,
tijd waarop de wereld lacht, en
zelve monkelen
op den blank en 't klatergoud van
al dat wiegelt,
al dat wenkt en aantrekt. -
- Jongzijn,... en geen ruimte schattend
bij zijn stijgen naar omhooge;
jongzijn,... en geen diepte peilend
bij zijn duikelen naar omleege;
willen - weten - werken -
vleugelen in Gods gaven,
vriendschap krijgen, vriendschap jonnen,
edelmoedig, onberekend,
hopen,... en voor vast aanveerden
wat onvast is, en begeeft eens:
dat is jongzijn.

d'*Oogen* die Gods licht opdronken
lijk de zee doet,
d'oogen waar de ziele in schong, en
't herte in gloeide,
waar de wereld in- en uittrok,
o die oogen,
traagzaam traagzaam aan 't versterven,
zien van verre 't zwart gestriep al
van hun laatste toegaan. -
- d'*Ooren*, waar in donkere gangen,
't zoetst gevezel zijnen weg vond,
d'ooren kranken;

al dat stemme is of geluid geeft,
al dat ruischt of zingt, 'n
jaagt niet meer, zoo vlugge en vrij, zijn
zinderen deur die holten. -
- Op dat breed en effen *voorhoofd*
nokt den tijd zijn looze draden;
in dat breiwerk
stropt de *wille*, stropt de *geest* soms,
en daarover hangt 't *geheugen*
aan de stange van zijn oorkracht,
waait en vendelt lijk nen doek... nen
doek die vroom is, maar verslijt toch. -
- En die *tanden*,
't lief versier, de blanke wacht van
mond en lippen,
ook die tanden, moê van staan, ze
geven 't op, en beenderen weg, of
bloên en kraken
onder 't vreeslijk staalgeprangsel
dat ze grijpt en meêdoet;
ei! geluk nog
voor die kan de wacht vernieuwen. -
- *Hand* en *voeten* zoeken steun, en
lijf en geest begeren ruste. -
- 't *Herte* drijft met half geweld zijn
lauw besproeien
deur de lanen, van zijn erfgoed. -
- 't Machtig *hoofdhaar*
heerlijk eens in al zijn groeipracht,
't worstelt nog, en
lijk de loovers op den boomtop,
lost en valt het
met den roem van vroeger dagen;
wat nog stand houdt,
dient tot laatsten bloei van 't leven,
zochte krans van
eerbiedweerdig witzijn. -
- Deur de jaren
slaan de beelden van de vrienden
die verdwijnen;

bij die beelden wikkelen *namen*
die ge *ziet*, en niet 'n *hoort* meer;
in die namen vaart er licht dat
openspringt en weêrom toeluikt. -
- O 't gevoel van *smoor* die opkomt,
smoor die uitbreedt,
over al dat weg en deure is;
't zwijgen wordt lijk
spreken met de dooden,
onder 't wemelen, onder 't doen van
nieuwe menschen,
nieuwe... waar de *nieuwte* al af is. -
- *Senui... Senui...* 't oudzijn is daar,
met zijn uitzicht op 't verleden,
met zijn vast en rustig schouwen
over 't woelen van de wereld;
't oudzijn is daar,
't oudzijn dat ons 't leven leert, met
al de schoonheid, al 't begoochelen
van ons jongzijn.

Telt de staken langs de bane:
komt ge, mensch, tot *zeven tientjes*[1]
o belooft u;
zijt en blijft ge
taaigeleest, en kloekgelongerd,
't achtste tientje kan nog deugddoen;
stapt ge verder,
uwen tert 'n is geen gaan meer,
sukkelen heet 'et,
duwen, duwen naar den endzoom. -
- *Labor, dolor*,[1] last en lijden,
worden uw getrouwste maten,
d'alderlaatste die nog meêgaan. -
Labor dolor
brengen 't slot, of liever, neen, z'ont-

(1) Dies annorum nostrorum in ipsis, Septuaginta anni; si autem in potentatibus, octoginta anni: et amplius eorum, labor et dolor. (Harpzang 89).

(1) Dies annorum nostrorum in ipsis, Septuaginta anni; si autem in potentatibus, octoginta anni: et amplius eorum, labor et dolor. (Harpzang 89).

sluiten 't schemerend morgenrood, den
dageraad van 't eeuwig jongzijn,
in den glans en in 't volmaakt zijn
van Gods Wezen.

A. MERVILLIE.
Nieuwcappelle IV-1923.

Oordeelmatig onderzoek van 't zoovernoemde Necrologium der Abdtij van Zonnebeke

(Vervolg van bladz. 89).

5.

We zeiden vóór een lotje[1], dat 't afgeboekte bladje, na Speyaert hier, of hieromtrent, allichte stopte, waarom? omdat het opstel lijk in een hoop hier viel - vandaar Verhaeghe's moeite ermee -, en nog? om nu een laatste hapering op 't jaar dat volgen moest.

En namelijk: bij 't keeren van de bladzijde[2] staat eerst, doch aanstonds weerom doodgestriept: *1662*, vervangen even vluchtig door:

- <*1652*>; waarna dezelfde hand aanhoudende weer voortvaart.

Verhaeghe, zienelijk verlost van al dien last aan Vorstere en aan Speyaert, is uitgezet met nieuwen moed, en... na een viertal woorden... met heel een verschen trant.

Doch 't eerste nu wat ons alweerom treffen mag, is dit gedubsel hier aan 't jaartal, m.a.w., is dat het nieuw bericht-hier zijnde uit '*52*, Verhaeghe het, in een eerste gauwte, en uit zijn haaste missende, het stelde als '*62*... een tienheid dus te verre. Als iemand echter doolt in 't

(1) Boven, bl. 27, 87.

(2) Bladz. 259 aarkant, van Zonnebeke's IVe bk. De aanvang van de sterftenreeks begon op 258 aarkant. Aan '14 martii 1621... Clichtoove...' begon 259 voorkant.

zetten van een jaar, al in één haastigheid - op zijn Verhaeghe's zoo - 't is dat zijn hand dan uit gewente werkt bij 't wegzijn van den geest; en uit gewente stelt me' alleen iets dat alreê voordien bedreven werd of voort bedreven wordt. B. v. wie ten onzen tijde thans, in 1923, vliege'-vliege' missen zou, 'n zou voor '12 of '13 geen '32 of '33 zetten - die tienheid en die smete 'n zit niet in zijn hand - doch '22 wel en ook nog '23, de tienheid onzes tijds. En 'k zou hierom dus durven denken, dat toen Verhaeghe hieraan nu wrocht, men reeds een einde in '62 of zelfs in '63 was... alreeds een eerste staving van onze gissing boven[1] te weten van de mogelijkheid dat 't was in '63.

Na nu dit stuk betreffende:

...14 Januarii... Bernardus de Haene... huius loci abbas...

(bondigweg nog voort aaneengebracht), begint die andere opsteltrant, dewelke meêgaat dan, schier algemeen, in àl dat achterkomt: een trant, verhalende en beroemende, langdradig zelfs, zoodat men zeggen zou dat vannuvoort Verhaeghe zijn stukken, nietmeer gereedgemaakt, doch slechts-maar aangeleid en vond, b.v. op de grafsteens[2]; en hij, dan, òf hergoot daaraan, òf voegde er dingen bij: zoo voegde hij zijn ‘postquam’[3] bij in 't eerstnakomend stuk.

- 1652, 27 Junii. Guilielmus van Houcke... huius loci abbas... in carceribus Zelandii... postquam ...egisset...

Weer volgen nog:

- *1656, 11 Januarii... Josephus Bubbe...*
- *1658, 4 Octobris Ipris... Joannes Gonthier...*
- *1658, Ipris... 5 Decembris... Hubertus Wicart...*

Tot hier maar-immer zelfde pen en zelfde inkt ertoe, alsook nog voor

- 1663, 14

(1) Op bl. 29.
(2) Er staat alzoo wat grafgemaar hermeld, in de opmerkingen te voetewaard aan de uitgave van PIL (*ald.* bl. 231-232). Men vergelijke hun zeggen eens met dat van hier de doodsberichten.
(3) Vgl. boven bl. 87-89.

achter welke twee getallen dan - nog met dezelfde hand, maar met een nieuwer veêr en nieuwer inkt, en kleiner boekstaf ook - volstrekt iets nieuws begint. Te weten:

De tweede reeks.

Hier zijn het overlijdens van uit den tijd omtrent dat Steller 't werk in gang stak.

Die reeks bestaat uit enkel-hier twee stukken getrokken uit één koker, geleverd in één keer: men ziet het aan 't gestelte, en hoort het aan den zong.

Tot beter saambekijk, ik schik ze hier nevenseen[(1)]:

- 1663, 14 die Augusti mensis
in pago Novae Ecclesiae, vulgo
Nieukercke prope Roularium,
longa infirmitate exhaustus
summa cum sui resignatione placide
obdormivit in D^{no}
D^{nus} *Petrus Moenes Iprensis, huius loci canonicus regularis*
omnibus Ecclesiae Sacramentis munitus
anno aetatis suae 54°*, professionis religiosae 35*^{o}, *sacerdotii 25*^{o}.
- 1663, 2 die Decembris
in pago Novae Ecclesiae, vulgo Nieukercke iuxta Rollarium,
longa infirmitate exchaustus
pie
in D^{no} *obiit*
Ecclesiae Sacramentis praemunitus
D^{nus} *Antonius Vandaele Cortracensis*,
anno aetatis suae 54°*, professionis religiosae 32*^{o}*, sacerdotii 29*^{o}, hier weerom met een ‘postquam’ bij, *postquam in monasterio functus fuisset officio oeconomi spatio septem annorum.*

Medunkt dat die nietwel malkaar en kunnen loochenen. Dan zegt erbij, dat ze, tegaar, verschillen in trant en taal met al wat vorengaat en ook dat achterkomt.

Zoo nu, vermits ze er samenkwamen, ze moeten samen zijn van na-wanneer? van na den dag, vaneigen, die voor

(1) Naar de uitgave van PIL.

den jongsten staat: dit i. van na den 2n der Wintermaand in 1663. M'herdenke thans de doodgestreepte *166-*, te weten boven in 't begin geweest na de eerste tastingen(1); m'herdenke tevens wat we zeiden(2) daareven op de misgreep van achter Speyaert's stuk, te weten op die *'62* zeer haastig misgezet voor *'52*, en men zal aannemen met ons dat heel Verhaeghe's Sterftenreeks alleen is ingezet geweest na hier Vandaele's dood, na 2n dus van Wintermaand in 1663. Dat is al één besluit.

Een tweede nog... welke terzelfdertijd dat eerste verder vastestelt en toelicht. We merkten reeds(3) hoedat het laatste doodsbericht - en ook het voorlaatste, dus Moene's en Vandaele's dood, alle twee te Oostnieuwkerke - Verhaeghe bracht op het gedacht van nog een derden stichtgenoot, ook dood te Oostnieuwkerke, met name Weinsoone (en, gaandeweg, alzoo van alle de anderen). Maar hoort! ik vraag mij af, of uit Oostnieuwkerke niet meer toen is gekomen dan de aantrek van dien omstand; en of er niet vandaar uitdrukkelijk een aanzoeking erbij, - nog meer - een aanwijzing naar even 't bladje 'n kwam. Te Oostnieuwkerke stond herder toen Heer Augustinus Dever, in wien Verhaeghe gaven vond, en vele bovendien(4). Hij stond er al vanaf den 12n in de Zomermaand 1652(5), en bleef er voor een twintig jaar(6). Voordien te Zonnebeke staande(7), zou 't altemets niet hij zijn, die 't bladje waar Verhaeghe afboekte, ‘bescheiden’ had aaneengebracht? Waarom ik het zou gissen, is aan den eenen kant omdat het, zoo we weten, volkomen er naar ziet om opgeschorst geweest te zijn tusschen de Haene's dood den 14n der

(1) Boven, bl. 32.
(2) Hierboven, bl. 105-106.
(3) Boven, bl. 29.
(4) Vgl. in de uitg. van PIL, op bl. 236: ‘een vroom ootmoedig man, bescheiden, giftig voor die nood leed, aan allen uiterst lief...’.
(5) Zegt E.H. PIL *ald.* 236 (1).
(6) *Ald.* in 't lijf van de oorkonde.
(7) *Ald.*, en E.H. PIL *evend.* (1), uit ‘de handvesten’ ten Duine.

Nieuwjaarmaand in 1652 en dan van Houcke's dood op 27^{n} van Zomermaand daarna, met ander woorden in den tijd - uit reden dus? - van Dever's overgaan uit Zonnebeke's herdnisse naar deze van Oostnieuwkerke; wijl aan den anderkant het rechts is ter gelegenheid van sterften op Oostnieuwkerke dat 't weer Werd uitgehaald! Merkt op medeen dat de eenige die, buiten Jan de Coene (een ongewonen doode, den eersten na de herinrichting[1]) is door Verhaeghe erbijgesteld, was ook een uit Oostnieuwkerke te weten Weinsoone, wiens naam oprecht op 't bladje vergeten was geworden. Die bleef nochtans niet heel-alleen nog-achter: b.v. ook de Clerck ontbrak[2], misschien nog anderen, 't Is wel dat enkel uit (en ook om reden van) Oostnieuwkerke, een Dever, die 't verzuim kon kennen, het vroeg te herstellen... aan Verhaeghe, hem zeggend wie en wat, maar aan hem overlatend 't berichtjen in te lasschen[3] met ingevulde jaren. Verhaeghe, was Verhaeghe enja, als inlasscher en invuller de man-niet-hoegenaamd; en hij, hij zette't zoo hij 't kreeg, oningevuld, vooraan.

De derde reeks.

Zijn de overlijdens van achterna-geweest.

Die zijn er metterstond, elk op zijn tijd geboekt. Men ziet het aan't gestelsel: door, al, dezelfde hand; in, al, denzelfden zin, lijkredig en langdradig, met allen - op één naar - als nieuwe slotwoord bij: ‘Requiescat in pace’.

Die zijn Verhaeghe's werk... tot waar E.H. Pil ons voorhoudt dat het stopt[4].

Aan deze latere stukken, geboekstaafd door Verhaeghe, en ook aan de andere dan nadien nog bijgevoegd[5] door

(1) Vgl. hierboven, bl. 31.
(2) Heer PIL was 't die hem bijschoof; vgl. boven, bl. 32 (1).
(3) Namelijk b.v. ouder 1640: vgl. PIL, *ald.* 228 (3).
(4) *Ald.* bl. 238.
(5) *Ald.* bl. 238-240.

Stellers die hem opvolgden of door Heer Pil nog ook[1], 'n hoeven we niet verder-meer ontstukkend-weg te ontleden. Noch vorderlijk, noch noodig - het blijkt genoeg waarom -. Maar 'k ga erbij bekennen, dat àl mijn aangeteekensels (van vóór den oorlog immers) hier evenook ten einde zijn. Ik vreeze stijf dat ze daarbij gaan blijven... omdat misschien, met zooveel andere handvesten, 't oorspronkelijk geboekte zal sedertdien 'verduitscht' d.i. verdelgd geweest zijn. Een keer te meer: hoe jammer!

Er was nochtans wel nog-al bij te brengen. B.v. 'k wete wel dat aan een doodsbericht uit 1711 door Borreman gesteld[2], een reke of twee ('annorum agens... 1711') is aangezet, vaneigen door E.H. Pil, vaneigen ook om wel te doen, doch zonder dat hij 't uitbrenge, noch marende daarbij van waar hij 't nieuws uithaalde.

* * *

En nu, beknopt hernokt.

Ons Namenreeks van overleden leden uit 't Sticht van Zonnebeke, zooals die vorenkomt in Zonnebeke's herdnisboeken, en - aangevuld - werd uitgegeven door E.H.V. Pil:

I. werd daargesteld te grooten deele door Verhaeghe,

- ambtmatig niet, veeleer tot eigen lust;
- misschien, waarschijnlijk, met tusschenkomst van Dever die herderde te Oostnieuwkerke.
- En wat daartoe lijk sneê gaf was 't maren van een sterfgeval, te Oostnieuwkerke gebeurd den 2^{n} in de Wintermaand van 1663.

't Zal DEVER zijn, die aan Verhaeghe zei toen: 'Waarom geen bedinge opgemaakt met al ons namen op? niet enkel voort van uwen tijd, zooals gij schikt te doen, maar even van voordezen.

a/ Vangt aan vanaf 't begin der laatste heroprichting in 1608.

(1) *Ald.* bl. 240-243,
(2) *Ald.* bl. 240.

b/ En dan - mits bijvoeging van mogelijks nog namen die me in den tijd ontbraken (van een-reeds onderander, van Weinsoone, die hier te Oostnieuwkerke is gestorven) - herneemt eens 't bladjen eerst, dat zelf ik, toen ik stond te Zonnebeke, nog ben begonnen op te stellen; ik wrocht eraan een twee-drie keers, en 't bleef dan achterwege wanneer ik daar vertrokken ben.

c/ Volledigt het, en zet het voort alsdan'.

't Is 'tgeen VERHAEGHE deed:

een beetje zenuwachtig, en tintelvingerend om te geraken aan zijn eigen aanvangsjaar, namelijk aan 1663.

a/ Vlug, en vliegend over inzet aanvulling en inlassching, boekte hij inderdaad eerst 't bladjen af (zoo we 't stuk voor stuk vervolgden).

b/ Stelde dan 'zijn' eerste stukken, alle twee uit '63; stelde die ineens, op het ingeven allichte weer van Dever; en

c/ liet daarna zijn inboeking heur gang gaan: iemand dood, telkens dezen ingeteekend.

II. Na zijn eigen overlijden, in 1701, is het werkje voortgezet door twee opvolgers van hem, Patricius Holvoet [en Franciscus Borreman(1)], tot en met 't jaar '11 erna.

III. Eindelijk is 't bebijvoegseld geworden door den uitgever V. Pil, met al stukken welke hij vond in de boeken van nadien.

... En 't gezag van al die maren?

Blijft dooreen aanveerdelijk, in de mate welverstaan van een doodberichtschap altijd: en aldus? hun bespreeksel overdreven, maar hun jaar-en tijdgereken met de daadzaken eruit algemeen waarachtig toch. Niettemin, in het bezonder met Verhaeghe's volzettingen waar hij aan- of inlasch pleegde? weze m'eerder steeggelooviglijk voorzichtig: immers daar de man aldaar schijnt op klaps te hebben gehorkt, en, zoo gehoord die te hebben onkeurlustig ingeboekt.

L. DE WOLF

(1) *Ald.* bl. 224, 240 (2).

Hun eerste werk van bermhertigheid.

Langs den vaart van Nieupoort naar Veurne staat er een net schilderachtig doeningske bewoond door brave eenvoudige deugdzame menschen - vader, moeder en twee kinders, een zoontje van zeven jaren en een dochterke van zes, Lowietje en Marietje. - 't Was speeldag en geen school en de twee kinders mochten geheel den dag spelen. Zij en hadden geen vreemde jongens noodig; ten andere, zij en hadden geen gebuurs en waren gewoon te gare al hunne speeltjes te spelen. Geheel de voornoene hadden zij reeds gespeeld en gespeeld, wel twintig verschillige speeltjes die zij van andere kinders in de school geleerd hadden, en 't was noene nu en zij aten hertelijk van moeders pataten die zij als 't schole was moesten missen; daar zij de schooldagen hun buikske moesten vullen met boterhammen, een schelle kaas, en wat koude koffie uit een oude soldaten-veldflesch.

Na eten drendelden zij weer buiten; 't was schoon zonneweder: Marie zat algauw op de zille met hare poppe die zij troetelde als een moedertje. Zij speelde er meê, sprak er tegen, zoo meisjes plegen te doen; terwijl Lowietje zijne schoone glazene marbeltjes uit zijn zakske haalde en ze één voor één be naar een putje met zijn hiel in het zand gedraaid. Dat spel duurde al eenigen tijd en Lowietje stak zijne lievelingskens weder in 't zakske en kwam bij Marietje die juiste haar kind in de wiege geleid hadde om te slapen.

- Marietje, zei Lowietje, willen wij schooltje spelen, ik ga meester zijn en gij leerling.
- Ja, goed Lowietje, maar niet slaan noch nijpen.
- Neen, neen, zijt gerust.

Wij beginnen met de lesse van Cathechismus van zaterdag laatst.

Mijnheer de Pastor kwam in de schole en hij sprak aan de groote jongens over de lichamelijke werken van bermhertigheid; en hij zei dat alle goede werken, om verdienstig

te zijn, moesten gedaan zijn uit liefde tot God. Ik heb dat nog wel onthouden en hij zei dat de minste aalmoes alzoo gedaan verdienstelijk was. Hij zei dat een glas water gegeven aan eenen arme mensch, als het gegeven was uit liefde tot God, verdienstelijk was en van God zou beloond worden.

- Heeft Mijnheer de Pastor dat gezeid in uwe schole, Lowietje?

- Ja vast, Marietje, en 'k peisde, 'k en heb ik nooit geen geld om iemand te kunnen eene almoes geven; maar water, iedereen heeft dat.

- Lowietje, willen wij een glas water geven aan een armen man?

- Ja ja, Marietje, 't is een goê gedacht.

- Ik zal zorgen voor het glas.

Zoo gezeid, zoo gedaan; Marietje trappelde stillekens binnen en had algauw buiten moeders wete een glas uit de kas gelimperd, en kwam er meê buiten over van geluk. Zij was gereed.

Intusschen had Lowietje eene ijdele geneverpulle ‘'t wit stoopke’ gevonden en ze vul gepompt, en daar stonden zij al twee gereed om hun eerste werk van bermhertigheid te doen.

- Gij moet het uit liefde tot God doen, Marietje, ge moet dat wel onthouden.

- Ja ja, uit liefde tot God, antwoordde ze geheel ernstig, 'k zal 't onthouden.

- Nu moeten wij nog een armen sukkelaar vinden, Marietje; gauw, wij gaan voor de deur op den vaartberme zitten en wachten tot dat er een arm mensch voorbijmoet. En, als er een komt, ik zal schenken, gij zult het water geven en wij zullen de verdiensten deelen; maar onthoud wel: ‘uit liefde tot God’.

- Ja ja, uit liefde tot God, riep het meisje en sprong op van blijdschap.

Intusschen zaten zij alle twee dichter bij malkaâr op den vaartberme, terwijl pulle en glas bij hen in 't gras verdoken stonden.

Zij zaten daar al eene geslegene uur te kijken en te kijken links en rechts; maar geen arm mensch te zien. 't Waren allen heeren en damen op autos of op rijtuigen, of velorijders die gelijk schichten voorbij vlogen en verdwenen.

Maar 't docht Marietje, die fijne kijkerkjes hadde, dat er ginder verre een oude arme man opkwam. Lowietje keek ook en:

- Ja, Marietje, riep hij, gij hebt gelijk, 't is een arme man, hij kan met rooie en veel moeite nog over den weg, klare van flauwte.

- Wie weet, misschien heeft die arme sukkelare vandage nog niet geëten, zuchtte 't meisje. Ja ja, wie weet... beziet hem, hij zwakt door zijne beenen en dreigt alle twee drie stappen te vallen, wel! wel! wel! Zwijg, Lowietje, hij nadert, gauw uwe pulle, hier is mijn glas, schenkt maar vul.

Lowietje schonk en zoo stonden zij algauwe alle twee gereed te midden de bane.

- Niet vergeten, Marietje: uit liefde tot God.

- Neen, neen ik, Lowietje, uit liefde tot God.

- Ik zal hem aanspreken, Marietje.

Mijn brave man, hebt gij geen dorst? vroeg het brave kind op medelijdenden toon.

- Dorst, dorst, riep de vent, jongens ik ben Ko Droogekele en ik heb altijd dorst. Hebt gij daar iets voor mij misschien? Wat zie ik? ‘'t wit stoopke’. Kom hier, kleine kneeker, waar hebt gij dat gehaald, 't is van lek-mijnlippe, geef maar hier jongen!

- Marietje, geef dien arme man een glas, toe, uit liefde tot God.

- Daar, mijn brave man, drink dat maar uit, 't zal u deugd doen, uit liefde tot God, voegde zij er stille bij.

- Geef maar hier, kleine snaak, dat en is voor u niet gemaakt, gij zijt nog te kleene, en dit zeggende had hij 't glas in zijn hand en hield het tegen de zon. Klaar als kristaal, juichte hij, en in één slok was 't glas uit, en... 't vloog wel in honderd stukken op de keien van den weg.

- Pakt u weg, duivelsch goed, 't is verd..... water. Ah! gij zoudt willen met Ko Droogekele den zot houden; gij zijt daarvoor nog te kleene en te dom; komt hier en 'k sla uw hoofd van uwe schouders; 't zijn zeker uw schoone vader en uwe snelle moeder die u dat geleerd hebben; 't en is nog zoo lange niet dat ze brood in de kas hebben. Ah! dat luizevolk! ah! dat luizevolk! wat! water geven, een spuigdrank, aan mij, Ko Droogekele.

Bij de eerste uitschote waren de kinders verschrikt weggevlucht en zij zaten boos weg gedoken in 't schuurtje bachten hun huis.

Vader die op den zolder wrocht en moeder die binnen zat te naaien, hoorden dat geruchte en kwamen loeren door de splete van de deure, en vernamen algauwe dat hunne kinders Ko Droogekele, een gekenden dronkaard, moesten misdaan hebben; maar ze en kosten het lijk al aan malkaâr niet knopen, en als de vent al sakkeren en schelden verdwenen was, gingen zij hunne kinders zoeken en ze vonden ze ten lange laasten verschrikt ia 't strooi van 't schuurtje.

Na wat klappen, wierden de kinders stouter en zij vertelden in hunne kinderlijke eenvoudigheid geheel de geschiedenisse: van het glas water, hoe dat mijnheer de Pastor in schole gezeid hadde dat een glas water gegeven aan een armen man niet zou onbeloond blijven, en dat zij te zamen hadden willen hun eerste werk van bermhertigheid doen, en dat het zoo deerlijk tegengeslegen was.

Vader en moeder die nu alles begrepen, stelden hunne kinders gerust en zeiden dat zij nooit niets meer en mochten doen zonder het hunne ouders te vragen.

Hadden zij dat gedaan, zij en zouden alzoo niet gevaren hebben.

De kinders beloofden dat en herbegosten stilletjes aan te spelen, terwijl de ouders dier brave kinders in huis, na hertelijk gelachen te hebben, zeiden: Zwijg van jongens, zwijg van jongens, waar halen ze het uit.

J. LEROY.

De Oorlog in Dickebusch en omstreken

(Vervolg van bladz. 94).

IV. Kop-af kop-aan.

*1914. Zaterdag 7*n *in Slachtmaand.* Uitgeweerd op de Vierstrate en in den Vijver en backten 't Hallebast, 'n wordt er niet ‘gesmeten’ vandage. Maar te Yper regent het bommen.

Weer 3 soldaten naar 't kerkhof, waar er reeds 75 liggen en 7 overheden. Insgelijks 4 soldaten op 't hof van E. Vandenbroucke's.

Nog een verpleegstand komt er op 't hof van J. Waestens' en een in de brouwerij van Peirsegale's.

's Morgens 10 missen.

De E.H. Kapelaan van Voormezeele gaat eens zien lot aan tzijnent, van vroeg al, ten zessen, en geraakt er met moeite, gestadig tegen- en zelfs eenmaal aangehouden. Zijn huis vindt hij lediggeplunderd door de Franschen die er kot hebben gehouden. De hennen, de geit, de wijn, alle eten en drinken is weg, alle gerief is meê, en al 't andere in stukken. Men heeft er gebrast en gemooscht; de vleeschbrokken en andere leeveringe drendelen er nog overal bij hoopen. In 't geitekot ligt een doode soldaat... Verder op Plaatse zijn verschillende huizen beschoten, maar nog geene verbrand. Op S. Elooi veel, vele verbrand, veel hofsteden ook... E.H. Pastor is gisteren vertrokken met de Zusters van 't klooster en 't Oudenmannenhuis; in dit laatste zijn van een bomme twee menschen gedood en een Zuster gekwetst; ook E.H. Pastor is lichtelijk gewond.

Met den avond, aldoor Dickebusch, weerom 2500 man: Schotten, kloek volk, met korte roks en bloote beenen.

*Zondag, den 8*n. 18 missen, 150 H. Nuttingen.

Ten 8n, mis voor de Franschen op den bachten van de Meisjesschool, en weer ten acht'-en-half mis en ten twee-en-half lof in de weide van Lemahieu's. Schoon gezang en sermoenen. In de kerk, onderander, 2 engelsche krijgsherders, waarvan een in het purper gehuld; deze hebben

een verpleegstand over de herberge ‘Amerika’. Zij zullen er maar een tiental dagen verblijven. Drie Engelschen zijn vandaar, bin dien tijd, in de naastliggende weide begraven.

De nacht was betrekkelijk stille geweest. Ook min gekw etsten in de kerke des morgens. Met een makker zet ik uit naar De Clytte: we zien de bommen vallen tot aan de Kemmelbeke. Op De Clytte lijk tonzent stropt het van krijgsvolk. Er is ook een verpleeghuis; ook verscheidene Franschen zijn er begraven. Den 4^{n} laatstleden gaven er de engelsche overheden teeken tot vlucht, door hun zeggen dat de Duitschen stonden om binnen te geraken: vele menschen ontliepen 't alsdan maar zijn thans wedergekeerd.

't Ging rustig vandage tot tegen den noene. Maar dan almeteens een helsche gesmijtsel ter Vierstrate, en om de Kemmelbeke en tot bij 't Hallebast. Te Em. Ghesquiere's twee soldaten gedood, de eerste slachtoffers op Dickebusch gevallen: ze werden begraven aldaar. Te Em. Thulie's de hoek af van 't wagenhuis. Die menschen, even als B. Dequeker verlaten hun hof met hun beesten. Ook Goudeseune verhuist al zijn vee.

't Zwormt van vlieggetuig. Kemmel wordt overhageld van bommen. Te Yper verschillende huizen in brande.

In Heer Thevelin's weide 18 soldaten begraven.

Met den avond 4000 fransche voetgangers om te vernachten. Tmijnent twee almoezeniers, een van Montpellier en een van Le Soler (Pyr. Or.), de laatste oud en moeilijk te gange, beide van de 32^{e} afdeelinge van het XVIe.

9^{n} Maandag. 26 missen.

Weinig geschot was er geweest in den nacht, maar in de kerk toch vele gekwetsten, gisteren immers verachterd aan de Vierstrate. Ten 5^{n} 's morgens waren ze al verder gevoerd.

De 32^{e} afd. van het XVIe, Zuiderschen, komen af om ter ruste te trekken: alzoo, overnoen een 4000 jagers te voet die 8 dagen lang in en om de loopgrachten gevochten

hebben. ‘De Zuiderschen 'n zijn van ons beste volk niet, al hebben ze u hier ongetwijfeld gered’ zeiden ons daarop de-die van het XXe, van Nancy, die hen kwamen vervangen, met onderander last van Wytschaete te trachten weer in te nemen.

Ondertusschen te Yper voort besmijting en brand. Te Elverdinghe waren 't van den nacht bommen ook. Te Vlamertinghe dezen morgen een doôn. Waarschijnlijk allemaal van een verloopend kanon.

Jongens van 't Verbeteringshuis van Yper komen alhierwaard gevlucht, blij van in de wijde wereld te zijn. Vluchtelingen uit Voormezeele in 't dolen naar hun huis, hoor ik even, zijn aangehouden; als bespieders te weten: 't is 't spel van alle dage.

De Staf is nu weg van te mijnent; en de krachtdraânverlichtjnge meê. Vele verpleegstanden uit het dorp insgelijks.

In den namiddag weerom geweldig geschot. Te Bryon's in de schuur brengt men 52 gevangenen binnen. En twee fransche overheden worden op 't kerkhof begraven.

In Slachtmaand, den 10^{n}, *Dinsdag*, 23 missen.

Geheel den nacht een gelunder geweest van de andere wereld, vooral in 't noordwesten van Yper. Nog mannen van 't XXe, zijn toegekomen en hebben in de kerke gelegerd. In den voormiddag alnog fransche ‘territoriaux’, en in den namiddag Schotten en fransche jagers, allemaal Ypenvaarts op.

't Meeste geschot vóór den noen is al Wytschaete, 's achternoens al Noordschote-Bixschoote.

Te Vandenbroucke's op 't hof 13 soldaten begraven.

(*'t Vervolgt*)

[A.V.W.]

Mengelmaren

- Hoe gaan we daar naartoe?

- Op *Jan Bil's wagen* (= te voete).

(Vgl. met ‘Jan Vandervelde’, Biek. 1920, XXVI, 192), (Licktervelde).

Pijlpetaandjes

(BIEK. boven, b. 71, 95-96).

Dit zal eenvoudig *poule pintade* zijn, zegt ons Heer K.d.F.

En inderdaad, bij naderen uitleg, 't blijkt waar. N.J.

W. PRINS (1886) o. 'Parelhoenders', zegt: 'Poelepetaat, Numida meleagris L.'.

Vlaamsch uit de slagstreke

Beetraaphoopen: zoo heet men de barakken met hoepeldaken of ijzeren duikers erop, te Bixschoote toch.

(Uit den *Poperinghenaar* 11-II-23).

***

De Carrick te Vlamertinghe

'De Carrick' is een herbergname of liever de mondelingsche name van de herberge 'Den Groene-Jager'.

Die den 'Groene-Jager' liet bouwen, over een goê tachentig jaar, was een C..., smid van zijn ambacht. En ('t was toen de snof) C..., op zijn beste, droeg altijd een mantel met dubbel pelerine, naar de sneê van de '*carrick's*' der heerenkoetsiers.

't Was genoeg bij de afgunstige gebuurs, om hem en zijn doeninge den 'Carrick' te doen heeten. En 't huis heet nog alzoo.

(Uit den *Poperinghenaar* 11-II-23).

Een oud wijdienstelijk gebaar?

De iersche waarzeggers voorheen, wanneer ze een tooverroê op het hoofd legden van levenden of dooden (vgl. boven bl. 90), *staken medeen hun duim in hun mond*, en trokken eraan. Daarmee kwamen ze ter kennis van den naam dezer lieden, en van dien hunner ouders, en kregen daarenboven nog antwoorde over alles wat hen dienaangaande bekommerde. (Vgl. AURLAND, *Ancient laws of Ireland*, b. I, bl. 44).

Zou de Vlaamsche spreuk: *iets uit zijn duim zuigen* daarmeê in verband staan?

J.V.

Een Spellewerkdeuntje

Zunnetje, me blommetje,
komt up me' werk(st)je:
ik ga je kleên in 't wit satijn,
en te Paaschen ga'-je nog schoonder zijn.

(Bij 't stralen van de zon en helderer verlichting op 't kantwerk, Te Brugge).
[K.D.F.]

Bim bom bang!
Deizelommegang
veertien dagen lang!

Deizel = Dadizeele; en heel 't gezegde is een kinderwiegewoord of bezighouderke te Becelaere. 't Wil bingbangende gezeid zijn.

Spotverzen en Naamrijmpjes

NETTE / LETTE (Colette) / HARJETTE.

Cornette,
trompette,
viole,
pistole,
kameraad, soldaat:
de fluite die gaat.+

+(Thielt).

Lette,
trompette,
viole,
trompole, *(sic)*
soldaat
die op schillewackt staat.+

+(Sysseele).

Harjette,
trompette,
viole,
pistole,
kameraad, soldaat
die op schillewacht staat.+

+(Thielt). L.B.

De priesters-martelaars van Reninghelst

Men zou hun graf ontdekt hebben.
Wie kan hierover een beslissend bescheid geven?

[Nummer 6]

De drie Martelaars van Reninghelst

Ten tijde dat de ‘Hervormde Leer’ in het Westland indrong, beleefde deze streke eenen machtigen bloei. Niet enkel waren Yper en Poperinghen aanzienlijke steden, maar zelfs dorpen als Nieuwkerke en Reninghelst hadden een zeker voornaamheid. Te Nieuwkerke verhandelde men meer zaken in weefgoed dan te Belle, en Reninghelst was uit de ramp opgestaan waarin de erge ijverzucht der Ypersche wevers het in 1344[(1)] gestort had.

Dezelfde, bloei was ongelukkiglijk niet waar te nemen in de gehechtheid van de wevers aan het katholijk geloove. Bleven de andere ambachten overwegend katholijk, de wevers van links en rechts waren kettersgezind.

(1) Ronse, in de jaarboeken van Veurne, zegt 1344, andere schrijvers geven 1328, doch ten onrechte daar dat jaar mannen van Reninghelst samen met de Yperlingen onder Zannekin te Cassel vochten. Op eenen nacht vermoordden de afgunstige Ypersche wevers 50 wevers te Reninghelst. 't Ypersch weversambacht wierd beboet met, onder andere straffen, 52 zielemissen te bekostigen. Verders waren er ook nog missen te doen in St Maartens t' Yper zelve. Dit alles hoeft de Fransche Omwenteling omgewenteld.

Sommige edelen als Lamoral, graaf van Egmond[1] heer van Nieuwkerke, bleken kettersgenegen, en ofschoon Egmond zelden te Nieuwkerke verbleef, wrochten zijn gedrag en zijn gezag de kettersgezinden in de hand. Eene bende van een veertigtal *Waterloozen* (zij noemden hen zóó), meer gekend als *Boschgeuzen*, onder leiding van Jacob (van) Huele, edelman van Brugge, Jan Michiels, predikant, en Hans Van der Camere van de Hondschoote-kanten kwamen, na Poperinghen niet te hebben durven binnenvallen om de gevangene geuzen te verlossen, des morgens ten 7 uren, op Verkoren Maandag 12 Januari 1568 te Reninghelst toe.

De drie priesters Judocus Huyghesoone pastoor, Robrecht Ryspoort, kaplaan, Jacob Panneel, (geestelijke) koster, wierden gevangen, en na de kerk bestormd te hebben, ging de bende, de drie priesters met haar medeleidende, met naderhand Breufkin, pastoor van Dranoutre erbij, de kerken van Locre, Dranoutre, Kemmel, Nieuwkerke en Nipkerke eveneens plunderen.

Daarmee was de dag voorbij, en met den avond, in 't klaar manegesching kwam de bende terug en ging zitting houden op den berg genoemd Zwarte-Meulen (naar den naam van den eigenaar (De) Zwoorte).

De zitting nam veel tijd in, want er wierd over geloofszaken getwist, twist waarin de gevangene priesters onverschrokken hunnen man stonden. In dezegeloofsverdediging speelde pastoor Huyghesoone, die een geleerd man was, de hoofdrol.

Wat de beschuldiging aangaat, door den predikant Jan Michiels voorgehouden, zij bevatte deze drie punten die de doodstraf verdienden naar Michiels beweerde.

(1) Egmond is een graafschap aan de Eg, ter Zuiderzee in Holland. Onze graaf was heer van Armentiers, Nieuwkerke, enz.; baanderheer van Gaesbeek; prins van Gaver en Steenhuize; gouwheer van Vlaanderen en Artezië. Hij beweerde af te stammen van de fabelachtige vorsten van Friesland, iets wat onbetwistbaar waar is, daar wij allen uit de Vorsten of echter nog de *Rechters van Friesland* afstammen.

1° Dat zij, na een jaar vroeger door hem de doodstraf kwijtgescholden geweest te zijn, voortgegaan waren 't hervormde volk aan het gerecht over te leveren, (waarvan sommige de doodstraf ondergaan hadden volgens Wynckius);

2° dat zij hardnekkige papisten (aanhangers van den Paus) waren;

3° dat zij afgodendienaars waren.

De eerste beschuldiging, hoe belangrijk ze ook schijne, hield weinig in. De priesters handelden wettelijk, daar de overheid van 't land - samen met de geestelijke - het gebood. Die eerste beschuldiging enkel om indruk te maken aan 't hoofd gesteld, wierd dan ook van lieverlede verwaarloosd en de geloofsreden trad welhaast op den voorgrond.

Er wierd dus aan de priesters gevraagd *de misse af te zweren en te beloven nooit geen misse meer te doen*. Een der priesters (de pastoor van R. zegt men) antwoordde: ‘dat hij *liever had te sterven* dan hunnen wil te voldoen’.

Men leidde dan de vier priesters nederwaarts ten Zuiden, tot over de Eeckelstrate (deze gaat van Nieuwkerke naar Belle) en daar in het Westhofelst, in eene leegte, wierden de priesters van Reninghelst vermoord, maar de vierde, de pastoor van Dranoutre wierd gespaard.

Eerst doodde men den pastoor. Een der geuzen kapte hem met een zweerd wel twee vingers diepe in den hals. Verscheidene steken wierden hem gegeven en eindelijk gaf een timmerman van Reninghelst hem eenen laatsten slag met een hapken. Robrecht Rijspoort ontving benevens andere slagen drie steken in de kele. Jacob Panneel wierd de onderste lip afgesneden en doorstoken[1]. Alle drie waren geknield binst de marteling.

De lijken wierden dan in eene gracht of beek (het ge-

(1) Stiptheidshalve moet ik doen bemerken dat Pastoor Gherij in zijne aanteekeningen uit het oude archief van Reninghelst, sinds verdwenen, Jacob Panneel als eersten kaplaan noemt en Robrecht Rijspoort als tweeden.

scheid van Dranoutre en Nieuwkerke) geworpen, en de bende keerde langs Reninghelst en Houtkerke naar Bergen-Ambacht terug.

De enkele woorden welke Huyghesoone sprak toen men hem doodde waren: ‘Heer wees mij zondaar genadig!’

Hans Van der Camere viel eenigen tijd later in de handen van 't gerecht en hij had het geluk de ketterie af te zweren alvorens de verdiende doodstraf te ondergaan.

Den 17^{n} Januari verklaarde Breufkin voor zijnen Bisschop Rithovius te Yper, onder eed, waar en hoe de priesters gemarteld geweest waren. Den 18^{n} vonden de mannen uit Reninghelst de lijken en voerden ze op eenen wagen naar 't dorp terug. 's Anderdaags, den 19^{n} begroef men de lijken aan den voet van den grooten autaar, en den 24^{n} kwam de Deken van Poperinghen eenen plechtigen lijkdienst doen, waar veel aanzienlijke personen tegenwoordig in waren.

't Volgende jaar werd een grafsteen[(1)] geplaatst met een latijnsch opschrift luidende als volgt: “t Jaar O.H. 1567, 13^{n} Jan.[(2)] namen verwoede beeldstormers na vreeselijke onteering van alles wat heilig is en na schennis dezer kerk, de drie priesters weg van deze kerk: Meester Judocus Huyghesoone, pastoor, Heer Robrecht Ryspoort, kaplaan, Heer Jacob Panneel, koster. En ze schandelijk den ganschen dag rondgeleid hebbende, hebben zij den volgenden nacht, bij zeer klaar manegesching, deze priesters die standvastig in de belijdenis van het katholijk geloof volherdden, iets af van den weg in eene leegte, ter parochie van Nieuwkerke geleid en wreedaardig vermoord. Daar zijn hunne lichamen door harden vorst gesteven na eenige dagen gevonden, en op deze plaats godsdienstig begraven geweest.

(1) Een bijzonder grafschrift wierd daarenboven den Pastoor gegund.

(2) 1567 wijst op den *ouden stijl* die het jaar met Paschen doet beginnen. Zoo men met Nieuwjaar begint, dit is *nieuwe stijl*, is men reeds in 1568. De echte dag is de 12^{e}, daar het de maandag was, Lees dus den 12^{n} Jan. 1568.

‘Onze gebeden zijn min voor hen dan wel de hunne voor ons te verzoeken’.

Het Westland was de streek der ergste beroerten in Vlaanderen.

De beeldstormerie was er begonnen op 10^{n} Oogst 1566 te St Laureins, wijk van Steenvoorde t'halverwege van Winnezeele. In de plaats van 't voormalig klooster staat daar nu de klokhofsteê. 't Klooster van St Antonius buiten Belle woei er den 14^{n} aan: Daar ieverde Jacob de Buusere, afgevallen Augustijn van Yper. Ook den 14^{n} wrocht Sebastiaan Matte, bonnettemaker t'Yper, in 't pasgestichte plunderaarsambacht te Poperinghe. Liefhebbers vernielden den volgenden nacht alles wat heilig was te Reninghelst enz. Mannen uit het *Westquarfier*, gingen zelfs helpen plunderen naar Brussel en Antwerpen. Een paar dozijnen hunner hebben in 't weerekeeren samen met de peerden die den wagen trokken wat uitgerust te Harelbeke.

Dat na den moord der priesters Zijne Hoogweerdigheid geene bereidwilligen vond om de kerkelijke bedieningen Reninghelst ie gaan waarnemen is verstaanbaar. In woners van de parochie hebben dan op hen genomen een tweetal dozijnen soldaten te onderhouden ten einde hunne priesters te beschermen tegen de moordenaars. Frans Vanderburgt heeft den last aanveerd. Wij vinden dat hij reeds in 1574 te Reninghelst was en in 1603 reeds eenen opvolger had genoemd Joannes (of Jacobus) Stoop.

De marteldood der priesters kan niets dan goed gesticht hebben voor het ware geloof, en ofschoon Reninghelst met Beveren en St-Riquiers de drie laatste plaatsen geweest zijn waar de hervormden mochten bijeenkomen, ter oefening hunner leering, is het protestantendom daar gelijk elders van lieverlede verdwenen.

Na den moord op de priesters in 1568 wierd de rechtgeblevene kerk in 1583 door de geuzen van Yper afgebrand. Zij wierd dan herbouwd en vermeerderd; de grafsteen wierd vroeg of laat in den muur gemetst en met hout bedekt, en alle pogingen onlangs gedaan om hem terug te

vinden zijn vruchteloos gebleven. De overlevering is ook zoodanig verzwakt gerocht dat er eindelijk niemand meer wist waar de martelaars begraven waren.

Door een uitversleten latijnsch inschrift op eenen witten tichelsteen misleid, links van den middenbeuk, aan den Oosthoek van den eersten moerpilaar, dacht pastoor Deseure in 1868 op het spoor der maartelaars te zijn, doch hij kwam in den kelder der latere kasteelheeren terecht. In 1893 deed pastoor Vanneste voor den hoogen autaar graven en vond eenige onbeduidende beenderen, daar hij op den grond van het kerkhof van vóór 1595 was.

Na de kerk bestudeerd te hebben heeft steller dezes op 23^{n} April 1923, eenen zonnigen dag, doen graven omtrent 't midden der kerk, effen aan den Westkant van den toren die in 't kruis der kerk staat, daar volgens zijne berekening de groote autaar tegen den toren ten Westkante moest staan in 1568. Drie mannen groeven eenen put 2 meter lang op 1 m. 50 breed. Na 2 uren werkens ten 9 ½ stootte een der werklieden op een schenebeen en 2 uren later waren al de harde beenderen van drie geraamten boven gehaald. De drie geraamten, door den geneesheer H.B. onderzocht, blijken deze van drie mannen te zijn, vroegtijdig overleden, want ze hadden immers nog al hunne tanden, en 't waren bovendien gezonde en nog weinig versletene tanden. Ook was een der geraamten bijzonder groot, en 't lag op de eereplaats, rechts van 't tweede; 't derde lag aan beider voeten, voeten tegeneen. Welnu pastoor Huyghesoone was bijzonder groot, was enkel 45 jaar oud en zijne kaplaans waren nog jonger dan hij. Het bleek dus dat het de gebeenderen der maartelaars waren.

Ter verkenning wierd echter wijder en dieper gedolven. Iets dieper heeft men stukken van een vierde geraamte gevonden, met de voeten westwaards, en tusschen dit en 't derde geraamte eenige overblijfsels van kleederen, waaraan eenig hout kleefde, en die bleken uit het borduursel priesterkleederen te zijn. Verders zeer ondiepe en

dooreengeworpen nog een paar schedels met wat doodsbeenderen. Aangaande de drie eerste geraamten is het klaar dat het groot geraamte in eene eiken kiste gelegen heeft. Van de twee laatste heeft men geen spoor van schrijnen gevonden. Het hout dat aan den onderkant der stukken kleeding kleefde moet van de schrijne van 't vierde geraamte komen.

Ziehier nu den vormoedelijken uitleg. De martelaars zijn gestorven in de korte dagen, bijna 3 uren verre, en zijn dus maar met den avond te Reninghelst gebracht geweest (door kwade straten gehard door den vorst); 's anderendaags zijn ze begraven geworden. Weinig tijd was er dus om iets te schikken. De pastoor alleen zal eene schrijne gekregen hebben; de twee overigen geene, wijl integendeel al de andere personen die in de kerke begraven geweest zijn, aangezien zij tot de aanzienlijkste huizen behoorden, voorzeker eene schrijne gehad hebben. Dit vierde geraamte zal dat zijn van pastoor Huyghesoone's voorzaat, op wiens doodkist men ter linker opperzijde den derden martelaar zal begraven hebben, zoodanig dat kledingstukken van den hoek van den kasuifel en 't kisthout door drukking op malkander en door afsluiting van de lucht het volledig bederf zullen geweerd hebben. De overige doodshoofden en doodsbeenderen die overhoop lagen, blijken enkel van kant geworpen geweest te zijn. Vermoedelijk zijn het beenderen van vroeger gestorven pastoors, niet deze van kasteelheeren (die ook in den middenkoor der kerk plachten begraven te worden) want er ontbreken vrouw- en kinderschedels.

't Is overigens bekend dat Vrouw Van Steelandt, overl. 1478, Vrouw van Reninghelst, hare ‘verheven blauwe sepulture had, met metaal bedekt, in den middenkoor’. Haar man, Gillis van Cortewyle, is te Watou begraven.

De Longueval's hunne opvolgers, zijn voorzeker elders begraven. 't Zijn de Longueval's die tijdens den dood der martelaars, heeren van Reninghelst waren (1500-1608). Zij waren heeren van Vaux en Cappy. Adrien de Longue-

val die door huwelijk met --- van Cortewyle, heer van Reninghelst wierd in 1500, was gouverneur van Bapaume. De laatste Longueval die heer van Reninghelst geweest is, heette Karel; hij was heer van Buquoy, 't was hij die in 1608 't kasteel van Reninghelst verkocht aan de Bulteel's. De Longueval's schijnen Reninghelst verwaarloosd te hebben.

De Bulteel's van de Clytte, heeren van Reninghelst geworden in 1608, hebben hunnen grafkelder gemaakt links buiten den Communiebank.

De balliu's en eenige andere bijzonderen die 't voorrecht hadden in de kerk begraven te worden, zijn voorzeker allen buiten den middenkoor te vinden. In allen gevalle heeft de laatste in de kerk begraven persoon, Petrus Leupe, balliu, overl. 1761, (in eenen grafkelder waar zijne vrouw reeds sedert 43 jaar begraven lag) zijnen zerksteen in eenen beuk, den linkeren.

Men zou kunnen vreezen dat de pastoors in den middenbeuk midden van de kerk zouden kunnen begraven geweest zijn, en inderdaad in de papieren leest men dat een hunner voor den predikstoel begraven geweest is, 't is te zeggen drie vier stappen van de plaats waar men de geraamten gevonden heeft. Die vrees is nochtans ongegrond, want vooreerst in den beginne wist men waar de martelaars waren, en eens dat er zooveel tijd verloopen was dat men het niet meer wel en wiste, was de tijd uit om in de kerk te begraven.

Veronderstelt nog dat men vroegtijdig den zerksteen in den muur gemetst hebbe om de Oranje-mannen die Oostende bezetten, en te peerde tot in onze zuidersche dorpen kwamen, te beletten het graf der Martelaars te schenden, gelijk immers later de invallende Franschen in 1793 het graf schonden van den dapperen Hongaar Littasy, graaf van Blanckenstein, die eene schare Keizerlijken aanvoerde, en die door onze vrijwilligers deugdelijk geholpen, Reninghelst tegen de strooptochten der fransche grenswachten verdedigd had; maar dan nog zou de overlevering dáár

geweest zijn om alle misverstand te vermijden. Ware nu toch dat onmogelijk-iets geschied, dan zou men vooreerst de overblijfsels der lijkkisten zoowel als de beenderen gevonden hebben; en tweeds men zou onmogelijk drie geraamten, met gebitten van al hunne nog jonge tanden voorzien, hebben kunnen vinden.

Tusschen Huyghesoone Martelaar 1568 en Stoop 1603-1624 of nog langer, is enkel Vanderburgt gekend. De Heuvele was abt van Loo en is daar gestorven en begraven. Van Houcke is na een zestal jaren te R. overleden in 1645. Houvenaeghel 1645-1669 kon niet met jonge tanden ten grave dalen. De Leeuw is hier enkel een zestal jaar geweest. In de veronderstelling dat ze allen te R. gestorven en bij malkander begraven zijn, is er geen middel om drie jonge priesters bij malkander in 't graf te vinden. Staes is in 1681 hier toegekomen, heeft maar in 1713 zijn hoofd ueergelcid en is volgens testament ‘circa’ bij (voor) den predikstoel begraven.

Gherij stierf ter elde van 47 jaar in 1732. Swijnghedouw stierf in 1736 en Dezoutter S.T.L. in 1747. Deze was vermoedelijk nogal jong, alhoewel sedert 20 jaar pastoor (9 te Westcapelle bij Belle en 11 te Reninghelst), want zijne geleerdheid zal hem vermoedelijk vroeg hebben doen benoemen. Hier heeft men dus mogelijks[1] drie jonge pastoors op eenen afstand van enkel 15 jaar begraven. Ze moesten echter elk eene eiken kiste gehad hebben, en twee dezer kisten kunnen niet spoorloos verdwenen zijn.

De daaropvolgende pastoors zijn buiten de kerke begraven.

Dat de kaplaans (van 2 is hun getal op 1 gevallen tea gevolge van de geuzenberoerten) in de kerke begraven zouden geweest zijn is onwaarschijnlijk.

Zij wierden bij voorrecht door den kasteelheer buiten den pastoor om benoemd. Zij kunnen onmogelijk bij de pastoors begraven zijn, en er drie te vinden die jong ge-

(1) Inlichtingen uit de doodsboeken van R. medegedeeld door Heer Fl. C. brengen de zaak der elde der priesters niet verder.

storven en bijeen in de kerk begraven zijn schijnt onmogelijk. De eenen zijn verhuisd, de anderen zijn oud geworden. Beseval, de laatste die in de kerke zou kunnen begraven geweest zijn, is 41 jaar lang kaplaan geweest, te R. 34 en ter Clytte 7 jaar. Over zijne voorzaten Fobert Jac. 1673, Demeulenaere Andr. 1683-1704, Van Moerkerke J.-B. weet ik vooralsnu niets, buiten dat De Meulenaere op 11^{n} Mei 1704 door den Heer en de drie Collegien erkend wordt als zijnen dienst niet meer te kunnen doen, door indispositie en impotentie, dus was hij vermoedelijk oud van jaren. De Clytte-kapelle schijnt door bejaarde kaplaans bediend geweest te zijn.

Alle gegevens wijzen er dus op dat wij de overblijfsels der Martelaars voorhanden hebben.

Yper, 5-VI-1923.

GUST. LAMERANT

Mijn Vlaanderen heeft een eigen taal!

Maar niet in onze Bladen.

- 'De dood van Dingen *roept de herinnering* weerom *wakker* van de ramp van...' = rappellen à vie le souvenir...'!

- 'De zaal is zoo *vol dat zij haast kraakt*'. Die 'haast' doet hier lief; de franschman 'n is er zoo nauwe niet op, hij zegt 'pleine à craquer'.

- Deze zijn, met de *creatie*, en de *pieteit*, en het onstuimig *oeuvre* van Rodenbach, en de *antichambres*, en het *corps diplomatique* en zijn *defilé* met het wetgevend *lichaam*, enz. wederom staaltjes van 'degelijk' nederlandsch waarmee men, '*om een geliefkoosde figuur te gebruiken*', de Vlamingen meer en meer 'met een kluitje (of een klontje) in het riet wil sturen'!

ZONDE GODS.

Van een Rimpelken

Te midden van de lieve Leie
geboren wordt en uitgehaard
een rimpelken, dat nog heel kleene,
lijk aarzlend over 't water waart,
dat zoeken komt langs welke zijde
de bane voor hem openspreidt,
waar 't slijten zal de korte pooze
al van zijn brozen levenstijd.

En 't groeit en wordt al groot' en grooter,
en 't wint aan kracht en veerdigheid,
en 't teekent rustloos mooie lijnen
op 't Leievlak zijn effenheid;
en, in de gouden zonneklaarte,
aan 't blinken valt 't met zilvren glans,
en spiegelt in zijn roerig wezen
een tipken van den hemeltrans!
Maar stouter wordt 't en liggen laat het
zijn bane in 't midden van den vloed,
om gheel de Leie rond te varen
alwaar 't hem past of lust aandoet:
zoo scheert 't de boorden langs, en wentelt
alrond 'n schuit die rusten gaat,
en speelt met 't lisch, en ziet naar, verder,
de meerschen op hun pronkgewaad!
Daar lonken naar hem toe de blomkens
in tooi van goud en vonkelrood,
en 't wilt erbij, en 't drijft er henen,
en op den oever... 't loopt hem dood!

J.I.

Op het Koerken

D'oude woonsten, op het koerken,
stonden met hun gevelwand
in het laatste straalgespeier
van den weidschen westerbrand.

Ieder ruitjen, dat als voormaals
in een looden raamken zat,
glariede in de navondverven,
prachtig lijk een gouden blad.

Voor elk deurken was een vrouwken
bezig nog, met vaardig' hand,
over 't gladde spelwerkkussen,
aan een ende brugschen kant.

Allen, op hun streuvelharen,
met de wijde binders luts
langs hun magre rimpelkaken,
droegen 'n witte pijpemuts.

Op hun rugge die omhooge
bultte, lijk een open boek,
vol met roode en roze tinten,
blonk een fijne neteldoek.

't Rinkelde uit een kloosterklokske,
door de locht een Bedeklop,
en de vronwkes rezen aanstonds
van hun biezen stoelkes op!

Stille viel 't geklik der kloskes
en de vrouwkes, zedig zoet,
handen saâm en hoofd gebogen,
baden stil den Wees Gegroet.

J.I.

De Storrem

Komend van uit 't zwoele Zuiden,
over Steê, albinst den nacht,
ging de storrem aan het woeden
erger dan een hellemacht.

Zware slagen sloeg de donder
en de regen gudste in gloed,
wijl de bliksem 't ruim doorkliefde,
sissend, met een peersen gloed.

Op een kerke tampte een kloksken,
helder, met gejaagden klop,
en een schelle brandtrompette
riep in haast de burgers op.

Vele lieden baden bevend,
bij het licht uit 'n keersepan,
in hun dikke misseboeken
't evangelie van Sint Jan.

J.I.

De Dood

Langs 'nen gerskant bij een beke
die vol pinklend water stond,
zat de Dood en was aan 't rusten
in den heeten avondstond.

Van haar ongevleeschde schouders
bad z'haar mantel afgeschud,
en haar schoeisel lag wat verder
rond 'nen rosten biezenhut.

Bachten haar op 't malsch gelande,
aaklig, met een sombren gloed,
blekte 't botgeslegen zeisen
druipend nog van menschenbloed.

Met haar teenen, voor de koelte,
speelde z'in het bekezop,
dat in peerlen opwaarts kransde
rond haar griez'lig'n beenderkop.

J.I.

Vertelselkes van tooverij van tooveraars en tooveressen[1] Uit het Fransch-Vlaamsche

(Vgl. *B.* 1922, XXVIII, 83-86, 107-113, 213-215, 260-207).

I. *Een echte tooveresse*.

Op een nacht kwam Koba Van Heeghere weêre van 't dansspel op de kermisse van Noordpeene: ze was met

(1) 't Verschil tusschen tooveraars en tooveressen? Ik vroeg het aan Leo Coevoet, een ouden uit de streke. - 't Is, zei hij, dat de tooveressen 't kwaad smijten, terwijl dat de tooveraars doen om het af te koeren. Ze weten alle twee van den duivel, zei hij, maar ze 'n handelen niet gelijk.

Beters en zal ik niet zeggen, 'k en ben in de zake niet thuis; maar ik had liever gedacht dat de tooveressen doorgaans leelijke en droeve oude-spoken van vrouwmenschen zijn, onwetend en beneteld om een mensch te beschadigen, terwijl dat de tooveraars geleerde mannenmenschen zijn, of liever geleerd in de slechte boeken, waaruit zij het wijs worden hoe ze gaan wonderheden verrichten, goede of slechte navolgens dat God het aan den duivel wil toelaten.

heur man en met een hoopje jong volk van den hoek. Te velde zagen ze daar al met een keer een bekende tooveresse, die stoop en die entwat opraapte en in heur schorte wegstak, maar niemand kon uitmaken wat het was.

- Wat doe'-je daar da', Zine? riep de zotte bende.

- Wat gij mij zaagt doen, verbied ik u aan iemand voort te vertellen zoolang ik niet doodben, was de antwoorde.

En de jonge gasten waren 't al voorbij, al lachende en gabberende, met 't gedacht ‘we gaan 't maar aan heel de wereld vertellen op 't dorp’. Doch 't ging uit hunnen zin al gaande, zoodat 't maar jaren nadien en was toen ze hoorden overdood luiden voor die tooveresse, dat hun dat gemoet weer te binnen kwam.

Een echte tooveresse was ze bijgevolg, aangezien heur voorzegging werkelijk uitviel niettegenstaande den weerwil der lieden. Ook toen men de kiste in den put zakken liet, sprong er een afschuwelijke padde op, die door niemand eraf is gekregen.

II *De verzonken koffer*.

Te Noordpeene, weet ik van Emerentiene Claerbout, was er een boer aan 't uitdiepen van zijn gerzerijput, en hij kwam er op een ouden ijzeren koffer proppende vol met goud en dingen die hem konden stijf rijke maken. Maar het stuk was betooverd, want al met eens was er daar ten naargange een hond die er ging opzitten al grollende(1) en al hang(2) doende naar dezen die hem zouden willen wegjagen. De boer dacht ‘'t zat vuiligheid achter’, en hij ging den Pastor te rade, die zei:

- Laat u bijstaan door uwen gebuur om den koffer te

(1) In 't fransch uit het Niepkerksche: ‘en *groulant*’.

(2) ‘En faisant mine d'*haigner* ceux qui le voulaient chasser’.

lichten, en 'n spreekt geen spreek zoolang hij niet eruit[1] is.

De twee kerels draaiden dan de kommels onder den koffer, waaraf dat de hand intusschen verdwenen was, en zonder een woord te kikken haalden ze hom tot boven in 't gat, maar niet zonder eendelijke moeite. Nog een klein hoekske dat stropte, en de koffer ging heelemaal vrij zijn, toen een van de twee heffers al blazende van den arbeid zijn tonge niet meer meester 'n kon, en met ontlastinge uitriep:

- 't Is nu zi', wij hebben hem.

Ploffe! De koffer sloeg omme in den put, en schoot ineens zoo diepe, zoo diepe dat niemand hem ooit meer en heeft kunnen ontwaren.

En de twee boertjes konden daarop weêre naar huis, met een lang aanzichte, met hun krop vol van spijt, en al treurig schartende onder hun scheeve mutse.

III. *Betooverde hofsteên.*

De oude maarte van de Groote Rabecke, een schoone hofstee gelegen op 't einde van een dreve tusschen Ploegsteert en Waasten, zei mij dat er t'heuren tijde aldaar allen nachte geweld en gewoel was meer dan een beetje. De zoutteelen stonden te dansen op de boterpotten zonder dat er ooit een graantje zout uitviel; kassen en dressen, heel de huisraad verroerde en verliep; over de weiden zag men vreemde veulens aangedraafd komen en weêre verdwijnen.

Dat hield al met eens op in een nacht dat er eens overalom, op de bedden en in alle plekken, een oprechte regen neerviel van kaf stof en anderen bucht. En 's anderendags had men veel rooie gehad om heel 't hof uit te vagen en te kuischen, en al dat duivelsgoed in het vuur te keeren.

Andere speelkens van dien aard, vooral koeien die ontbonden gerochten in 't stal, gebeurden ook lange te Niepkerke op 't hof langs den keizel naar den Romarinwaard, voortkomende nog van een ouderschen jonkheid waarvan

(1) In 't fransch evend. '... qu'il n'est pas *jus*' = iuxtà, ernevens.

dat de voorzaats hen in den tijd met zwartgoed verrijkt hadden.

IV. *Onzichtbare kaakslagen*.

Te Steegers kreeg er een vent alsanmaar kaakslagen zonder te kunnen zien van welke hand, en hij zette 't uit naar den pastor die toen bezig was met een kieken te scheên voor zijn eetmaal.

- Kletse! Binst dat de vent aan 't vertellen was, kreeg hij mij daar een klinkenden klikker weerom, dat zijn kake heel rood stond.

- Daar is hij, daar is hij, riep aanstonds de pastoor, die zijn scheêmes opsnakte en het sloeg in den wand.

En nadien vernam de vent dat een gebuur-van-hem een messteke in zijn hand had gekregen, waarna hijzelve nooitmeer een onverkenbaren klets heeft gevangen.

V. *Heksenbedrijf en - bestrijdinge*.

Om hen te laten onttooveren, gingen de menschen vóór den oorlog naar Yper, bij de Carmers achter vestelkes van den h. Benediktus.

Ze zeggen dat een tooveresse niet en kan door een deurgat waar een zulk vestelingske aan vast is (en, 't jaar '14, heb ik dit weten bevinden dat 't inderdaad zoo was, te Niepkerke).

't Wordt ook gezeid dat, als men op den grond een kruisken aanlegt met twee strooitjes, entwat dat geen mensche en zou zien, dat een tooveresse dat aanstonds in 't zicht heeft en heur haastig zal afkeeren.

Dit is werkelijk waargenomen genomen geweest op een tooveresse die woonde aan den Blauwe Torre te Steenwerck, die de kinderen ziek maakte, en de koeibeesten stoorde, en 't eene en 't andere uitrichtte dingen die de heksen allemaal doen. Thans woont diezelve te Armentiers zonder dat er iemand op acht geeft.

In 1893 was een koopman in wijn, W., met zijn wagen op de bane achter een vatje kortendrank naar Steenwerck aan 't Spoor.

- Opgelet, mannetje, zei de tooveresse die hem toegaande kwam, ge gaat kantelen.

W. loech en spotte ermee; doch in den weêrkeer naar huis met zijn vatje kortendrank mee, had hij nog maar effen op de zelfde plekke de tooveresse van verre gezien, of zijn wagen klaaide om, en hij en zijn knape rolden met 't vatje ten gronde.

W. en zijn knape 'n hebben nooit kunnen begrijpen hoe dit heeft kunnen gebeuren, want het peerd was een goelijksch, en de bane lag lijze.

Ook is 't te verstaan dat W. gloeiende was, en dat hij de oude met zijn zwepe bedreigde als ze nog ooit onder zijn oogen zou komen.

[M. D.L. C.]

De Oorlog in Dickebusch en omstreken

(Vervolg van bladz. 118).

*1914, Den 11*n *in Slachtmaand, Woensdag*. Meer dan 30 missen. In de kerk 's morgens één hoop, aldooreen gekwetst en gezond.

Heel den nacht een helle geweest. 's Morgens voort. Bommen in den Vijver en omendom Verschoore's kasteel. Togen noen tot wel 150 schrootbommen in een half uur. De Duitschen zitten nu in 't Gesticht te Wytschaete en in 't kasteel van Godtschalck's. De Franschen schieten erop, dat we 't zien: we hooren den zoef van de bommen, en daarachter zien 'n wolke rood stof die stijgt uit 't kasteel. Tegen avond hebben de Franschen het Gesticht in brande gekregen. Eén poel is't van vuur. Dan begint de regen te kletsen, de wind jaagt, de kanonnen 'n zwijgen niet meer: 't zoelt van hun aanhoudend gebliksem, en 't davert alom. 't Is een schrikkelijke avond. Ongetwijfeld, 't zit slecht. Volk van Voormezeele komt gevlucht over den plas, en meldt dat de vijand op een kwart is van daar. De Franschen verliezen hoopen van rnenschen, en zijn nog een

bosch kwijt te Wytschaete. De verpleegdienst verhuist naar den Ouderdom. Dan tegen avond tijgen nog een 3000 huzaren voorbij, immer toe Yperwaarts.

En Elzater uit het fransch leger toont mij een dumdumkogel met overgebraamde boorden in zijn ransel geschoten.

Nu hebben we nog 250 Belgen daarbij, meestal kanonniers, gerocht zonder tuig, en thans aan 't vermaken van de wegen gesteken.

*Donderdag, 12*en. Heel den nacht volk, altijd maar volk, ook ruiters. Nietmeer ieverhands binnen te krijgen. In den dag nog volk: alpijnsche jagers, en jagers te peerde uit Limoges. Voort alsan naar Yper. Engelschen dan, en zwaar engelsch geschot ookal maar derwaard.

In den voormiddag trekken de Belgen met schoppen nogal naar Yper.

Heel den dag gedaver al Bixschote, omtrent den twee'n 4 duitsche schrootbommen al den oostkant van 't dorp, zonder schade nochtans.

Te Heer Thevelin's 44 gevangenen, waaronder 2 overheden.

In den namiddag komen twee duitsche gezaghouders met den Staf handelen: herwaard gebracht in een auto, geblinddoekt, en gevoerd hier langs omwegen. Ik heb ze zien uitstappen. Nooit geweten wat ze bedoelden. Om een kleinen stilstand van wapenen misschien? Die hun echter niet toegestaan werd.

Tmijnent heb ik nu den kornel, en legerherders van Perpignan en Limoges.

*Vrijdag, 13*n. 18 missen. De kerk ligt vol alpenjagers, waarvan enkelen gekwetst die staphands verder gevoerd worden. Gebommel al Wytschaete en Kemmel. Gesmijt op 't kasteel van Madam Segart's te Voormezeele. Zeggens vluchtelingen van daar, zitten de Duitschers alreeds in het bosch over Mouton's hof. Nog 8 man en een overheid te Vandenbroucke's begraven.

Engelschen en Franschen voorbij naar Vlamertinghe.

*Zaterdag, 14*n. 20 missen. Alleen met den morgen verdappert 't geschot al de kanten van Bixschote. Van een franschen gekwetste verneem ik dat Mouton's bosch weder is ingenomen.

De ruiterij van Limoges trekt af naar Lotheringen: ze is hier van kleinen dienste, want meer en meer wordt het hier een oorlog met grachten.

In 't klooster 8 duitsche gekwetsten: twee erg gesteld. Een ervan is gelukkig een katholieken priester te zien.

Te de gekinders Cannaert's zitten verschillende menschen op slot, om belachelijke redenen door de fransche wachtliên gevangen. Er zijn erbij die een ganschen dag zijn zonder eten gebleven.

Iedereen verwacht hem aan een rustigen dag, als almedeens, omtrent den eenen, schrootbommen beginnen te ontploffen op 't dorp, meest aan den westkant tusschen den Risquons-tout en Pannaert's, en ook aan de Melkerij. Van ten eenen tot den vieren ten minste 17. Kleine. Weinig schâ. Maar verwekken grooten schrik. Nu vaste wordt Dickebnsch besmeten! Velen vluchten. De gekwetsten die 't vermeugen, worden verketst verderop; de anderen gaan blijven, en moeten tewege in den kelder van de Pastorij als 't verslecht.

Omtrent den vier'-en-half komt bij mij een verpleger, met 't nieuws dat men om Dickebusch te vrijwaren een hertverscheurend werk schikt te doen: den lieven toren van onze schoone kerke doen springen. 't Is beslist voor ten vijven. 'k Ga zien: reeds hangt er de lonte die 't vuur naar de milinite zal leiden. Alles is veerdig. Nog vraag ik hun of het wel noodig is, eigenlijk noodig, die wreedheid te plegen. - 'Ja 't is opdat de Duitschen er niet meer op mikken'. - 'Maar de Duitschen zitten lang reeds herwaard van Wytschaete, en zitten er hooge, en 'n hebben geen toren van doen, ze zien er heel de kerke en ze zien al onze huizen waarop ze hun geschot kunnen schikken'. - 'Niet te doen, 't is beslist'.... Allen die 't weten, wachten met angsten verlegenheid. Eindelijk ten 5n en 40, brandt de

donderslag los. 't Schrikkelijkste gerucht dat ik ooit van mijn leven gehoord heb. Heel den langen tijd dat ze smeten op 't dorp, heb ik vele bommen, zelfs groote, hooren ontploffen veel dichter van mij, doch nooit geen gerucht dat er heeft op getrokken. De toren is af tot aan de klokken, die er echter nog hangen. 't Meestendeel van de steenen liggen op 't plein voor de kerk, ook in de kerk, of nevens den toren. 't Dak vóór den toren is ingestort. Steenen en bard vlogen tot 60 meter verre. Al de ruiten van Neêrplaatske en Kerkstrate zijn uit, ook deze langs de groote kalsijde die uitgeven op de kerk. Vele pannen gebroken en af. Balken tot wel van 70 kilo vlogen tot op 't Neêrplaatske. Integendeel weinig schâ aan de kerkvensters, de geschilderde namelijk van op zijden. Had onze kerk toch zoo mogen blijven, ze ging gemakkelijk hersteld zijn.

Meestendeel van de menschen 'n wisten van niets, en verschoten hen dood bijna. Wach! Welk gekerm toen ze 's anderdags over 't gegruis naar de kerk moesten... Ach! was dat zoo noodig? En inderdaad, na een jaar oorlog[1] is het nog mijn gedacht dat het tot niets heeft gestrekt, 't en zij om 25 kilo melinite en de kerk te vermooschen, en de onruste op het dorp te vermeerzen. In Godsnaam.

De ontvluchtinge neemt toe. Immer komen en keeren de alpenjagers; die keeren, loopen beslijkt ongenadig.

Weer dan 9 man te Vandenbroucke's begraven.

(*'t Vervolgt*)

[A.V.W.]

Een vlaamsch woord voor ‘Bewijs van... eenzelvigheid’!

'n Ware 't niet wenschelijk een keer van dien taalkemel verlost te worden?

Met dit woord ‘eenzelvigheid’ wil men beteekenen

(1) Bijgevolg is dit aanteekenboek in 't schoone gesteld 't tweede jaar van den oorlog, immers na een dagelijksche opteekening in het vuile.

iemands aard of hoebestaandheid-voor-de-wet, iemands burgerlijk wezen; maar datzelfde woord ‘eenzelvigheid’ is slaafs het fransch ‘identité’, dus fransch in 't vlaamsch gezeid, niet eigen bijgevolg. Daarbij nog, ongelukkiglijk, dit fransch is zelf een kemeljong! 't zou moeten - in volstrekten zin - veeleer iets zijn als (iemands) ‘*entitas*’, en niet - met een verhoudelijk woord - (dien iemands) ‘*id*[*em*]-*entitas*’!... *Idem ac* wie of wat?... een en dezelfde als wie?

Maar weder hier zal worden opgeworpen zooals altijd:

‘...sic volet usus penes quem arbitrium est et ius et norma loquendi’.

Doch neen! hier in 't geval, 'n wilt het niet de ‘usus’. Want het is nu reeds acht volle jaren dat we geplaagd zitten met die ‘identiteiten’, en tot-heden-nog de menschen blijven weerbarstig aan 't woord ‘eenzelvigheid’. Insteê van ‘eenzelvigheidsbewijs’ zeggen ze ‘paspoort’ ‘lai'-passer’ ‘portret’ enz.

‘Non vult’ het de ‘usus’. Maar wie dan, wie wilt het? De eeuwige zucht onzer ambtelijke taalsmeên om het vlaamsch tot een bloote vertaling van 't fransch te herscheppen, die wilt het.

En wie wilt het ook nog? De eeuwige zucht onzer vlaamsche ‘intellectueelen’ om het vlaamsch te aanzien als niet ‘voornaam’ genoeg, noch ‘algemeen’, noch ‘degelijk’ nederlandsch, als 't niet oprecht ònvolksch en klinkt, en dat het niet op vreemd gezwets en liefst van al op fransch gelijkt.

Alzoo - 't is te voorzien - 'k en zeg nog maar: ‘'n is er niet een invlaamsch woord om die *eenzelvigheid* behoorlijk te vervangen?’, en reeds gaan velen (voor de eenheid van de taal en honderd ander prullen) hun taalneus hierom opsteken.

Vaneigen dan is mede te voorzien dat, ingeval dat iemand voor ‘identiteit’ nu tòch een invlaamsch woord zou vinden, zelfs een gemakkelijk woord, uitsprekelijk, gebruikbaar, volksch, met al de gaven mogelijk, dat aanstonds al

diezelfde ‘intellectueelen’ - al die verstanden, zei ons volk - gereed gaan zijn, en gereed zijn reeds van nu, om geestig (d.i. geestvol, denken ze) dat woord bespottelijk te maken... Purisme, foei!

Maar ja! ze 'n zijn zij ook het volk niet. En met hun ‘estilo culto’ gaan zij eensdaags den put ingaan, terwijl ons volk met zijn volksmatig spreken - is t'hopen - jaren nog en eeuwen er zal wezen. Alzoo, in onzen tijd reeds, hebben we weten doorkomen verschillige verdietschingen als ‘gouw’ en ‘gouwheer’ ‘spoorhalle’ ‘berek’ en andere waarmee men duchtig spotte nog vóór een jaar of tien! De spotters, zij, zijn weg.

Welaan, ik heb een woord gehoord, gehoord in 't volk, om die ‘identiteit’ veel beter te vervlaamschen dan door ‘eenzelvigheid’ (verstaan, in bovenstaanden zin). 't Was van een oud vernukkeld ventje. 't En kende maar zijn vlaamsch, maar 't speelde met dat vlaamsch; en al het vlaamsch dat 't sprak was uitgedacht bij hem uit zijnen vlaamschen kop, en uitgebracht met eenen vlaamschen mond; en 't zei, al zoekende in zijn zak naar zijn ‘eenzelvigheidsbewijs’: ‘'k en weet niet, zei het mij, of ik mijn *uitken* meêheb’!

Gezelle, bij dat woord, ging stralen van bewondering, en 't ventjen en zijn taalmacht tot in den hoogsten hemel reiken!

En inderdaad, hoe schoon gezeid: om iemand *uit te kennen*, zijn *uitken* en zijn *uitkensblad*, ten *uitkensdienste* aan de *uitkenslieden* voor te stellen!

Zou 't Nederlandsch, om zulk een woord, gevaar loopen?

‘Et nunc... ridete’? of ‘plaudite’?...

T.R.

Mengelmaren

Wie zal er den broek dragen?

Op Le Tuquet is het geweten ouder trouwers, dat, van den man of van de vrouw, wie bij het nederknielen ter huwelijksmisse voor 't ont-

vangen van den zegen, het laatst met zijne knie den altaartrap gedaakt, dat die ‘den broek zal dragen’!

Ook staan ze dikwijls lang te dralen, al lonkende overzijds, aleer geknield te geraken!

En ja, het mag, 't is toch een groote zaak ook.

D.L.

Nog van ‘Sloore-mijn-nichte’

(*Biek.*, 1922, XXVIII, 95-96).

Daar komt een katjen achter de zee,
't vangt 'n vischken met zijnen tee;
'n vischken in de panne
is goê bier in de kanne,
wittebrood
in moeder z'n schoot.
Koekeloere mijnen hane is dood,
nen hane met zeventien jongen:
'k heb erover gezongen;
over gezongen is mijn berouw;
bij nachte loopen de katten grouw,
bij dage loopen ze wit.
Trappel-de-trappel de goudsmid,
met Merria-in-oore:
ze eet zoo geren kropsalâ
met fijne olie en letter azijn,
t'halve t'halve sloore azijn.
Sloore mijn sloore mijn nichte,
ik zal bakken en gij zult zichten,
boven den hanebalke,
wat zijt gij moêtje Kalke,
wat doe-je daar?
Boontjes verlezen, 'n kom niet naar.
Oeie oeie oeie! 'k verbrande mijnen kleenen vinger!
Oeie oeie! hoe zeer doet dat!
't is 'n buile in mijn g..,
't zal 'n buile blijven,
't klokske van mijnen duim zal luien.
Tegelege tegelege!
mijn klokke is geslegen.
Schijt de bolle-beernaart
(of: Schijtebolle Beernaart?).

Geh. te *Sijsseele*.
EDMOND BARTELS

Een leugezeg

Wonder-boven-wonder

Ik zag twee geeten
   den oven heeten.
O wonder boven alle wonder!
Ik zag twee slekken
   de barze vertrekken.
O..... enz.
Ik ging naar Gent
   en zag nen populier misse doen.
Hij smeet wijwater
   zoo hard als kasseisteenen.
Het viel op nen boer zijn kop,
   dat zijn broek van zijn vel stropt.
Hij ging naar huis,
   en vond zijn wijf tusschen twee stoelen en nen asse.
Hij zei tegen zijn wijf dat hij ziek was.
Zijn wijf deed hem nen friko gereed
van twee slekkebillen en kobbekeien
en een ziele van nen kordewagen;
   en als hij gereed was,
hij zei dat hij het niet en mocht!
- en hij at erin dat hij borst.

(*Sijsseele*).

Vgl. het ouderwetsch ‘Lied der Leugens’ dat ik indertijd onderander te Brugge heb hooren zingen door oen kleermaker uit Moerkerke.

EDMOND BARTELS

[Nummer 7]

Middeleeuwsche handelsbetrekkingen tusschen Vlaanderen en Genua (Ligurië) (1315-1620).

Algemeen overzicht. - De genueesche '*Masseria*' in Vlaanderen. - Het 'masseria-' of natiegeld. - Het natiehuis der Genueezen te Brugge: *'de Witte Saeyhalle*'. - In- en uitvoer tusschen Vlaanderen en Genua. - Vlaamsch en Genueesch muntwezen. - Nederzettingen van Genueezen in Vlaanderen. - De Jerusalemkerk en het Hof der Adorni te Brugge; de lettergilde der '*Confusi*' te Antwerpen. - Vlaanderens invloed in Genua en Ligurië. - Reeks oorkonden berustende in de koninklijke archieven te Brussel en te Genua, in de San Giorgio-kerk (Genua) en de basiliek van Carignano.

Bronnen en werken:

I. *Koninklijk archief van Brussel:* Bundels XXXXV, XXXXII, LX, LXII: Codex Cartulaires et manuscrits, ann. 1414-1621.

II. *Koninklijk archief van Genua:* Liber jurium Reip. Gen., II, bl. 461-469; - Registro litterarum communis, ann. 1411-l523; - Div. cancelleriae, Bundel CIX; - Atti delle finanze, Bundel MDXXXVI; - Cactolarii Reip. Gen., Bundel XV, CXXX, CXLI; - Pandecta anti-quorum foliatorum, Bundel LXXX: - Pandecta diversarum scripturarum, aan. 1450-70; - Pandecta Richerianae, car. CCIV; - Codex diversor. communis Januae, ann. 1467-68 (canc. Jacobi de Bracellis,

ann. 1427); - Codex Fransone: Informazioni date dalla Republica di Genova a suoi ambassadori (MS.) I, bl. 111, 468; - Archivio di stato: materie politiche, VII, XII; - Archivio Civico-Beriana: Fogliazzo dei notari, II, bl. 475; - Archivio notarile di Genova: Notulario di Enrico da Rocca, ann. 1313-1315.

III. *Archief der San Giorgio-kerk:* Liber contractuum ab anno 1350, folio 550; - Liber damnificatorum in Regno Angliae. 1463; - Codex negot. gest., 1464-1467; - Codex Dricuts Angliae, 1458-1459; - Codex dei neigocianti Genovesi.

IV. *Archief der basiliek van Carignano:* Libri delle spesi.

Monumenta Hist. Patriae: *Leges municipales*, bl. 350-358.

Archivio storico Italiano: BELGRANO, *Delle feste dei Genovesi*, XVI, bl. 114; - *Della vita privata dei Genovesi*, III, IV, bl. 196.

Società Ligure di Storia Patria: DESIMONI E BELGRANO, *Documenti ed estratti riguardanti la storia del commercio e della marina Ligure*, V, 3, bl. 373-518; VII, 1, bl. 127.

RYMER, Acta publica, IV, bl. 28.

V. *Archief der stad Brugge:* Oorkonden boek van Jerusalem (Tabula fundationnm, fol. 1).

GIUSTINIANI, *Annali di Genova*; RYMER, *Masseria del Commune di Genova, 1364* ROCCA, *Pesi e misure antiche*; PEGOLOTTI en UZZANO, *Della decima*, bl. 127; SERRA, *Storia di Genova*, IV, bl. 241; CANALE, *Storia del commercio, dei viaggi degli Italiani*, bl. 258; HEYB, *Le colonie commerciale degli Italiani*, II, bl. 223, 249, 369; ISNARDI, *Storia della Università di Genova*, I, bl. 176-195; VARNI, *Della cassa per la processione del Corpus Domini in Genova*, bl. 79; ALIZERI. *Notizie dei professori del disegno in Liguria dalle origini al secolo XVI*; SOPRANI, *Vite Illustri* (Rubens), I, bl. 441; GUICCIARDINI, *Descrittione di tutti i Paesi Bassi*, bl. 164; BATTILANA, *Famiglie nobili*, II, bl. 65; LITTA, *Famiglia Adorno*; E. DE LA COSTE, *Anselme Adorne, Sire de Corthuy*; A. DUCLOS, *Histoire de Bruges*, bl. 519 en 559; J. DE ST GENOIS, *Les voyages belges du XIIIe du XVIe siècle*. Anselme et Jean Adornes, I, bl. 30-32; *Rond den Heerd*, 1867, bl. 111; *Revue des bibliothèques et des archives de Bruges*, VII, bl. 116; *Biekorf*, VI, bl. 34.

I. Algemeen Overzicht.

Vlaanderen's eerste handelsbetrekkingen met Genua dagteekenen van het begin der XIVe eeuw, toen Jan III de Zeeghaftige, Hertog van Brabant, in 1315 de groote handelskeure verleende aan de kooplieden van Genua en die van Florentië[(1)].

De heer SERRA, in zijne '*Storia di Genova*' haalt vele notariele akten aan van Genueesche schepen die naar Vlaanderen zeilden. In het notarieel archief van Genua, onder den naam *'Notulario di Enrico da Rocca*' (1313-15,

(1) *Liber Jurium Reip. Gen.*, II, c. 461, 69.

IVe B.) berust eene oorkonde van 7 Maart 1314, waarbij Jaak Campello, zaakgelastigde der heeren Anfossi en De Mari, alle dezer rechten afstaat aan Persival di Meliano, in het geding dat zij ingespannen hadden tegen Jan Peragallo, die in 1312 ontvlucht was van eene hunner galeien, op weg naar Vlaanderen. Zeer talrijk waren de reizen der Genueezen naar onze kusten in de XIVe eeuw. Dit blijkt uit de bijzondere wetten die hen vanaf 1340 regelden, en die tot de vracht en de grootte bepaalden der galeien bestemd voor dien verren zeevaartdienst(1). Somtijds dreven de winden ze in de richting van Engeland; vaak werden zij gekaapt door Fransche, Engelsche of Portugeesche zeeschuimers. Zoo werd in 1380 een schip van L. Gentile, C. D'Oria en gezellen, bestemd voor Sluis, door de zee medegevoerd naar de Engelsche haven van Dunster (in het kanaal van Bristol), en daar door de bevolking totaal leeggeplunderd(2).

In het Koninklijk Archief te Brussel wordt eene oorkonde bewaard van het jaar 1395, waarbij een vredes- en handelsverbond gesloten werd tusschen het Genueesch Gemeenebest, vertegenwoordigd door Doge Antoniotto Adorno, en Filips den Stoute, Hertog van Burgondië en Graaf van Vlaanderen. Daarin staat vermeld hoe de Genueesche kooplieden reeds van onheugelijke tijden onze havens bezochten, inzonderheid onder de regeering van Lodewijk van Male, en hoe zij ze naderhand verlieten omwille der inlandsche beroerten. Brugge was steeds hunne bijzonderste aanlegplaats, door den zeearm 'het Swyn' met Sluis en de zee verbonden. Daar hadden zij een eigen consulaat met twee raadsleden, die de befaamde '*Masscria*'(3) uitmieken, dewelke mettertijd zoodanig in macht en aanzien steeg dat, toen in de jaren 1436-1437 de Bruggelingen in opstand kwamen tegen hunnen graaf Filips den Goede, en naderhand genoodzaakt waren hunne

(1) *Mon. Hist. Patriae*, '*Leges municipales*', c. 350-358.
(2) RYMER, '*Acta publica*' B. III, H. 3, blz. 91.
(3) D. i. stapelinrichting voor koopwaren.

onderwerping aan te bieden, de Genueesche kooplieden onder de bemiddelaars voorkwamen in het geschil tusschen den graaf en de oproerige stede[1].

Onder de regeering van Karel den Stoute werden zij verdacht van met Frankrijk samen te spannen[2]. In de oorkonde van Maart 1468 waarbij de hertog hunne vroegere voorrechten bevestigt, is er uitdrukkelijk bepaald dat zij hunnen hoofdzetel van Brugge geenszins mogen verplaatsen. Doch in 1476, ingevolge verdere moeilijkheden, lei de hertog de hand op al de Genueesche schepen die toen in de haven van Sluis onder anker lagen.

Deze verwarde toestand bleef voortduren tot eindelijk den 11 Augustus 1484 de regeering van Genua een gezantschap zond naar Filips IV den Schoone, met verzoek het dekreet in te trekken waarbij zij uit Brugge verbannen werden[3].

Edoch, ten gevolge dezer en anderer beroerten verviel Genua's handelsverkeer met Vlaanderen's hoofdstad van lieverlede, en welhaast gingen hare kooplieden deze der andere naties in het opkomend Antwerpen vervoegen.

De hertog (Maximiliaans zoon) van zijnen kant, moedigde dit wegtrekken aan. In een diploma van 15 April 1485, berustend in het koninklijk archief te Brussel[4] machtigt hij de Genueezen om hunne koopwaren (zijden en wollen weefsels) uit Brugge en andere oproerige plaatsen weg te trekken. Dat zij dit zoo graag of zoo vlug niet deden blijkt uit eene oorkonde van 24 November 1501 waarin vernield staat dat zij zich verspreid hadden over steden en oorden[5], en in eene andere van 15 November

(1) SERRA, IV, blz. 241.
(2) In 1459 had Karel VII, Koning van Frankrijk, zich meester gemaakt van Genua.
(3) *Arch. Gov. Reg.*, n^{r} 31.
(4) Kon. Archief: '*Recueil des copies authentiques des privileges, franchises et libertés accordés par les Souverains des Pays Bas aux marchands de la Nation Génoise, établis à Bruges et à Anvers depuis 1414 jusques en 1620*'.
5 *Ibid.*, bl. 25.

1522[1] hoe voorts in Brugge het Genueesch Consulaat gevestigd was, alhoewel Leenaard Spinola, die zoolang dit ambt bekleedde, de eenige overgeblevene was der '*maiores domus*' of handelsbazen. Gemelde oorkonde verklaart hoe '*ab annis citra mercature emporium ad locum Andorpii devolutum in toto*'; doch dat de Genueesche kooplieden er niet talrijk waren leest men in een volgend handschrift, alwaar de ondergeteekenden, nauwelijks 18, vertegenwoordigden '*fere omnes illos qui in presentiarum negocia mercature illis in partibus tractant et agunt*'[2].

De handelsbeweging met Antwerpen was toch ook maar kwijnend, ingevolge de gedurige oorlogen en opstanden. Daar was schaarschte aan geld[3]. De Genueezen trachtten naderhand in Keulen eene nieuwe stapelplaats op te richten, doch te vergeefs; dit was eene laatste poging die niet lang aanhield[4].

II. De masseria der Genueezen in Vlaanderen. Het masseria- of natiegeld. De Witte Saaihalle, het Genueesch natiehuis te Brugge.

Een woordje nu over de Genueesche '*Masseria*' in Vlaanderen. Men is het niet eens wanneer zij eigenlijk tot stand kwam. Het algemeen gevoelen is dat zij dagteekent van het begin der XVe eeuw, toen de handel van Genua met Vlaanderen zulke eene groote uitbreiding nam. De Genueezen richtten haar op in onze streken om malkaar te beschermen en te verdedigen. Een brief van het Genueesch Gemeenebest van 11 Juni 1412 vernoemt ze voor de eerste maal[5]. In den beginne waren al de hoofden der handelshuizen bij rechte lid, hetzij ze edel waren of niet, mits tenminste 18 jaar oud te zijn en sedert één

(1) *Ibid., bl, 33*, en *Arch, Gov., 'Div. Cancelleriae*', B. 109.
(2) *Codex Kon. Archief.* bl. 35.
(3) VARNI, '*Della Cassa argentea*', bl. 79, 103.
(4) *Cod. Kon. Arch.*, bl. 55, 57.
(5) *Archivio Governativo di Genova. 'Registro litterarum communis*', ann. 1411-13, n^{r} 1.

jaar in Vlaanderen te verblijven; te zamen kozen zij dan onder hen een consul met twee raadsleden, die in dienst traden den 24 April, leest van St Joris, beschermheilige van Genua. Na de hervorming van 1528 moest eenieder die verlangde lid of ambtenaar te worden der '*Masseria*', eerst ingeschreven zijn in den '*Libro della Civiltà*'[(1)].

Terwijl vele brieven dagteekenend van het begin der XVe eeuw gericht waren aan de *Masseria*-ambtenaars en de Genueesche kooplieden te Brugge, is het slechts in een brief van 6 Mei 1461 dat er voor de eerste maal melding gemaakt wordt van het Consulaat. De *Masseria* immers, met verloop van tijd, was samen eene staatkundige vertegenwoordiging geworden van het Genueesch Gemeenebest bij de overheden van Brugge en de Graven van Vlaanderen. Alzoo belast Genua de Brugsche *Masseria* in 1439 met de bestelling harer brieven bij Filips den Goede betrekkelijk de zoo vurig gewenschte vereeniging der Latijnsche en Grieksche kerken[(2)].

Zoo lezen wij verder hoe de Brugsche *Masseria* steeds voor de brieven zorgde die Genua stuurde aan hare zonen in Engeland. In de oorkonde van 15 April 1465 wordt zij daarom bijzonder geloofd 'om de voorzichtigheid en den spoed waarmede zij de ontvangene bevelen uitvoerde', en die grootelijks den goeden uitslag ten gevolge hadden van de onderhandelingen tusschen koning Edward IV en het Gemeenebest van Genua (1466)[(3)]. Dat de Brugsche *Masseria* hoog aangeschreven stond in Genua blijkt uit zoo menige gevallen waar haar raad en oordeel werden ingeroepen. Zoo vermeldt ons eene oorkonde van 21 Nov. 1474, hoe het Genueesch Gemeenebest haar zaakgelastigde bij den koning van Frankrijk Lodewijk IX, dringend aanraadde te handelen in overeenkomst en volgens den raad

(1) *Kon. Arch. Brussel. Codex C. et M.*, bl. 39.

(2) *Arch. Gov. di Genova*. '*Reg. litt.*', ann. 1437-39, n^{r} 8.

(3) *Archivio di San Giorgio*. '*Liber damnificatorum in Regno Angliae*', ann. 1463, car. 13, 16, 18.

der Brugsche kooplieden[1]. Geen wonder hoe in den loop der tijden de *Masseria* meer en meer in macht en aanzien steeg. Bij dekreet van 26 Aug. 1564, goedgekeurd door koning Filips II den 25 Maart 1571, richtte zij te Antwerpen een rechtbank op van eersten aanleg, waar alle burgerlijke geschillen tusschen de Genueezen moesten gevonnist worden[2]. Daar de waardigheid der natie zekere uitgaven vergde, zoo stemden het Gemeenebest van Genua en de regeering van Vlaanderen toe dat de *Masseria* een tolgeld hief op het handelscijfer harer Genueesche landgenooten ten onzent, hetwelk in goede tijden op 1/2 ten ‰, later op 1/3 ten ‰ gebracht werd en *Masseriageld* of Natiegeld werd geheeten[3]. Met genoemd geld werd o.m. een 'Natiehuis' met aanhoorigheden te Brugge aangekocht[4], - aan behoeftige Genueesche zee-

(1) *Archivio Governativo Fransone. 'Informazioni'*, B.I, bl. 468.
(2) *Kon. Arch. van Brussel Codex C. et M.*, bl. 47-48.
(3) *Ibid.*, bl. 25 en 39. *Arch. Gov. Reg. Litterarum*, ann. 1441-44, num. 12.
(4) Zie A. DUCLOS: *Bruges, Histoire et Souvenirs*, bl. 348, 519.
'*Halle aux Serges*, ancien Hôtel ou "Natiehuis" des marchands de Gênes (situé Place de la Bourse=Schouwburgplaats) construit. en 1399, par les négociants de cette nation, sur un terrain que la commune de Bruges leur avait concédé, en 1396-97. Le couronnement de la façade, en doucine, a remplacé, vers 1720, un second étage, qui avait deux fenêtres à are brisé et se terminait par une ligne de créneaux.
(Gravv.): SANDERUS, *Flandria Illustrata*, 1641.
MARC GEERAERTS, *Carte de la ville de Bruges*. 1562.
J. GAILLIARD, *Revae pittoresque des monuments qui décoraient autrefois la ville de Bruges*. 1850.
"*La Flandre*", *Revue des monuments d'histoire et d'antiquités.* 1869-85 (inexacte).

Dans le tympan de la porte d'entrée, autour de la figure de St Georges, terrassant le dragon, patron de la ville de Gênes, se trouvent cinq écussons, qui sont probablement ceux des fondateurs de l'édifice. L'un des sculpteurs de notre Hôtel de ville, commencé en 1376, pourrait bien avoir travaillé à la façade qui nous occupe. Les clochetons appliqués à la porte ont une analogie frappante avec ceux des portes de l'Hôtel de ville. La maison attenante, rue des Pelletiers, dite "*het Kruisken*", du blason do Gênes qui l'orne, bâtie on 1441, était l'habitation du consul de Gênes. Elle fut incorporée plus tard au bâtiment principal. Ce bâtiment priacipal comprenant de vastes magasins, surmontés d'une grande salle, ne s'étendait du côté latéral que sur trois ou quatre fenêtres. Le toit était caché de trois côtés, par un bahut crénelé dans lequel étaient ménagées de grandes baies, à are brisé. Ces mêmes baies, mais ouvertes, ornaient le premier. Au rez-de-chaussée, on avait la porte, mais la vitrine et les baies ouvertes latérales datent probablement du milieu du XVIe siècle. La porte présente de grandes analogies avec celle de l'Hôtel de ville (1376) et avec celle de la chapelle de St Eloi, antérieure à 1354. Cette porte, avec un tympan sculpté, aujourd'hui trop haute, était précédée de quatre ou cinq marches. Le reste du bâtiment est du style courant à l'époque de sa construction.
Inscription sur la façade:
+ HOC - HEDIFICIUM - FECERUNT
HEDIFICARE - MERCHATORES
JANUENCES - BRUGIS COMMORIENTES
MCCCXCVIIIJ ANNO.
Les Génois quittèrent Bruges pour Anvers, où ils avaient déjà un siège depuis 1522; et la ville céda le revenu de la Loge aux Ecoles pauvres, en 1578. Le local servit à toutes sortes d'usages, puis, en 1637, aux fabricants de serges de Hondschote; et, en 1664, le nom de "*Witte Saeihalle*" fut appliqué au bâtiment...'

lieden of aan anderen hulpgeld verleend, - kerkelijke diensten bekostigd op den feestdag van St Joris, Genua's beschermheilige, of op andere feestdagen, - aalmoezen uitgedeeld aan kerken en kloosters, - vastenpredikanten van Parijs of andere plaatsen uitgenoodigd, - jubelbetoogingen en vuurwerk ingericht met de blijde intrede der vorsten, die dan dikwijls hunne voorrechten bekrachtigden of vermeerderden(1). Zoo vermeldt ons SERRA, Genua's geschiedschrijver, hoe zekere Oliviero della Marca, de prachtige feesten beschrijvende die de stad Brugge in 1468 gaf ter gelegenheid van het huwelijk van Karel den Stoute, met de Engelsche vorstin Margareta van York, den iever en de koninklijke mildheid roemde der plaatselijke Genueezen, waaronder o.a. een Spinola de Duitsche Mecenen Fugger en Welser evenaarde. Zoo insgelijks eene eeuw later te Antwerpen, bij de blijde intrede van Filips van Oostenrijk (1548), waar onder de leiding en volgens de opvatting van meester Stefano Schiappalaria van Vezzano, kunstenaar en letterkundige, zij een heerlijken praalboog oprichtten, in Korinthischen bouwtrant, van beide

(1) *Kon. Arch. van Brussel. Codex C. et M.*, bl. 19 en 25.

zijden opgeluisterd met beelden en zinnebeeldige figuren. Naderhand, in prent uitgegeven, werd hij door den kunstkriticus Estrella geroemd als op de volmaakste wijze de oudheid weer te geven[1].

Te Brugge had de *Masseria* een gestoelte met meerdere zitplaatsen in de kerk der Augustijnen[2]; te Antwerpen in deze der Predikheeren[3], en met de groote feestdagen was zij er steeds van ambtswege vertegenwoordigd. De oorkonden die ons deze vergunning van wege bovengenoemde kloosterlingen beschrijven, roemen de edelmoedige, aanhoudende liefdadigheid der Genueezen tegenover hen, en in een diploma van Keizer Karel (13 Maart 1532) worden zij bijzonder geloofd om het ruim aandeel dat zij betaald hadden in de aanzienlijke herstellingswerken der Jacobijnsche kerk te Antwerpen[4].

III. Het handelsverkeer tusschen Vlaanderen en Genua.

Wat aangaat de waren die tusschen Genua en Vlaanderen verhandeld werden, deze worden breedvoerig beschreven in de handelskeuren door Jan III, den Zeeghaftige, in 1315 aan die van Genua toegestaan. De Italiaansche schrijvers PEGOLOTTI[5] voor de XIVe eeuw, UZZANO[6] voor de XVe eeuw en LUDOVICO GUICCIARDINI[7] voor de XVIe eeuw, geven daar meerdere inlichtingen over, hunne gegevens steunend op de oorkonden berustende in de Archieven van Genua en elders.

(1) BELGRANO, '*Delle feste dei Genovesi', Archivio Storico Italiano*, A. III, B. XIV, bl. 114.
(2) KEELHOF, '*Histoire de l'ancien couvent des Ermites de St Augustin à, Bruges*'. 1860.
(3) *Kon. Arch. van Brussel. Codex C. et M.*, bl. 65.
(4) *Ibid.*, bl. 28.
(5) PEGOLOTTI, '*Decima*', III, bl. 242.
(6) UZZANO, '*Della Decima*', IV, bl. 127.
(7) L. GUICCIARDINI, *'Descrittione di tutti i Paesi Bassi', Anversa*, 1588, bl. 164.

Invoer in Vlaanderen.

Metalen.	Staal, ruw zilver, ijzer, tin.
Gesteenten.	Amber of barnsteen.
Hout.	Palmhout, roeiriemen.
Granen.	Rijst.
Vruchten.	Amandelen, droge pruimen, rozijnen.
Specerijen.	Kaneel, staartpeper, gember, groene gember, wilde gember, gember in citroenwater, peper, kandijssuiker.
Verfstoffen.	Aluin, galnoot, nopaal, weede, sandaal.
Vleesch en visch.	Verkensvleesch, ansjovis, gezouten tarbot, vetstoffen, o.a. van zeehonden.
Dierlijke produkten.	Boter, kaas, honig, was.
Pelzen.	Hermelijn.
Dranken.	Bieren, wijnen van Griekenland Grenada en Provence.
Weefbare stoffen.	Engelsche wol.
Garen.	Gouden en zilveren draad; zijden, en gekleurden zijden draad.
Weefsels.	Goudlaken, fluweel, krip, satijn, zijde stoften, Venetiaansche taf, mantels, sluiers, scheepszeilen.
Schrijfgerief.	Papier.
Winkelwaren.	Borstels, doozen.
Oliën.	Genueesche olijfolie.
Scheikundige voortbrengsels.	Mithridaat, theriaak, arquineet, komijn, saffraan, galangawortel, gemalen salpeter, zout.
Edelgesteenten.	Koraal, bewerkt goud, juweelen.
Wapens.	Lansen, pijlen.

Uitvoer naar Genua.

Metalen.	Koper, zilver.
Bewerkt metaal.	Bronzen klokken gegoten te Mechelen, Antwerpen, Amsterdam. Vier zilveren beelden der Evangelisten, gemaakt te Antwerpen volgens genueesche teekeningen.

Granen.	Tarwe, rogge, gerst, haver, erwten, boonen, paardeboonen en andere graansoorten.
Visch, pelzen.	
Huiden, leder.	Geitenvellen, hertenvellen, kalfsleder, spaansch leder, sandalen.
Weefbare stoffen.	Vlas, wol.
Garen.	Vlasdraad.
Weefsels.	Wandtapijten, mutsen van verschillende aard en kleur, vaatdoek, snuisterijen, zakdoeken, kant, engelschen vlaamsch laken, gewoon laken (vlassaard), geverfd laken, saai, tapijten, ruw-, witen gekleurd linnen, tafelkleeden, handdoeken.
Winkelwaar.	Inktkokers, snoeren, scharen.
Huisraad.	Koperen vaatwerk, gereedschappen, kuipen.

In de handelskeure van 1315 werd aan de Genueezen te Antwerpen het uitsluitend voorrecht voorbehouden van den verkoop in 't klein van drie wijnsoorten, alle slag van bier en anderen levensvoorraad. Wat de verfstoffen betreft, de haven van Brugge ontving o.a. galnoot van het eiland Scio(l), aluin uit verschillende streken, bijzonderlijk uit Napels, tot Karel de Stoute in 1471 aan de pauselijke aluingroeven den uitsluitenden invoer toekende(2). Dat dit verbod langen tijd nadien nog in voege was, verzekert de geschiedschrijver GUICCIARDINI, daar tot op het einde der XVIe eeuw Antwerpen enkel aluin ontving uit de pauselijke haven van Cività-vecchia. Wat betreft de weefbare stoffen, de heer CANALE in zijn *Storia del Commercio, dei viaggi degli Italtani* bl. 258, spreekt van eene vergunning van Karel den Stoute in 1470 ten behoeve van Leenaard Cibo, Genueesch handelaar te Brugge, waarbij deze een voorraad wol van Kales naar Brugge mocht overvoeren. De heer GUICCIARDINI spreekt verder van eene aanzienlijke hoeveelheid fluweel die Genua te Antwerpen te koop bood, en die zeer gezocht was, alsmede het Genueesch satijn. Van een anderen kant was het Vlaamsche laken in Italië zeer befaamd. In Florentië werd het geverfd en verfijnd; men miek er wand- en bedbehangsels van die te Genua overal in gebruik waren(3). Bijzonderlijk de Vlaamsche '*Arazzi*' of wandtapijten waren in Italie zeer beroemd. De geschiedschrijver MERLI vond in de archieven van het vorstelijk huis D'Oria oude rekeningen van wandtapijten in Vlaanderen vervaardigd, alsook van zakdoeken en kant te Brugge aangekocht. In het archief van St Joris te Genua berust er eene lijst van geschenken die Joannes Serra, gezant van het Gemeenebest bij Hendrik VI, koning van Engeland, op zijne reis medenam. Daarin zijn aangeteekend: '*toallias duas magnas de Brugiis pulcras*'(4).

(l) *Arch. Gov. Reg. litterarum*, ann. 1504-'6, n^{r} 47.
(2) *Arch. Gov. Reg. litterarum*, ann. 1461-'84, n^{r} 25.
(3) BELGRANO, '*Della vita privata dei Genovesi*' (Archivio Storico Italiano), B. IV, bl. 196.
(4) *Drictus officii Angliae*, ann. 1460, car. 3.

En in de oude rekeningen der basiliek van Carignano onder n^{r} 1663, staan aangeschreven: *325 lire, costo di una cotta di Bruggia con pizzetti di cartina*'[1].

Twee andere oorkonden zijn even belangrijk. Bij de eene, dagteekenend van 13 Juli 1443, geeft het Gemeenebest van Genua oorlof aan den hertog van Burgondië om op zijn gebied al het materiaal aan te schaffen: lansen, pijlen, roeispanen, zeilen, enz., voor het optuigen en het bewapenen der galeien die te Nice in aanbouw waren[2].

Bij de andere, dagteekenend van Maart 1485, verleent Filips IV de Goede een vrijbrief aan Steven en Niklaas Spinola, verblijvende te Antwerpen, waarbij zij Vlaanderen mogen verlaten met al hun goed en have, koopwaren, goud, zilver, vaatwerk, tapijten, linnen, boeken en registers en al wat hunne nering en huisraad toebehoort[3].

De oliën van Genua waren in Vlaanderen zeer gezocht, alsook het mithridaat en het theriaak, geneesmiddelen die te Genua veel in gebruik waren. Het eerstgenoemd wordt bijzonder aanbevolen door ISNARDI in zijne '*Storia della Università di Genova*' B.I, bl. 176 & 195; het andere was van mindere gehalte dan dat van Venetië.

IV. Genueesch en Vlaamsch Muntwezen.

Het druk handelsverkeer tusschen Vlaanderen en Genua werd grootelijks aangemoedigd door de lage tolrechten, en gaf in den loop der tijden aanleiding tot alle slag van wisselbrieven. Zoo lezen wij in verscheidene middeleeuwsche oorkonden hoe de invoerrechten verminderd werden ten gunste der Genueesche kooplieden, die in 1395 op gelijken voet gesteld werden met die van Spanje en Catalonië[4] en hoe hunne voorrechten in het begin der XVIe eeuw meermalen door het Hof van Mechelen bekrachtigd werden[5]. Wat betreft de wisselbrieven, reeds in 1315

(1) *Archivio della Basilica di Carignano: Libro delle spese.*
(2) *Arch. Gov. Reg. litteraram*, n^{r} 12.
(3) CANALE, *Storia del Commercio*, bl. 258.
(4) Handschrift in perkament (Oct. 1395) *Kon. Archief van Brussel.*
(5) *Ibid., Codex C. et M.*, bl. 65.

gaf Hertog Jan III toelating aan de Genueezen om te '*cambire et cambia facere cum quibuscumque, et soluciones facere ac recipere*... CUM LITTERIS *vel sine litteris*[1]'.

Alzoo vermeldt PEGOLOTTI reeds wisselbrieven in den loop der XIVe eeuw tusschen Brugge en Genua, gelijk GUICCIARDINI later voor Antwerpen en Genua.

In het '*Fogliazzo dei Notari*', handschriftbundel der Civico-Beriana te Genua (B. III, D. 2, bl. 4), is er eene verklaring der Genueesche wisselagenten in 1412, waarbij de Brugsche wisselbrieven geschat worden = 33 grooten van Brugge, gelijk aan een florijn van 25 soldi. De Genueesche gouden florijn = genovien, was in 1345 ook 25 soldi waard, maar hij had dan eene 'dadelijke' waarde in zuiver goud gelijk aan die van Florentië en den ducaat van Venetië. In het begin der XVe eeuw steeg hij in waarde en werd op het einde derzelfde eeuw 30, 40, 50, 55 tot 60 soldi waard, zoodat men van toen af begon te rekenen met florijnen van 'loopende' waarde, verdeeld in juist 25 soldi, uit te betalen in goud of zilver volgens hunne gehalte ter Beurs. Zoo was de 'gouden florijn' in 1343, 15 grooten Vlaamsch waard, en de florijn der 'loopende' waarde, die ver beneden den gouden stond, was in 1412, 33 grooten Vlaamsch. Daaruit blijkt hoe erg de Vlaamsche munt in waarde was gedaald, en dit op zoo'n korten tijd. De grooten Vlaamsch, die in 1299 eenen titel hadden van 957 op duizend, vervielen eene eeuw later tot 500: half hunne waarde[2]!

In 1434 zond Genua een wisselbrief naar Brugge tegen 29 ½ grooten = florijnwaarde[3].

In 1456 ontving de Doge van Venetië een wisselbrief op Brugge, tegen 28 1/8 grooten voor iederen florijn[4].

In 1459 stond de wisselloop te Brugge tegen 31 1/6 grooten '*goede munt*' voor iederen florijn[5].

(1) *Liber Jurium Reip. Gen.*, B. II. bl. 461-69.
(2) Zie: DESCHAMPS DE PAS, '*Essai sur l'histoire monétaire de Flandre*'. Revue Numismatique. Paris, 1861-62-66.
(3) *Fogliazzo dei Notari*, bl. 407.
(4) *Ibid.*, bl. 428.
(5) *Ibidt.*, Oude rekeningen.

Bemerkt hoe hier voor de eerste maal de uitdrukking '*goede munt'* voorkomt. Daar het Genueesch geld([1]) gelijk ten andere alle inlandsche en vreemde munten mettertijd in waarde verminderde, en de neringdoeners, bijzonder die van 't buitenland, naar zuiver geld en vaste prijzen streefden, zoo ontstonden de nieuwe benamingen van

(1) MUNTTAFEL

volgens de Genueesche en Brusselsche oorkonden.

Jaartal	**Geldsoorten**	**Gewicht grammen**		**Heden-daag-sche waarde**
		zuiver goud	**zuiver zilver**	
	I. *Vlaamsche Munt.*			**Fr^{n} C^{n}**
1299	Een groot vlaamsch(*) gelijk aan een groot fransch (tornooi).		3.965	0.88
1343	Een groot vlaamsch.		2.800	0.62
1390	Een dubbel groot vlaamsch		2.039	0.45
1409	Id.		2.394	0.53
1433	Id.		1.618	0.36
1453	Id.		1.481	0.33
1466	Een stuk van 4 grooten vlaamsch		3.234	0.72
1467	Id.		2.773	0.62
	II. *Genueesche Munt.*			
1310-15	Een florijn of genovijn in goud, (dadelijke	3.535		12.17

(*) Een pond vlaamsch kost 20 schellingen, een schelling: 6 stuivers (0.55fr.), een groot vlaamsch: 2 oortjes.
O. DELESPIERRE, '*Annales de Bruges*'.

	waarde) van 20 soldi			
1343	Id. van 25 soldi	3.535		12.17
1390	Een soldo of half groot in zilver, (dadelijke waarde)		1.432	0.32
1395	Een florijn in goud, d.w., van 25 soldi	3.535		12.17
1412	Een florijn in 'loop. waarde' 25 soldi		30.188	6.70
1429	Id. id. 25 soldi		24.610	5.46
1450	Id. 'oede munt' tot het einde der XVe eeuw		21.400	4.75
1502	Een gouden ducaat (dadel. waarde)	3.535		12.17
1536	Een genueesche lira (loop. waarde) van 20 soldi.		10.580	2.35
1564	Id. (dadel. waarde) van 20 soldi. in zilver		9.134	2.03
1565-68	Een gouden kroon 'cinque stampe'	3.060		10.54
1570	Een genueesche lira, in zilver (da-delijke waarde) van 20 soldi		8.953	1.99
1667	Een genueesche kroon	3.081		10.61

'*goede munt*' en '*loopende munt*.' De 'loopende munt' was de dadelijke die door omloop gedurig in waarde verminderde; de 'goede munt' was in 't begin van dadelijke, naderhand van beurswaarde. In 1470 was het verschil tusschen de goede en de loopende munt van 25 t.h. Mocht de Genueesche munt in den loop der tijden in waarde dalen, dit was toch maar het geval voor de kleine en middelbare munt, geenszins voor de groote, die voortdurend den titel van 959 ‰ behield, alsook voor de gouden florijn-ducaat, die steeds het oude gewicht en dezelfde gouden gehalte bewaarde.

V. Genueesche Nederzettingen in Vlaanderen(1) . De Jerusalemkerk en het Hof der Adorni te Brugge. De lettergilde 'dei Confusi' te Antwerpen.

De familie Adorno stamde af van den Genuees Obizzo Adorno die reisgenoot en vriend was van Gwijde van Dampierre, graaf van Vlaanderen, in zijne tochten over Syrië en Afrika. Bij zijne aankomst in Vlaanderen huwde hij Agnes, dochter van Filips, heer van Axpoele; hij stierf te Gent in 1307 en werd er begraven in de St Pieterskerk. Hij liet verscheidene kinderen na: Pieter, Maarten,

(1) 'Daar en is zeker geen Bruggeling of hij kent den naam der *Adorno* familie, waarvan een edel lid de Jerusalemkerke bouwde en aldaar begraven ligt; de *Spinola*'s hebben hunnen name aan een deel van onze oude Reye gelaten; een *Grimaldi* ligt in de gewezen Jesuïtenkerke (van Ste Walburga) begraven, en de *Da Costa's* volgden de Adorno's op in hunnen adellijken stamtafel; nu, *dit zijn al namen waar de inboorlingen van de oude koop- en zeestad Genua trotsch op gaan*, en wier dragers eertijds naar Brugge kwamen gevaren op de natte wegen van de zee, zoekende hunne schatten tegen de onze te wisselen en de rijkdom hunner stad te deen opwegen tegen ons eertijds al overtreffend Brugge. Daar staat zij nu nog, de *Genoeesche loge*, met haren St Jooris en hare kunstig gebeeldhouwde inwendige on uitwendige versierselen, naderhand eene *Witte Saaihalle* of verkoopplaats geworden. In die halle was het dat de Genoeesche kooplieden vergaderden te Brugge, hunne handelsbewerkingen beraamden, de nieuwsmare van den dag wisten te vertellen en dikwijls wel den spot dreven zeker, in die tijden, met hunnen stadsgenoot Christophoro Colombo...'

G. Gezelle, *Christophoro Colombo's leven en reizen* (Rond den Heerd, 1867-68, bl. 111).

Obizzo; laatstgenoemde werd begraven in het klooster der H. Clara te Brugge. Obizzo Adorno was 'hoostman', burgemeester en schatbewaarder der stad Brugge op het einde der XIVe eeuw, doch Jacob en Pieter, zijne zonen, zijn bijzonder gekend als de stichters der Jerusalemkerk en van 't godshuis van dien naam te Brugge(1). Jacob was in zijne jeugd in den dienst van den koning van Spanje, later streed hij in het leger van Filips den Goede en sneuvelde in het gevecht bij Lilledam (22 April 1467). Anselm, zoon van Pieter, 'forestier van den Witten Beer', hoostman, raadslid, schatbewaarder, burgemeester der stad Brugge en heer van verscheidene burchten, reisde in Syrië en Afrika(2), was afgezant van Karel den Stoute in

(1) 'Hôtel Adornes. La famille génoise des Adornes est connue en Flandre dès le règne de Guy de Dampierre. Elle occupait une place considérable à Bruges, au XIVe siècle. La maison a été habitée par plusieurs de ses membres. Il paraît que Vredius l'a occupée pendant un certain temps et y imprima plusieurs de ses ouvrages. Les frères Jacques et Pierre Adornes formèrent une bibliothèque pour la Chapelle du St Sépulcre, dite de Jérusalem. Une Bulle de Martin V du 12 mai 1427, dit que les ancêtres de Pierre et Jacques Adornes, frères, avaient fondé à Bruges, une chapelle "en l'honneur et en mémoire de la salutaire passion de N.S. Jésus Christ et de son Saint Séplulcre, sous le vocable de "Jérusalem" et l'avaient dotée". Ces deux frères obtiennent du Pape de construire à cette chapelle, un campanile avec cloches, d'y faire célébrer des messes, et d'avoir le droit de présentation. Le prévôt de Notre Dame, Richard de la Chapelle, fut chargé de l'exécution de cette Bulle, ce qu'il fit à St Donatien, le 6 mai 1428. Toute la fondation, avec hospice pour douze veuves pauvres et deux chapellenies, fut approuvée par Eugène IV, en 1435, Le pélerinage d'Anselme Adornes et de son fils Jean en Terre Sainte date de 1470-71.... Les encorbellements sous les tourelles sont ornés des emblêmes sculptés de la famille Adornes, la roue et los nuages rayonnants. Dans la jolie petite église, d'une architecture toute orientale, on remarque le tombeau d'Anselme Adornes, fils du fondateur, décédé en 1483, et de sa femme Marguérite Vander Bank, décédée en 1483, orné de leurs effigies. A sénestre de Pautel est la la tribune des fondateurs. La clef est sculptée aux armoiries de la famille'.
A. DUCLOS, *Bruges, Histoire et Souvenirs.* Bruges, 1910, p. 559.
Vgl. E. GAILLARD, *Recherches sur l'église de Jérusalem à Bruges.* - Arch. der stad Brugge, '*Het Cartularium der Jerusalemkerke*: Tabula fundationum', fol. 1.

(2) HEYD, '*Le colonie commerciali degli Italiani*' B. II, bl. 223, 249, 369. - L. ST., *Anselme Adornes, ou un voyageur brugeois au XVe siècle* (Messager des sciences historiques, 1881, bl. 1; 1891, bl. 6; 1892, bl.20). - *Biekorf*, VI, bl. 34, *Joris-Lambert Adornes*. - PIRON, *Algemeene levensbeschrijving*, bl. 3. - J. DE St GENOIS, *Les voyageurs Belges du XIIIe au XVIe siècle.* Bruxelles, 1846, I, 30.

Perzië en raadsman van Jacob II koning van Schotland, in wiens staten hij overleed den 23 Januari 1483. Een zijner zonen, Arnold, was heer van Ronsele en Vyve en stierf te Brugge in 1509 als de laatste der Adorni. Doch de Doge van Genua, Antoniotto Adorno erkende in 1527 als zijne familieleden de kinderen van Agnes, dochter van Arnold en echtgenoote in 2e huwelijk van den Genuees Andries della Costa; hij gaf hun oorlof om in hun schild het wapen der Adorni te voeren en dezer naam te dragen. Agnes stierf den 5 Januari 1542 en werd begraven in de Jerusalemkerk te Brugge(1).

De namen der Genueezen Pompeus Giustiniani, der gebroeders markgraven Frederik en Ambrosius Spinola die de Spaansche legerbenden in de Nederlanden aanvoerden, zijn genoeg gekend. De Spinola familie woonde langs de Spiegelrei te Brugge en gaf haar naam aan den rechteroever der Reie, die nu nog heet: Spinolareie. In de Onze Lieve Vrouwekerk te Brussel is er een gedenkteeken der Spinola familie, met volgenden graftekst:(2)

D.O.M.
Philippo Hippolyto Spinola
Aurei velleris equiti
Aciei instruendae praefecto
Insularum Duaci et Orchies
Gubernatori obiit - - -
Philippo Carolo Spinola
Aciei struendae praefecto
Gubernatori comitatus
Urbisque Namurcensis
A Caesare

(1) LITTA, '*Famiglia Adorno*'. - E. DE LA COSTE, '*Anselme Adorne Sire de Corthuy'.*
(2) BATTILANA, *Famiglie nobili*, B. II, bl. 65.

Ad pacem Ultrajectensem cum
Potestate legato obiit 19 Oct. 1709.
Hyacintho Spinola magnati
Hispaniae primae classis
Tribuno peditum qui in obsequium
Imperatoris ut flos oriens
Decoro vulnere cecidit propugnans
Contra Gallos Duacum ob. 30 Aug. 1712
Ultimus ex comitibus Debruay
Hanc memoriam posuit Celsa ac potens domina
D. Albertina Isabella nata Rheni
Comes uxor Philippi Caroli ob. 22 Jan. 1715.
Dum corpora huc inferautur quae paradisus elianus inexorabilis hactenus detinet
Si vero huc inferautur non memoriam tantum sed et monimeutum.
R.I.P.

Ook op kunst- en lettergebied schitterden Genua's zonen hier te lande. Steven-Ambrosius Schiappalaria liet in 1578 te Antwerpen een Italiaansch leven van Julius Caesar in druk verschijnen(1). Door zijn toedoen ontstond er de lettergilde '*dei Confusi*', waarvan deelmieken de Genueezen Desiderius Bondinaro, Petrus-Franciscus Moneglia-Cicala, Hieronymus De Franchi-Conestaggio, Benedictus Moueglia, Hieronymus Scorza; lestgenoemde dichtte volgend vers ter eere van Schiappalaria:

'*Anco le Muse di Liguria, calde*
Di celeste furor, talor sen vanno
A soggiornar ne' Belgi, e udir si fanno
Tra lor dolci armonie presso lo Scalde'(2).

Van genoemde lettergilde miek ook deel Petrus Bizaro van Sassoferrato (Umbria), die in 1579 bij Plantijn zijne

(1) SCHIAPPALARIA, *Vita di C. Julio Cesare.* Anversa, presso Andrea Bax. 1578.
(2) 'Ook de Muzen van Ligurië gaan soms vol heiligen geestdrift onder de Belgen verwijlen, en laten hooren, aan de Scheldeboorden, hunne zoete gezangen'.

geschiedenis van Genua liet verschijnen '*Senatus Populique Genuensis*'. In zijne opdracht aan den Doge en den Senaat van genoemd Gemeenebest, verklaart hij hoe hij dit werk begonnen had op aandringen van verscheidene Genueesche vrienden van Antwerpen, bijzonderlijk der gebroeders Benedictus, Pascalis en Jacobus Spinola, '*clarissimi viri, ut splendidis natalibus orti, sic etiam fidei integritate, prudentia, omniumque virtutum laude conspicui*'.

In het jaar 1618 verschenen van de hand van Benedictus Scotto, een Genueesch edelman te Antwerpen verblijvende, verscheidene verhandelingen over zeevaartkunde, gedrukt bij Hendrik Aertssen. Te dien tijde leefde aldaar de beroemde sterrenkundige Tiberius Spinola. In een schrijven van 22 Januari 1621 aan den grooten natuurkundige Galileus Galilei van Pisa (op dezes voorstel in zijn werk '*Nuntius Sidereus*' aan alle sterrenkundigen der wereld, om hemelkundige waarnemingen te doen) verzocht hij zijn landgenoot hem een zijner verrekijkers te leenen ten einde den mond te kunnen stoppen aan zijne verguizers[1].

VI. De Vlaamsche Invloed in Genua en Ligubië.

Groot was Vlaanderen's kunstroem in de hoofdstad van Ligurië. Wij vinden dit bewezen in het standaardwerk van Ridder Alizeri, *Notizie dei Professori del disegno in Liguria dalle origini al secolo XVI* (Genova, presso Sambolino), waar hij breedvoerig handelt over verscheidene kostbare '*arazzi*' of gobeleins, afkomstig uit Vlaanderen[2]. Bij bevelbrief van 5 Juni 1511 gelastte de Hooge Raad van Genua de vier ambtenaars, aangesteld voor het innen der stedelijke belastingen, van aan Steven D'Oria 125 Lire uit te betalen, prijs der wand- en zetelbehangsels die de stad Brugge geleverd had om het paleis van den Senaat te ver-

(1) Zie: *Opere complete di Galileo Galilei.* Florentië, 1856. *Supplemento*, bl. 146.
(2) Zie daarover mijne bijdrage in *Biekorf*, 1909, XX, 33-43, 49-55. '*De koninklijke Vlaamsche kunst der "Arazzi" of Gobeleins*: De Vlaamsche kunstenaars in Italië' bl. 39.

sieren. Bij brief van 15 Sept. 1530 gaven de drie ambtenaars van het stadhuis volmacht aan hunnen ambtgenoot Jan-Baptist Spinola, om te laten maken '*in partibus occidentalibus*', vijf wandtapijten voor het paleis van den Hoogen Raad, met de uitdrukkelijke voorwaarde er het Genueesch wapen te doen in plaatsen.

In 1551 richtten de Vlamingen Vincentius Van Daele en Pieter Van Brussel eene aanvrage tot den Hoogen Raad van Genua om er eene fabriek van wandtapijten op te richten, met de belofte van deze bij uitstek Vlaamsche kunstnijverheid aan zes jonge Genueeze voort te leeren. Hunne vraag werd ingewilligd, en den 30 April van hetzelfde jaar traden zij in dienst. Een zelfde verzoek en vergunning had plaats twee jaar later, den 16 Januari 1553 ten behoeve van meester Denys van Brussel. Bij notariele akte van 1 Februari 1554 verplichtte zich Dominicus, zoon van Martinus de Vlaming '*fabricator tapesariarum Janue*', om voor Vincentius Grimaldi-Durazzo tien 'arazzi' te vervaardigen '*a la grotescha cum figuris*', onder beding dat zij zouden openbaar of in 't bijzonder geveild, en de winsten ervan verdeeld worden tusschen den bewerker en den besteller. Mocht de winst nu onder de schatting blijven, dan beloofde Grimaldi de wandtapijten voor eigen rekening over te nemen en ze aan Dominicus uit te betalen tegen 3 Lire de vierkante elle. De heer Alizeri spreekt verder van een zekeren Alexander van Brugge, kunstschilder, die te Genua werkte in het midden der XVe eeuw, en de heer Soprani in zijn werk '*Vite*' (B.I, bl. 441), roemt erop dat Genua, meest van al de steden van Italië, den grooten Rubens in haar midden geherbergd heeft en meest van zijne meesterstukken bezit. Ook zijn leerling Antoon Van Dyck voltrok daar menige zijner wonderschoone portretten, o.a. dat van Paolini Adorno, in het Brignole-Sale Muzeum, zóo gekend om de liefdegeschiedenis eraan verbonden. Tijdgenooten van Van Dyck waren de schilders Kornelis en Lukas Wael, die te Genua zeer gevierd waren om hunne geschiedkundige tafereelen en landschappen; Kornelis' neef, Pieter

Booël, was er bijzonder geliefd om zijne schetsen van bloemen, vruchten en dieren.

Onze Rubens had eene innige vriendschap aangeknoopt met den Genueeschen edelman Jan-Baptist Paggi, die omdat hij den schildersezel boven het koopmanschap verkoren had, door zijne medeburgers hevig gelaakt werd. Daarop vaardigde de Senaat van Genua een dekreet uit waarbij de Genueesche burgers voor eeuwig vrij verklaard werden den edelen schilderstiel uit te oefenen. Nu gebeurde het dat ook te Antwerpen eenige waanwijzen het recht ontkenden aan eenen armen edelman van bij middel van het penseel zijn brood te verdienen. Rubens' oordeel werd ingeroepen, en deze schreef in 1613 naar zijn vriend Jan-Baptist Paggi te Genua om hem een afschrift te vragen van het dekreet waarbij het Genueesch gemeenebest den adeldom uitriep der schilderkunst, ten einde daarmede zijn Antwerpschen jongen vriend op te beuren en zijne vitters te beschamen.

De Vlaamsche zilversmeden waren ook bijzonder in aanzien te Genua. Zoo lezen wij in de oorkonde van 1564 hoe het Gemeenebest de Antwerpsche kunstenaars met de uitvoering belastte van vier groote zilverenbeelden der Evangelisten, volgens de geboetseerde stalen hun toegezonden uit Genua, en die moesten dienen om het zilveren schrijn te versieren dat in de H. Sakramentsprocessie aldaar rondgedragen werd. De namen onzer Vlaamsche zilversmeden stonden gegrift op de voetstukken: Thomas Opluten, Renier Fuchs, Balthasar Martines en David Scaglia[1]. De heer Varni, de prachtige rijve beschrijvende, vermeldt ook een zekeren Arigho Fiammingo[2] die in 1592 gelast was met het vergulden van het tabernakel.

In de koninklijke Hoogeschool van Genua bewaart men van de hand van den Vlaamschen beeldhouwer Jan van

(1) Zie VARNI, '*Della cassa per la processione del Corpus Domini in Genova*', bl. 35.

(2) Geboortig van Mechelen. Verbleef te Genua en te Rome; † 1601. In het Vatikaan (Sixtijnsche kapel) en in de kerk van '*Santa Maria degli Angeli*' bewaart men eenige zijner schilderstukken.

Boulogne[1] een kruisbeeld, zes beelden der deugden en zes der driften, alsook zeven half verheven beeldwerken met het verhaal van het Lijden van O.L.H., door hem in brons gedreven voor de beroemde kapel van het H. Kruis te Castelletto. Zijn leerling Pieter Francaville miek de marmeren beelden van Zeus en Janus voor den ingang van het Grimaldi paleis in de Via Nuova, alsmede deze der Evangelisten, van St Stefanus en St Ambrosius in de Senarega-kapel der Domkerk. Onderaan het beeld van Zeus leest men: '*Hoc opus faciebat Petrus Francavilla flandrus* M.D.L. XXXV' en op dat van Janus: '*Faciebat hoc opus Petrus Francavilla flandrus* M.D.L. XXXV'.

('t Vervolgt)

REMO

Mengelmaren

Een pronkgraf voor Hugo Verriest

We zijn verzocht geworden de omhaling ervoor aan te bevelen. Geren gedaan.

De lezers van *Biekorf* zijn immers allemaal Verriest's oude vrienden. Alle eer hem aangedaan, is daarenboven een verheerlijking van zijn vlaamsch oorbeeld dat tevens ook 't hunne is.

In zijn leven, als een pauw onder ons beste gevogelte, door zijn prachtgewiel verhief hij Vlaanderen's gaarde. Wellicht kan hij voort, na zijn dood nu, door zijn grafgepronk Vlaanderen nog helpen verschooneren. 't Is door ons te doen trotsch zijn op 't onze dat hij ons van 't vreemde wilde afkeeren.

Gunnen we 't hem. Hij heeft ons zoo dikwijls verlevendigd en opgebeurd, en om hemzelven gelukkig gemaakt.

Men zende alle mare naar Karel Versteele, en alle geld naar Achiel Denys, beiden te Roeselare.

'T BEREK

(1) Hij verbleef te Florentie onder den naam van '*Giambologna*', (1524-1608).
'Na de dood van Michel Angelo was de vlaamsche beeldhouwer Giambologna de groote man in Italië. Naar Rome gekomen op 30jarigen ouderdom, vestigde hij zich voor goed in Italie en trad in den dienst der Medici. Zijne kunst trekt veel meer op die van Rafaël dan op die van Michel Angelo. Vandaar eene krachtige Vlaamsch-Italiaansche strooming tusschen Florontië en de Nederlanden, gelijk twee polen met talrijke verbindingen al over Europa'.
C. BRICARELLI, S.J., *L'Arte in Europa al secolo XVII.* (Civiltà cattolica, 1 Juli 1922).

Zonnebeke's laatste gelofteling

(Ter gelegenheid van Zonnebeke's Doodenreeks waarvan sprake, boven, bl. 25-32, 81-89, 105-111).

In het ‘Liber Memorialis Eccl. de Bekeghem’ lees ik:

Antonius Ignatius Desmadryl fuit ultimus monachus Abbatiae de Zonnebeke, per 6 annos et 5 menses pastor in Bixschote, dem per sesquiennium in Lampernisse, tandem per 15 annos in Bekeghem, ubi obiit aet. 82 ann. et 5 mens. (Necrol. dioecesan.); natus est in Elverdinghe filius Josephi et Annae Hauspii. Vixit ab anno 1760 (?) usque 1949.

F.D.W.

Vondsten in de verwoeste streke

Te Beerst, terwijl men op de mote van het oud kasteel de grondvestingen onderzocht, ontdekte men in den noordwesthoek der twee vleugels van 't gebouw op min dan een halven meter diepte, *de vervoetingen van een toren*, al binnen rond, al buiten vierkantte. Die toren zal overtijd den wenteltrap bevat hebben. Hij moet al den buitenkant vierkantig gebleven zijn tot aan het ontstaan der dakingen; dan kreeg hij zijn versnijdsel aan de vier hoeken en wierd achtkantte.

Drie stappen verder langs de grondvesten van den noordwestvleugel, zelfde diepte, vond men in den opgevulden grond *de scherven van een roomsch vat in grijze eerde, met de einze erbij.* De einze is in goluw koper, uit één stuk, dun geslegen, breedst in 't midden en scherp uitloopende naar beide uiteinden; dan overgeplooid op heur breedte, zoodat de einze holde blijft en den vorm neemt van twee koeihoornen met hun zwaarste deel samengebracht. Ongelukkiglijk sloeg de delver de einze in drie stukken!

Beoosten Yper, vond een werkman *twee bronzen stukken;* een van keizer Aurelianus Augustus, het tweede van keizer Constantinus P.F. Augustus. De eerste stierf 't jaar 276, de tweede 't jaar 336.

J. VALCKENAERE.

Het Huis van Oostenrijk

Als men in de omstreken van Torhout een huis wil bedoelen waar alleman welkom is, noemt men dat huis ‘het huis van Oostenrijk’ Naar het schijnt was die benaming toepasselijk op een hofstedeken ergens in West-Vlaanderen, dat zeer bekend was om zijn gastvrijheid: vooral de leurders konden er steeds aan banke zitten en thuisliggen. Het heet te zijn dat achtereen alle de inwoners van dit hofstedeke het

hebben moeten afleggen uit gebrek: niemand kon er zijn bestaan vinden, allichte van die eeuwige bezoeken die men niet bedorst af te breken, en van de achterkomende steertjes.

Kan er iemand uitleggen waarvandaan de benaming zelf ‘Het huis van Oostenrijk’ afkomstig is? En waar is dit huizeke gelegen?

W.B. BRUGGE.

't En is hier geen duiveslag

Daarmee bedoelt men dat er aldaar niet gestadig uit en in te loopen is.

En waarvandaan dat zeggen?

- Omdat, zei er mij een boerinne, omdat de duiven, als ze in hun duiveslag binnentrekken om te gaan rusten, dat ze wel zesse-zeven keeren weer uitkomen eer dat ze voor goed binnenblijven. De hennen 'n doen dat niet.

(Becelaere) T.R.

Vinken

De vink, in den vinkentijd, laat heur hooren van ten eenen des morgens. En ze herhaalt heur lied tot vijfhonderd keeren.

En Ons Heer heeft gemaakt dat ze dit kon zonder te moeten geblind worden.

En nog zooveel andere dingen is er over de vinken te zeggen.

Wie stelt daarover eens iets op, in *Biekorf?*

A.F.

Brugsche knie- en dansliedjes

Broedertje van liefde:
Akte van berouw!
- Geeft den hond een bete
en de katte een klauw!

Dansen in een ronde
dat en is geen zonde!
Wit papier en zwart papier!
Bidt voor de zieltjes uit 't vagevier.

D.W.P.

[Nummer 8]

Gezelliana
Gezelle en Beweging

Op andere plaats schreef ik dat Gezelle met dat woord geen vrede had en met de zaak, in zekeren zin ook niet. Men zette *strijd* als men iets wil zeggen, zeide hij, want wat is er in de wereld dat *beweeyt* om onzen strijd voor 't vlaamsch: het woord is eene letterlijke en leelijke vertaling uit het fransch: le mouvement Flamand.

En de volgende bladzijden dienen om aan te toonen hoe hij den strijd verstond.

***

Den 30^{n} September 1885 sprak Guido Gezelle op den De Bo-dag te Thielt, een rede uit waarin hij uitviel tegen de heethoofden der zoogenaamde Vlaamsche Beweging en ze onder andere *Ruitenbrekers* noemde.

De smaad en de laster dien zijne moedige woorden den man weerd geweest zijn van wege... de Antwerpsche (!)

flaminganten is ofwel te weerzinwekkend ofwel te belachelijk om hem hier weer op te delven.

Zulke oude koeien laat men best in de gracht!

Men ging zoover dat men hem verweet niet dankbaar genoeg te zijn aan de vlaamsche *tuimelpertenmakers* die zich gewaardigden zijn letterkundige produkten te lezen! Zonder hen ware hij een Taal- en Lettervorst zonder toehoorders, een soort koning Lear op zijn uiterste geweest!

We zouden dus die oude koe maar laten zitten, doch steken heur hoorns nog boven en 't gebeurt nog dat men er een nieuw vlaggetje aan vastknoopt en roept van ‘hier ligt ze’.

Men heeft onder andere beweerd dat die uitspraken die zijne rede voor sommigen onverduwbaar maakten, den dichter waren opgedwongen en dat ze geheel iets anders waren als zijn overtuiging! Men wil en men zal van hem een vaandeldrager, een vóórman, een ‘leader’ maken, een aarts-beweger.

Men verneme dus uit zijn eigen pen... 'k ging zeggen uit zijn eigen mond - hoe *lead*erachtig hij wel was:

Hij wilde niet eens als aanvoerder gelden van de Westvlaamsche school - en daarover kreeg hij op zijn duimen van Ad. Duclos in een schrijven van 25^{n} Juni 1874.

‘Gij zijt algelijk een rare kerel! 'k vrage bewijs en gij antwoordt: “*'k lache ermeê, 't is mij til gelijk, ik houde aan 't onze!*” Gij spot en 't is uit en tenden, altijd Dr Spoker gelijk. 'k Wete 't wel, gij en houdt niet van verdedigen’.

En toch was Dr Spoker meestal vrij ernstig, maar hij *zegt* weinig en werkt veel - en daarom zetten hem zijne zoogezeide volgelingen 't mes op de keel.

‘Van twee dingen één: ofwel geheel uw systeem is dwaasheid ofwel 't is waarheid. In 't eerste geval zullen wij onzen tijd aan andere dingen besteden, in 't tweede is het uwe plicht uw werk voort te zetten’ (Brief van E.H. P. Baes, November '75).

Hoe voos en hol en uit den toon klinkt dat allemaal - en 't zijn allemaal pijltjes die niet eens de gaaisprange 'n bereiken.

Hij, kalm als een sfinx laat ze maar roepen en gaat gestadig en groot zijnen zwaren gang - hij werkte - en gebruikte geen ander wapens ter verdediging dan zijn wezen. Geen westvlaamsche - ook geen vlaamsche aanvoerder - maar een vlaming dat was hij:

'Dank u over uwen brief en zante, nog veel meer over het goed nieuws dat gij u wel verzet hebt binst het verlof en dat gij gezind zijt om, waar 't vlaamsch geldt, den goeden rechten weg in te slaan. Die meest roepen en tieren en schelden zijn 't die minst doen en die van als ze een jaar of twee in de geldwereld zijn al hun vlaamsch voor goed in 't dak steken, met nog kostelijker items daarbij.

Gij schrijft schoon vlaamsch. Tracht hier en daar meewerkende hulpe te krijgen, het goed gedacht voort te planten, alle ruzie en oneenigheid te schuwen, vlaming te zijn in een woord zoowel in 't latijn en in 't fransch als in 't vlaamsch. Zoowel in 't herte en den zin als in den mond'. Zoo schrijft hij aan iemand.

Dit bewijst wel dat de woorden in de Thieltsche rede hem uit zijn herte gesproten waren, dat ze zijne eigene vrije overtuiging weergaven, evenzoo sterk als de volgende:

'De tijden zullen wel beteren, maar de tijden zijn de menschen en de menschen dat zijn wij. Jammer dat er zoo velen zijn die hunnen tijd verslijten met hetgeen zij kampen of strijden heeten. Leeren moeten wij, oprapen, vergaderen, malkaar helpen en bijstaan, doen zoo gij doet'.

Zoo schrijft hij aau een van zijn vrienden, die nog leeft; en aan eenen anderen:

> 'Te Brugge zult gij nog liever gehoord, beter en verder gevolgd zijn als hier; maar, believe 't u, en spreekt voor de jongens niet of liever *tot* de jongens niet, spreekt voor en tot de vaders en moeders. Sommige heethoofdige jongens weten te zeggen enz... en wederlegt dat niet en gebaart niet dat ge 't weet zelfs, maar spreekt tot de zulken

> die reeds lang genoeg geleefd hebben om te weten hoeveel de peper de once geldt en die nog lang genoeg kunnen leven om het roer van hun schip, ongemerkt eenen goeden duw te geven, van den franschen peerdenhemel wegwaart'.

En aan nog eenen anderen:

> 'Ik ondervinde tot mijne groote blijdschap dat de verstandige vlaamsche studenten beginnen afstand te doen van al dien fransch-vlaamschen blaai, die velen eertijds troostte om hooge en luide te roepen van *leeuw* en *bloed* en *aderen* en *koken* en *kappen* en *klieven* en meer zulke woorden achter welke hoegenaamd niets en schuilt. Dat blijkt aan velen die eertijds deur en deure *fransch van zin* en vlaamsch van beslagmakende woorden, nu toogen te zijn 't geen zij altoos waren: vooze rapen tot groote lanteerns besneên, met een kleen lichtje dat met het eerste windeke dood waait. Heeft men eenigen eerbied voor Gods rijke en blijde gave, onze moederlijke en vaderlijke landtale, dat men ze leere en zoeke en vinde waar ze is; dat men ze eene reke schrijvens weerdig achte, zoo gij doet, en dan zal ik aan al hun grootschen ijver geloove hechten'.

Nietwaar, het was hem niet opgeleid?

En eindelijk:

> 'De "Vl. beweging" en staat mij al geen kanten vele aan! Wat anders is 't in 't zuiden van Vrankrijk... de leus van die zuiderlingen is: *Buèn counfraire, buèn catolic, buèn Prouvençau*! Hoe schrikkelijk verre zijn wij van daar, die schermen met den leeuw, en 't gekende bloed, en de moedertaal en... Amen is uit en tcetera is nog'!

Het is nu natuurlijk iedereen's recht daarbij op te merken dat GG's aanschouwen van die zake wel wat eenzijdig was - en dat er neffens de studeerende en werkende vlamingen ook plaats was voor een behoefte aan strijdende vlamingen. Ons Heere moet van elks zijn getal hebben - van *bewegende* vlamingen niet.

C. GEZELLE

Vervoering

Oparadijsvrucht, daar, vóór mij alleen aan 't rijpen,
zoo goed, zoo zoet, zoo gansch vervoerlijk,
zoo rijk en o zoo dicht bij mij;
ik reike mijne hand, genake u en
gij valt volrijp op mijne dorre lippen!...
Maar dat is schijn, want, inder droeve daad,
hoe ver van mij hangt gij verwijderd!
hoe heel en gansch oumogelijk mij
te naderen, u te plukken, te genieten!
Hoe eindeloos breed een afgrond gaapt
van u tot mij, van mij tot u,
zoo ijselijk diep, zoo dreigend en zoo dorstend naar
ons beider nederstortend wezen!
Door niets en is hij te overbruggen
door niets en is zijn diepe schoot te vullen
door niets als door wat eindloos is
en dat is mijne ziel, mijn kostbaar' eeuwge ziel!
Hadde ik er meer dan één, volgeerne
stond eene ik af. Doch 'k heb slechts ééne
die 'k offeren kan noch wil.
Daarom: blijft hangen zoete vrucht,
en als de tijd van vallen komt... wel val
alwaar ge vallen wilt, mij is 't om 't even
zoolang als gij voor mij verloren zijt
verloren blijft!

CAES. GEZELLE

De Menapiërs

Wij hebben ons leven lang gezocht naar den uitleg van 't woord *Menapii*, naar de reden van den name der Menapiërs. Wij gelooven thans dat wij eene mogelijke bediedenisse van dien name gevonden hebben en dat de tijd gekomen is, ze ten papiere te zetten.

***

Onderzoeken wij eerst en vooral onder welke gedaanten die een en dezelfde name te voorschijn komt.

Onder de gedaante *Menapii* vermeldt Caesar, eenen belgischen volksstam, vermoedelijk van gallischen oorsprong. Over de germaansche of de keltische afkomst der oude Belgen zijn de meeningen nog altijd verdeeld. Dat doet echter niets aan de namen der volksstammen. Die namen kunnen gemakkelijk van keltischen oorsprong zijn en iedereen aanveerdt ook dat de oude Belgen gallisch spraken. In de vierde eeuw, toen de H. Hieronymus naar Trier verbannen was, hoorde hij daar keltisch spreken en hij was uitnemende welgezind daar eene tale te hooren die geleek aan deze der Galatiërs, die hij in Klein-Azia gehoord en wellicht ook geleerd had bij 't studeren van den brief van den H. Paulus *ad Galatas*[1]. Hij heeft ook nog 't een en 't ander over de Galatiërs en over hunne zeden en gebruiken geschreven.

De vermaarde aardrijkskundige Ptolemaeus, uit de tweede eeuw na Christus, spreekt van eene stad *Manapia polis* in het zuiden van Ierland gelegen en thans Wichlow genoemd.

Dezelfde schrijver doet eenen volksstam kennen, langs de oostkuste van Ierland gevestigd, die den name van *Manapii* draagt.

't Welbekend eiland Man heet *Mona, Monapia, Manavia, Menavia* in oude schriften[2].

Al die verschillende namen zijn klankwisselende gedaanten van een en denzelfden name *Menapii* als volksstam en *Menapia* als landstreek.

* * *

Wij onderscheiden drie deelen in den name *Men-ap-ii*:

(1) A. HOLDER, *Altceltischer Sprachschatz.* Erster Band. Leipzig, 1896, bl. 1601.
(2) Al die wisselgedaanten zijn op hare plaats te vinden in het tweede deel van het groot keltisch woordenboek van HOLDER, dat te Leipzig verscheen in 1904.

den stam *men*, den stam *ap*, die hier als achtervoegsel dienst doet, en den uitgang *ii.*

***

In *ii* ontwaren wij twee uitgangen; de eerste *i* is een naamwoordvormend achtervoegsel en de tweede *i* is een naamvalvormend achtervoegsel.

***

Wat treffen wij aan in het naamdeel *ap*?

't Is het woord *apa* dat water beteekent.

Is dat nu een keltisch of een germaansch woord?

Holder, in zijn groot woordenboek der keltische talen, en doet geen uitsprake. Na *apa* zet hij een vraagteeken; dat wil zeggen, meenen wij, dat hij niet weet of het een keltisch of een germaansch woord is.

Kossina[1] noemt *apa* een keltisch woord; nevens *aqua* vertoont *apa* het bekend keltisch taalverschijnsel van den overgang der indo-europeaansche *q* in *p*; dat schijnt ons een slaande bewijs dat *apa* een keltisch woord is. In germaansche plaatsnamen overgenomen, heeft het woord *apa* de tweede germaansche klankverschuiving meê gemaakt van *p* in *f.*

Kossina en Holder zeggen beiden dat wij dit woord *apa* in den volksname *Menapii* aantreffen.

Hoogleeraar Carnoy[2] zegt dat al de plaatsnamen die met *apa* eindigen door het germaansch kunnen verklaard worden; 't moet zijn dat hij 't woord *apa* als een germaansch woord aanziet. Gallée bevestigt van zijnen kant dat het woord *apa* in geene enkele keltische taal te voorschijn komt en Lohmeyer poogt te bewijzen dat het woord *apa* de beide germaansche klankverschuivingen heeft meêgemaakt en beantwoordt aan het ierlandsch woord

(1) G. KOSSINA, *Der Ursprung des Germanennamens.* In *Beiträge zur Geschichte der Deutschen Sprache und Literatur.* XX Band, 1895, bl. 297.

(2) Wetenschappelijke Vlaamsche Congressen. Gent, 1920. Programma, bl. 15.

abh watervloed, en aan het latijnsch woord *abnis* voor *amnis* stroom; de keltische stam *ab*, water, komt ook met neusklank te voorschijn in het sanskrietsch *ambhas*, water, in het grieksch *ombros* en het latijn *imber*, die beide regen beteekenen.

De stam *ab* moet in 't germaansch door de eerste klankverschuiving *apa* en in het hoogduitsch door de tweede klankverschuiving *affe* worden[1].

***

Welke is nu de beteekenis van 't eerste lid *men* in den volksname *Menapii?*

Deze indo-europeaansche wortel *men* - grieksch *menô,* ik blijf, latijn *manēre*, blijven - beteekent *wonen, verblijven, standvastig blijven, gevestigd zijn.*

Nieuws in de wetenschap is 't dat die stam *men* in verschillende egyptische woorden met dezelfde beteekenis waargenomen wordt.

Datleert C. Autran in zijn merkweerdig boekwerk over den zegel van den koning der *Hittiten, Tarhondemos*[2].

Dat moet niemand verwonderen en wij hebben ook reeds eenig verband tusschen onze talen en de talen der Chamieten ontdekt.

Wij zullen hier twee, drie onzer kleine ontdekkingen aanstippen.

Men weet dat de goden bij de Germanen Asen genoemd worden. Eene wisselgedaante met neusklank was in gebruik bij de Goten, die hunne goden Ansen noemden.

Men kent geen zekeren uitleg van dien naam. Wij gelooven dat hij van de Chamieten afkomstig is. Bij de Etrusken heeten de goden *Aisoi*[3] en de klank *ai* verbeeldt den klank *a* in 't etruskisch, hetgeen de gelijkenisse tusschen den germaanschen name en den etruskischen

(1) De inlichtingen nopens den germaanschen oorsprong van 't woord *apa* zijn te vinden bij H. JELLINGHAUS, *Die Westfälischen Ortsnamen.* Kiel u. Leipzig, 1902, bl. 146.
(2) C. AUTRAN, *Tarhondemos.* Paris, 1922, bl. 103.
(3) H. DE BARENTON, *La Langue étrusque.* Paris, 1920, bl, 16.

name nog duidelijker maakt. De stam *as* is ook in de tale der Egyptenaren waarneembaar; de welbekende god Osiris wordt eigentlijk *Asar* genoemd.

De Egyptenaren noemden hunnen vader *atef*[1]. Dat woord behoort tot den stam *at*, die vader beteekent, ook in het sumerisch, dat de oudste tale is der eerste bewoners van Babylouië, die ook Chamieten waren. *Atta* is ook een vadernaam in het grieksch en in het gotisch. Brugmaan[2] zegt dat het een vleiname is om vader aan te spreken. Wij gelooven dat het een vadernaam is, aan de Chamieten ontleend. Bij Kiliaen leest men *aette* voor vader en in Limburg is *ata* voor grootvader nog in gebruik.

De Basken zeggen *aita*[3] voor vader. De Basken en zijn geene Iberiërs zooals velen denken. De Iberiërs zijn Indo-Europeanen. Zij woonden eerst in Klein-Azia. 't Zijn de afstammelingen van Thubal, zoon van Japhet[4]. Van ergens bij 't gebergte, aan den oostkant der Zwarte Zee, kwamen zij langs Italië en 't Noorden van Afrika naar Spanje. Wat er van hunne taal overgebleven is, kan gemakkelijk door het indo-europeaansch uitgeleid worden. In Klein-Azia dwarrelden de Indo-Europeanen en de Chamieten door elkander. Wij meenen dat de Basken een stam Chamieten, wellicht een stam Hittiten zijn, met de Iberiërs bevriend of aan hen onderworpen, welke met de Iberiërs uit Klein-Azia naar Spanje gekomen zijn.

Dat is onze veronderstelling om 't bestaan der Basken in Europa en in Spanje uit te leggen.

Een koptische wortel is *top* en hij beteekent *stoppen*. Vergelijkt de menigvuldige woorden die 't zelfde beteekenen, de eene met voorgevoegde, de andere zonder voor-

(1) DE ROUGÉ, *Chrestomathie égyptienne*, Paris, 1868, bl. 3 en *passim*.
(2) K. BRUGMANN. *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. Erster Band. Strassbourg, 1886, bl. 95.
(3) J. VINSON, *Etude du vocabulaire basque au point de vue anthropologique*, In *Revue Anthropologique*, 32e Année. Paris, 1922, bl. 69.
(4) ED. KÖNIG. *Die Genesis.* Gütersloh, 1919, bl. 395. Ed. König, hoogleeraar te Bonn, geeft een prachtigen, wetenschappelijken uitleg van het tiende hoofdstuk van het boek der Schepping.

gevoegde *s* en ge ziet nogmaals een en denzelfden wortel in onze talen en in het koptisch, dat de egyptische volkstale is der eerste christenen van Egypten[1].

***

Het stamlid *Men* drukt uit dat het volk der Menapiërs gevestigd is en een vasten stand heeft; het lid *ap*, het bepalend achtervoegsel, vertoont ons de wijze dier vestiging, de plaats waar de Menapiërs hunne woningen verkozen hebben.

Ze zijn gevestigd bij het water en misschien wel op het water, in paaldorpen of bij middel van keltische crannogs of paaleilanden, zoo 't Strabo van de Morienen vermeldt.

De Menapiërs zijn de lieden die bij 't water of op het water gevestigd zijn.

J. CLAERHOUT.

Middeleeuwsche handelsbetrekkingen tuschen Vlaanderen en Genua (Ligurië) (1315-1620).

(Vervolg van bladz. 166).

VII. Oorkonden.

A. *Reeks oorkonden berustende in het Koninklijk Archief te Brussel.*

1. - Handels- en vredesverdrag tusschen het Gemeenebest van Genua, vertegenwoordigd door den Doge Antoniotto Adorno, en Filips den Stoute, Hertog van Burgoudië en Graaf van Vlaanderen (1395).

(Perkament). Staatsarchief, Brussel.

2. - Filips de Goede, Hertog van Burgoudië en Graaf van Vlaanderen, opsommende de voorrechten die de

(1) E. DÉVAUD, *Etudes d'Etymologie Copte*. Fribourg (Suisse), 1923, bl. 17. - Vgl. links en slinks en zie bij den boekstaf *s* menigvuldige voorbeelden in DE BO's *Idioticon*. Zie ook vele voorbeelden bij A. NOREEN, *Abriss der urgermanischen Lautlehre*. Strassburg, 1894, bl. 201 en volg.

Genueezen in zijne staten genieten bij vergunning van 1414, door hem bekrachtigd in 1421, beperkt deze nu eenigermate (13 Juni 1434). Oorkonden-Bundel 1414-1620. (Staatsarchief van Brussel), blad 1.

3. - Verklaring waarbij de Genueesche kooplieden zich verplichten 2 grooten Vlaamsch te storten in 's lands schatkist voor iedere galei die de zeehaven van Sluys binnenzeilt.
Kwijtschrift op perkament met rooden zegel vanwege den waterschout van Sluys, waarbij deze erkent 8 grooten vlaamsch ontvangen te hebben als inkomgeld van 4 Genueesche galeien (1435). O.-B., bl. 65.

4. - Getuigschrift van uitbetaling van 36 grooten Vlaamsch door den schepenraad van Sluys aan 12 visschers, die eene Genueesche galei in volle zee tegenkwamen zonder bemanning, en ze naar de haven medebrachten (22 September 1436). O.-B., bl. 65.

5. - De Prior van het klooster der Augustijnen te Brugge verleent een bijzondere plaats in de middenbeuk der kerk aan de Genueesche kooplieden, aldaar verblijvende, met toelating er een eigen gestoelte te plaatsen (6 Maart 1445).
O.-B., bl. 65.

6. - Karel de Stoute bekrachtigt al de voorrechten die de Genueezen in zijne staten genieten en voegt er eenige nieuwe bij (Maart 1468). O.-B., bl. 8.

7. - Gezegelde brief van de Burgemeester, Schepenen en Raad der stad Brugge, waarbij zij, op verzoek van Lukas Grimaldi, afgezant van het Genueesch Gemeenebest, de voorrechten 4, 6, 8 en 9 goedkeuren en bekrachtigen, besloten in de handelskeure van 1468 van Hertog Karel den Stoute (7 Mei 1476). O.-B., bl. 65.

8. - Ambtelijk schrijven van wege den hertog van Burgondië ten behoeve der Genueesche kooplieden te Brugge, betreffende den handel in zijden weefsels en winkelwaren te Antwerpen (15 April 1485).
(Perkament).

9. - De Hooge Raad van Genua, op aandringen zijner medeburgers te Brugge, vergroot de rechtsmacht der '*Masseria*' aldaar (19 December 1496). O.-B., bl. 65.

10. - Notariele akt vóór Meester Leenaard Hughe te Brugge, waarbij de Genuees Leenaard Gentili veroordeeld wordt om 100 gouden dukaten te betalen ingevolge zijne weigering om den masseria-tol te storten (4 Januari 1501).
O.-B., bl. 65.

11. - Nieuwe voorrechten aan de Genueezen verleend door Filips IV den Schoone, Koning van Kastilië en Graaf van Vlaanderen. Gegeven te Brugge, in April 1501.
O.-B., bl. 17.

12. - Zelfde Koning Filips keurt de maatregelen goed die de Hooge Raad van Genua genomen heeft ten gunste van de Brugsche '*Masseria*'. Gegeven te Mechelen, den 24 November 1501. O.-B., bl. 25.

13. - Notariele akte vóór Meester Jan Bertin te Brugge, waarbij L. Gentili veroordeeld wordt om 100 gouden dukaten te betalen, zelfde reden als hierboven (26 November 1502).
O.-B., bl. 65.

14. - Notariele akte vóór Mr Jan Bertin voornoemd, waarbij Consul, raadsleden en kooplieden der Genueesche natie, te Brugge verblijvende, verzet aanteekenen tegen de weigering van L. Gentili om de masseria-taks te betalen (26 Nov. 1502). O.-B., bl. 65.

15. - Notariele akte vóór zelfden Mr L. Hughe, waarbij L. Gentili andermaal veroordeeld wordt om 100 dukaten te betalen ingevolge zijne weigering om het natiegeld te storten (17 Aug. 1503). O.-B., bl. 65.

16. - Vonnis uitgesproken door het Hof van Mechelen ten voordeele van de Brugsche '*Masseria*' tegen Leenaard Gentili (13 Dec. 1504). O.-B., bl. 65.

17. - Uitvoeringsbevelen namens den Hertog Filips en den Raad van Brabant tegen voornoemden Gentili, waarbij hij verplicht wordt dadelijk het 'Masseria geld' af te geven (13 Dec. 1504). O.-B., bl. 65.

18. - Brief van den Provinciaal, den Prior en het klooster der Augustijnen te Brugge, waarbij zij oorlof geven aan de Genueesche kooplieden om hun gestoelte in zelfde kerk te verlengen tot aan het koor (31 Maart 1512). O.-B., bl. 65.

19. - Keizer Karel, ter gelegenheid zijner plechtige intrede in Antwerpen, bekrachtigt de voorrechten der Genueezen (April 1515). O.-B., bl. 19.

20. - Vonnis uitgesproken door den Grooten Raad van Mechelen in het rechtsgeding ingespannen door den Consul der Biscayers, Gasconjers en Spanjaards, tegen Jan-Baptist Spinola Consul der Genueezen, en Antoon Rousselini Consul der Florentijnen en der Luccheezen (28 Juli 1515).

O.-B., bl. 65.

21. - De Hooge Raad van Genua keurt de aanvragen goed zijner landgenooten te Antwerpen (20 Oct. 1523).

O.-B., bl. 35.

22. - Verklaring eener voorloopige uitspraak door het Hof van Mechelen in het geding tusschen de Biscaysche en Genueesche naties (28 Nov. 1523). O.-B., bl. 65.

23. - Dekreet van het Hof van Mechelen in zake der uitvoering van het vonnis van 28 Juli 1515 betrekkelijk de rechten van schadeloosstelling en der natiegelden (31 Maart 1524). O.-B., bl. 65.

24. - Beslissing van het Hof van Mechelen nopens de tolgelden die de Genueezen en de Biscayers moeten betalen (8 Juli 1524). O.-B., bl. 65.

25. - Brief van den Prior der Predikheeren te Antwerpen aan de Genueesche kooplieden aldaar, betreffend hunne aanvraag voor eene zitplaats in het koor der kerk (4 Mei 1528). O.-B., bl. 65.

26. - Lettres de confirmation seruans sur les dix priuilèges de la masserie impétrez de l'empereur moderne Charles, *escriptes en flameng*, en date du XIII jour de mars l'an mil cincq cent trente et deux, scellez en cire rouge et signéez sur la ploye: Proest, desquelles la translation est faicte en franchois autenticquement comme s'ensuyt (13 Maart 1532). O.-B., bl. 28.

27. - Overeenkomst vóór notaris Heyns van Antwerpen, tusschen Simon Spinola Consul, en Vincentius di Negro en Paulus Doria raadsleden der stedelijke masseria aan den eenen kant, en Steven Grillo-Scaniglia aan den anderen

kant, waarbij laatstgenoemde aanvaard wordt als lid der Masseria en zich verplicht van al de voorwaarden stiptelijk na te komen (11 October 1533). O.-B., bl. 76.

28. - Nieuwe verordeningen van den Hoogen Raad van Genua betrekkelijk het verblijf der Genueezen in Vlaanderen, de verkiezing van den Consul en de raadsleden, en tevens eene vermindering van de masseria-taks goedgekeurd (30 Mei 1536). O.-B., bl. 39.

29. - Filips de Tweede, koning van Spanje, bekrachtigt de voorrechten der Genueesche kooplieden en neringdoeners die in de Nederlanden verblijven. Gegeven te Brussel, 28 Mei 1556. O.-B., bl. 45.

30. - De Hooge Raad van Genua beslist dat in 't vervolg alle burgerlijke geschillen tusschen de Genueezen, op Antwerpsch grondgebied verblijvend, door den Consul en de raadsleden van de Masseria aldaar zullen gevonnisd worden in 1^{n} aanleg (26 Augustus 1564). O.-B., bl. 47.

31. - Koning Filips keurt bovengemeld besluit goed (26 Maart 1571). O.-B., bl. 48.

32. - Het dekreet n^{r} 30 wordt toepasselijk verklaard voor de Genueesche kooplieden in Brabant verblijvende (Leuven, Brussel, 's Hertogenbosch) en voor die van over de Maas (26 Maart 1571). O.-B., b). 50.

33. - Beslissing van den Hoogen Raad van Genua, waarbij zijne medeburgers, ingeschreven of niet in den '*Libro della Civiltà*', op gelijken voet gesteld worden ten opzichte van de tolrechten der Antwerpsche Masseria (10 October 1576). O.-B., bl. 52.

34. - De Hooge Raad van Genua, op aandringen van den Consul Hieronymus Balbi en de raadsleden der Antwerpsche Masseria Hioronymus Scorza en Nikolaas Sivori, vergunt aan de Genueesche kooplieden van Keulen gelijke rechten en voorrechten (8 October en 14 November 1583).

O.-B., bl. 55-57.

35. - De Hooge Raad van Genua vernietigt de keus van den Consul en raadsleden der Antwerpsche Masseria en benoemt zelve dezes ambtenaars (10 Juni 1597). O.-B., bl. 58.

36. - De Hooge Raad van Genua, op voorstel van den Consul en raadsleden der Antwerpsche Masseria, breidt dezer rechtsmacht uit over al de Nederlandsche gouwen en keurt eenige nieuwe maatregels goed voor het innen van den masseria-taks (1611-12). O.-B., bl. 60-62.

37. - De Aartshertogen Aalbrecht en Isabella keuren de voorrechten goed der Genueezen te Antwerpen, bijzonderlijk diegene het jaar tevoren toegestaan (9 Maart 1613).

O.-B., bl. 77-83.

38. - De Burgemeester en Schepenen der stad Antwerpen, op verzoek van den Consul en de raadsleden der Genueesche Masseria aldaar, verklaren de voorrechten te zullen eerbiedigen die de Aartshertogen Aalbrecht en Isabella hun verleend hebben (13 September 1613).

O.-B., bl. 81.

Aan mijne eerweerdige heeren borgemeesteren, schepenen ende raedt der stadt van Antwerpen.

Verthoonen in alder reverentien den consul ende raedtsluyden van de natie van Genua residerende binnen dese stadt hoe dat de avorseyde natie heeft verworven verscheyden ordonnantien, statuen ende privilegien bij de princen van dese Nederlanden geconfirmeert ende lestweruen by heure hoocheden op den negensten Meerte van desen jaere 1613 al volgende de brieven ende bescheeden daerraffzijnde, ende opdat de selve te beter zouden mogen onderhouden worden, soe heeft den supplianten raedtsaem gedocht de selve aan uwe eerweerdigheyt te communiceren, bidden daeromme de supplianten dat uwe eerweerdigheyt gelieve te deputeren eenige commissarissen die de voorschyde privilegien sullen visiteren, ende daervan aan uwen eereerweerdigheyt rapport doen, ten eynde dat den supplianten tot betere observantie van dyen alsulcke acte verleent worde als bevonden sal worden te behooren, dwelck doende &^{a}. was onderteeckent: M. Martiny, 1613.

Aanhangsel.

Sijn by mijne heeren borgemeesteren ende schepenen gecommitteert heeren Blasius de Besar, buyten borgemeestre, Niclaes Roecocx, schepene, ende meester Jacob Roelants, pensionnaris deser stadt, om te doen ende besoingneren volgende d'inhout van dese. Actum in collegio XII^{n} Juny 1613. Was onderteeckent: J. Jacobeus.

Daer naer gehoort der rapport der voorseyde commissarissen, mijnen voorseyde heeren hebben vercleert ende vecleren mits desen dat sy d'ordonnantien, statuten ende privilegien der natie van Genua herwaertsovere geaccordeert, soo veele als in hen is selen volgen ende observeren in conformiteyt vande confirmatie van heure

hoocheden, in date den IX^{n} Martii lestleden. Aldus gedaen in collegio XIII septembris 1613. Was onderteeckent: J. Jacobeus.

34. - De Burgemeester, Schepenen en Raad der stad Antwerpen ontslaan de Genueezen voor tien jaar van alle rechten op bier en wijn (30 Juni 1620). O.-B., bl. 84.

Wij borgermeestren, schepenen ende raedt der stad van Antwerpen doen condt ende kennelijck allen den genen die dese lettren sullen sien oft hoiren lesen, alsoo die consul ende raedtslieden van de natie van Genua binnen deser stadt, by requeste van den negensten Aprilis inden jaere XVI achthien (onder andere) ons hadden versocht dat den tresoriers ende rentineestere deser stadt ende allen andere soude worden geordonneert hen te laten genieten den vrijdom van accyse van wyn ende bier der voorseyde stadt, waarop sekere commissarissen waren gedeputeerd om hen op de gelegentheyt vande saken t'informeren, om t'selve gedaen voorts geordoneert te worden naar behooren, soo eest dat wij der voorschreven commissarissen rapport gehoort, ende geleth zijnde op d'inhoudt der voorscrevene requeste, mette stucken daer aene gehecht, uut goeder consideratien ende om de voorschreven consul onde natie van Genua tot meerder welvaren deser stadt ende vermeerderinge van de negotiatie ende trafficq midtsgaders in respecte ende diensten die de voorschreve remonstranten verclaeren den prince by anticipatie van gelde ende anderssints den lande ende de stadt te doen te gratificeren, hebben den voorschreve remonstranten gegunt ende geaccordeert, gunnen ende accorderen mits desen, dat voorden tijdt van thien jaren naestcommende den voor consul raedtslieden ende negocianten datelyck trafficquerende, ende onder 't consulaet der voorschreve natie resorterende, met den secretaris massaro ende twee makelaers van de selve natie by de voorschreven heeren daertoe te nomineren ende te kiesen (ende nyemant anders van de selve natie) selen hebben ende genieten den vrijdom van de voorschreve deser stadts assyse van wyn ende bier, tot alsulcker quantiteyt als aen elck van hun bij de voorschreven heeren sal worden getauxeert, inden verstande altijdt, dat de voorschreve natie den voorschreven tijdt van thien jaeren geduerende alhier sal moeten houden een formeel consulaet, ende continueeren hunnen handel, negotiatie ende trafficque ende entrecours gelyck sy tot hiertoe hebben gedaen, ende selen van het effect van desen vervallen degene die den voorschreven vrijdom by communicatie van dijen aan onvrije oft anderssints souden mogen worden bevonden misbruyct te hebben, ordonnerende den voorschreven tresoriers ende rentmeestre hen daernaer te reguleren ende notitie op hunne camer te doen houden van 'tgene sij selen slyten sonder argelist.

Ende des t'oirconden hebben wij den zegel ten saken der voorschreven stadt van Antwerpen desen lettren doen aanhangen, op den dertichsten dach Juni, in den jaere MDC ende twintich.

Was onderteeckent op de ploye: A. Delafaille, ende gesegelt met den voorschreven segele daer onder uythangende in dobbele steerten van parcquemente.

40. - De Aartshertogen Aalbrecht en Isabella hechten hunne goedkeuring aan hierboven staanden gunstbrief, waarbij de Genueezen voor eene tijdruimte van tien jaar ontslagen worden van de belastingen op bier en wijn (15 October 1620). O.-B., bl. 86.

Albert ende Isabel-Clara-Eugenia, Infante van Spaignen, by der gratien Goidts eertshertogen van Oistenryck, hertogen van Bourgoignen, van Lotroyck, van Brabant, van Limburg, van Luxembourch, ende van Gelre, graven van Habsbourch, van Vlaendoren, van Arthoys, van Bourgoignen, van Thirol, Palsgraven ende van Henegouwe, van Hollandt, van Zeelant, van Namen ende van Zutphen, marckgraven des heylichs Rycx van Roomen, heere ende vrouwe van Vrieslandt, van Salins, van Mechelen, vander stadt steden ende landeu van Utrecht, Overyssel ende Groeningen, allen dengenen die dese onse oepene brieven sullen sien oft hooren lesen saluyt.

Doen te wetene dat wy ontfangen hebben die oitmoedige supplicatie van den consul ende raedtslieden vande natie van Genua, residerende binnen onser stadt van Antwerpen, inhoudende hoe dat die vande selve natie van oudts hebben gebadt vrydom ende exemptie vande accyse vande wijnen ende bieren, waerdeur hebben zij bij requeste aenden magistrat der selver onser stadt int jaer MDC achthien versocht dat zij den tresoriers ende rentmeestre der selver onser stadt ende allen anderen souden ordonneren, hun supplianten te laten genieten denselven vrijdom, welcken aengaende is naer informatie bij de selve magistraet daerop genomen eyndelinge op den dertichsten Juny lestleden den suppliant verleent acte, daerby, den consul, raedtslieden ende negotianten datelijck trafficquerende, ende onder 't consulaet der voorschreve natie resorterende, met den secretaris, de massaro ende twee makelaers vande selve natie, is gegundt end geaccordeert voor den tijdt van thien jaeren naestcommende den vrijdom vanden voorschreven accyse van wijn ende bier tot alsulcke quantiteit als aen elck van hen bijde voorschreven magistraet sal woorden getaxeert, naer breeder inhoudt vande selve acte daeraffzijnde mits den welcken hebben die voorschreven supplianten ons seer oitmoedelyck gebeden, dat ons gelieven wilde de voorschreven acte in alle haere poincten te confirmeren ende aggreeren, ende hun tot dijen eynde te verleenen onse opene brieven van confirmatie in sulcken cas dienende, soo eest dat wij, desen aangesien ende iers hierop gehoord d'officie fiscael van Brabant, genegen wesende ter beden ende supplicatien der voorschreven supplianten, hebben de voorschreven acte in alle haere poincten geconfirmeert, geaggreert ende geapprobeert, uuyt onser sunderlinger gratien by desen onsen brieve, willende dat de selve haer volcommen effect sortere, ontbiede daeromme ende bevelen onsen seer lieven ende getrouwen cancelier ende lieden van onsen rade geordineert in Brabant, ende allen anderen onsen ende onser vassallen oft der smalre heeren richteren, justicieren ende officieren ons voorschreven landts van Brabant, ende heuren stedehouderen, dien dat eenichsints aengaen sal mogen, dat

zij de voorschreven supplianten van desen onser tegenwoordiger gratien, confirmatie, aggreatie ende approbatie, peyselyck ende vredelyck doen ende laeten genyeten ende gebruycken, sonder hen daerinne te doen oft te laeten geschieden eenich hinder, stoot oft letsel ter contrarien, want ons alzoo gelief.

Ende des t' oirconden hebben wij onsen zegele hier aen doen hangen.

Gegeven in onser stadt van Bruessele, vijfthien dagen inde maent van Octobri int' jaer Ons Heeren duysent ses hondert ende twintich.

Op de ploye stont: Bij de eertshertogen, ende was onderteeckent: Steenhuyse, ende gesegelt metten voorschreven segele vanden Raedt van Brabant, daeronder uythangende in dobbele steert van parcquemente.

('t Vervolgt)

REMO

De Oorlog in Dickebusch en omstreken

(Vervolg van bladz. 145).

*1914. 15*n *November. Zondag.* Aanhoudend missen van 's morgens vroeg tot omtrent tien'-en-half, waarvan ten acht'-en-half een met sermoen door den almoezenier voor de legerliên. En nochtans, van ons volk heeft wel de helft geene mis bijgewoond. Heel den dag sneeuw, regen, en alsanmaar schrootbommen - ten minste '50 op Dickebusch - meest langs Hallebast, Henri Baes' en Melkerij. De schroot-stukken zijn al zwaarder dan gisteren. Te Hektor Dalle's zag ik een van 35 centimeter lang op 15 breed en 1½ dik. Gelukkiglijk wederom geen ongelukken. Het geschuifel dier bommen is benarend om hooren, namelijk tusschen 't afgaan van 't kanon en 't ontploffen der bomme.

Duitsche krijgsgevangenen, nogal. De fransche legerherder van te Vandenbroucke's heeft den typhus, en vertrekt naar Frankrijk. 9 soldaten er dood en begraven. De fransche optrek van '14 is toegekomen: allen jagers te voet. Ze blijven hier eenige dagen vertoeven om hen aan den Slag te gewennen.

<(1) Een dezer dagen is het gebeurd dat het Allerh. Sakrament welke nog berustte in de kerke van Zillebeke

(1) Nadien ingevoegd.

door een engelschen diaken gered (eigenlijk een bekeerden protestant, bij het leger-ter-nood dienstdoende als eenvoudige wapenman), stoetsgewijze tusschen krijgsvolk met flambeeuwen door dienzelfden naar Yper werd overgedregen. En als de menschen in Yper den stoet zagen afkomen, meenden zij dat men ievers ‘een Grooten’ ging berechten!... Deze diaken heeft eenigen tijd te Reninghelst verbleven bij de Durein's.>

Maandag 16^{n}. 25 missen. Heel den nacht geschot, en al van vroeg in den morgen wederom smijtschroot, shrapnells, meest al den westkant en de Melkerij. T'Hoedt's aldaar, pannen af; meer niet. Immer regenen. De wapengasten die keeren uit de grachten zien er schrikkelijk vuil en ellendig uit. De grachten, vertellen zij, waren volgeregend, en men moest het houden met de bajonnet erboven en ervoor. Vreeselijk was er gevochten.

De Staf van 't 16^{e} is door, in den namiddag.

17^{n} *in Slachtmaand. Dinsdag*. Een schrikkelijken dag voor Dickebusch!

Reeds van den 2^{n} in den nacht, geweldig geschot, alsanmaar voort al Wytschaete. De Duitschen zijn er weer nog genaderd, en zitten in de ‘Hollandsche Scheure’, 't hof van Leterme's op 10 minuten van de Vierstrate.

Nog is het geen 8 of daar ketst alweer bomschroot boven het dorp, bezonderlijk omtrent Cannaert's; en de post die daar thuiswas komt over naar tmijnent.

Aanhoudend is er gevaar. Toch drendelt vele volk op de strate.

Omtrent den 9^{n}, wordt het oudste mannetje van Julien Bryon's lichtelijk gekwetst.

Geen 5 minuten zonder gespetter van bombrokken.

Al met eens - alverre ten tienen - valt een schrootbomme alzoo op het peerdstal van Cam. Gontier's, ‘Risquons-Tout’, slaat een hoek af van 't dak en omhagelt het alles met stalen brokken en kogels.... 't Moest heur ongeluk zijn, theurent voor heur venster zat Verhilde Lemahieu, oude jongedochter 72 jaar, en ze kreeg een kogel links in het

hoofd, met een wonde diepe in heur hersens. Men kwam geloopen achter me: 'k was aan den hoek van de Kerkstraat, had de H. Olie hij mij (lijk altijd in den oorloge), en spoedde er henen. Onderwijls vloog er nog een bomme evendaar op 30 meter van me. 't Was benauwelijk voor 't naderen. In Gods naam... we naderden toch. En nauwelijks berecht, Verluide was dood, zijnde het eerste slachtoffer onder 't volk van de streke. Iedereen stond er danig van aangedaan. En de veelte van die vluchtten vermeerderde.

Denzelfden voormiddag, op Hektor Dalle's hof, nog een soldatenpeerd doodgeslegen.

Over noene wat rust. Maar 't heeft dan hernomen, met wederom tal van schroot- en zelfs kleine springbommen, naar den kant van 't Hallebast, ja tot aan ‘Canada’.

Omtrent den twee'-en-half is een soldaat ‘doodgesmeten’ langs den steenweg tegenaan Van Eecke's molen.

Ocharme! En wederom een rampe op eene onzer braafste werkmansgezinnen. Nevens den molen van Van Eecke's woonde 't huishouden Cam. Baecke-De Turck. Camiel was in 't leger, had een minkinge gevangen in den Slag bij Haelen, en lag vergasthuisd in Engeland. Zijn vrouwe met de twee kleinen was hedennoene gevlucht naar heur schoonouders Theofiel Baecke aan den ‘Ouderdom’. Omstreeks vier in den namiddag kwamen Fiel Baecke, de schoonvader, en een neve van dien, René Baecke, naer Camiel's herwaarts achter gerief. Ze vonden er 4 fransche soldaten belust om konijnen te koopen. Ze vielen aan 't bespreken van wat dit zou kosten, toen al met een keer een schrootbomme poefte en ontplofte boven op 't huis. Heel de timmer lag in. René Baecke in flarden, onkennelijk, al dood. Fiel gansch overwond, en zijn twee beenen 'rad af: die heeft maar een geeuw of vier meer gegeven. Twee soldaten dood ook met den slag, en de twee andere deerlijk gekwetst. 't Was toch zulk een deernis!... Fiel Baecke is Reninghelstenaar; en René was van Dickebusch, eerste goê jongen en de vurige vaandrig van onze Jonge Wacht.

Met den avond, de beurt dan op een nieuw van de Plaatse.

In 't valavond omtrent 5 ¼, zaten we gezeten tonzent in de voorplek. Al met eens een schrootbomme, die ontploft alover ons, achterwaard, in den hof van Heer Thevelin. We 'n spreken geen woord maar gevoelen 't gevaar voor ons en 't gebuurte: we blijven in de voorplek. Vele soldaten komen loopen in huis staan. Tien minuten nadien, zoef! een tweede bom en een schrikkelijke ontploffing. De deure der voorplek is opengevlogen, en 't kuilt van 't stof en de vuiligheid. Wat schol er? Deze nieuwe ontploffinge was geweest strak bachten 't huis: een groot stuk ijzer was door de vensterluiken in den keuken gevlogen, 4 tegels uitslaande, en een grooten put borende, om verder in den muur te gaan nestelen; een ander stuk ijzer was door den wand van de spreekplaats gejogen, al verscheidene steenen uitgooiende op het hoofd van de telefoonlieden daar even aan 't werk, en was verder de metserij ingegaan; en dan waren tal nog van kleinere brokskens en misschien wel 150 kogels noesch en dweers omgevlogen over muring en dakinge, zoodat er, van den achterkant van 't huis, een derde mijner pannen gebroken afzakten, en dat de zolder vol loodkogels lag. Dan, de aanpalende huizen, Delanotte's, Devos', Leeuwerk's, Thevelin's, hadden ook van de kogels en van de kleinere maar niet van de grootere brokken gedeeld. Wij verschoten om dood, maar leefden nog allen; en niemand gekwetst. Dit was het bezonderste.

Maar 't en was niet gedaan. Vijf minuten nadien valt er een bomme bij Julien Bryon's, en een groot stuk ijzer dringt er tot in den kelder. Eenige minuten daarna nog een bij Felix Philippe's en Henri Coene's, met groote brokken ijzer tot in hunnen keuken. Een ure daarachter nogeen op de hommelkeete van Hektor Dalle's.

En late in den avond we rekenden dat er dien dag drie van onze menschen bezweken waren, doch dat 't nog te verwonderen was van zoo weinig als we 't gevaar overgingen waarin we verkeerd hadden: niet min als 200 schroot-bommen zijn dien dinsdag op Dickebusch nedergekomen.

(*Vervolgt*)

[A.V.W.]

Ik heb me nu aan 't Fransch gezet.

Waarom? Omdat ik begon te begrijpen dat ik zonder fransch nooit geen ‘beschaafd Nederlandsch’ kennen zou. Met alleen mijn vlaamsch, hoe wil-je dat ik mijn vlaamsch dagblad verstond als 't zegt: ‘*Cordons politie*’; ‘*langzaam* confrater’: ‘de aanblik was *eenig*’; ‘de zon was *van de partij*’; ‘Duitschland is *aan onze deuren* een *haard van haat*’... enz.? Met fransch, nu ten minste kan ik ‘beschaafd Nederlandsch’ verstaan, en ook... zelf aaneenfutselen. B.v. ons volk zegt ‘de Halle’, de franschman ‘les Halles’, 't beschaafd zal zijn *de Hallen*. Een toestand is bedenkelijk? ‘*sérieux*’ zegt de franschman, *ernstig* zal 't woord zijn. Iemand is overreden, in slunsen, in moes, maar hij gaapt nog? de franschman heet ‘son état *satisfaisant*’, 't beschaafd zal dien toestand noemen *voldoende* - bedank-je -.

Ondertusschen nochtans vraag ik mij soms af: maar als we nu voor alles in 't fransch eerst denken, waarom dan nog vlaamsche woorden gebruikt? Spreken we dan maar fransch rechtuit.

MERCHIE.

Mengelmaren

De Kweerne verdwenen - De laatste Knappe

Beste lezers van Biekorf, weet niemand van Ued. waar de laatste KWEERNE staat in Vlaanderen?

De Bo geeft kweerne, handmolen. Hij zou beter gezeid hebben: hand- of huismolen. Hij en heeft de kweerne niet beschreven. In den romeinschen tijd stond er eene in elk huis.

Als men den steenweg volgt van Meulebeke naar Oostroosbeke, boven op den heuvel komt, en dan oostwaart den eerdeweg inslaat, al de Panders naar Marialoop toe, komt men, alzoo 300 m. over de Panders, aan een hoveke waar over 50 jaar Isidoor Neels woonde. De stalling en de schure stonden met haren rug naar de strate en in de schuurdeure waren er beeltenissen gebrand - iets waar men ook naar speurt hedendaags -.

Welnu op dat hoveken, in eene der leege huiskamers met zwarte ramen en kleine ruitjes, stond er een kweerne en wij hebben er van ons leven nog aan gedraaid.

Waar die kweerne gevaren is en weet niemand... Onder de bijl gevallen en in den oven verbrand, lijk zoovele merkweerdige dingen in Vlaanderen!

En de laatste KNAPPE, waar is die geblonden?

De Bo beschrijft de knappe.

Neemt twee houten blokken, twee dikke vierkante stukken, dienend voor stijpers of staanders. Tusschen die beide houten blokken ligt er een houten rooster vast. Boven dien houten rooster ligt er een tweede houten rooster, vast aan een houten asse al den eenen kant, en stekend al den anderen kant in eene halve schijve die men met een handhave kan opheffen.

Tusschen die twee houten roosters breekt men het geroot vlas, vooraleer het moet gezwingeld worden.

In Noord-Duitschland, waar men nederduitsch spreekt, al verre als bij ons, heet zoo een getuig een *braoke*(1).

Te Sint-Denijs en is men niet verre van de Walen en de Walen noemen de knappe, *la broie*.

't Was nen keer een herberge te St Denijs en ze wierd genoemd *la broie*.

Dat uitsteekbeerd ging verloren en die herberge werd bij 't volk genoemd de *Labrooie*.

Zelfs dat gebuurte noemde men de *Labrooie* zoodat de knappe in heur waalsch kleedsel te Sint Denijs ne wijkname geschapen heeft.

En de laatste knappe?

Daar was eens een vieringe tot Avelghem voor een wijveke dat honderd jaar oud was, en voor den vlaswagen van den stoet leende men een knappe te Gaster. Die knappe en is nooit meer teruggekeerd 't Is aldus dat kostbare gedenkenissen aan den hals komen.

't Was in 't jaar 11.

Tieste Eggermont te Caster had nog een knappe en wij zeiden:

- Wij gaan er om komen.

Eenige weken later zeiden wij:

- Tieste, wij gaan deze dagen om de knappe komen.
- De knappe is gekloven en verbrand!...

Wij stonden zonder knappe in ons Muzeum.

Doch wij mogen van geluk spreken.

August Vanloofsveldt, de hovenier, had nog eene te Kerkhove, daar niet verre van de oude plaatse, in de nabijheid van den kunstmatigen heuvel, waar de gewezene kerke van Kerkhove op stond, dicht de Schelde.

Tijdens den oorlog zijn de missedieners er met een wagentje om gereden naar Kerkhove en zoo bezit ons Muzeum de laatste knappe van Vlaanderen.

J. CLAERHOUT.

Voor de vijftigjarige verjaring aanstaande van de ‘Vlaamsche Vlagge’

De Uitgevers van de ‘Vlaamsche Vlagge’ verzoeken ons de welwillende aandacht van de Lezers van Biekorf, die voor het meerendeel zelve in hunnen schooltijd meêgeholpen hebben om de VI. Vlagge te steunen en rechte te houden, te willen wakker maken. Want, er is zake dat er eene ‘Geschiedenis van de Vlaamsche Vlagge en van al wat uit Vlagge-geest groeide’ geschreven moet worden, en het is noodig dat al wie een handje helpen kan, om handvesten inlichtingen enz. bij te brengen, het ook doe.

(1) *Korrespondenzblatt des Vereins für Niederdeutsche Sprach forschung*, Jahrgang 1901. Heft XXII, bl 56.

Daarom hebben die Uitgevers van de ‘Vlagge’ een vragenreeks uitgezonden welke onze achtbare Lezers waarschijnlijk reeds zelf zullen ontvangen of ergens gemoet hebben.

Heel dat Vlaggeverleden zou waarlijk verdienen eens streng-geschiedkundig te worden opgesteld. Want, geren of noô, het is alleszins een daadzaak geweest, een werkelijke gebeurtenis: en trouwens niet een geringe, met immers den breeden uitloop en de verre gevolgen die zij verworven heeft, zoodanig dat zonder de kennis dierzelve onze taal- en volk- en landsgeschiedenis wezen lijk voor een deel onverstaanbaar kan worden.

Bovendien 't was toen de tijd van don geestdrift, on de tijd dat de knapen tevreden nog waren maar-enkel knapen te zijn, tevreden daarbij, al knaap zijnde, maar-enkel knapenwerken te doen, om immers geestdriftig te leeren hoe ze later, man zijnde, mannenwerken dienden te plegen. De geschiedenis ervan ware leerzaam voor menige jonkheden heden, die meenen beter te doen met... anders... te handelen.

Een schoon werk bijgevolge tewege, als 't ernstig gedaan wordt.

Mochten onze Lozers er verdienstelijk aan meewerken.

BIEKORF.

Vincent Lefere, *Het Heilig Kruis*. Gedicht. Kerkelijk goedgekeurd. Luik, Sengier, 1923, klein in-8^{n}, 274 bl.

Een wonder boek: alzoo in onzen tijd van verheidensching van boekstafkunde en kunst, een vrome terugkeer naar Kruis- en christen-volklegenden! Er ging onlangs een stem op om te zeggen dat onze Rederijkerstijd een wezenlijke groote was, omdat hij was een volkstijd en kinderlijk rechtaardig en rechtschapen. Zou 't nu een smaad zijn voor dit boek-hier als we zeiden dat 't in dien Rederijkerstijd geestdriftig ging gegeerd zijn, en dat 't nog heden in de handen van ons volk ('k versta ons volksmenschen) met smake zal gelezen en herlezen worden?

't Is - licht bedicht - naeen al de verhalen, waar, sedert 's werelds schepping, iets van het Kruis in voorkomt. Mocht het waarlijk mede-helpen om ons volk (nu 't volk in 't algemeen verstaan) terug te krijgen naar den tijd toen men daaraan geloofde.

L.D.W.

[Nummer 9]

Emile De Monie

Bijdrage tot de geschiedenis der Westvlaamsche letterkunde in de 19e eeuw.

Het is dikwijls gezeid geworden, ikzelf heb het gezeid, en Vermeylen in zijn laatste zijn gulden boek: *Van Gezelle tot Timmermans*, zegt het wederom, dat Hugo Verriest niet zoozeer diende gelezen als gehoord te worden. Er is nochtans niet daaruit te besluiten dat Verriest de kunst van schrijven niet verstond!

Wat zou men met zulk eene bewering ver van de waarheid zijn.

Ik neem zijn *Vlaamsche koppen* ter hand, om er even het beeld in na te zien van Emile De Monie: en ik die dacht dat men Verriest niet moet lezen! Mensch, wat is dat mooi geschreven! En als ik zeg *geschreven* ontneem ik aan dit woord niets van zijne veelzijdige beteekenis: dat is edel gevoeld, flink samengesteld, scherp afgekeken, fijn

humoristisch opgevat, en uitmuntend in zijn kleed, zijn levende, schitterende, speierende stijlkleed gesteken.

Ik lees en lees, bewogen en bewonderend, tot aan de woorden: '*Alzoo schreef ik in 1890*' en ik aarzel niet erbij te voegen: 'en zoo hadt Ge moeten blijven schrijven'.

Uit de tweede helft van Verriest's schets neem ik deze woorden op:

> 'Emile De Monie was een van dezen die Vlaanderen naar de hoogte geheven hebben'.
> En uit het volgende zal, hope ik, blijken hoe wààr dat zeggen is, en hoe bescheiden dit gedaan werd. We moeten terug naar een tijd wanneer 'het vlaamsch beschimpt werd, Loquela hiet "*cette loque là*" en alle vlaamsche werken, vlaamsch wezen werd vernederd en misprezen'.

't Was al een heele durf, om in zulk eenen tijd, zelf Vlaming uit één stuk te blijven, en meer nog, eenen Vlaming als Guido Gezelle, zonder ooit een enkel oogenblik te wankelen, ter zijde te staan en te blijven staan door dik en door dun.

Dat deed Emile De Monie en het was zijn grootste doch niet zijn eenige groote verdienste.

Lees maar wat al goeds Hugo Verriest van hem zegt.

Lees het goed wat, onder de goedkeuring van Guido Gezelle zelf, over hem geschreven werd in Biekorf 1890, bl. 33:

> 'E.H. De Monie was een zeer verstandige, godvruchtige en ootmoedige priester, een hoog geleerde en hoog geschatte leeraar, een gulhertige en blijgeestige vriend, een oprechte en overtuigde Vlaming, een gegeerde en spraakveerdige redenaar, een kundige knappe schrijver.
> Zijnen vrijen tijd besteedde hij meest en liefst van al aan het leeren, 't doorgronden en 't vooruithelpen van Vlanderens tale, boekstafwezen en wetenschap... enz.'

Lees hoe Guido Gezelle hem betreurt, op zijn rouwgedachtenis:

TER ZALIGER GEDACHTENISSE
van Eerweerden Heer
EMILE DE MONIE
vereerd met het pauselijk kruis ‘Pro Ecclesia et Pontifice’.

Wij bouwden op uw leven een getemmer
van eere en deugd, voor God en 't Vaderland;
maar schielijk grijpt de felle menschentemmer
en keert u, onzen grondsteen, overkant!

Wat nu gedaan? Geklaagd, geweend, gedropen
in diepe droefheid, zonder ende of maat;
de ellendigen gelijk, die niet en hopen
dat ooit een weerzien hen te wachten staat?

Neen! Hooger zult gij nu en beter wezen
een leidend licht ons en een bake in zee,
totdat wij allen eens voor goed genezen
van Adams schuld en onvermijdbaar wee.

Tot daar zij 't: Hoog den moed en 't hert gedragen!
geen veege droefheid! Immer moed voortaan,
en spijts de dood, spijts al heur nederlagen
op God betrouwd en neerstig voortgedaan.

G.G.

> ‘Hij had[1] veel voorraad, veel honing gereed liggen, dien hij toch zoo geerne in Biekorf zou geborgen hebben. 't Is te hopen dat hij..., ofschoon gestorven, toch eenigszins meêwerker van ons Tijdschrift blijven zal, even als zijne eerweerde en geleerde vrienden zaliger, Alexis De Carne en Deken De Bo... te weten met zijne aanteekeningen, die, is te hopen in 't bijzonder, niet teenemaal in 't ongereede en zullen geraken’!

Van die hoop is er nochtans weinig of niets verwezenlijkt. Na 1890, 't eerste jaar van Biekorf, hooren wij of zien wij van E. De Monie niets meer.

***

Zijn naam staat vermeld onder de eerste medeschrijvers aan Biekorf, op de eerste bladzijde van het eerste nummer. Alles wat hij ervoor kon doen was een kort doodsberichtje opstellen voor een der Biekorfschrijvers die

(1) Vgl. *Biekorf*, ald.

't nog gauwer liet liggen dan hij: E.H. Karel Moulaert, van Meenen. Hij overleed zelf op den 3^{en} Januari 1890, geboren 't jaar 1846 te Rousselaere. Maar hij deed meer dan schrijven. Hij was een werkman van het eerste uur in den vlaamschen studiewerf, maar een van de stille, nederige werkers, die den arbeid op zich nemen, de verdienste laten aan anderenen de gloriegeven aan God. Wie is er, als men de cathedraal hare torennaald hoog in de lucht ziet voeren, wie is er die nog denkt op den onbekenden diender die, steen voor steen, niet zonder last noch zonder gevaar van zijn leven, naar boven heeft gebracht; wie als men den edelen huisraad, uit kostelijk hout gesneden, in de pronkkamer ziet staan over 't zachte tapijt, wie denkt er om den boschbewoner die, in 't zweet zijns aanschijns, de hoomen heeft geveld.

Overal was hij bij of omtrent, maar nievers kwam hij voor 't open daglicht: zijn werk beloonde zichzelf en God zou voor hem de reste doen.

Zeer breed spreidde zich zijn arbeidsveld niet uit, maar binnen dien engeren werkkring was zijne toewijding grenzeloos, zijne werkkracht onuitputtelijk.

't Geen waar hij zich het meest mede bezighield was het opzoeken en bekendmaken van de vlaamsche Zendelingen in de vreemde landen; het opsporen van oudvlaamsche woorden om de taal der wijsbegeerte, der godgeleerdheid van het kerkrecht en de plechtigheden van den eeredienst te vervlaamschen; en het leveren van woorden voor Loquela. Al den tijd dien hij uitsparen kon van zijne bediening als parochiepriester, zat hij in boeken of bibliotheken en zocht en snuisterde, alles opmerkend, alles opteekenend wat hemzelf of zijne kunst- en taalvrienden kon nuttig zyn. 't Was een van die bijen die overal zeem vinden en die de groote gave hebben dat ze 't niet gierig voor zichzelf alléén houden, maar plichtgetrouw naar de buiken brengen. Integendeel, 't was ruim zooveel en bijna meer voor anderen dat hij wrocht dan voor zichzelf, en wat hij ook aan bladen of tijdschriften afstond, zelden

stond er zijn naam onder; hij was daarin nog zoo christelijk nederig als een middeneeuwsch ambachtsman.

Zijn groote vereering was Heer ende Meester Guido Gezelle en hij was, met E. Van Robays, Samyn, P. Baes, J. Claerhout en een paar anderen, van 's meesters echtste volgelingen en trouwste bijstanders.

Hij was lid, een van de eerste en een van de ijverigste van Sinte Ludgaerde gilde; hij was lid van de West-vlaamsche Biehalle, waaruit Biekorf geboren werd; hij was medewerker aan Rond den Heerd en aan Biekorf; doch is 't vooral in Loquela, dat de steenen zouden spreken, van zijnen fijnen speurzin, zijne hulpvaardigheid en zijne onvermoeibare werken en opzoekingen.

Die vier of vijf menschen bovengenoemd, kwamen dikwijls bijeen, en ze hielden over hunnen meester eene soort vriendelijke voogdijschap; immers bleek deze onbekwaam om voor zijn eigen stoffelijke belangen te zorgen: ik zelf vernam zekeren dag uit zijn eigen mond: ''k zou me liever voor 1000 fr^{ks} laten bedriegen dan te moeten ééne enkele rekening onderzoeken'. Zij zorgden dus onder hen voor 's meesters geldwezen, en omgaven hem met teedere maar nauwgezette en scherpziende zorg, opdat hij zich van zeker goedje niet al te schandelijk zou laten uitbuiten; en 't hielp nog niet altijd.

't Geen waarin E. De Monie zich vooral verdienstelijk maakte was dus het opzoeken en bijbrengen van zantekoorn op den meulen van Loquela. Onder de honderde-duizenden woorden die dààr en in Gezelle's briefjesverzameling opeengestapeld liggen, heeft die nederige delver menig eelgesteente, menige goudperel naar boven gehaald, en op hem moge Gezelle's vers bij uitstek toegepast worden:

> Wie weet dat ik hier de eerste spâ stak?

***

We merkten daareven op dat hij tot zijn opsporingen slechts den tijd gebruikte dien zijn parochiewerk hem overliet. De Monie was een van die lichten, gelijk ten

anderen zijn Meester Guido zelf, waarover de nacht eerst moet komen vóór ze in hunnen vollen luister schijnen. Nauwlijks was hij dood of de eere die hij steeds met beide handen van zich afgeweerd had, kwam over hem, nu hij ze niet meer verwijderen kon.

In de *Gazette van Brugge* werd de lijkrede overgedrukt, uitgesproken door Hoogleeraar Kan. Hemeryck op het graf van den nederigen begaafden priester, en deze was al één lof- en een waarheid-rede.

Wat bij zulke troostrijke verschijningen als E.H. De Monie, een christen hert vooral weldadig en versterkend aandoet is dat bij hem, als bij veel westvlaamsche priesters-vóórtrekkers, de taal en letterkundige bemoeiingen, hoe verdienstelijk ook zij zich op dat veld maken, slechts een ondergeschikt klein vak uitmaken van hunne bedrijvigheid, eene zijde slechts van hun wezen.

Daar blijft, altijd alles overglanzend, hunne goddelijke roeping, en, daaruitvloeiend, de zorg om hunne eigene volmaking en hun werk voor het heil der zielen. Christus heerscht en blijft heerschen bij die grooten van hert en van ziel, en hun werken voor taal en kunst, al verkleine het zich nimmer tot geliefhebber, neemt nooit den geheelen priester in beslag, 't is eene verpoozing van hun zielenarbeid. Zoo was Guido Gezelle, zoo waren alle de priesters die zijn voorbeeld volgden.

En wat heb ik om deze bewering goed te maken.

Wel, de verblijdende bestatiging dat het met alle west-vlaamsche, en ja met alle vlaamsche priesters nog aldus gesteld is: eerst priester en dan woord- of ander kunstenaar. Daarin blijft Gezelle hun oorbeeld en hun voorbeeld. En of ze hem trouw ook daarin gevolgd zijn!

Voor E.H. De Monie in 't bijzonder heb ik daartoe een treffende getuigenis:

Ter gelegenheid van zijne teraardebestelling kwam aan Z.E.H. Kan. Hemeryck een brief uit Rousselaere van eenen priester die, als ambtgenoot met E.H. De Monie, op St Gillisparochie te Brugge, lange jaren gestaan had. Kan.

Hemeryck had in zijne lijkrede den wensch uitgedrukt dat, iemand van dezen die neffens E.H. De Monie gewerkt hadden in den wijngaard des Heeren, eene schets zou geven van zijn zielenwerk en priesterlijken iever.

'Ik ben' zoo schrijft deze getuige 'een van dezen die aen zyn zyde stond in 't ministerieambt.... Ik mag zeggen... dat: hy in 't werk als onderpastor ons voorbeeld was, voorbeeld van zieleniever, zorg en behulpzaamheid... 4 keers 's jaers, Emiel, gy deedt geheel de ronde van al de armen van uwen wyk. En die Brugge kent weet of er op St Gillis armen zyn! In 250 huizen gingt gy alles afzien van onder tot boven tot op de hoogste zolders onder 't dak, wat er mogt te lang of te kort gevonden zyn en te verbeteren.

Gy wist die arme menschen wooningen, die dikwyls zoo vele te wenschen laten onder zedelyk opzigt, gy wist ze zelf te schikken op eene manier dat overal de eerbaerheid en de betamelykheid heerschte. Gy verstondt, Emiel, wat goed er te doen is by den arme en ellendige, aleen met te zorgen voor hunne zedelykheid....

En wat hebt gy niet gedaen Emiel voor het stoffelyk welzyn van den arme? Nooit hebt gy een verstooten of ongetroost van uw deure weggezonden. Alhoewel zy geheele dagen uw huis kwamen bestormen, 't was nooit te veel; gy waert waerlyk hun slaef! Als soms zy met 10,20 na de mis u stonden af te wachten, gy gingt door die dobbele hage al glimlachen van tevredenheid dat gy die bloedende herten zoudt heelen, en gy wildet u nooit ontnuchteren vooraleer de laetste schamele was voldaen! En als gy nu en dan al eens bedrogen waert, oh! 't was toen dat gy er uwen deugd in hadt, en zeidt achterna, al hertelyk lachen: die of gene heeft de slimste gespeeld, zy heeft my weten te foppen, nood scherpt den geest! Gy gaeft gulhertig en milde van de milde fortuin die God u had geschonken. Maer gy gaeft zoo dat de linker hand niet wist wat de regter gaf, dat is: gy gaeft zonder rekenen en tellen, en zonder dat 't iemand wist dan God aleen,

dat gy zoo vele gaeft! Ik zelf zou 't niet geweten hebben, hadde ik u niet meermaels betraept op heeter daed dat gy maer bezig waert met deelen by geheele hopen en ik u vroeg, Emiel, gaet gy uitverkoopen? Edel hert, dat zult gy vergeld worden....

Wat zal ik zeggen van uwen zieleniever? Emiel, dien hebt gy kunnen aen den dag leggen in den hevigen schoolstryd. Gy waert juist gekomen als van God gezonden, op tyd, van 79 tot 84! En of gy de^{ste} en de laetste op de bresse stondt al roepen het wachtwoord: *zy zullen ze niet hebben de schoone ziel van 't kind*!! En zy en hadden ze niet ook! Meer dan de 6/7 van de kinderen kwamen naer onze vrije katholieke scholen, 'k reken niet meê de meestendeel van de andere die naer de geuzeschool gingen, gedwongen! Welk een triomph! en die grootdeels, Emiel aen u te danken is! Gy bestedet aen dat werk alle uwe ryke begaefdheden uwe gezondheid en uwe rust. Gy waert op de beenen van den vroegen morgen tot den laten avond om de ouders te gaen spreken, te vermanen en te bewilligen, om zelf lesse te geven in de scholen, de meesters en meesteressen te leeren en aen te moedigen, om geld ten huize te verzamelen! Daerenboven, gy prediktet sermoenen van liefdadigheid, gy gaeft voordragten, gy schreeft allerlei artikels voor gazetten, dichtstukken en een kerkboekje "*Kindergebeden*". In een woord wat hebt gy niet gedaen en wat waert gy niet bereid te doen voor de zielen? Gy waert van 't getal van dezen die de wet van -79 noemden niet de ongelukswet maer eerder de gelukswet, in dezen zin dat wy verre, buiten alle gelykenis mogelyk, boven lagen in getal en in hoedanigheid...'.

CAES. GEZELLE.

En is dat ookal Nederlandsch?

Uit mijn dagblad: *een wind van dictatuur blaast over Europa*! Zooals een ooggetuige de ramp *schildert. Grillen der natuur*. Hij *maakt* heur *het hof. Te Paschen of op Drievuldigheidszondag*!! Een *reuzen* verrassing!

WEE.

Borallezondag

In onzen tijd maakten wij Sinte Pietersvier op Sinte Pietersavond. Dat gebruik staat in verband met heidensche overleveringen, die elders op andere tijden vier doen stoken. De nieuwsbladen vertellen met vastenavond en met den eersten zondag van den Vasten van den tonnekensbrand van Geeraardsbergen en van de speierende vieren die aldaar in den avond op de heuvelkruinen laaien. Die overoude geplogenheid is ook in zwang in de Ardennen.

Wij gelooven dat die viermaking of het rondloopen met brandende fakkels, op den eersten zondag van den Vasten, in onze gewesten maar alleen meer en bestaat te Dranoutre, als het nog bestaat.

De eerste zondag van den Vasten wordt aldaar Borallezondag(1) genoemd. Bij de Walen draagt hij menigvuldige namen en in de oude oorkonden, welke op dien dag geteekend wierden, noemt men hem ook: *le dimanche des Brandons*.

Wat heeft dat woord *Boralle* te bedieden?

In die gedaante is het woord onuitlegbaar. Men moet het volgende weten: de wel eerweerde heer J. Deberdt, pastor te Heule, is te Dranoutre geboren; hij heeft ons bevestigd dat de echte gedaante van dit woord is, niet Boralle, maar Borelle. Het echte woord Borelle wordt te Dranoutre als Boralle uitgesproken.

Nu hebben wij den sleutel van den uitleg gevonden en met genoegen onderwerpen wij hem aan het keurig oordeel der Biekorflezers.

Ziet eens in den vierden jaargang van Biekorf (1894), bladz. XLV van het Bijblad. Daar staat er van den kundigen medeschrijver, E.H.A. Dassonville aangewezen dat in het franschverwig vlaamsch en in het vlaamschverwig fransch *elle* een verkleinend achtervoegsel is.

Wij zetten dus dien uitgang aan den kant; hij en kan

(1) Zie 't *Idioticon* van DE BO bij dit woord.

ons niet meer hinderen om den zin van 't woord Borelle te achterhalen.

***

Wij hebben dus met *Bor* te doen.

Luistert eens naar 't gene ze te Valencijn zingen op Borellezondag. Weest indachtig dat het eene lentefeestviering geldt om door de hulp van het vier allen hinder van veld- en boomgaardvruchten af te keeren:

Bour, peumes, poires,[1]
des chérisses toutes noires...

Bour dat is de feestviering, dat is het rondloopen met vierige fakkels, dat is het ontsteken van brandstapels.

Bour dat is de feestviering die geschiedt om de rupsen van appels, peren en kerzen af te keeren.

Wat voor een woord is *bour?*

Dat is doodeenvoudig eene wisselgedaante met eenen wisselklank van ons Dranoutersch woord *Bor*.

Nog eene wisselgedaante treffen wij aan van 't zelfde woord in eenen anderen naam van den eersten zondag van den Vasten die ook in 't *Idioticon* vermeld staat: *dominica burarum*.

Bor, bour en *bur* zijn gedaanten die ineengekrompen zijn en die voortkomen van een meerlettergrepig woord.

Dat leeren wij uit de menigvuldige naamgenooten van den Borellezondag.

Hij wordt elders genoemd: *Behourdi, bouhour...*

Dat leidt ons naar het oud, sappig en soms wat franschverwig vlaamsch van de oude brugsche stede.

Daar vinden wij: *Behoerde*[2]. Dat luidt bij Ducange *Bohordicum*, en bij Littré met een sterreken als oud fransch *Béhourdis*...

(1) E. HUBLARD, *Les feux de careme*, in *Congrès archéologique d'Enghien* (7 au 10 août 1898), 2e fascicule, bl. 252. Daar vindt men volle bescheid over al die gebruiken, maar niet over onzen Borellezondag.

(2) E. GAILLARD, *Glossaire flamand* de l'Inventaire des Archives de Bruges. Bruges, 1882. Bij 't woord *behoerde*.

Wat beteekenen die woorden?

Zij beteekenen: 1° steekspel; 2° eene soort van vermakelijk stootspel om het steekspel na te poetsen en met stokken te schermen; 3° Feesten en vermakelijkheden van allen aard...

't Is aldus dat het viermaken en het rondloopen met brandende fakkels op den eersten zondag van den Vasten *behoerde* genoemd wierd met al de verschillige klank- en gedaantewisselende namen die uit die oorspronkelijke benaming gesproten zijn...

***

Nu nog twee vragen.

Welke is de oorsprong van het woord behoerde?

Vercoullie zegt dat het voortkomt van *hort, horten*, stoot, stooten en dat wij hier met een klanknabootsend woord te doen hebben. *Hort* is een woord onzer taal(1).

Verdam zegt dat het woord *hort* voortkomt van 't oud fransch woord *hurt* van dezelfde beteekenis en dat dit laatste woord van keltischen oorsprong is. Wij en gelooven niet dat er keltische woorden van dien aard bestaan(2).

Brachet zegt dat de fransche woorden *heurt, heurter* van onbekenden oorsprong zijn(3).

Welke is de oorsprong dier heidensche behoerde?

Dat is het noodvier(4) dat de heidenen ontstaken, om zich in alle jaargetijden en voornamelijk in de lente te bevrijden van alle besmetting die mensch of dier of gewas kon bedreigen.

J. CLAERHOUT.

(1) J. VERCOULLIE, *Beknopt etymologisch Woordenboek der nederlandsche taal*. Gent, 1898. Bij *boert* en *hort*.

(2) Dr J. VERDAM, *Middelnederlandsch Woordenboek*. Bij de woorden *boerde* en *hort*.

(3) A. BRACHET, *Dictionnaire etymologique de la langue française*. Bij 't woord *heurter*.

(4) E. MOGK, *Mythologie*, in *Grundriss der Germanischen Philologie*. I. Band. Strassburg, 1891, bl. 1123. - Lees ook bij ALBERT CARNOY, *Les Indo-Européens*. Bruxelles, 1921, bl. 201, de verhandeling over het Vier bij de Indo-Europeanen.

Kleine Handvesten: uit Kortrijk

Ons welwillend medegedeeld door Eerw. en Gel. Heer A. Van der Heyde van S. Maarten's te Kortrijk.

I. En oud gedrukt stuk[(1)] waarvan papier en druk uit de XVIIIe, en de taal wellicht uit de XVIIe e. is, terwijl de zeden die erin aanbevolen of gelaakt staan menschelijk en uit alle eeuwen zijn... en zijn zullen. 't Houdt in als volgt:

> 't Wapen van Kortrijk.
> S.P.Q.C.
> **EED**
> VANDE
> **LINWAET-METERS TER HALLE. G**Ylieden Sekert en Sweirt op uw Deel Hemelryk ende Ziele Verdoemenisse, op het Krucifix, het welke gylieden aenraekt, dat gylieden de Linwaeten, de welke u tot Metinge zullen worden gepresenteert, wel ende getrauwelyk zult Meten ende daer op zult teekenen de juste Langde, zonder de Linwaeten te seer uyt te spannen ofte recken, ende dat gylieden de Schreven ofte Merken, die op de Lynwaeten t'eynden jeder Tafel gemaekt worden, zult precis en exactelyk stellen op het Yser designerende de langde van vyf Ellen, zonder de selve daer agter ofte daer vooren te stellen, ende zonder in eeniger manieren, 't zy den Kooper ofte Verkooper in het Fait van de Metinge ende Aenteekeninge van de langde te favoriseren ofte te verkorten, 't zy door Vriendschap, Vyandschap, Giften van Geld, Drank ofte uyt welkdanige andere oorsaeke het soude konnen, ofte mogen wezen, nogte dat gylieden ter occasie van de Metinge der Linwaeten iets zult ontfangen, ofte in uwe Sacken laeten steken, consisterende in Geld ofte in andere Saeken eenige weerde behelsende, soo door ofte van wegen de Landslieden, Kutsers, Maekelaers als andere, 't zy ten tytel ofte op pretext van voor andere tot korte expeditie hunne Linwaeten te meten, die ter Halle te voeren ofte draegen, de selve boven te bewegen, naer Metinge beneden te transporteren [*sic*], te vervoeren ofte ergens te draegen; immers uyt welkdanige oorsaeke het soude mogen wezen, alles directelyk nogte indirectelyk: Voorders, dat gylieden noyt en zult ertrecken eenige gemeten Linwaeten op pretext dat het eynde van het Stuk op weynig

(1) 't Meet 0^{m}30 hoog op 0^{m}185 breed; op voorkant alleen overdrukt. 't Is groenachtig, en gewatermerkt GR met kroon erboven. Eenig gedrukt stuk meêzittend in een heel register van ‘Eeden’.

naer aen de volle Mate komt ofte om hoedanige andere oorsaeke het soude mogen wezen; maer dat gylieden altyd de effective langde, gelyk die in d'eerste Metinge ondervonden word, getrauwelyk op de Linwaeten zult teekenen, ook dat gylieden ondervindende te geschieden eenige Fauten by d'eene ofte d'andere der Meters, ofte dat Sy in iets souden te buyten gaen hunne Fonctie, alle 't selve secretelyk zult te kennen geven aan d'Heeren Commissarissen wiens tour het is op de Halle te wezen: Eyndelinge, dat gylieden ten aensien van ulieden Ampt van ge-eede Linwaet-meters in alles exactelyk zult onderhouden d'Ordonnantien diesaengaende by Schepenen gemaekt ende voorders te maeken, ende aldus alles zult doen gelyk goede ende getrauwe Linwaet-meters schuldig zyn te doen.
SOO HELPT MY GODT EN ALLE SYNE HEYLIGE.

Daaraan geplakt met oude ‘uweltjes’ is een tweede blad(1) waarop geschreven staat in XVII^{d}-eeuwschen staf:

Op den formule van Eed vân knecht der Neiringe van Ste Catharine
Voor eerst sal hy synen Eed presteren van in silentie te houden de secreten van de Kamer, ende ook sal recht syn in 't bewaeren vân Zegels

ten tweeden dat hy hem sal retireren als syne stucken gezegelt worden, op de boete gelyk als eenen van de mannen
ten Derden dat hy sal betaelen zegelgelt van alle syne stucken gelyk als eenen van de mannen
ten Vierden dat hy sal besorgen de oude mannen in het Manhuys op de Conditien by de Neiringe gestatueert,
ten Vyfden dat hy sal staen ter Correctie van Deken en presedenten ende mannen van den Eed,
ten sesden, dat hy sal opletten van te doen betaelen alle de stucken die langer syn als ordinaire, ten profytte vân Neiringe.

***

II. Een huizingsbevel(2) welke gediend heeft, gedrukt en ingevuld als volgt:

LE MAIRE DE LA VILLE DE COURTRAY.
Série
Ordonne à Mr. < *Lebon Dellambeke* >
Rue <;*Courte Pierre* >
N.^{o} de la
de loger en conformité de la Loi du 7 Avril 1790 < *Deuae*> Maison.
Hommes pour une nuit seulement.
< 27 > Fait en Mairie à Courtray, ce < *3 Mars 1814* > LE MAIRE. <*C.*>

(1) Metende alverre dezelfde mate, geler van verf, en gewatermerkt met den gewapenden leeuw aan 't steigeren in den tuin.

(2) Metende 0^{m}11 hoogte op 0^{m}18 breed, ook op donkergroen en zwaar papier.

Een ontwerp[1] ter herstelling van de kerke van Becelaere

Mijns inziens, als ik daarin mag meêspreken, heelemaal mislukt.

Om aan een verwoeste streke een nieuwe kerke weder te geven, kan men er ofwel een kerke ‘scheppen’ naar een heel nieuw gedacht als te Houthulst, te Zonnebeke, en te Brielen tewege, of kan men er de voorgaande op heur beste herstellen.

Dit laatste wil men pogen te Becelaere, voordezen een onzer zoogenaamde landsche kustkerken.

Overal waar men kan, heeft men alzoo onze ‘kustkerken’ trachten terug op te trekken; en dat was loffelijk, vermits die kerken een kunsteigenaardigheid en roem onzer streek waren, en medeen bleken een vastbedegen uiting en invang te zijn der godsdienstgevoelens van ons volk. In de verschillende gevallen echter heeft men verschillig gewrocht, toch meestendeels gehandeld waarlijk om wel: den eenen keer heeft men 't vóóroorlogsche slaafs weerom nagemaakt, den anderen keer als het schik scheen te geven een wijziging eraan ter verbetering aangebracht. Is men altijd geslaagd in 't eene en in 't andere? Ongelukkiglijk neen! En waarom neen? Omdat die werken niet altoos bestuurd zijn geweest met de noodige kennis van den aard en 't verleden onzer westvlaamsche streekkunst. Nu! Dat is tewege ‘geschiedenis’: na ‘de groote brake’ in de XVIe e. werden onze kerken hermaakt door eenvoudige vakliên van hier, en naar eigen gevatheid, terwijl dat, na den grooten oorlog van 1914, zij wederom zijn hermaakt geworden door geleerde bouwliên van elders, tendeele naar vreemde begrippen.

Men heeft aleens gewis heel schoone werken gedaan, maar 't gebeurde ook van uitermate spijtige dingen. Onderander een echte jammerheid, als 't doorgaat, is 't ontwerp tewege te Becelaere.

(1) Van de Heeren M. en J., overigens zeer bekwame bouwkundigen... maar van verre-van-nier.

Tot een waarschuwinge voor velen die 'n dergelijk geval kunnen tegenkomen, weze 't mij toegelaten, dewijl ik de voormalige kerke van Becelaere lange vanbij heb gezien, hier te schermen voor 't behoud van 't schoone en van 't eigene ervan, en tegen 't vervangen van dat door onnuttige nieuwigheden.

De oude kerke van Becelaere, lijk zooveel uit 't geweste, was oudtijds geweest een kruistimmer[1] met een toren te midden. Nadien, in de XV-XVIe e. heeft men dien vieringtoren geslecht, en een anderen gezet aan den endelkant, namelijk een in den aard van de bekende pronktorens uit 't Westland. Ik meen te kunnen goedmaken dat er, van dit slag van pronktorens, een drietal typen of bouwbeelden bestaan hebben, welke - om hun een name te geven - we vooralsnu streeksgewijze en breedweg mogen heeten: het oostwaartsche type, het westwaartsche en het zuidwaartsche. De twee eerste zijn de oudste, en 't eerste dier twee is alsof men zou zeggen dàt der aanvankelijke tastingen, tegenover 't tweede of dàt der volgrepen gewrochten. Becelaere-toren behoort tot het eerste, samen met Boesinghe, Langhemarck, Onzer-Vrouwen', te Poperinghe, Moorslede, Rumbeke, Locre, eenigszins Alveringhem, en waarschijnlijk oud-Meereghem (of Merville)[2]. Onder deze allen was Becelaere de eenvoudigste, en een van de besten bekenmerkt.

Iets prachtigs eraan, was zijn ingang, alonder den toren, eenig in alle onze kerken; enten anderen samenwerkend met 't koor, welke na. 't wegnemen van den gewezen middentoren vernieuwd was geworden, tevens verhoogd en verlengd. Ook dit koor mocht eenig genoemd worden, al was 't maar om zijn werkelijk-echt-steenen gewelfsel - nergens bestaande in onze landsche kustkerken - gesteund

(1) Wanneer ik eerlang mijn onderzoek over onze vlaamsche kustkerken zal kannen hernemen, zal ik dit duidelijk bewijzen, en betoogen zoo-b'hoort op nagebleven sporen en anders-onuitlegbare vondsten.

(2) Altijd mijns inziens toch, en met een vast gedacht van dit, als 't God belieft, allicht eens breedvoerig te betoonen.

door een heel lief en eigenaardig gespel van ribben en steekbanden. Dit tweederlei kunstwerk (van 's torens intrede, en van 's koors overwelving) zal te danken geweest zijn aan het machtig en edel gezin der van de Woestinen, Heeren van Becelaere: de twee toenmalige wapens ervan (Woestine, en de Croix zou ik denken) zaten gekapt elk aan een kant boven het deur- en onder het dagvak van dien eigensten toren-ingang.

Later nog, om dan heel het gebouw naar den jongeren kustkerkentrant voort te verwerken, heeft men nog de kruisbeuken gedempt en de zijbeuken uitgewijd, zoodanig dat hieruit is geworden een drijlijvige timmer lijk vele.

Eindelijk aan de kerk werd hersteld hier en daar wat in de XIXe eeuw, vóór een vijftigtal jaren: onderander heeft men dan de pilaren bestreken en geschilderd in steen (!), de kapiteelen effengekapt en weerom besteken met gegotene tooisels (!) (twee kapiteelen nochtans, twee oude, zaten nog voort weggedoken onder 't doxaal), en heeft men ook aan den toren alboven omheen de naalde een tuin of verschansing gemaakt uit arduinsteen, doorluchtig, veel te helder van verf en te licht van gemaaksel.

Wat is nu daartegen 't nieuw ontwerp?

Iets alledaagsch', zal ik zeggen; waarin men schikt aan te brengen al het blauw arduinsteen dat mogelijk is - juist dat wat er afstak! -; waarin men ook doet om de gemelde vervalschte kapiteelen en pilaren achter te maken; waarin men nog, uit het koor, zijn verschillende diepten, zijn steenen gewelf en diens ribben - het schoonste van 't binnenwerk - tot een houten zoldering heeft beslist te herscheppen; waaraan men eindelijk onder den toren een ingang gemaakt heeft die niet meer staat op zijn geheel, niet meer eigenaardig van sneê is, en niet meer bezet met zijn wapens. Met deze en andere stoornissen heeft men dus het verleden en de traditie, ook het meesteigene en -sierlijke stelselmatig verworpen, en door *schamele* '*banaliteiten*' vervangen.

Ten anderen, albuiten blijkt het ookal maar-effenaf

willekeur: b.v. in de wijdte der vensters, dan in 't aanbrengen van groote geboogde driekante blinde-vakken op de achtergevels der zijkoren (iets wat enkel onze groote stadskerken kenden), ookal in 't steken van vierhoekige vensters in sakristij en andere bijgebouwen.

Deze laatste mindere gebouwen zijn gesteld: nogal hooge van steke, en gelijkig aan weerkanten 't gebouw, zoodanig dat ze 't uitzicht van 't koor heel en gansch wijzigen; en, als men daarbij nu ook nagaat dat de zijbeuken thans nietmeer evenbreed noch evenhoog 'n gaan zijn[(1)] als het middengebouw, krijgt men schoone te zien dat het hoofddoel van 't ontwerp geweest is: om van 't geheel een soort ‘pyramide’ of spitszuil te maken. *Men bedoelt er nietmeer een kustkerk te hebben* met drieledigen timmer ('t velerlei ‘huis’ der vele geloovigen, gerievig en rekbaar, vergroot- en verkleinbaar), met een toren eraan ('t hoogvarend vertoog van 't goddelijk verblijf), een schikking die was naar den geest van het volk; maar een zoogezeid kunstmonument, ineens opgevat en nooitmeer te wijzigen, ... iets vreemds aan de streek, en uit zijnzelven niet edeldrachtig genoeg om door zijn eigen krachten te gelden.

Om de menschen te Becelaere tot dat ontwerp te winnen, heeft men gezeid: dat hun toren voordezen wat zwaar, en dat de nieuwe veel lichter zou zijn, bijgevolg dat de nieuwe zou zijn heel dezelfde als voorheen maar veel lichter van uitzicht, veel slanker. Wat men echter niet zei, is dat, wanneer men dien ouden toren deed doorgaan voor zwaar, men bedoelde: ‘te zwaar tegen 't nieuwe gebouw van den timmer aanstaande’. Trouwens die oude toren-geweest was nu juist meest bekend om zijn lichtheid, omdat men hem zag tegen 't oude gebouw, met immers drie evenhooge en evenbreede beukengevaarten! Hij was ook licht uit hemzelf, al was hij deugdelijk lijvig; daar hij immers (lijk

(1) Ze staan er nog niet, en ze zijn reeds gedoopt onder 't volk! - ‘We hadden voordien, hoorde 'k zeggen, drie kerken, en nu 'n kerk en twee b[a]rakken’. Dat volk uit de slagstreek weet wat het is ‘een b[a]rakke’!

al zijn gelijkers uit 't Westland), dank aan zijn drommeren en venstergeschik en -bedeelingen, het verticaal of stijgende werk al slinkende-weg ziende liet doordragen, terwijl aan een anderen kant (wat even 't voornamelijk kenmerk was van het bovengemeld eerste type waartoe hij behoorde) hij dat stijgende werk nog vrij-los in evenwicht hield door 't horizontale of liggende werk, als gordels en vlakken, onbedacht te doen uitkomen. Anders niets aan dien toren dat uw ooge weerhield in het opzien naar boven; geen tooisel 'n zat er verwrocht in de breedte, geen boogreeks b.v. of iets in dien aard 't en zij de verschansinge boven, geen gaten of openvakken tevele, de steiger of traptoren zijwaarts zat ingewrocht in den zuidoosterdrommer; alles deed naar omhoog. De nieuwe toren nu echter is heelemaal anders: 'pyramidaal' moet hij werken, kegelsgewijze, evenals de koorkant waaraf we spraken daar-straks. *De toren geldt nu alleen als smalste bovengedeelte van een aantal bijeengestapelde bouwsels die vernauwen in 't opgaan;* vanonder, de kerk op heur breedte, verbreed nog door een vontekapel aan den noord-, door een zijportaal[1] aan den zuidkant; dan de zijbeuken iet of wat hooger; dan twee trapsteigers, een aan weerskanten den toren[2]; dan de toren tot aan de verschansing met de hoektinnen mede; eindelijk de naalde, met een eerste reeks vanegaten, gevolgd door een tweede nog nauwer, met ten toppe de spil en het kruis en den hane daarboven! In enkel die opgaande schikking is die geroemde 'lichtheid' gelegen, niet een lichtheid uit kunstbedrijf dus, maar een lichtheid uit opzetsbedrijf; niet een lichtheid door staaksche en stijgende werk, evenwichtig en levend gemaakt door een tegenspeling van liggende werk, maar een lichtheid komend alleen uit een opgaande slinking van enkelmaar horizon-

(1) Een deur aldus aan den zuidkant, vooraan, is in onze kustkerken dikwijls geweest, maar een intreêloove of portaal bijna nooit. Daarbij, op de dorpen, is die deur overal mettertijd toegemetseld geworden... daar ze zeker bevonden werd onnuttig te zijn!

(2) Waarvan een zonder trap in! Uit bezuiniging zeker?

taal of liggend gedoen. Onderwege ten anderen is dit liggend of streksche gedoen nog versterkt eerst door een endelportaal dat nietmeer op zichzelven 'n rijst maar onder een horizontalen of liggenden gordel wordt nedergedrukt; dan door een deur met een boge[1] die ingeduwd staat; verder nog door allemaal ‘rayonnant’ of wielend en stralend venstergesprenkel[2]; bovenal door herhaalde blinde-boogreeksen, eerst een enkele boven 't eerste verdiep, en dan een dubbele aan de verschansinge boven de galmgaten[3]! Erbarmlijk.

Wat zijn we nu toch, met alle die zoo ‘banale’ als grillige nieuwigheden[4], ver af, niet alleen van 't eenvoudig oud Becelaere, maar zelfs van den geest heelemaal en den trant onzer kustkerken.

En zoo moet al 't schoone uit de streke vermooscht....

Wierd dat ontwerp aanveerd en gevolgd 't ware nog een keer een spijtigheid meer, de Franschman zou zeggen ‘een misdaad’, ‘een zonde Gods’ zoo 't de Vlaming zou heeten.

't Ware te wenschen van neen!

L. DE WOLF.

Pulle Vernimme's biecht

Alover het witbedoomde veld, dat nog stil te togen lag in den ongestoorden vrede van de nachtelijke rust, ontglipte in het oosten de teere klaarheid en de verlangende blijheid van den nieuwen zomerdag. - Ginder, westwaarts, hier, daar, alom en door de landerijen, stonden de machtige

(1) Een deure die denken doet op die van een ‘Gilde der Ambachten’ en niet op die van een kerke.

(2) In 't gewezen portaal in het endelvenster zaten sprenkels wonderschoone, die meewerkten met de sneê van de neggen, ‘flamboyant’ of laaiend en vleiend getooi.

(3) Twee boveneen! Iets onredelijks, en heel tegen 't oorspronkelijk gebruik onzer kustkerken. Ook uit bezuiniging zeker?

(4) Armtierig medeen: waar b.v. hier en daar de deur- en vensterneggen rechthoekig gemaakt zijn, met een plat strek daarboven.

boomen onberoerbaar, nog onduidelijk in hun vormen, hoog op de bijna onzichtbare stammen - en de zware kronen van de oude populieren hingen donker in de nog donkere lucht, als dreigende gevaarten boven het blakke veld, dat wit uitsloeg door de donkerheid, die uit de hoogte viel. - Dáár zat het leven nog niet. - Dáár bleef nog de stremheid en stijfheid van de dood met hare tastbare geruchteloosheid en droevige somberheid. - In het oosten nochtans hief de roode gloed aldoor de zwarte banken, die stilaan scheurden en versmolten tot strepen, die dreven op die zee van rood, waarboven een klare wemeling, - als heel ver verwijderde weerlicht - met korte op- en nederhalen, heel zoetjes speelde en trijfelde. - Dáártegen stonden de hooge boomen al heel duidelijk, tot in de verre verte; en de velden lagen er ook bloot uitgestrekt, in groote vierkante brokken, die begonnen te kleuren in 't wordende licht, met daartus-tusschen, hier en daar al, lange reken gerechte terwe in stuiken, lijk kleine kegelvormige kapelletjes.

't Sloeg drie ure aan de naaststaanden kerketoren; de oude hof haan, op Halewijn's hof, kraaide machtig de geboorte van den nieuwen dag uit, en, rondom in de buurt, versmolt het heerlijk gezang der oude, gedaagde hanen, met het onsamenhangend, heesch en belachelijk gekraai van de opkomende kiekens.

Een kraken en een piepen en Caneghem's deur ging open, ginder, in het klein, landsch kortwoonstje, t'einden Halewijn's boomgaard. In de opening verscheen de oude Pee, ongekleed nog, simpel in zijn onderbroek en met de pullemuts op den kop; zijn oogen dreven al over de akkers, tot diep in het westen, met een breeden, allesomvattenden blik, die landen en vruchten, lucht en hemel in één stuk opnam; dan stapte hij, slepend, blootvoette in de hooge klompen, tot aan den gevel van het huis en even vragend rezen er zijn blikken den oosten in en op; dan steende hij voldaan, monkelde, rammelde wat door de tanden van schoon weder en zomerdag en trekhielde zijn kluize in.

Een kwartiertje later kraakte en piepte de deur weer-

om en nogeens verscheen Pee in de opening, nu met de zondagsche kleederen aan, de verschgeblonkene schoenen en de hooge zijdene klak met lederen klippe. Bachten hem reikhalsde Threze, zijn wijf, nog met de witte slaapmuts op den grijzen kop, in haar slaaplijf.

- Pee, God beware u en haaf gezond t'huis, wenschte ze.

- Danke, Threze, 'k ben vroeg aan en 'k zal terug zijn tegen dat ge naar de achtmisse moet, beloofde Pee.

In 't oosten smolten de zwarte balken geheel uit in 't heffende licht, - dat begon te striemen - en de nieuwe klaarte viel en bleef liggen op de effene mistwitheid der der velden. - Al wat bek had begon te schuifelen en de kikvorschen wipten blijde en dertel alover het vaste voetpad, langs den kant van den zandweg, waar Pee stilletjes voorttrakelde, aan 't onderzoeken van zijn geweten.

- Zoetjes! Zoetjes, comparant! pruttelde hij, een grooten puid met den top van zijn schoen in de gracht schoppend, - zoetjes, een haar verder en 'k stampte u den buik aan 't ruggebeen.

Kijk, wat roert en poert er ginder, op Zieleghem's land? Ruischte't niet ook? Zoo vroeg en op een zondag, aleer een levende ziel wareert, buiten hij, Pee! Wie, of wat?

Pee ging hurken in de gracht en loerde, borend zijn blikken al langs de uitgestrekte reek terwestuiken op Zieleghem's akker - en ginder, t'einden, ja, geheel t'einden de lange stuikreke, was er een zwarte gedaante bezig met het koorn om te trekken en op een kordewagen te te laden. Wie op Gods wereld mocht het zijn? Misschien een met lange vingers?

Pee bleef gehurkt, onderbroken in zijn gewetensonderzoek en vast besloten er te blijven, tot hij 't fijne van de zaak zou kennen. 't Duurde vijf-zeven minuten en hij hoorde duidelijk het piepend gerol van den kordewagen en 't gesteen van den voerder. Op handen en voeten kroop hij door de gracht en - spijts zijn ouderdom - sloop hij lijk een katte al den anderen kant van de stuikreke, tusschen de schooven van het gerechte koorn. - Zijn hert klopte dat

hij het zelf hoorde en 't zweet rolde van zijn voorhoofd. - Dicht bij nu piepte het ongesmeerde wiel; met den vinger trok hij voorzichtig een spleetje tusschen twee bijeenstaande schooven en aldoor de opening zag hij klaar en duidelijk en verkende hij, zoo zeker als de dag, Pulle Vernimme, Zieleghem's werkman. - Nog vijf minuten bleef hij in zijn schuilhoek, tot hij Pulle met kordewagen en lading en al, in het minnegat van zijn gedoentje, bachten de doornhaag zag verdwijnen, en dan zette hij toe, naar de kerk, geheel verstrooid in het bundelen van zijn zonden. - De kerkedeur was nog niet open als hij er toekwam en 't duurde nog wel drie kwart, aleer de koster opdaagde, zoodat het al rond vijf ure moest draaien eer Pee aan den biechtstoel zat. Nu kon hij ongestoord zijn binnenste onderzoeken, en, hij was juist met dat spel effen, als de biechtvader bijna tegelijker tijde aankwam met nog een biechteling, die knielen ging al den anderen kant. - Pee wipte op van 't verschot en verloor er bijna zijn litanie zonden bij. - De nieuwe aankomer was Pulle Vernimme...

't Moest wel passen, als Pee na de vroegmis thuiswaart ging, botste hij boven op Pulle, die even den zandweg insloeg, naar huis te wege. - Ze hielden gezelschap en ze klapten van land en zand, van pikken en inoogsten en andere dingen.

- 'k Ga 't op 't biechten draaien, zinde Pee en:
- Pulle, g'hebt ook uw hert uitgespogen dezen morgen? begon hij.
- Ja, zulke dingen moeten ook gedaan worden, antwoordde Pulle tusschen twee klakjes tabaksop.
- 't Is een aardig werk algelijk - de ruize daargelaten - en niemand doet het geerne; 't is geen zeemlikken.
- Ba! Wat houdt het al in?
- Weet ge waarin ik versteld sta, Pulle? 't Is dat er zoo ongenadig veel gestolen wordt en dat men zoo weinig vertelt van teruggeven.
- Ghen! gorgelde Pulle, kleinachtend, zulke onnoozele dingjes! De menschen biechten dat niet.

- Ha, ja, precies, zei Pee, 't is dadde, Pulle, 't is dadde. 'k Wil zeggen: 't moet dàt zijn.

EDW. VERMEULEN.

Mengelmaren

Wiseman. *Fabiola*, 2e vl. volksuitgave door Em. Rabbaey. Brugge, Beyaert, 1922[-23|, kl. in-16n. 2 bkd., 436 bl. te zamen, met af bb. = 8 fr.

Nogeens een gewenscht volksboekske, zoo lief en net van uitgaaf als gemakkelijk van taal en van vereenvoudigden inhoud. Alleman kent dat werk, en zal thans in onzen tijd van hergenieting aan de christene oudheid, deze nieuwe en heropgefrischte uitgave geren zien komen.

Al. Walgrave. *Gedichtengroei. Studiën op G. Gezelle*, 2e gewijzigde uitgaaf. Hoogstraten, Haseldonckx, 1923, in-8n, 280 bl.

Alle onze lezers kennen Gezelle en kennen Walgrave. Nooit uitgelezen aan den eerste, nooit ook 'n zijn ze uitgehorkt naar den tweede wanneer deze hen vergast met een woordeken uitleg over den eerste's gedichtengroei. Hier is een 2e uitgave van een dergelijke vergasting waar nu de ‘Studie over de Kerkhof blommen’ werd uitgelaten (die immers afzonderlijk te krijgen is) en er vervangen is geweest door ‘een nieuwe driedubbele studie over Gezelle's H. Sacraments-gedichten’. Eens te meer leert men er hoe G. Gezelle niet een kleine dichter was te weten van teedere ‘natuurpoësie’ maar een allergrootste dichter, God- en zielezoeker immers in en bachten ‘de natuur’.

Dr. Albert Van Driessche [=Berto Van Kalderskerke]. *Het Glorielooze lot*. Nieuwpoort, Filliaert, 1923, kl. in-8n, 110 bl.

Oorlogsboeken 'n ontbreken er niet, in geen talen. Maar onze vlaamsche doorheen steken daaronder eeuwig-menschelijk uit, door hun stuurmoediglijk gemis aan holle vaderlandsliefdachtig geklets. Evenals onze vlaamsche eenvoudige legerliên, hebben ze de vaderlandsliefde vanbin, koppig gekant meer dan wie-ook tegen vijand en vreemdeling, maar, anders, blijven uitwendig wat rechtschapene menschen uitwendiglijk zijn: de werkelijke weêrsplete van 't in-werkelijk wezen. Ook ze zijn kostbaar tewege voor ziel- en geschiedkunde, immer waar en gezond, immer opbeurend. Niet één volk zal zoo trouw zijn wedergegeven als 't onze, b.v. in zijn rampnood door Gezelle Streuvels en Sabbe, in zijn onstoorbaar luimige zielskracht door Simons, en hier in zijn ‘glorieloos’ gelatene lijden, namelijk ter verpleging in 't gasthuis, door Albert Van Driessche. Zoo invlaamsch is weerom dit boek, en zoo hertelijk... al is het wat droomerig van

aanleg en indruk, daar men er meer den weemoedigen aard van den vlaamschen geneesheer in voelt dan nog wel 't lijden-zelf der verpleegden.

't Is roerend, stichtend, maar te diep ie ruw-waar en te weinig blijhertig om aan kinders te geven.

Stan Leurs-Pr. Verheyden. *Mechelen*. ('Steden en landschappen', bd. II). Antwerpen, De Sikkel, [1923], in 4^{n}, 56 bl. opstel, 32 bl. af bb.

Verleden jaar (Biek. 1922. XXVIII, 244) bevolen we 't eerste bkdeel aan van deze pronkverzameling. nl. '*De Kempen*'. Dit tweede, '*Mechelen*', is aleven bezorgd, schoon zelfs, en even leerzaam en nuttig. Al is het ook voor wandelreizers of toeristen opgesteld, 't zal insgelijks beter doen op hun tafel of thuis in hun handen, dan in hun knapzak op reize. Want 't is min een reisboek dan een boek ten geniete, 't is een beknopte maar stevige lezing over Mechelen's ontstaan, en de geschiedenis van zijn stads- en handelsleven, en van zijn menig kunstbedrijf... met prachtige af beeldingen daartoe. Alleen een beetje boekenschap ging er ook niet aan afsteken.

L.D.W.

Kweerne - Knappe

(Vgl. boven, bl. 190-191).

Een Lophemsche vriend meldt ons:

Nopens KWEERNE:

Van een koe die herkouwt zegt men te Lophem: *zij kweernt*. (DBo heeft dit woord). Daar ook zag ik over 20 jaar nog een kweerne.

En hier nog een klein ouwke om bij de zante te doen over de laatste KNAPPE.

Daar lees ik 'In Noord-Duitschland.... heet zoo een getuig een *braoke*.'

Tot over vijf-en-twintig jaar zag ik te Lophem dikwijls werken met een knappe, on daar heet zulk een tuig een *brakel*. Dit woord met dezen zin staat gemeld bij DBo.

Verder nog van een geleerden vriend uit Kortrijk, kregen we iets over de KWEERNE, met een teekening erbij. Dit is voor een naasten keer.

[Nummer 10]

Heldengevecht

In der eeuwigheid had de oude Seven zijn blauwe slaapmuts aan en het puntig einde, uitloopend op een witten slinger, hing op de linkere kaak, juist boven de oneffenheid gevormd door de tabakpruim in den mond; heel het hoekig, gekapt wezen kwam te stuurder en te koppiger uit, doordien het voorhoofd in de muts verdween tot aan de oogen, die straalden en brandden onder de verstreuvelde wenkbrauwen, met lang, wit koeihaar bezet. Anders was Seven altijd glad geschoren; geen haartje op geheel dat Bretoenachtig wezen, buiten in den neus en de ooren, alwaar de witte krollen met futsels uitboorden. Een sture, sterke, stalene boer. Een jonkheid van zeventig jaar, boutrecht nog, wel wat stijf in de leen en in de beenen bij rusttijd, doch slap en plooibaar in den arbeid.

Seven's blauwe muts had een groote rolle gespeeld in het kweeken van zijn jongens; van zoohaast er een van zijn opkomers te veel van de duivels droomde, gooide

Seven de mutse van zijn hoofd en: ‘breng dat hier terug, verdjiets!’ bromde hij. Geen nood dat ze bleef liggen; dien het aanging sprong met het ding tot bij vader, al wist hij zeker van voor 't minst twintig treffelijke kletsen op zijn gespannen broekgat te betrappen. En nu, aan zijn zeventig, was Seven nog Petenegenman gebleven, putbaas van de bende, en als hij gesproken had, mochten ze al zwijgen. Ze waren pertank geen katten om zonder handschoenen te pakken, zijn drie knappers: Katen, de oudste, Jan, de tweede, een reus gelijk Karel, beiden even gratemager, hoekig en beenderig, maar gememberd en gespierd als peerden; Cieske, de derde, was minder; ze noemden hem ook Cieske, maar hij was toch even taai en sterk als de twee ouderen en hij had handen, handen! waaraan elke duim met het platte een vijffrankstuk kon dekken.

Barbara en Marie, de dochters, trokken meest op Karel en Jan, groot en machtig, doch ze hadden het stuur uiterlijk der broeders niet; op hare wezens speelde de goedheid van een gouden hert, dat dag en nacht waakte, om vader en de broeders en iedereen te voldoen en te verblijden; en als hare zorgen en liefdebewijzen met een snak en een bete en een grol aangenomen werden, kloegen ze niet, omdat ze zeker wisten, dat vader en de broeders, desnoods, voor haar zouden gestorven zijn. Snakken en bijten en ruw er door gaan was er naar de mode, maar dat ging niet dieper dan het vel en heel het zestal hing aan elkaar als een tros krieken.

Met zijn kudde eenlijk volk had Seven meer dan genoeg om zijn peerdegedoentje te begaan in gewone tijden; zelfs de groote werken van zaaierij, oogst en aardappeluitdoen sponnen ze af met kleine hulp, en als 't nood deed, stak de oude Seven een handje bij, al pruttelden zijn knechten er om.

Dat jaar ook - Seven was dan te kloppe zeventig - wilde en zou hij helpen de patatten uitkappen; klappen hielp niet en op een morgen vertrokken ze: Seven, Karel, Jan, Barbara en twee buurvrouwen; Marie bleef thuis

om de menagie te doen draaien en Cieske reed voorop met de karre naar het Bekestuk waar de patatten te verlangen stonden om uitgekapt te worden. Vader moest inzetten en voorganger blijven en dan volgden Karel en Jan. Barbara, de twee buurwijven en 't koeiwachtertje schudden het loof en raapten de knollen, die ze effenaan in de manden smeten en dan op de karre gooiden, en Cieske voerde ze naar huis. Rond acht ure 's voormiddags trokken ze naar het hof om te eten, en Marie kwam op het stuk waken om de straatloopers - die op aardappelroof uit waren - te verschuwen. Als vader en heel de bende nu bezig waren met hertelijk te smullen, kwam Marie het hofgat ingeloopen al tierend, dat er wel zeven deugnieten uit Roeselaere bezig waren met de uitgekapte knollen te stelen.

- Blijft maar, zei Karel, 'k zal ik gaan.
- Jamaar, ze zijn wel met zeven, zeg ik, hijgde Maria.
- Dat ze!

Karel trotte stap-en-half de dreve door naar het Bekestuk, en als de dieven hem zagen opkomen, regende't gekkernijen naar zijn kop, doch niet een die uitscheidde van voort te rapen.

- Is 't er haast mêe opgeschept, hé? grolde Karel, nog heel koelbloedig, doch stuur.
- En als 't niet opgeschept is, wat? spotte er een dicht bij Karel.

Karel beet op zijn pruime, spoog in zijn handen, sprong toe en vaagde den twintigjarigen snotter bij het gat van zijn broek; de andere hand sloeg hij in het nekkevel: Kchu! steende hij en de spotter vloog met lijf en ziel, al over gracht en voetwegel op het land van den gebuur. Rispe! deden de overigen, juist lijk een bende musschen en ze waren de pijp uit, al over de velden weg.

Twee dagen later kwamen ze met zevenentwintig volgroeide manskerels terug, gewapend met drietanden en rakels en ze schreeuwden het hard uit, dat ze die boeren zouden te koelen leggen. Seven was kappende nevens

Karel en Jan, als heel dat leger, met een vaandeldrager vooraan, zingend en tierend over de gracht op het aardappelstuk sprong en de knollen begon uit te kappen en in balen te vullen.

- 't Moet verdjiets! gedaan zijn met dat spel, vloekte Seven.
- Wie zou 't beletten? baste er een herkuul, met geheven drietand.
- Is 't gemeend? vroeg Karel.
- Sla dien boer dood! Sla dood! huilde de bende.
- Kcheu! steende Karel en zijn drietand beet in den schouder van den dief en hield gesloten wat hij vast haakte.
- Gauw! beval Seven, gauw! Jan en Ciessen, riep hij.
- Hier! moorelde Ciessen, zijn peerd aan de kar vastleggend.
- Jesus, Maria! kermde 't vrouwvolk, staat ons toch bij.

Ze vielen op de knieën en baden luid op kermend om genade en redding.

Karel had zijn drietand losgekregen en sloeg nu met den hiel van 't alaam te koppewaard-in: - Kcheu! steende hij; - Nnngu! pugde Jan; - Zoeve! schuifelde Cieske; - Verdjiets! vloekte Seven; - Bid voor ons! bad het vrouwvolk. - En zevenentwintig drietanden stoven op, omhoog en omleeg, en vier drietanden ketsten er zevenentwintig af en vielen raak op koppen en schouders van huilende, moorelende, dubbelplooiende, struikelende, tuimelende, vuilbestovene deugnieten.

Zevenentwintig drietanden hielden welhaast op van kappen en op het slachtveld lagen zeven vijanden uitgestrekt nevens de verfronselde vlag; twintig liepen hinkelend en kreupelend door hagen en grachten weg, en generaal Seven stond zijn pruime te knabbelen tusschen zijn strijders, een zegevierenden blik over zijn zonen en de gesneuvelden en al over hemel en aarde werpend, wijl hij grolde als een peuzelende kater. 't Vrouwvolk was nu ook, na een laat-

ste ‘Bid voor ons’, rechtgesprongen en stonden preutsch haar volk te bezien en medelijdend de gekwetsten.

- Legt dàt van kante, beval Seven, en kijkt wat er aan mankiert.

Er mankierde toen nog niet te veel aan; een na een geraakten ze uit hun bezwijming; zes trakeklen op stokken weg en de zevende werd op Seven's hof bezorgd als een kieken op een berdelke, tot hij ook kon wegkreupelen.

Eenige maanden later werden de zevenentwintig schavuiten erg gestraft en Seven met zijn zonen vrijgesproken; 's avonds was Seven eivol en...

- Daar zi', verdjiets! vloekte hij, en dat ze nu nog komen!

EDW. VERMEULEN.

't Meeste wonder

Mensch, ge vraagt naar wonders,
en ge vat, ge voelt de wonders
tot in 't diepste
van uw wezen. -
- Mensch, ge tert op wonders,
vangt z'in 't draaiend sneeuwgeflodder,
in den speerzenden regendruppel,
in den dauw van 't zomerblad, in
't dansen van den hagel. -
- Mensch, ge delft de wonders
uit de kuilen,
scheurt ze, rukt z'uit d'onderlagen
van den oorgrond;
ieder zandeken is ne wereld,
ieder steentjen is e godswerk. -
- Mensch, g'aanschouwt de wonders
in den gloed, in 't vorstelijk schoonzijn
van de zonne,
merkt z'in 't bleek, in 't maagdelijk wezen

van de mane,
vindt z'in 't monkelen van de sterren,
d'hooge, d'eenzame avondluchtjes
van de ziele. -
- Wonder, 't buigend beeldverschijnsel,
Gods aloud verzoeningsteeken,
staande telkens, verschgeblonken,
op 't onmetelijk breedzijn
van den hemel. -
- Wonders ook bij 't lentespruiten,
in den stoorenden geur van d'hagen,
in de waaipracht van de boomen,
in de glempende zuiverheid, en
in den bloei van 't water. -
- Wonders, mensch, ge
smaakt z'in 't zoetzijn van den honing,
neemt ze waar hij vliege en vlinder,
legt ze bloot in 't heerlijk bouwwerk
van de mieren,
volgt z'in 't speurloos wandelpad van
visch en vogel. -
- Wonder, wonder,
op den akker waar ons brood rijpt,
over 't weiland waar de melk groeit,
in de druiven waar de wijn slaapt,
in 't geheim van
al dat wortelt, wast en ademt.
G'hoort de wonders in den zeevloed
en in 't huilen van den landwind,
in 't gewouwel van de wouden
en in 't neuzelen van den rietstaal,
g'hoort ze slaan in Gods vermaanwoord
daverend deur de wolken,
g'hoort ze wisselen
in 't geluid van duizend stemmen
roepend, zingend,
God ter eere. -

***

Wilde vrijdom, blijde schoonheid,
wentelend over Gods bestier, dat
roert en rust op vaste wetten,
wondere wetten,
waar 't verstand ook binnendringt, en
pegelend zoekt, en verder vorschend
niets 'n vindt meer,
niets meer als... zijn eigen onmacht.
Trotsche wijsheid, ei! ge tuimelt
over 't blommeken dat u uitlacht;
geen geleerdheid schept het leven,
maakt e zaad dat groeien zal. -

***

Al die krachten,
al dien opbrengst,
't is voor u, voor u, o mensch, en
gij die leenheer zijt van
's Hemels koning, koning zelve ook,
ongevoelig,
zonder geest en zonder zin, zoo
stapt ge dwaas en onverschillig
deur Gods liefde,
doolt ge deur Gods overal-zijn,
deur zijn goed en eeuwig wijszijn;
God voorbijgaan,
God vergeten
tusschen al dat u van God spreekt,
dat is, mensch, en dat ook blijft hier,
- onder 't schijveren van de wonders -
't meeste wonder.

Nieuwcappelle 1923.
A. MERVILLIE.

De drie Martelaars van Reninghelst

Nader bewijs van de echtheid der ontdekte gebeenderen

In *Biekorf* (boven, bl. 121-130) is de opdelving der beenderen verhaald geweest.

De beenderen der drie Martelaren op 21-IX-'23 in drie zinken kistjes gedaan en deze drie in één enkel eikenhouten vereenigd, zijn zoo in een klein keldertje, met de noodige opschriften binnen en buiten aangebracht, herbegraven geworden.

Dat die gebeenderen wel zekerlijk de echte waren blijkt uit de schriften dat ze vóór en onder, 'SUB' den Grooten-Autaar begraven geweest zijn.

Waar stond die Groote-Autaar toen? Vóór den vieringtoren aan dezes westkant... dunkt het ons.

Immers.

Steen: Naar het steen uitwijst, is wat heden aan de kerk overblijft in viermaal gebouwd geweest. 't Eerste deel, halve middenbeuk ten Westen, in ruw bergsteen. 't Tweede deel, halve noordbeuk ten Westen, in gekapt bergsteen. 't Derde deel, halve zuidbeuk ten Westen, tot aan 2 ½ m. hoogte in gekapt bergsteen, hooger op in roode brijken, vermoedelijk uit Armentiers. 't Vierde deel, de oostzijde der drie beuken.

Trant: Behalve 3 toegemetste vensterkens in het bovenste deel van den ouden middenwestgevel, die halfrond zijn, zijn de vensters in spitsboogvorm gemaakt. Al de vensters echter, even als de zijdeuren zijn uitgekapt en verbreed, voordezen dus waren ze smaller en vermoedelijk halfrond. Dit echter is van minder belang.

Van overwegend belang is de groote ingangsdeur ten Westen. Verhoogd is ze en heeft nu eenen eivormigen strek in witte brijken. De zijden echter zijn onveranderd en hebben nog langs buiten eenen versieringsinhouw (rainure). Die deur is breed, was dus van overlang de groote ingangsdeur, en daartegenover aan het uiteinde

van 't kerkje moest noodzakelijk de Groote-Autaar staan, dus ten Oosten tegen den huidigen toren, aan dezes westkant. Ik zeg huidigen toren, want de toren is voorzeker zoo oud niet als het eerste deel der kerk, wat bijzonder uit de diepe voeting van een smal muurtje tusschen de twee westersche moerpilaren blijkt. Overigens wederom een bijzaak.

Door de drie halfronde hooge venstertjes van den middenwestbeuk albuiten misleid, meenen sommigen dat de oude toren daar vooraan gestaan heeft, dat de Groote-Autaar vroeger west en dat de groote ingang oost geplaatst waren. Maar dit laatste is onzin. Want daargelaten de oostrichting der kerk die dweersch staat tegenover het vierkant kerkhof, en de strekking der aangrenzende straten, die niet te verklaren zijn zonder den Autaar in het oosten, zou men dan te doen hebben met eene groote oorspronkelijke ingangsdeur tegen den rug van den Grooten-Autaar; en daar de twee zijdeuren aan de tweede balkspanne zijn (op de 5 der oude, op de 7 der tegenwoordige kerk) gingen ze alzoo het volk aan den communiebank de kerk doen binnentreden! Twee dingen die niet redelijk zijn.

Doch die drie hooge vensters dan, waren die geen torenvensters?

Torenvensters? Neen. Maar, hoe zal ik zeggen, klokmuurvensters mogelijk. Te weten uit een klokmuur die stevig genoeg was om weerstand aan den wind te bieden, die boven het kerkdak uitstak en die in drie klokgaten drie klokjes hangen had, vóór dat Reninghelst genoeg ontwikkeld was om eenen zwaren toren te bouwen. Zulke klokmuren heeft men nog veel in Frankrijk onder ander te Pibrac (H. Germana)[1].

Jaartallen: Met het verhoogen van den bovenboog der ingangsdeur zal het bouwjaartal der kerk (als er een stond) verdwenen zijn. Er blijven dan enkel twee jaartallen aangaande de eigenlijke kerk gekend. Vooreerst het westgevel-

(1) Of, ze waren misschien ook enkel blinde ramen.
L.D.W.

getal 1623, de 16 op den noordkantbeuk, de 23 op den zuidkantbeuk, en ten tweede het balkgetal van den middenkoor 1595.

Misleid door die getalsverhouding hebben sommigen gedacht dat de westgevels, die 't getal 1623 dragen, na de oostzijde der kerk, die 1595 teekent, gebouwd zijn.

In der waarheid echter is 1623 enkel de herinnering aan den heropbouw van de kerk na de brandstichting der Geuzen in 1583, terwijl 1595 het jaar zal zijn van den eersten bouw van 't oosteinde der kerk (waarschijnlijk niet van dezes heropbouw). Vermoedelijk zullen betwistingen nopens den ‘Wie zal betalen, parochie of bisdom?’ oorzaak geweest zijn dat het oostergedeelte der kerk eerder gesteld geweest is dan dat het westergedeelte is hersteld. De rekeningen uit die jaren ontbreken schier gansch, toch uit de bestaande zien wij dat het bisdom tusschenkomt, en dat er brijken uit Armentiers aangevoerd worden, in 1624.

Bijgevolg: uit steen en trant, en uit de bekende jaartallen betreffende den kerkbouw zijn geene redenen tegen, maar zijn er vele voor het houden van den ingang al den westkant, en van den Hoogen-Autaar vóór den toren waar wij zegden.

Gezaghebbenden: EE. HH. Opdedrinck en M.V. zijn het eens met mij om den Hoogen-Autaar van 1568 in 't midden der huidige kerk te stellen.

OPMEEKING om te eindigen: op de *Ligging der lijken*. Liefst had ik de drie geraamten zijde en zijde gezien, gelaat naar 't Westen, twee echter lagen anders en hadden 't gelaat naar 't Oosten, 't derde geraamte keek wel naar 't Westen maar lag aan hunne voeten. Vermoedelijk waren de zingbanken een hinderpaal tot het liggen der lijken nevenseen; doch waarom voeten tegen een? ten bewijze van samenhoorigheid?

Nog een woord.

Een man van 't gerecht zei mij: ‘Na een 350 jaar zijn beenderen geel-bruin (dit was werkelijk zoo); en

eer ze gansch te niete gaan, zullen ze dan nog zwart worden’.

Yper 25-9-23.
GUST. LAMERANT.

EN TOCH. Terwille van de waarheid, omdat 't een groote zake geldt - de echtheid of de onechtheid van martelaarsgebeente -, E.H. Lamerant late 't mij toe te zeggen: *'k en ben niet overtuigd*.
Van wat?
Van daar ‘dien Hoogen-Autaar’ vóór aan den toren, westwaard.
Den ingang eertijds aan den westkant van den timmer, ja; maar 't koor onder den toren westwaard, neen. Waarom? 'k En weet niet dat dit ooit geschied is tonzent in de landsche kerken. Maar wat ik weet, is dat het meestendeel hiervan, en alleszins hun vroegste type of oorbouwbeeld een kruiskerk was met toren in het midden, en met het koor en met ‘den Hoogen-Autaar’ ten oosten van den toren voort. Men heeft dit kruisgebouw tot driebeuktimmer omgeschapen, maar voort nog met den toren eerst te midden - meestendeel - en met het koor ten oosten voort van dezen. Dan wat ik gis, is dat 't te Reninghelst ookwel alzoo geweest zal zijn. Zooniet het ware uitzondering, een groote, en deze diende *stelliglijk bewezen*. Zoo, dit is nog te doen.
L. DE WOLF.

Middeleeuwsche handelsbetrekkingen tusschen Vlaanderen en Genua (Ligurië) (1315-1620).

(Vervolg van bladz. 186).

B. *Reeks oorkonden berustende in de Koninklijke Archieven van Genua, der San Giorgio-kerk (Genua) en der baziliek van Carignano.*

1. - Vergunningsbrief door Jan den Zegevierende, Hertog van Lotharingen, Brabant en Limburg, toegestaan (28 October 1315) aan de kooplieden van Genua en Florentië.
Liber Jurium Reip. Gen., B. II, bl. 461-'69.
2. - De stad Antwerpen verleent den Genueezen het voorrecht van den verkoop in 't klein van Griekschen, Provensaalschen en Grenadawijn (5 November 1315).
Ibid., B. II, bl. 469-'70.
3. - De Hooge Raad van Genua bericht de ‘Massari’ en de Genueesche kooplieden te Brugge dat hij den Koning

van Engeland gevraagd had van zijne schepen niet meer te leenen aan die van Florentië voor het verzenden der wol. Ingezien hij dit verzoek niet ingewilligd heeft, zoo hebben de Genueesche handelaars Engeland verlaten. Alhoewel men verlangt de handelsbetrekkingen met Engeland weer aan te knoopen zòò de Koning wil vrede maken, is het den Genueeschen kooplieden ondertusschen stipt verboden van met hunne schepen aan te leggen in Hampton of andere plaatsen in Engeland; deze van Brugge worden gelast te waken opdat dit bevel uitgevoerd worde en geheime agenten met die opdracht naar Hampton te zenden. Zeeman Barnabas Dentuto werd daartoe de eerste afgevaardigd.

Archivio di Stato, 11 Juni 1412. - *Registro Litterarum Communis, ann. 1411-1413*.

4. - Brief van dankbetuiging namens den Hoogen Raad van Genua aan Willem IV, Hertog van Brabant, Henegouwen, Holland, Zeeland, enz. voor zijn edele rechtschapenheid en zijne daad van oprechte menschlievendheid jegens de gebroeders Paulus en Dominicus Di Negro, naar men vernomen heeft door tusschenkomst van de Brugsche kooplieden.

Genoemde gebroeders waren gekaapt geweest met hun schip vol koopwaren door zekeren Pieter Roderic, onderdaan van Willem IV, dewelke, dit vernemende, ze dadelijk in vrijheid deed stellen met daarbij eene ruime schadevergoeding (19 April 1412).

Ibid.

5. - De Doge van Genua, Joris Adorno, doet kond aan den Burgemeester en schepenen van Brugge van zijne verkiezing en van den vreedzamen toestand van het Gemeenebest. Hij tracht tevens het geschil te vereffenen tusschen Genua en Brugge in zake der galei van Thomas Rovere, gekaapt door den Genuees Anfreone Squarciafico. De Burgemeester en schepenen van Brugge hadden de Genueesche handelaars hunner stad verplicht tot het betalen der schadevergoeding. De Doge verzoekt hen dit vonnis te verbreken of eenigzins te verzachten, opdat de uitmuntende betrekkingen tusschen Vlaanderen en Genua

er niet zouden door lijden (24 April 1413).

Ibid.

6. - Een vredesverdrag gesloten zijnde tusschen Hendrik V, Koning van Engeland en het Genueesch Gemeenebest, 21 Mei 1421, waarbij lestgenoemde zich verplicht 6000 pond sterling te storten in 's konings schatkist binnen de zes jaar, zoo besluiten de overheden van Genua een tol te heffen van één ten honderd op hun handelscijfer met Vlaanderen en Engeland.

Archivio delle Compere di San Giorgio. Liber contractuum ab anno 1350, citra, fol. 550.

7.- De 3de vervaldag nabij zijnde voor het betalen der hierbovengenoemde 6000 pond sterling, zoo verwittigen de Genueeschen van Brugge hunne landgenooten te Londen dat zij besloten hebben hun aandeel niet te storten tenzij mits zekere vergunningen (27 September 1423).

Archivio delle Compere di San Giorgio. Negocianti Genovesi.

8. - Brief van het Genueesch Gemeenebest aan Filips van Burgondië, Graaf van Vlaanderen, nopens het kapen eener Venetiaansche galei door Thomas Grimaldi-De Castro (6 December 1426).

Codice Diplomatico della Serenissima Repubblica di Genova. Ms. der Civico-Beriana, B. II, bl. 475.

9. - De Hooge Raad van Genua bekrachtigt het dekreet van 18 Februari 1423 waarbij hij beveelt ‘quod naves navigantes de Flandria ab Oriente ad Occidentem, et e contra, portum non faciunt nisi in Janua’ (31 Maart 1427).

Archivio Gov. Cod. Diversorum Canc. Jacobi de Bracellis, ann. 1427.

10. - Brieven van het Genueesch Gemeenebest aan den Hertog van Brabant, hem smeekend recht te doen wedervaren aan Thomas Italiano en Hendrik Squarciafico tegen Thomas Grimaldi hierboven genoemd (3 & 10 Oct. 1427).

Arch. Gov. Reg. Litterarum, ann. 1427-1431.

11. - Het Genueesch Gemeenebest klaagt bij den Hertog dat, na zoovele blijken van vriendschap en voorkeur van zijnentwege genoten te hebben, er nu lieden gevonden worden die dit alles willen te niet doen (9 Juni 1429).

Ibid.

In een volgend schrijven verzoekt het de Schepenen van Brugge een goed woordje te doen bij den Hertog.

12. - Daar het Genueesch Gemeenebest eene overeenkomst aangegaan heeft met de kooplieden van Lombardië, waarbij lestgenoemden zich verplichten al hunne schepen te doen aanlanden in de haven van Genua en niet in die van Savona noch ievers elders, zoo verwittigt het hiervan de kooplieden van Brugge en Londen, opdat zij al hunne schepen, zuidwaarts zeilend, op Genua zouden richten (14 Juli 1429).

Arch. Gov. Reg. Litt.

13. - De Burgemeester, Schepenen en Consul van Brugge, bij de Regeering van Genua de zaak van hunnen medeburger Karel Minne aanbevolen hebbende, waarbij deze laatste het bedrag opeischt dat de Genuees Bartholomeus De Mari hem verschuldigd is voor een zeker aantal balen laken afgeleverd te La Rochelle, antwoordt bovengemelde Regeering dat den heer Minne recht wedervoer. De Mari immers werd veroordeeld en zijn schuldeischer mocht hem in het gevang houden zoolang het hem beliefde. Doch daar hij te arm is om zijne schuld te betalen, wist de Regeering van Genua geen middel om daarin te voorzien. Nochtans daar de Mari van zijnen kant een geding heeft ingespannen tegen zijn Franschen schuldenaar van La Rochelle, zal de heer Minne, ingeval van goeden uitslag, volledige vergoeding bekomen (10 November 1430).

Arch. Gov. Reg. Litt.

14. - De Regeering van Genua doet andermaal kond aan hare kooplieden te Brugge, te Seviglia, en te Chio, dat al de schepen, oost- of westwaarts zeilende, gebonden zijn te Genua binnen te loopen (26 Januari 1431).

Arch. Gov. Reg. Litt.

15. - Daar Joannes D'Oria, Julius Lomellino en August Giustiniani, koophandelaars te Brugge, hun aandeel bijgedragen hadden in de hulpgelden door de Brugsche *'Masseria'* vooruitgeschoten in 1425 voor het leger van Frans Spinola tegen de Catalanen, en de Genueesche Regeering nu vernomen heeft dat sommige landgenooten door de Brugsche *'Masseria'* reeds uitbetaald werden, zoo beveelt zij dat de bovengenoemden op denzelfden voet

gesteld worden (16 Februari 1431).

Arch. Gov. Litterarum Communis, aan. 1428-'37, n^{r} 4.

16. - De Regeering van Genua, gehoord hebbende dat er landgenooten zijn die het dekreet van 28 Januari ontgaan en hunne koopwaren met vreemde schepen meegeven (die niet onderworpen zijn aan de wetten van het Gemeenebest) kondigt bij dezen een streng verbod af voor allen van hunne koopwaren nog op vreemde schepen te laden, of op Genueesche galeien die zich niet willen onderwerpen aan de verordeningen van het Gemeenebest (8 Mei 1431).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 3.

17. - Daar er oorlogsgevaar dreigt met Venetië en men misschien al de groote galeien zal noodig hebben, zoo belast de Hooge Raad van Genua de heeren Gaspar Gentile en Barnabas Lomellino *'Massari'* van Brugge, van alle Genueesche reeders en zeelieden in de waters van Vlaanderen te bevelen aanstonds naar Genua terug te zeilen, hen tevens ontslaande van alle tevoren genomene handelsverbintenissen (3 November 1431).

Arch. Gov. Litterarum Communis, ann. 1431-34, n^{r} 5.

18. - De Regeering van Genua belast de heeren Simon Grillo en Andreas De Mari, scheepsreeders in Vlaanderen, van dadelijk graan op te laden voor Genua (19 Nov. 1431).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 5.

19. - Om reden van den oorlog met Venetië worden alle Genueesche scheepskapiteinen en zeelieden aangemaand dadelijk huiswaarts te zeilen.

Aan de Brugsche *'Massari'*, vertegenwoordigd door de heeren Gaspar Gentile en Lucas Spinola, wordt de ambtelijke tekst gestuurd van het dekreet van het Genueesch Gemeenebest nopens de verplichting voor alle galeien van te Genua aan te landen (21 Februari 1433).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 5.

20. - Geheime onderrichtingen overhandigd door den Hoogen Raad van Genua aan Frans Spinola, kapitein, en aan de raadsleden der tien galeien die naar Vlaanderen moeten afzeilen (19 Juni 1433).

AGOSTINO FRANSONE, *'Informazioni date dalla Repubblica di Genova a suoi ambassadori'*. Oorkonde van het Staatsarchief, I, bl. 111.

21. - De Regeering van Genua herinnert andermaal de *'Masseria'* en de Genueesche kooplieden te Brugge dat het dekreet van lading en lossing hen betreft, dit niet alleen in tijd van oorlog maar ook in tijd van vrede. Daarom werd het voor twee jaar verlengd, te beginnen van 23 Juni 1433.

Arch. Gov. Reg. n^{r} 5.

22. - Brief van de Genueesche Regeering aan den Hertog van Burgondië. De galei van den Genuees Pieter de Fo, zeilende in westelijke waters, werd in volle zee aangehouden door de schepen van Alvaro Fernando en Lopez Gotero, die vroegen of er geene waren aan boord meevoeren bestemd voor de Mooren. Niettegenstaande een ontkennend antwoord, drongen zij met geweld het schip binnen en ondanks het levendig verzet der bemanning, namen zij de lading zijde en peper met hen mede. Daar het hoogstwaarschijnlijk is dat de zeeroovers te Sluis zullen aanleggen, of in eenige andere haven van het gebied des Hertogs, zoo wordt Zijne Hoogheid gesmeekt den ontroofden recht te doen wedervaren (7 Januari 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 5.

23. - Brief van de Regeering van Genua aan de Genueesche kooplieden te Brugge en te Londen, hen waarschuwende tegen de Portugeesche zeeschuimers.

Dientengevolge benoemt zij twee gevolmachtigden die namelijk zijn Lionel Spinola en Joannes De Marini, met de opdracht al de galeien te bewapenen en hun eene veilige zeevaartrichting voor te schrijven (13 Mei 1434).

Arch. Gov. Litt. ann. 1434-'37, n^{r} 7.

24. - De Gouwheer en de Ouderen der stad Genua richten een schrijven aan Filips-Maria Visconti, Hertog van Milaan en Heer van Genua, hem vragende eenen gevolmachtigde aan te duiden om bij den Hertog van Burgondië de grieven der Genueezen te gaan blootleggen wier voorrechten in zijne staten grootelijks werden te kort gedaan;

zij verzoeken hem daartoe Bartholomeus Imperiali te benoemen (14 Mei 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 5.

25. - Ingevolge eene weigering van Hertog Visconti, aangevende dat Bartholomeus Imperiali voor den oogenblik heel ernstige zaken te Ferrara aan 't beredderen is, zoo schrijft de Hooge Raad van Genua hem andermaal een brief, en dringt aan op de benoeming van den heer Imperiali als den echten man in deze kiesche zaak (28 Mei 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 5.

26. - Waarschuwing aan de Genueesche reeders in Vlaanderen tegen de zeerooverijen der Portugeezen (12 Juni 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 5.

27. - Brief van den Hoogen Raad van Genua aan den Koning van Portugal, hem verzoekende deze rooverijen te beletten (14 Juni 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 5.

28. - Brief van lof aan de Genueesche ambtenaars te Brugge over de door hen genomene maatregels, hun aanradende dadelijk jacht te maken op de vijandelijke schepen indien zij zich vertoonen (9 Juli 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 7.

29. - Brief van de Regeering van Genua aan den Burgemeesteren Schepenen der stad Brugge. Vernomen hebbende dat de vrijbuiters Fernando en Gotero hun roof ten nadeele van De Fo rechtvaardigen, aangevende dat de waren bestemd waren voor eene vijandige mogendheid en zij daartoe de pauselijke vergunning bekomen hadden, antwoordt de Genueesche Regeering daar volstrekt niets van te weten, te meer daar zij op vredevoet staat met het land waartoe beide lieden behooren; zij eischt dientengevolge onmiddelijke rechtsherstelling (20 Juli 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 7.

30. - Bevelschrift van uitbetaling ten behoeve van Dominicus Giustiniani, te Brugge, voor de uitgaven gedaan in het bewapenen der Genueesche vloot in Vlaanderen. (11 Augustus 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 7.

31. - Brief aan de zaakgelastigden van Genua te Brugge, waarin de door hen genomene maatregelen goedgekeurd

worden, met aanvulling van verdere bepalingen (18 Augustus 1434).

Arch. Gov. Beg. n^{r} 7.

32. - Brief aan den Burgemeester en Schepenen der stad Brugge, hen verzoekende al de bewijsstukken op te sturen betrekkelijk Lucas Spinola, wiens uitlevering door zijne familie vurig verlangd wordt (18 September 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 7.

33. - Brief aan de Genueesche ambtenaars te Brugge, hen gelastende te Sluis en te Hampton een onderzoek in te stellen nopens een zeker gerucht, volgens hetwelk de Genueesche galeien in die havens niet volledig bemand zouden zijn en een deel der manschappen na de vlootschouw in de Riviera hunne galeien zouden verlaten hebben (13 November 1434).

Ibid.

34. - Andere brief aan de Brugsche ambtenaars, waarin de Genueesche Regeering klaagt omdat aan Giustiniani de vastgestelde som niet uitbetaald werd (13 November 1434).

Arch. Gov. Reg. n^{r} 7.

('t Vervolgt)

REMO (O'FLANDERS)

Norbertijn van Tongerloo.

Al boter aan de galge.

Mijn dagblad zegt daartegen *'een plaaster op een houten been'*, dit is ten minste beschaafd nederlandsch, ...WANT het is fransch! En zoo zegt ook mijn dagblad: *"t behoort tot het rijk der mogelijkheden'*. En het zegt nog: *'een pan op het hoofd van D...'* En 't zei verder, van een booswicht te weten: 'hij was onder verschillende namen *op het tooneel der misdaad opgetreden*'! En waarmee het geen weg kan is met de 'familles nombreuses'! Het beste dat het vond daarvoor, was vaneigen *talrijke huisgezinnen*!!! Vrienden, gis ik, die wellicht schaften dat dit wat al te fransch, en te dwaas was, rieden hem aan dan te zetten: 'kroostrijke huisgezinnen', iets dat even lastig is om uit, als om op te brengen. Maar waarom niet gezeid lijk 't volk alle dage: 'de groote gezinnen', wat immers heel iets anders is als 'groote huizen' en 'groot volk' en 'groote menschen' en zelfs 'groote katten'. Dan, in een wijdienstenblad over kerkzang, las ik van *lamentabele prestaties,* en van *reciteering* en *intonneering* met *finessen* en zonder *theatrale effectjagerij*, door *individuën* tot een *homogeen* geheel *getransformeerd* dank aan de *repetities* van een *enthousiasten dirigent: enfin* toch in zijn *ensemble* en in zijn *details* een heel *modern spektakel*.

Maar... bestaat er nog... vlaamsch?

B.N. VERBOLGHEN.

De Oorlog in Dickebusch en omstreken

(Vervolg van bladz. 189).

V. Nieuwe Levensschikking.

1914. 18n November. Woensdag. Na al dat geschot, veel ontvluchting, veel van te lande, drie-vierden van de Plaatse; vooral de vluchtelingen schuiven wat op, al blijven er meer nog over dan parochianen van Dickebusch. Deze laatsten nochtans weten volstrekt niet waarhenen, kruipen ievers in een stal of een schuur, lijden veel koude en gebrek, geraken zeere tenden hun geld, en komen welhaast weder van armoê met het voornemen van ‘liever angst en vreeze te Dickebusch dan kommer en nood op een vreemde’. Wie eenmaal gevlucht heeft, 'n krijgt men geen tweeden keer gemakkelijk eraan.

Ons Dickebusch is armtierig gesteld. Nievers geen winkelware meer, noch eten noch drinken. Met moeite twee bakkers die nog terwenbrood bakken. Bloeme nievers te krijgen, bij de besturen geen gehoor. Bier en is er niet meer. Wijn, men wil hem dubbel betalen, maar de weinige flesschen zijn rechtedoor uitverkocht. Van kaas, eieren, chocolade, beschuiten en dergelijk, geen zier in heel het geweste. Wie zou het opdoen om het dan in den brand te laten? Bovendien het vervoer, en de kom en de keer zijn zooveel als onmogelijk. En nochtans de fransche soldaten vragen naar alles; en geld? daar hooien zij in. Vleesch, ja, vleesch is er, zwijnenvleesch bij de macht (koeivleesch hebben de manschappen in overvloed, van het leger), de zwijns waren goedkoop, en 't gevolg was dat iedereen hem beenhouwer stak: op 't einde van december zou 't komen[1] dat er niet min dan 12 zwijnenslachterijen gingen zijn.

Al de verpleegstanden van Dickebusch ziju weg ondertusschen, uitgenomen de ‘postes de secours’ of hulpstanden van te Peirsegaele's, van te Vandenbroucke's, en deze van Millecappelle 't hof van Juul Maerten; deze

(1) Vgl. de opmerking boven op bl. 140.

laatste is daar sedert 8 dagen, en er liggen reeds verschillende soldaten begraven. In het klooster is niemand meer. In de pastorij nog 2-3 droeve-gekwetsten.

Geheel den dag schieten-om-dood. Rond den eenen, in een half uur een twintigtal schrootbommen op en om het hof van Hektor Dalle, waar immer de schietvoorraad opgelaad staat. Geen ongelukken toch.

Op alle hofsteên een schrik van soldaten. Te den burgemeester 's alreeds 700.

Schrapte van melk alle dagen. Boter nievers geen meer.

*Donderdag, 19*n. In den nanacht vele geschot. In den morgen schroot- en springbommen langs Hallebast.

Vandage sneeuwt en vriest het.

*Vrijdag, 20*n. Eenig smijtschroot en kleine bommen omendom den burgemeester's en den Vijver.

Heden zet ik eens uit naar Westoutre. Daar zijn 't al Engelschen. Tegenaan de Brulooze groote engelsche vuurmonden.

*Zaterdag, 21*n. Enkel 4 missen.

't Legervolk heeft leelijk gehandeld in de huizen waaruit de bewoners gevlucht waren: alles geplunderd. Alzoo in 't klooster, waar ze sliepen op de schoone processiekleêrs. We verbergen deze dan in de kassen van 't sakristij. Uit de kerk zijn alle onze keersen gestolen, en we moeten ons verhelpen met allen bucht van overschot waarvan geen twee keersen op malkaar 'n gelijken.

De gekwetstenvervoerders hebben op heden de kerke gekuischt. 't Was schrikkelijk noodig. Want de stank was er onverdragelijk, en de vuiligheid afstootend. 'Tzelfde strooi lag er nog waarop zoovele bezeerden hadden gelegen en waren gestorven. Dan deden zij ook een weinig de steenbrokken weg van voor den ingang om de menschen wat gemakkelijker door te laten.

*Zondag, 22*n *in Slachtmaand*. 13 missen! 's Morgens binst de missen komt er een drom Alpsche Jagers rechte de kerk in, om er te rusten. De luitenant is een onderpastor uit Marseille.

't Gevecht aan den Slag is weerom geweldig, 't geweeren kanongeschot schrikkelijk. Veel gesmijtsel boven den Vijver, en tusschen 't Zweerd, Hallebast en Canada.

'Dezer dagen[(1)] is ook een groote bomme gevallen op Alf. Huyghe's achterkeuken; deze ligt plat; een soldaat en een overheid zijn gedood'.

Heden brandt de Halle van Yper gedeeltelijk af; 't is een vervaarlijke rook, en in den avond een eendelijke vuurgloed. Schoon werk van de Duitsche Kultur!

't Vriest en bijt van de koude. Schamele krijgsliên en vluchtelingen!

*Maandag, 23*n. 8 missen. Omtrent den 8n leest er ook de kapelaan van Voormezeele. Hij was dezen morgen ten vier'-en-half uit Reninghelst naar Voormezeele opgetrokken, werd er eerst aangehouden, maar met veel moeite bekwam naar zijn huis te mogen waar hij iets van weerde gedolven had en gelukkiglijk heeft wedergevonden.

In de voornoene is er op de Clytte 'gesmeten', waardoor in 'de Fontein' de bazin en heur broeder zijn doodgeslegen.

Te Yper is S. Maarten's ten deele afgebrand.

Tonzent gaat 't stiller, en tal van menschen keeren weer huiswaarts.

(*'t Vervolgt*)

[A.V.W.]

Mengelmaren

Boekennieuws

Leo Bittremieux, zendeling van Scheut in Belgisch Congo. *Mayombsch Idioticon.* Gent, Drukkerij 'Erasmus', 1923, in 2 deelen, te zamen 821 bladz. in-8n = 40 fr.

Dit Mayombsch Idioticon, zooeven uitgekomen, werd uitgegeven door de Koninklijke Vlaamsche Academie, als tk 7 van het Van de Ven-Heremansfonds. Het is een echt standaardwerk, waaraan onze medewerker, E.V. Bittremieux, jaren lang heeft gearbeid. Ongelooflijk is het welke rijke schatten van taalkunde, volkenkunde, folklore enz

(1) Nadien bijgevoegd.

erin vergaard werden. Het is de eerste maal dat de Mayombsche taal aldus geboekt werd. Dat zulks in het Vlaarasch geschiedde, zal niet weinig bijdragen om onze taal in den vreemde te doen waardeeren als wetenschappelijke taal: want voor allen, die zich bezig houden met de studie der Bantoetalen, zal dit werk waarlijk onmisbaar zijn.

B.

C. Gezelle. *Vier Lessen over Nederlandsche Letterkundige Geschiedenis* ten dienste van leeraars en leerlingen van het Middelbaar onderwijs (Brugge, 'Excelsior', [1923], in 16^{n}, 168 bl.); - *Vlaamsche Verhalen* (Brussel, De Standaard, 1923, in 32^{n}, 168 bl.); - *Herbloei* [Gedichten] (Castricum, 'Dante Alighieri', 1923, in 32^{n}, 120 bl.).

De schoonste herbloei in onze 'Verwoeste Gewesten' is deze onzer westvlaamsche Vinders en Stellers, die trouwens wederom uitkomen als kruid achter slecht weder.

Een der besten onder hen - de beste ja, om zijn waarheid van zin, en om zijn odeldrachtige taal - is onze vriend C. Gezelle. Sedert een tijd, hebben we hem weer staan in alleslag tijdbladen met alleslag opstellen, hier in Biekorf en elders.

Van zijn laatste werken zijn nu de boekjes hierboven gemeld.

De *Vier Lessen*, destijds in een 'Hoogeschooluitbreiding' voorgedragen (over: Ridder- en Geestelijke poëzie, Dierenfabels en -epos, Burgerpoëzie en Mystiek, en Middeneeuwsch tooneel), behandeld naar Kalff, zijn zeer nuttig tewege voor die leert of die leest.

Nieuwe zijn: zijn *Herbloei* en zijne *Verhalen.* Hierin herkennen we onzen C. geheel: volksch maar verheven; weelderig maar uiterst gestreng; niet minder gevoelig dan schilderend; een Westvlaming volop die beter Nederlandsch uitbrengt, dan schier al onze 'voornaamste' en 'degelijkste' 'algemeene-taal'-praters.

Zijn *Verhalen* is proza, zijn *Herbloei* is in dicht. En lijk altijd bij hem, wat er van beide het beste is, ware moeilijk te zeggen. Zijn proza is zoo lijze, zoo kleurig, zoo inniglijk roerend; zijn dichten zoo smakelijk, zoo deunvol, zoo diep. Maar zijn *Verhalen* zijn als meer geschreven voor anderen, zijn *Herbloei* is als moer een drooming voor hem. In elk van de twee, is het mooiste nog altoos het landschapgeschets. Nog in de twee, is dat wat hij opbouwt (en 'n ligt hierin niet de moeilijkste kunst?) telkens veel liever dan dat wat hij afbreekt, of dat zelfs waar hij enkel mee schertst. 't Is wonder daarbij, hoe wel dat hij 't opheeft dat ons volk geen lezing begeert met dingen in buiten 't bekende, en in dit bekende - liever dan spot en dan alledaagsche gegek - meest ernst ja treurnis verlangt; hoewel dat hij 't opheeft zeg ik, dat ons volk maar en zegt dat 'iets schoon is', als 't er weedom bij voelt en zelfs erom tranen mag storten. Waarlijk de *Verhalen* brengen u tot weenen; en streelt u G. in beide zijn werken, hij sticht u daarbij in dit laatste. Hoor, moest hij eens moeten-afzien van 't eene of van 't andere, van 't dichten ofwel van de proza, om met een van de twee voort te doen, 't ware jammer vaneigen, maar 'k zag hem nog liever maar-houden aan 't laatste.

Vlamingen, leest eens de twee, zegt of 't niet waar is, en... zijt een keer gelukkig een avond.

L.D.W.

***

Van *De Sikkel* (Karel Oomsstraat, 15, Antwerpen). In Vlaanderen een onzer verdienstelijkste uitgevershuizen, waar immers boeken uitkomen op alle gebied, voor allen trant en voor alle vermogens, voor heeren en volks lui, tot leer- en tot lezing, naar oudere en jongere kunst (enja zelfs als deze kunst voor sommigen nog verre van rijp en... redelijk schijnt).

Daar heeft men van, b.v.

- *De Bibliotheekgids* sedert 1922 (maandelijks tegen 15 fr. 's j.), 'voor Bibliothecarissen en bibliotheek beambten' met opstellen over 't vak, ook over den gang van de boekenwereld tonzent en op 't vreemde, een vraagbank, verlangens en aanbiedingen, en andere wetensweerdigheden (waarin wij echter, ten bate van de geloovigen, meer inachtneming van indexwetten begeerden).

- Op gebied van geschiedenis:

P. GEYL. *Nederland en België. Hun gemeenschappelijke geschiedenis en hun onderlinge betrekkirgen* (1921, in-8^{n}, 56 bl. = 3.50 fr.); behelzende een drietal zeer merkweerdige voordrachten door een Hgl. die, gematigd, nu eens deze geschiedenis van uit Nederland beschouwt, en gezonde opmerkingen tegen Pirenne's alle-eeuwen-doorgaande belgicisme inbrengt.

- Op gebied van landschapkunde:

K. BOLLENGIER. - L. VAN RIEL. *De Haven van Antwerpen* ('Steden en Landschappen', bd. III [1923], in 4^{n} 32 bl. opstel, 32 bl. afbb.), als een vervolg van '*De Kempen*' (BIEK. 1922, XXVIII, 244) en '*Mechelen*' (boven, 216): over de wording, 't uitzicht, en belang der verschillende haveninrichtingen te Antwerpen, den roem van ons land en de perel van Vlaanderen. Ook dit boek is oen perel.

- Op gebied van taal- en boekstafwezen:

GUILLIAM OGIER (1618-1689). I. *De Gulsighheydt* (1639), herdrukt, ingeleid en aangeteekend door Dr. WILLEM VAN EEGHEM en versierd met houtsneden door HENRI VAN STRATEN (1921, kl. in 4^{n}, XXX bl. uitleg, 40 bl. tekst). 't Eerste stuk van een aangekondigde reeks (Just. de Harduyn, Karel Broeckaert, enz.) voor boekenliefhebbers en -kenders. Niet voor kinders vaneigen; maar anderszins als uitgave, druken boekwetenschappelijk kostelijk.

De Vizioenen van Hadewych, in hedendaagsch nederlandsch overgebracht door ALB. VERWEY, boekverluchting van JOZ. CANTRÉ (1922, in-16^{n}, 106 bl. = 8.50 fr.). Een zeer nette uitgaaf die door E.V.J. Van Mierlo Jr. G.J. waargekeurd werd, maar voorafgegaan wordt door een inleiding die meer zielkundigen dan godsdienstigen uitleg van Hadewych's wonderlijk wezen betracht.

- Op gebied van volkskunde:

A. DE COCK(†). *Spreekwoorden, Gezegden en Uitdrukkingen op volksgeloof berustend*, II. (1922, in-8^{n}, 116 bl.). Dit was het laatste wat van onzen grooten zanter on hardnekkigen pleger van vergelijkende volkskunde, bij zijn dood, van veerdig's was overgebleven: het bevat woorden en wenken en besprekingen betreffende geneeskunde, delfstoffen, scheikunde en hemelwereld.

- Op gebied van onderwijs:

Handleidingen en *Methoden voor lezing en spelling*, waarvan we boven een reeds bespraken (Biek., 1922, XXVIII, 117-119).

EUG. DE BOCK. *Beknopt overzicht van de Vlaamsche Letterkunde, hoofdzakelijk in de 19e eeuw* (1921, in-12n, 108 bl. = 4.60 fr.). Onmisbaar. Niet zooveel als nieuwe inkijk in de zaken, maar als overkijk op de zaken ('hoofdzakelijk in de 19e e.') tamelijk volledig en toch bondig; geen aaneenschakeling van namen alleen, maar met bindende beschouwingen op tijds- en zielsomstandigheden.

- Daar heeft men ook nog letterkunde in prachtuitgave, met voorkeur echter van de nieuwste, als:

WIES MOENS. *Celbrieven*, 2e uitg., opgelucht door J. VERDEGHEM (1921, in-24n, 134 bl. = 4.60 fr. gen., 6,00 geb.); - *Opgangen*, houtsneden van JOZ. CANTRÉ (1922, in-8n, 48 bl. = 8.50 fr.); - *Landing* (1923, in-16n, 62 bl.); alles menigmaal door anderen reeds besproken, maar waarvan ik liever wil afblijven, eerst ja omdat ik moet bekennen Wies Moens niet goed nog te begrijpen (begrijpen anderen hem?), maar dan omdat ik niettemin in hem een buitengewone voelings- en zeggingsmacht bewonder, die, met meer tijd en rijping van vermogens, en met meer zelfbedwang (als hij daarin zou toestemmen), van hem een onzer grootste vinders en zeggers maken zou. De Sikkel geeft dat uit heel net, en met kubisme-teekeningen... voor hen die deze vatten, en kunnen schoone heeten.

D.D.W.

Volksch Spaansch?

Over een halve eeuwe, te Gheluwe, was het 'dichtje', eigen aan den Gildezot (in de handbooggilde), iets van:

Patjitje patatjo

en ander dergelijk meer, eindigende met

Carico carico!

E.H.

Een POTUIL (vgl. bij DBo) is eigenlijk te Wonterghem een uil, die woont op een [potwilge of] kopwilge (Vgl. DBo op 'Pootwilge').

A.M.

[Nummer 11]

Believe 't
De Inteekeningen hernieuwen

Brave Lezers aanhouden, nietwaar?

Biekorf mag er zijn, nietwaar? Ja, laten we zeggen: Biekorf moet er zijn.

Meer dan ooit.

Biekorf is gemaakt geweest ten tijde dat de geesten gezond waren, en hij 'n heeft nog nooit gestaan zijn werk gezond voort te doen, al is 't dat er heden ten dage veelal anders gehandeld wordt.

Op dat groot boerenhof dat men Belgenland heet, bezetten wij mager de planke waarop onze korf mag staan blinken; maar we zitten er hooge, en drooge. 't Stuift er op 't hof nu; - 't is reeds sedert den tijd dat Duitschers en vreemden er kwamen op nestelen -: de hoofden zijn net lijk den kop kwijt, en onderwijls gaat 't er nogal schurdig op toe tusschen eenerzijds ons franschbeurelend grootvee dat hem in de stallen laat koesteren, en anderzijds 't vlaamsch-

kakelend hoendergebroed dat dóór alle weêr buiten mag dretsen. De hoenders en mogen er geen terd binnen zetten. 't Groot vee daarentegen? Heeft reeds den binnen voor hem, alleene voor hem, en, komt het nog buiten, wilt ook dààr de hoenders doen schuiven. Heel het vlaamsche vedergedoen is in opstand. Doch 't en zal zeker nimmer geraken aan 'tgene het begeert, als 't voort kraamt en krasselt als thans. 'n Boer en acht zijn hennenkot niet: hij wil wel de eiers en den opbreng ervan, maar ‘die bucht van die hennen’ zijn hem overal in den weg, ze zijn hem overal te vele; zoo, ze 'n moeten van hem geen voldoening verwachten... ten minste als ze-zij niet een beetjen ook voor henzelven 'n zorgen. Maar hoe zorgen ze nu? Kiekhoofdig keeraafsch. Al wie er onder hen groot is, 't zij hane 't zij henne, 'n heeft er niets meer te zeggen: wie reeds jaren gekraaid of gekakeld, gespoord of geleid, en gebroed en geklokt heeft, en zijn beste gedaan voor 't vlaamsch-hoenderenwelzijn, moet nu zwijgen en buigen en hem geven voor 't kiekengetutter dat alles wil kennen, moet telkens voor alles nu raad eerst gaan vragen aan 't jonggoed, en moet overal achter waar hèt wil, omdat immers ‘de toekomste hoort aan de jeugd’! Wanneer echter zal die ‘toekomste’ komen, als 't altijdvoort maar de ‘jeugd’ 'n zal zijn die gaat deugen? Dat de jeugd ook eerst een keer haan of henne gewierd, en leerde om dit later deugdelijk te wezen; dat de jeugd een keer wachtte van ‘leiden’ tot dan; zegt, 'n zouden de vlaamschehoenderbelangen er niet beter om varen dan met nu altijd al dat kiekenverstand? 't Zou ookal meer leven op 't hof zijn inwijlen, meer leute, meer geestigheid en meer hertelijkheid. Nu, zit er alhier eens een liane van jaren een oude vechter met zijn kam overzijds, aldaar dan een henne een driejaarsche met heur steert naar omleege, 't sleept hier eene heur vieren, 't houdt daar eene één poot op, andere nog met hun kop ingetrokken zetten een krop op en slaan alsan-maar treurig-aan oogskes, streuvelachtig en kriepte allegare - een oudemanshuis aan 't zien -, terwijl daar-

entegen het kiekengespuis, de stofhaarde kiekskens, en de eerste-bepende, en deze die al pluimtjes ophebben, en de zes- en de zeven en de achtmaanders, eeuwigvoort duivel-en-doende zijn om niets anders als om alles naar den donder te helpen. 't Ziet er lief uit in Vlaanderen! Oeie-groei allenthenen! ‘'t Is omdat we geen hoofden 'n hebben’ piepen en tjiepen de kleinen, alle die handsvollekens, die niet weten wàt-al verzonnen om hun tijd dood te doen, daar ze nog niet te leggen 'n hebben en het ondertusschen niet leeren 'n willen; maar zoodra een der ouden gewaagt om den kop op te steken en om, haan of henne, dat hoofd van de bende te zijn, dan vliegen ze hem al naar den kam om hem 't vel en zijn bloed uit te pekken!

't Vee binst de wijle bekijkt dat verachtend, en vet er hem in.

Ach, wilde ieder zijn plekke houden, en 't zijne doen, niets als het zijne... evenals wij, biên, aan ons biewerk, en evenals anderen, die meer zijn, aan meer!

't Zal beteren, wij hopen 't.

We kregen soms-ook reeds een pek in 't voorbijgaan, omdat we neerstig en nederig voortwroetten. Maar 't zijn er al veel die, stillekens overkomend, ons beginnen gelijk te geven, om als wij, elk in de maat van zijn kracht en zijn plicht, te doen wat ze kunnen en niemendal anders. Op een einde zal wederom West-Vlaanderen niet de slechste geweest zijn, misschien de man-ter-nood wel te wege.

En daarom moet Biekorf er blijven.

Om dàt onderander. Namelijk uit westvlaamsche koppigheid in 't gezapige werken aan 't bewaren van dat wat nog deugt in ons volk, en om daar goed meê te stichten hoe weinig het zij... tot een voorbeeld voor velen die bezig zijn met Vlaanderen meer kwaad dan wel goed aan te doen, in zijn aard namelijk, in zijn geest, en nog niet minst-van-al in zijn tale.

Beste Lezers, aanhouden, ei?

Wederom inteekenen; nieuwe lezers bijhalen; en- waar-

om niet? - een keer een pintje of een prulletjen uitsparen om onzen blok te kunnen wat junnen.

Op Gods genade, vooruit... aan ons dertigste jaar.

BIEKORF.

Durft ge klagen!

Gij die wiegelt in Gods gunsten,
durft ge klagen!
Staat, en doet uw *oogen* toe, ge
schrikt en zwijmelt voor dien kolk, waar
't licht verging; ge
ducht en duizelt voor 't aleenzijn,
voor 't verdwijnen van de wereld. -
- In dien nacht daar,
in dat vreeslijk donkerworden,
nooit geen dag meer,
nooit geen zonne, nooit geen blomme,
nooit geen vriendelijk aanzicht meer, dat
monkelt en dat opbeurt;
afgrond waar de diepte en breedte
deur malkaar loopt,
waar de ziele zoekt en treurt, en
d'oogen anders niet 'n zien als
't eeuwig blindzijn.

***

Legt uw veerdige *tonge* vast, die
trompe van 't gemoed, en
stopt uw *ooren*, sluit die deuren
voor den duw van 't golvend woord, voor
zang en klankmacht;
horkt van binnen naar 't geruich, naar
't ver geruchte van uw bloed, en
spreekt uw sprakeloos leven uit nu

met gebaren,
volgt die vreemde tooverteekens,
opwaarts, neêrwaarts,
vingerend, slingerend,
vraaggeweld en antwoord gooiend
naar den kijk van 't spiedend wezen.

***

Gaat, deurwandelt al die zalen
waar de *ziekte*, waar d'*ellende*
't menschdom vellen,
waar de reeuwgeur 't asemen wordt van
't levend doodzijn,
waar de liefde vlerken kreeg van
hemelsch maaksel,
daar, waar 't lichaam, wreed ontredderd,
diep deurëten van de wonden,
zonder hope lijdt en kwijnt, waar
't kreunen en waar 't jammerklagen
lucht en troost geeft,
en waar d'ooge om ‘meêgaan’ bedelt
bij de Dood,... de Dood die vriend wordt.

***

O bezoekt die toevluchts-oorden
waar de mensch zijn
menschelijk menschzijn buiten liet, en
waar 't *verstand* ligt uitgeblazen,
doof en dompend,
lijk e wieksnoer zonder laaikracht. -
Ei! daar huist 't verkoren schepsel
dat ontstond eens uit Gods oorbeeld;
gij, aanschouwt 'et,
hijvert voor 't vervallen puikstuk
van Gods handen,
nu onteigend en ontworden,
huilend bij zijn gruwelijk onheil,

schuimend bij zijn razend booszijn,
wild, krankzinnig en verstooten,
afgedompeld en verdierlijkt.

***

Dringt tot bachten 't grendelslot waar
't *zelfzijn* met zijn *vrijheid* vastzit,
waar èn hoekske van den hemel,
waar e straalke van de zonne,
't herte vullen,
waar èn vliege met heur lied, ge-
zelschap is, en waar den tijd, be-
zijds de kobbe, trage en stil, de
draden spint van 't lang verlangen.

***

Al de gunsten
die u 't leven levend maken,
die 't verblijden,
al die loutere loutere giften,
werpt ze dadelijk in de schale,
weegt ze tegen eêlgesteente,
weegt en kiest!... maar neen, 'n kiest niet,
rijker zijt ge,
schatten kreegt ge,
schatten met geen geld te koopen,
voor geen goed ooit af te staan; be-
seft 't geluk dat u gejond wierd;
knielt voor God!... - En
gij, die *ziet* en *hoort*, die
spreekt en die *verstand* hebt,
die *gezond* zijt en die *vrij* zijt,
durft ge klagen!

Nieuwcappelle 1923.
A. MERVILLIE.

Hoe onze namen gesteld?

Vooral de oordnamen.

Hgl. J. VERCOULLIE (*L'Orthographe en Toponymie* - Ac. Roy. de Belg., Bull. Classe des Lettres et des Sciences mor. et pol., 1923, bl. 166-175) hield op 9-V-1923 het volgende voor.

De oordnaamkunde, zoo nuttig in geschiedenis, heeft vooruitgang gemaakt.

Reeds weet men dat *Legia Leye* en waarschijnlijk *Loire* onderling verwant zijn; dat *Liège* (niet Liége) *Ludik Luik* en *luiden* of *lieden* wat anders zijn; dat *Antwerpen* een *antwerp* is, ttz., nog in de XVIe e., een *dam* evenals *Dam*me en *-dam* uit *Amsterdam* en *Rotterdam*; dat *Samber* en *Yser* en omtrent al de namen op *-are* en *-ana* (*Maas* en *Schelde* en *Rhijn* misschien ook?) ligurisch zijn; dat de volkerennamen doorgaans door vijandelijke gebuurs zijn gegeven, of werden ontleend aan de omgeving (de volken die henzelven doopten, noemden zich ‘menschen’ ‘mannen’ [‘kerels’]; dat 't Fransche en 't Duitsche volk uit alverre een gelijkaardige mengeling ontstonden!

Doch hoe dienen nu de namen gespeld en gesteld, daar nu immers de oordnaamkunde voor geschiedenis zulk een belang inheeft?

Voor een taalkundige zijn de eigennamen van menschen en streken, enkelmaar woorden uit de taal lijk al de andere.

Welaan hoe stelt men al de andere woorden?

1) In enkele talen met teekeningen. Dit laten we zoo.

2) Anders: meest naar 't geluid en de klanken: aldus in 't spaansch, italiaansch, duitsch, nederlandsch, en skandinaafsche en slavische talen. Evenals *bonum* is geworden *bueno* en *buono*, zoo uitgesproken en geschreven, evenals *hûs* is geworden *haus* en *huis*, zoo zijn *Loven, Corterike* en *Amstelredam* geworden *Leuven, Kortrijk* en *Amsterdam*.

3) Alleen 't engelsch en 't fransch, die oorspronkelijk toch ook naar de klankleer werden gesteld, zijn stilaan nog

daarbij gaan steunen op overlevering en woordafleidkunde (dannog immer oppervlakkig en veelal onjuist). Tal van voorbeelden maken dit duidelijk. Noodzakelijk is daaruit een zot mengelmoes ontstaan. Op die wijze zijn tonzent *Rhode, Thielt, Thienen* enz. met *rh-th*-achtergeschreven geworden omdat de overlevering bij deftige namen dit wilde. En andere en andere dwaasheden, als *Jodoigne* voor *Jaudogne* (Geldenaken) en *Soignes* voor *Sogne* (Zoniën).

't Ergste voor ons, is dat men ook voor den vlaamschen kant van ons land, heeft beginnen het vlaamsche klankleerbeginsel vergeten en 't drievoudig onvaste en gevaarlijke fransche gedoen achtertalen.

't Is zoo dat men hier:

- oudersche stavingen bezigt, als *ae, ey, uy, au* (voor *ou*), *ou* (voor *oe*), *x, gh, c, s* (voor *z*), *ss* (voor *s*)... ten minste in 't fransch zoogezeid (!) en dat *Deinze* en *Halen* vlaamsch zijn tegen *Deynze* en *Haelen* die fransch zijn!

- Nog, dat men naamuitspraken schijnt te onderstellen die in de streek niet gekend zijn, als *Baesrode, Breedene, Geeraardsbergen, Machelen, Sleidinge, Stuyvekenskerke, Temsche, Wachtebeke* voor *Baastrooi, Breeninge, Geertsbergen, Malen, Sleine, Stuivetjes, Teemst, Wabbeke.*

- Ook, dat men ons altijd praat van het *Swyn*, terwijl het woord was, en nog bestaat als *Zwin* (uitspr. als sch*i*p).

- Of ook, dat men ons oplegt te zeggen *Ramscapelle* (bij Nieuwpoort) en *Eggewaertscapelle*, tegen *Ramskappel* en *Aaiskappel*. Dit laatste mag nochtans temeer worden ingezien, daar *kappele* tegen -*capelle* iets heeft te beteekenen, vermits de -*kappel*'s ontstaan zijn ten minste al in de XIe e. zooals *Westkappel* in Zeeland, terwijl *Ramskapelle* en *Westkapelle* bij Brugge veel jonger zijn in jaren. Waarom verder Raver*s*ijd*e*, Lombard*z*ijd*e* en Co*x*y*de* tegen *Ravers-ij, Lombard-ij* en *Koks-ij*: zoo noemt ze nog het volk; en bovendien voor de geschiedenis leeren zij ons (zooals insgelijks *Diksmuide*) dat de Friezen tonzent allangs de kusten zijn afgezakt, en... wel nog in twee drommen, immers tweeledig van tongval, een eersten tongval die van

't oude Westgermaansche *aha* (nederl. *a* = water) heeft gemaakt *ee* (= een kreek) in *Zieriks-ee* en *Munnikr-ee*, en een tweeden die ervan maakte *i, ie, ij* (zooals de *Y* te Amsterdam) vanaan 't oude *Koks-ij* tegen Aardenburg totaan 't huidig *Koks-ij* in het Veurensche.

- Met vlek- en straatnamen is 't hetzelfde geweest. Te Brussel is de *Parochiaanstraat* de *rue des Paroissiens* (insteê van *rue du Curé*) geworden; te Gent de *Sint-Pieters-Vrouwenstraat* (insteê van *rue Notre-Dame-de-St-Pierre*) werd de *rue des Femmes-St-Pierre*; te Antwerpen de *Kammerstraat* (eigenlijk *rue des Cambiers* of *Brasseurs*) werd de *rue des Peignes* en vandaar *Kammenstraat*; [ook dergelijke in Brugge, en elders en elders].

- Eindelijk hetzelfde met de eigennamen van menschen: alzoo b.v. stelselmatig *Ruusbroec* die nochtans met de oudere spelling van zijn tijd *Ruysbroeck* heette, en met de nieuwe van onzen tijd *Ruisbroek* zou betamen te wezen.

Houden we ons bij de oordnamen.

En 't besluit zij, nog alsan volgens Hgl. J.V.:

De romaansche namen dienen ten minste minder onredelijk behandeld. De dietsche daarentegen vierkante-weg behooren gesteld naar onze huidige klankleer volgens hun hedendaags-levende uitspraak.

L.D.W.

De drie Martelaars van Reninghelst
Bemerking nopens het Kerkgebouw

Ik ben een wederwoord verschuldigd aan Eerw. Heer Lod. De Wolf die in Biekorf (boven, bl. 227) zegt niet overtuigd te zijn dat de autaar der kerk in 1568 aan den westkant van den toren stond, *omdat*[1] hij

(1) ...'Omdat ik denk dat Reninghelst een kruiskerk had'? ... Ha! Neen, niet daarom, maar omdat die autaar bij mijn wete, in onze landsche kerken, nooit heeft gestaan ten westen maar wel ten oosten van den toren, zoowel ten tijde dat die kerken (zooals ook Reninghelst, zou 'k denken) kruisgewijsde vorenkwamen [dit is ter XIIe-XIIIe e.] als toen diezelfde kerken driebeukwijsde zijn geworden [dit is omtrent de XIVe en de XVe eeuw en later].

denkt dat *Reningkelst eene kruiskerke had*[2], even als de meeste parochiën der streek, dewijl de kruiskerks de regel was en ik niet bewezen heb (in voldoende mate) dat Reninghelst daarin uitzondering gemaakt heeft.

Ik denk ons Vlaanderen in 't algemeene on mijn Westland in 't bijzondere genoeg te kennen, om overtuigd te mogen zijn dat *het begin der parochiekerken zeer nederig geweest is*[3], en dat er tusschen de oorspronkelijke *kasteetkamer der parochie*[4] en de kruiskerke van *eeuwen later*[5] een tusschenvorm bestaan beeft, namelijk de eenbeukige kapelle waaruit de parochiekerk gegroeid is, 't zij door uitbouw 't zij door gansch nieuwen bouw. Daarover echter niet geredetwist. 'k Zal enkel van de kerke van Reningkelst sproken.

EH. L.D.W. vermoedt het [vorig] bestaan eener kruiskerke met den toren in 't midden. Deze kerke moest natuurlijk *daar ze in ééns gebouwd geweest is*[6], met dezelfde bouwstoffen opgetrokken geweest zijn in al hare deelen. Welnu de westgevel is nu nog in ruw bergsteen, de *koormuur en de uiteinden van den kruisbeuk*[7] *zouden ook in 't zelfde bouwsteen moeten zijn*[8]. Evenwel *dat is niet*[9].

De brand der kerk kan niet ingeroepen worden, want de brand eener kerke vernietigt de muren niet[10]. Overigens in ons geval zijn de muren *van den westhelft*[11] der kerke gespaard gebleven, *dus zouden de muren van den oosthelft het ook gebleven zijn*[12], hadden ze bestaan.

(2) Dit heb ik niet als vaste meeninge geopperd. En alleszins 'n heb ik niet bevestigd, zoo hier schijnt aangegeven, dat Reninghelst een kruiskerk had *in 1568.* Ja, zelfs ik denk integendeel dat Reninghelst, lijk daaromtrent al de andere, reeds toen, in 1568, allang gewis geen kruiskerk meer en was. Ze *kan 't voordien* geweest zijn (en met de autaar in den oosten), en dan nadien een driebeukkerk geworden zijn - zoo wezende ter XVIe e. - (met wederom den autaar aan den oostkant van den toren). Als 't overal zoo was, waarom zou 't anders hier geweest zijn? Die zegt dat 't anders *was*, moet kunnen redenen geven. Dat zei ik, on meer niet. - Dit weze ons uitgangswoord.

(3) We zijn daarover 's eens, volop.

(4) Wat wordt hier oudheidkundig mee bedied?

(5) Van eeuwen? Hoeveel omtrent?

(6) Dit was niet onvermijdelijk zoo.

(7) Hier worden de huidige bedoeld, is 't niet?

(8) Mits twee gevallen, ja: ten eerste, dat de oude 't werkelijk geweest zijn, ten tweede, en dat die oude in de huidige bewaard zijn.

(9) Wat tegen mij niets en bewijst.

(10) Maar laat ze ook niet heelemaal ongeschonden.

(11) Neen, slechts de westmuur van den middenbeuk. De zijbeukmuren zijn herwrocht.

(12) Neen! Zoo niet. Geschiedenis bewijst men niet vooraan.

Eer weze ook bemerkt dat de kerke van Reninghelst *dagteekenend van 1595 en 1623*[13], *(deels gebouwd*[14] en deels herbouwd) *geen kruiskerke is*[15]. Welnu ware ze het vroeger geweest *(in 1569 namelijk*[16], *zij zou het voorzeker gebleven zijn*[17].

Ik moot ook bijzonder de aandacht van den lezer erop gaande maken dat in geval van *eene kruiskerke in 1569*[18], de koormuur moet gestaan hebben waar hij nu staat, want hij kan onmogelijk nader van den toren gestaan hebben, daar er nu reeds zeer weinig plaatse is tusschen toren en koor (eene enkele balkspanne), met eenen kleinen uitsprong voor den middenbeuk buiten de zijdbeuken. Insgelijks kan deze muur ook niet verder gestaan hebben, want de bevolking aangroeiende (buiten tijdelijken achteruitgang in beroerde tijden, die de blijvende gebouwen niet mocht doen verminderen) *mocht men de kerke niet doen inkrimpen*[19].

Wat meer is, de koormuur van thans staande *waar hij in 1569 zou moeten gestaan hebben*[20], moest ook de groote autaar gestaan hebben waar hij nu staat. Dus moest E.H. Vanneste die daar juist gegraven heeft (den ganschen koor heeft hij omzeggens omgedolven) de beenderen der Martelaars gevonden hebben. Welnu *hij heeft gansch gefaald*[21]. Het onbeduidend kleen gebeente dat hij gevonden heeft levert integendeel het bewijs *dat hij op den ouden kerkhofgrond van vóór 1595 was*[22], *gezien er hoegenaamd geene beenderen meer en zouden gevonden geweest zijn* ware daar reeds van in elfhonderd en oneffen de koor van eene kruiskerke geweest[23].

In de veronderstelling van eene oorspronkelijke kruiskerke zal men ook bezwaarlijk het bestaan van eenen muur dwars door den middenbeuk, aan den westkant van den toren kunnen goedmaken. Die muur van 1 m. en oneffen diepte, waarvan deelen nog opklimmen tot 5 m. hoogte en die een 0.25 m. breed was, sloot *tijdens zijn bestaan*[24] den middenbeuk af, dus was er geen autaar achter, 't zij

(13) De gevel van den middenbeuk (ten minste hij) is ouder.
(14) Dit zeggen steunt op niets. Toch niet op jaartalmerken.
(15) Ze kan 't voordien geweest zijn.
(16) Veel vroeger nog.
(17) Ziet naar ons 12e opm.
(18) Wat zeer waarschijnlijk niet meer was.
(19) Toch, immers al ze uitwijdende, zooals men meer gedaan heeft, reeds vóór de XVIe e. en lange erna.
(20) Dat hij er stond, is niet bewezen. En evenmin dat hij er moet gestaan hebben (z. 12e opmerking, 18e en 19e).
(21) Dit is zeer mogelijk, als 't immers daar de koor noodzakelijk niet en was.
(22) Die is zoo zeker niet.
(23) Misschien wel toch.
(24) Wanneer was dat?

verre, 't zij naar. *Hij eindigde dus de kerke*[25]. Er was dus geen kruiskerke.

Men zegge niet dat het een voorloopige muur geweest is tijdens den heropbouw na den brand, want het hout zou dien dienst verricht hebben, niet het steen, overigens zou men geen meter en oneffen diep gegaan zijn, men zou hem in 't nauwste van de torenopening gemaakt hebben, on men zou hem ten slotte gansch weggenomen hebben als de kerke voltooid was.

Men bemerke ook dat de zijdbeuken eener kruiskerke de kruisarmen aanvullen, daarbij, dat de uitspringende *armen van het kruis bezwaarlijk langer kunnen zijn dan de boom van het kruis breed is*[26]. De zijdbeuken eener kruiskerk kunnen dus moeilijk[27] breeder zijn dan de middenbeuk. Welnu ze zijn het toch wat te Reninghelst.

Gelijk dus hoe men de kerk beschouwe, *alles spreekt het bestaan van een oude kruiskerke tegen*[28].

Nopens de toegemetste drie vensterkens west in den middenbeuk zal ik bondig zijn. Ik heb verschillige redens om te bewijzen dat deze drie vensters nooit geen blinde versiervensters geweest zijn, maar ik zal die zaak laten rusten tot na den winter, daar ik zooeven afsprake bekomen heb om na den winter een of meer vensterkens *naar vereischte open te breken*[29] en te zien en te tasten wat er bachten dat metselwerk steekt. Over dit punt tot weerziens dus beste lezers Biekorvers.

GUST. LAMERANT.

Yper, 14^{n} in Slachtmaand 1923.

(25) 'k Begrijp niet wel die zake van dien muur. Waar stond hij juist? Wat is er nog van over? Wat is dat deel van een 5 m. hoogte? En uit welk steen is hij gemaakt? Dan 0.25 m. breedte - of dikte -? Een muur van 0.25 m. dikte, is geen zeer oude muur? Een schetske van zijn ligging kwam wel te stade hierbij.

(26) Waarom? Dit is nochtans gebeurd, en moer dan eens.

(27) Wil 'moeilijk' zeggen 'niet'?

(28) Tot hier spreekt niets ertegen, tegen 't bestaan te weten van een kruiskerke voordien, nadien verdaan in driebeukkerke (nog vóór den geuzentijd).

(29) 'n Ware 't niet beter eerst oudheidkundigen aan te spreken, alvorens hier te breken wat de oorloge gespaard heeft? 't Is jammer voor dien gevel; we 'n hebben er al maar enkele zulke meer.

TEN SLOTTE. Dit alles weze hier weer gezeid uit kommer om de waarheid. Het uitkennen van martelaarsgebeente moet trouwens streng geschieden, en moet berusten op uiterst vaste redenen. De redenen hier, van oudheidkundigen aard, medunkt 'n zijn 't nog niet. Ik acht het plicht dit stellig staande te houden.

L. DE WOLE.

Het kind van Maria

Daar was eens een arme houtkapper die in een kleen leemen huizeke woonde op den zoom van een uitgestrekten bosch. De goede God had hem een kindje verleend en hij en wiste niet hoe hij het zou opkweeken, trouwens de spinde was ledig en zijne geldbeurze plat. Hij trok als naar gewoonte den bosch in en deed zijn lastig werk al zuchten en klagen. En als hij nu alzoo lange gewrocht en geklaagd hadde en zelfs nu en dan eene trane hadde laten rollen, zoo zag hij daar al met eens eene schoone rijkgekleede vrouwe staan. Pierke, - zoo heette hij, - verschoot en schoof zijne mutse af om die vrouwe te groeten. Zij blonk van goud en edelgesteenten over gansch haar lijf, en bezag hem zoo minzaam en zoo zoet dat het ventje ervan aangedaan was.

- Vriend, sprak zij en haar stem zong als hemelsch gezang, vriend, gij schijnt bedroefd en moedloos, mag ik weten wat u zoo neerslachtig maakt; als 't mogelijk is, wil ik u troosten en helpen.

- Vrouwe, ik ken u niet, maar gij ziet er zoo goed uit, ik wil het u wel zeggen. De Heer heeft mij een meisje gejond en 'k en heb geen eten in huis; 't arme schaapke zal moeten sterven van den honger en dat deert mij zoo dat ik er bij zou schreien.

- Oh! brave man, droog maar uw traantjes af; ik wil voor uw kindje zorgen. Ik ben Maria de moeder van Jesus, ik heb uwe zuchten en klachten gehoord en 'k ben uit den hemel gedaald om u te helpen. Wilt gij mij uw dochterke geven, ik heb het zoo lief en 't draagt mijnen naam, ik zal het meênemen naar den Hemel; daar zal het alles in overvloed hebben en gelukkig zijn.

Pierke was op zijne kniën gezonken en vol blijdschap riep hij: - O hemelsche Moeder, ja, geern geef ik u mijn kind, waar kan het beter zijn dan bij u. Als 't ventje die woorden gesproken had, was die verschijning verdwenen en Pieterke liep naar huis om dat blijde nieuws te melden

aan zijne vrouwe. Zij ook was over van blijdschap, alhoewel het haar deerde van haar kindje te moeten scheên. Zij wilde het nog eens zoenen en moederlijk troetelen en liep naar het wiegske, schoof het behangselke weg en o wonder! Het wiegske was leeg en Marietje, 't zoete kindje was weg naar den Hemel.

Of het gelukkig was, moet ik u niet vertellen, zijn kleedje was geweven uit 't fijnste goud; 't was gevoed met de lekkerste spijzen; 't speelde met de engeltjes tot dat het moede was en 't sliep dan op een zijden zacht beddeke. Alle dage kwam hare hemelsche moeder bij haar, streelde hare wangen en zei dat ze moeste altijd fraai en gehoorzaam zijn. Marietje deed dat en alzoo verliep de tijd en 't kindje wierd grooter en grooter.

Op zekeren dag kwam Maria wederom haar dochterken bezoeken in de schoone zale waar het aan 't spelen was met de engelkes en zij zei: - Kind, ik moet eenige dagen afwezig zijn, en zal u dus niet zien; maar luister, binst die dagen zult gij geheel den hemel mogen afkijken, overal moogt gij gaan en alles bewonderen. Hier zijn dertien gouden sloterkes, met deze twaalf groote kunt gij twaalf schoone hemelzalen binnen en daar alles beschouwen; met dit dertiende kleen sloterke kunt gij eene deur opendoen van de hoogste zale waar de Heilige Drievuldigheid troont; maar daar moogt gij niet binnen; ik verbied u dus streng die deur open te doen. Zult gij gehoorzaam zijn, lief kind?

- Oh ja, moeder, riep Marietje vol blijdschap en zij ontving de dertien sloters.

Den eersten dag nam zij een der groote sloters en zochte tot dat zij daarmeê eene deur kon opendoen. En wat zag zij? Daar zat een apostel op eenen zóó schitterenden troon en hij zelf blonk zóó schoon dat zij dacht dat het God zelf was; zij viel op hare kniën en was hem te wege te aanbidden; maar de heilige, van op zijn troon, sprak haar lachend aan:

- Lief kind, zei hij, ik ben maar een apostel, ik ben God niet, kom, geef mij een handje en ik zal u mijnen

zegen schenken, en speel hier maar geheel den dag met die engelkes daar.

En de engeltjes kwamen en sprongen en dansten, speelden en zongen de schoonste lofzangen, zoo dat het avond wierd eer zij het bemerkten.

's Anderendaags en de tien volgende dagen, bezochte zij de andere apostels; zij werd overal wel ontvangen, en te midden al dien hemelschen luister en al dat onbeschrijfelijk schoon verliepen die twaalf dagen alsof 't maar minuten waren geweest.

- Wel, wel! riep zij, hoe schoon is dat in de zalen der twaalf apostelen! hoe moet dat dan zijn in die zale waar de Heilige Drievuldigheid troont! Maar 'k en mag daar niet binnen, mijn hemelsche Moeder heeft dat streng verboden.... 't Is jammer... 't is toch zoo jammer! 'k Zou dat toch eens willen zien en genieten.

Hoe meer zij daaraan dacht, hoe meer gading zij kreeg om die deur ook eens te openen. Zij sprak daarvan aan de engelkes hare speelmakkers en deze natuurlijk raadden het haar af.

- 'n Doet dat toch niet, Marietje, zeiden zij, of gij zoudt kunnen ongelukkig varen. Het is u verboden, gehoorzaamt. In 't begin van ons bestaan, waren er ook engels die Gods verbod overtraden en nu zijn zij van God vervloekt, voor eeuwig ongelukkig. 'n Doet dat niet, Marietje, of gij zult ook ongelukkig varen.

Het meisje was verschrikt als zij dat hoorde, en 't was gedaan met die bekoring voor dien dag. Maar 's anderendaags, kwam de duivel der nieuwsgierigheid weder en stookte ze op meer als tevoren. Zij streed eerst wat tegen, die woorden van de engelkes klonken nog in hare ooren; maar toch zoo luide en benauwdelijk niet meer als in 't eerste. Wie zal dat weten, blaasde de duivel haar in, als gij alleen zijt, en de engeltjes allen weg zijn, een kleen spletje, een oogslag... en dan alles weder toegesloten, 't en duurt maar eene stonde... gij en hebt geen gedacht van den luister dier zale.

Die bekoring bleef aanhouden en versterkte met den duur. Marietje die eerst wat tegengewrocht hadde, gaf het algauw op en stemde toe.

De engeltjes waren weg en ze was alleene, geen tijd verloren, zij liep op de toppen harer teën zeere zeere naar die gouden deur, en stak dat kleen sloterke in 't slotergat en gaf een draai. De deur springt open en ze staat in zulk een gloed van hemelsch licht dat zij niet kon kijken. Haar herte bokte om te bersten en zij ging kwalijk worden. Met een snak en veel geweld kreeg zij de deure toe en op het slot, en, meer dood als levende, gerochte zij in hare gewone speelzaal. Haar herte klopte en klopte en 't en wilde niet stillen. Zij bezag hare handen en zij hadden de kleur van goud, en wat zij niet kon zien, 't was dat haar gezicht, heur haar en alles waarop dat hemelsche licht gevallen was, wijl zij in Godes zale keek, gekleurd was, als was het zuiver goud. Zij waschte hare handjes maar 't was verloren moeite. Zij was toch zoo verlegen en ze draaide ze in haar gouden schortje en zat op haar bankske te treuren. Zij, die tot dan toe nooit geen oogenblik verdriet gehad had, ze was nu zoo bedroefd en zoo verlegen, en daar was niemand om haar te troosten. De engeltjes, hare speelmakkers, als ze haar zagen, vluchtten weg al roepen: Wee u! wee u!

Al met eens Onze Lieve Vrouwe komt bij Marietje en met de meeste goedheid vraagt zij:

- Marietje, zijt gij in de verboden zale niet geweest?
- Neen ik, moeder, loog zij.

Dan nam Onze Lieze Vrouwe de sloters uit 's meisjes handen, bezag het kleen sloterke, en dan hare handen en vroeg nog eens:

- Marietje, hebt gij met dit sloterke de verboden deure niet opengedaan?
- Neen ik, moeder, loog zij wederom.

Onze Lieve Vrouwe, nog altijd met dezelfste goedheid, tastte op Marietje's borst en voelde die hevige hertklopping en zij sprak:

- Marietje, lief kind, denkt wel na, als gij mij de waarheid niet zegt, zal ik u op de aarde weder laten zinken, hebt gij de verboden deur niet opengedaan?

- Neen ik, moeder, loog het ongelukkig kind voor de derde maal.

Maria Godes moeder, nam nu haar ongehoorzaam kind bij de schouder, genaakte met den vinger Marietje's mond en seffens wierd zij stom; dan liet zij haar hand gaan over hare oogen en het kind sliep gelijk een steen. Binst dat zij sliep droegen de engels die ongelukkige leugenaarster beneden naar de wereld, aan den voet van eenen hoogen dikken boom, te midden een groot uitgestrekt woud.

(*'t Vervolgt*)

J. LEROY.

De Oorlog in Dickebusch en omstreken

(Vervolg van bladz. 237).

*1914. Dinsdag, 24*n *November.* 5 missen.

Omtrent den 10n, wederom gesmijt op ons dorp: een uur lang wel een 40 schrootbommen, die op een hoogte van een 50-60 meter ontploffen, en vandaar soms wel een duizendtal looden knikkertjes mitsgaders brokken van 't omhulsel wijds en zijds gooien. 't Gebeurt dat er tot 20 zulke kogelkes op een vierkanten meter te vinden liggen, en ik heb dooden gezien die ervan doornaaid waren. De menschen echter beginnen dat spel te kennen, houden hen binnen en bachten de muren, zijn minder bevreesd, en als de vlage over is - slacht na een dondervlage -, tevreden en nieuwsgierig, steken hun hoofd uit, en komen een keer kijken. Dezen keer nogal schade. Een stuk van 't peerdstal van 't Paradijs. Een gat in een schouwe. Twee-drie huizen behageld. Maar ongelukkiglijk ook een legerman zijn arm afgeslegen, en twee vluchtkinders gekwetst 't eene zijn duim af en 't ander zijn been gebroken.

Vandage is boer Wullepit Hektoor van Langemarck op

zijn hofsteê gerocht, met vele-veel moeite. Nog 9 koeibeesten gevonden, en ze meêgebracht. Ze stonden nog goed. Daar krielde 't van krijgsvolk. Ook waren er een aantal mannen op zijn hof begraven. Maar anders nog niet vele vermooscht.

Heeledagen trekken hier koeien voorbij. Met groote hoopen soms, te weten van vluchtelingen die ze hebben mogen gaan halen. Eén dingen is ergerend, meer en meer menschen hebben ook koeien meê die de hunne niet zijn, en zoo gebeurt er al veel onrechtveerdigheid. De fransche krijgsliên ook komen af met heele kudden koeien en zwijns, en steken ze hier af tegen al dat ze krijgen kunnen. Dezen avond nog zag ik er alzoo afzakken met een 30 zwijns, groote en kleine, komende van de Vierstraat, en die ze hier te gelde stelden voor al die hen koopen wilde. Ik hoorde van iemand die er 3 kocht, drie schoone, voor 100 frank.

Thans geraken we ertoe ons allengerhand een gedacht op te maken van den oorlog en... van de fransche soldaten. Het is onbetwistbaar dat de fransche soldaten die hier te Dickebusch waren uiterst moedig geweest zijn en dapper hebben gevochten. Doch wat ze nog liever deden was mooschen en breken. Wie éénmaal gevlucht had, 'n vond zijn huis nooit meer weder dat 't geheel was. Eetware en huisraad waren verdwenen, dekking en kleederen om 't even, de bedding verhuisde van 't eene huis naar 't andere, alle sloten lagen opengebroken; stoelen en woongerief, alaam en hommelpersen, alles wat hout was had gediend om te stoken. Onze Franschen, meest allen uit 't Zuiden, zijn daarbij uitnemende vuil. Van eten, brood, suiker, koffie en vleesch, zijn zij rijke voorzien: hun brood staat niet aan hier, 't is gezouten en zuur; doch hun vleesch is zeer schoon en zeer goed. Welaan van dit vleesch snijden ze het beste af, en 't overige met de beenderen werpen zij waar liet maar 'n wil vliegen, het dichtste het gereedste; en zoo doen zij met al hunnen afval. Bachten de huizen, ja tot binnen de huizen, vindt

men bij hoopen al brijsbras en kijzigheid. De stank slaat u tegen. Zelfs 't vleesch dat moet dienen voor hun eigen gebruik behandelen zij onzachte, leggen 't neer op den smerigen grond, en steken 't maar zoo in den pot. Schier nooit wordt die pot uitgekuischt. Koffie, melk, wijn van sommigen, 't gaat al in de eigenste pulle zonder ooit deze te spoelen. Alzoo brielen en brinselen ze gansche dagen. De menschen hier beginnen te zeggen:

De Franschen drinken en smeren,

en - 'tgene ze vernemen van anderen -:

De Engelschen wasschen en scheren,

en 't slot is dan gauwe gevonden geweest:

De Belgen vloeken en zweren...
En de Duitschen vechten lijk de beren.

Het vuilst zijn de Franschen - de hoofden zoowel als de minderen -...men kan wel raden waarin, en daarvan walgt hier ons volk. Anders nog, loopen ze vuil in hun wezen, meestendeel ongeschoren, en zelden gewasschen, uitgenomen dienaangaande de overheden. Nu, 't schijnt dat ze 't thuis ook zoo gewend zijn. 't Is niet verwonderen dat ze bemerken en zeggen dat ons volk hier zoo net is... hoe stijf dat de streke vervuild ligt.

Ondertusschen beginnen er eenige lieden van Dickebusch een kleinen handel te wagen. 't Inkrijgen en vervoeren van waren 'n is zoo eendelijk moeilijk niet meer. 't Gaan menschen naar Belle achter baais en om stoffe, en ze worden die uitgevochten door de soldaten. 't Zijn er reeds die rijden naar Belle, twee-drie, ze koopen er wijn, een vat voor 100 fr. of 110; ze trekken 't op flesschen maaraanstonds, en stellen die te koop aan 2.50 fr. Ge hebt er die aan dien wijn alleene dagelijks 500 fr. winnen. Er is ook bloeme ingekomen; zaterdag laatst kwam er een af met 4000 kilo. Ongelukkiglijk, 't en is ookal voor witbrood niet meer: er wordt meest van verbakken in haast-allemaal suikerbroodjes, die golden - twee maand geleden - 0.60 fr. en thans gaan aan 2 fr. voor 't krijgsvolk en 1.75 fr. voor 't volk uit de streke. Veel onzer menschen,

hoe kleine van beurze, zijn wel verplicht ook zulke broodjes te koopen; ten anderen de wittebroodjes van 0.50 fr. 'n zijn maar-mager-meer koeken. Verder van bierswege: nu en dan geraakt er een herbergier aan een tonne; maar een paar uren daarachter is ze uit.

*Den 25*n. *Woensdag.* Te middernacht moeten almeteens de Alpenjagers vooruit. Nochtans weinig geschot, 't en zij al de kanten van Langemarck.

De menschen komen in roere. E.H. Pastor van Voormezeele is overgekomen, en doet om toe tot aan tzijnent. Doch vruchteloos. Daarop mag hij weder vertrekken.

*Donderdag, 26*n *in Slachtmaand.* Gestadig-aan missen van zessen tot negenen.

Wullepit Hektoor is weêre naar Langemarck, achter nog van zijn beesten; maar 'n vindt geene meer. Ze zijn zeker ‘gered’ al door anderen.

Vandage, al eens gaande naar den klokzolder, heb ik vastegesteld dat op het doxaal de blaasbalg van den orgel is afgesneden, en samen met twee-drie pijpen ontstolen.

In den namiddag weer bommen over den Vijver.

*Vrijdag, 27*n *dezer*. 7 missen. Ben mijn soldaten kwijt in den nacht. Maar mijn huis? Een verkenskot en heeft er niet' aan.

Vele geschot en ontploffingen omendom. Heeledagen nu weg- en wedergedrets van kanonvolk en -voorraad.

(*'t Vervolgt*)

[A.V.W.]

Ons ergste vijanden?

't Zijn al die ‘vlaamsche’ nieuwsbladmannen die alle dage, met schijn van vlaamsch, het fransch ons indrijven en 't eigen vlaamsch als ‘onbeschaafd’ versteken doen. 't Zijn zij die zeggen zoo ik las: ‘*Het grenst aan 't ongelooflijke*; dit gedacht is niet *verlaten* (abandonnée); aldus is *beperkt het veld* der opzoekingen; een *vraag van het oogenblik* en niet een *probleem der toekomst*; *brood op de plank*; *wijnen en dranken*; in de wachtzaal *ontmoetten wij veel autoriteiten*; een *petitionnement is gelanceerd*; de landing was *bewogen* (mouvementée); een vijftiental *individuën*; *kolommen* betoogers; het publiek op *eerbiedigen*(!) *afstand houden*; de *taal der feiten is welsprekend*; ...mogen die woorden niet *in de woestijn geklonken* hebben’!... enz. enz.... Die moordenaars!

De nalkweg

Die ‘Bor*a*lle’ van Dranoutre daar, in Biekorf (boven, bl. 201-203), herinnert mij aan den ‘m*a*lkweg’, waarvan ik van jongs af gehoord heb, en die, zoo zeiden ze, noesch liep over het West-Vlaamsch taalgebied, zoo daar ook een melkweg loopt - van daar zeker de vergelijkende name! - noesch in het sterrengebied over de hemelkappe.

Nu, die ‘m*a*lkweg’, zoo zeiden ze, een schroo grond van gewillig een ure tot een ure en half breed, zette aan bezuiden Brugge, liep dan over Staden, bewesten Roeselare, verder zakkende sloeg meer oostwaarts in, zoodat hij in de nabijheid doch in het Oosten van Yper zijn loop vervorderde, en dan, steeds meer westwaards zijn gang bekortende, over Dranoutre naar Belle, in Fransch Vlaanderen, trok, om daar verloren te loopen bij de ‘Waals’, zoo de Fransche Vlamingen plegen te zeggen van de Franschmans die geen Vlaamsch 'n kennen.

Nu, het kenmerkende van de menschen die op den m*a*lkweg wonen, het is dat ze geen *e* voor eene *l* kunnen uitspreken, maar altijd *a* zetten in de plaats. Zoo b.v. ‘'t Deure naar de k*a*lder om m*a*lk’; ‘*a*lk 'n goên avond’; ‘'t brandt op Diesten Cap*a*lle's hof’; ‘hij weunt vlak achter Vijf-wege kap*a*llege’, enz.

Kan er iemand daar nader bescheed over geven en de kaar te teekenen, of nauwkeurig de grenzen bepalen van den ‘m*a*lkweg’, met zijn echte afmetingen; toonen waar hij begint, onder Brugge, of waar? en eindigt daar onder B*a*lle, zoo de Fransche Vlamingen van de streke ginder zeggen?

En is het niet een eigenaardig samentreffen dat, door den band gesproken, de ‘m*a*lkweg’, rechts, of daaromtrent, de oude zeekust verbeeldt, daar Z.E.H. Ad. Duclos[1] van spreekt, van onder-aan Brugge tot aan de heuvelenreke in 't Zuiden van het hedendaagsche West- en Fransch-Vlaanderen?

G^{r} H.A.

(1) E.H. AD. DUCLOS, *De oude Kuste van Vlaanderen*, te Brugge, bij Aimé De Zuttere, 1873.

Mengelmaren

Emile De Monie

Onder die hoofding bracht *Biekorf* (boven, 193-200) ons, van de hand van C. Gezelle, een zeer vereerend schrijven over het sterk en stille werk van dien eerweerden Vlaming. Hij wordt er met pit van reden geroemd om zijn taaie en vruchtbare medewerking aan *Rond den Heerd, Loquela* en *Biekorf.*

Laat mij om der volledigheidswille daar bijvoegen dat Em. De Monie ook ruimschoots heeft meêgedaan aan *De Vlaamsche Vlagge*. Tot richting en leering van de jeugd van Vlaanderen was hij altijd bereid, met woord en daad, en nooit wierd een beroep op zijn dienstveerdige penne afgewezen.

Nu dat de geschiedenis van De VI. Vlagge staat om geschreven te worden, zal in dit tijdschrift de hand van De Monie menigmaal, aan den ernst en de deugdelijkheid zijner bijdragen te onderkennen zijn.

H.P.

Boekennieuws

Reizen en Kijken, van Eerw. Heer H. LINNEBANK, Kruisheer, Uden-Holland. (Duimpjes-uitgave, bij V. Delille, te Maldeghem).

Vrienden van Biekorf leest dat: 1. *In 't oude Engeland;* 2. *Naar het zoete Zuiden;* 3. *Vlaanderen, Brugge, Brussel;* 4. *In het zijpad rechts;* 5. *In de Sakristie;* 6. *Het Doophuis;* 7. *De kruistriomf van Florence;* 8. *Kevelaar in 1921:* 9. *In de andere wereld;* 10. *Een boer in de lek;* 11. *De verrukkelijke flets;* 12. *Eerst naar Brugge.*

En als ge tenden komt, zult ge met mij bekennen, dat Eerweerden Hoer Linnebank *kan* reizen en kijken, kan waarnemen en gâslaan, kan denken, spreken en handelen, lijk of 'et ne verstandige, geleerde, gemoedelijke reisman betaamt. - Nuttig reizen is èn kunste; welnu, vader Linnebank leert ons reizen: zijn edelmoedig, bescheiden en openhertig menschelijk doen, zijn gezonde en luimige spreekveerdigheid, zijn kunstgevoel on zijn mooi hollandsch *pittig* zijn - 't hoekt, 't slaat al tot vaste beeldgedaanten, lijk in die *kijkhuizen*, waar, bij iederen draai, onzen blik entwat nieuws bemerkt. -

Eerw. Vader Linnebank is de vriend van Vlaanderen, van Vlaanderens volk, van zijn tale, en zijn gebruiken. Hij is inteekenaar op *Biekorf*, lezer on vriend ook van ons tijdblad.

> Geen rijker kroon
> dan *eigen* schoon.

We bedanken Eerw. steller voor zijn nuttige, zijn aangename Duimpjes-gifte. - Later moeten we nog kunnen drinken van 't helder en deugddoende water, dat borrelt uit die hollandsche bronne.

A.M.

De Wonderen van de Udensche Hei, ook van Eerw. Heer Linnebank (Drukkerij C.N. Teulings, 's Hertogenbosch).

Bevallig boekske van 32 bladzijden, met vier lichtbeelden.

Ge verwacht u aan 't opengaan van d'Hei-streke, met heur luchtverwen en waterplassen, met heur sperreboomen, heur sprekende blommekes, heur zandhoogten en bremstruiken, met de verborgen heerlijkheid van heur eenzaam vreedzaam buitenleven.

- Toch niet!... 't zijn *zedelijke* wonderen: 't aankomen, 't onthaald worden van de Belgische Oorlogsvluchtelingen (tijdens den eerloozen inval van de Duitschers in 't jaar 1914). Hun tijdelijke volkszettinge - dorp uit den grond gesproten - met hun werk, hun onderwijs, hun bidsteê, met hun burgerlijk en godsdienstig leven, met hun sterkte en hun geduld, hun hope en hun troostelijk verlangen naar den deurschoten heerd van hun verwoeste streke.

Inhoud: *De Ophouw; - De Prinses; - De Bisschop; - De Processie; - De Spion; - De Koning*.

Bij 't lezen van 't boeksken, voelen we de weerde van dat kristelijk medelijden bij ons toegenegen Hollandsche broeders, vatten we nog eens al 't schoone van Heer *Linnebank*'s herte, met de knappe behendigheid en den zwierigen val van zijn *vaderlijk* woord.

A.M

Zantekoorn

Nadien dat Gezelle, de groote zanter, te Gode ging en Loquela, zijn ruime voorraadscheure gesloten wierd, ligt de vlaamsche akker nagenoeg braak en verlaten, en de *epea pteroenta* zijn metterdaad nu vluchtig gebleven.

En toch leeft en waakt ons vlaamsche volk nog, en de bronne spruit voort van zijn frissche en ongeschoolde taalveerdigheid. In mindere mate dan vroeger, 'k wil het wel, doordien met de nieuwe beschaving, de zucht naar effening en eenmaking in 't spreken en 't schrijven op school, 's volks mondigheid, bij de jongeren toch, is komen belemmeren. Onder 't oudere geslachte evenwel komt men nog menigen Vlaming tegen wiens taal en tonge onverbasterd bleef, ‘van vreemde smetten vrij’, en die nog met evenveel gemak te spreken weet als de vogel te schuifelen.

Zulkeen mocht ik eenmaal ontmoeten te lande, op 'n zondagsche wandelinge ton oorlogstijde. En uit zijnen mond heb ik 'n haastige kleene zante geraapt van woorden en spreuken die 'k, naderhand opgeschreven, hier nu late volgen.

'k Vond hem staan, mijnen Vlaming, voor 'n partij *boutjes-tarwe*, zoo hij dat noemde: korte auwen maar dubbel-dik en gesloten.

- De vruchten zou'n deugd hebben van een vlaagske, zei ik.

- Dat komt, zei hij: zie-je daar die kleene, grijze doppen van wolken? Dat zijn *waterhennen*; 't zijn voorboden van regen. En met dat de zunne de wind voorbij is, 't en zal niet *opmageren*.

- De die en zou'n er ook geen kwaad van hebben, zei ik, wijzende naar 'n partij walen.

- Voor de die is 't te late: ze 'n zullen niet veel *eerappelen*. Misschien veel *drendels* tewege.

We vielen op den oorloge en op den slechten tijd.

- Ja 't zei hij, 't wordt 'n rechte miserie. De spaarbank en de verzekeringe, 't doet al zijn hand toe. Ook, 't en zit geen fut meer in de menschen: als ge den zondag nog met eenigen thoopegeraakt, en ge wilt 'n *schetse* (scherts) *slaan*, 't en pakt niet, *ze stijft weer op.* ...En let er op, zei hij, 't en wordt niet meer getrouwd: van geheel dees maand heb ik er *arm* twee koppels hooren *kerkstichelen*.

- Ja, maar ge moet ook zeggen dat er veel jonkheden weg zijn.

- Daarin heb-je gelijk: 'n groot deel dragen de ransel, en veel andere hebben *'t hazevel aangestropt* als de Duitsch hier bin viel... En van trouwen gesproken, luistert hoe dat Pee Loncke voer, die daar met Noppen 's meisen gaat: hij was zondag de afvraginge gaan doen. Hoe, zei vader Noppe, trouwen in zulke tijden? Trouwen! Ge lacht zeker? *En Pee kreeg 't hekken tegen zijn hielen.* De jongen was schier den kluts kwijt. 'k Had er waarachtig compassie meê. Pee, zei ik, raapt uwen moed thoope. Der zijn nog moederkes die meiskes kweeken. Ge moet van langsom hooger gaan, *ge zult 'ne keer den val hên.*

Zoo sprak, en zoo spreekt nog hier en daar, ons ongeschoold volk van te lande. Als ik vroeg aan mijnen zegsman of hij geleerd was en lezen en schrijven kon. Ja 'k, zei hij, *met de rokelperse op 't koekijzer.*

H.P.

Twoet! twoet-twoet-twoet! 'ee'brood! 'ee'brood!

Zoo roepen te Brugge de jongens naar de zwanen om ze te doen achter ‘beetjes’ komen.

'EE'BROOD zal zeker de oude uitsprake zijn van ‘heetbrood’, en die ‘twoet! twoet-twoet-twoet!’ van de jongens zal wel 't achterdoen zijn van het ‘trompen van heetbrood’ voordezen.

Mijn ouders wisten nog van ‘'ee'brood’ en van ‘'t trompen van 'ee'brood’ ten tijde geweest dat ze kind waren. (Vgl. DBo op ‘Heetbrood’).

T.R.

[Nummer 12]

Da mihi Belgas

Van toen we nog jong waren, wierd ons in geestelijke boeken en onderrichtingen meermaals op het hert gedrukt, dat de H. Frank Xaveer van uit Japan aan zijn Alg. Overste den H. Ignatius met aandrang vroeg om Belgsche Zendelingen te bekomen, zoogezegd omdat ze de beste werkers waren in 's Heeren wijngaard. '*Da mihi Belgas*' zou hij geschreven hebben, en die zelfde bewoording wordt nog steeds herhaald om ons, 'Belgen', een pluimtjen op den hoed, een eerevesteling op de borst te steken. ('k Zag onlangs nog een pallas, waarop die drie woorden - salva reverentia - gestikt waren).

't Is inderdaad zeer vereerend, als de H. Frank X. deze woorden oprecht uitgesproken of neêrgeschreven heeft... doch de geschiedenis moet eerst en vooral op bewezen waarheid steunen. Ware 't een uitvindsel of een misverstand, dit ons eeremerk slachtte van heden veel andere... die niet verdiend en zijn.

Ik zelf ben niet bevoegd noch in de gelegenheid om die zaak uit te maken. Waar ik verblijf, kan ik zelfs onmogelijk b.v. de 'Monumenta Xaveriana' onder handen krijgen. Mij dunkt dat vooral de Jezuietenpaters met hun rijkvoorziene boekenhalle, (uit brieven en oorkonden van ten tijde) hierover best een zakelijk antwoord kunnen geven.

Wat mij echter aan de echtheid van de uitdrukking 'da mihi Belgas' twijfelen doet, is:

I. Vooreerst de bewoording zelf dier spreuk: Wist de H. Frank X. in de jaren 1550 reeds van '*Belgen*' als volksnaam te spreken? Ik meen dat de Spanjaards en Italianen - ook veelal nog in onzen tijd - slechts den naam: '*Flamencos, Fiammingi*' kenden, en door '*Belgen*' bedoelden den volksaard?

II. Ik twijfel nog aan 't bestaan van die spreuk, ten minste in die beteekenis voorgedragen, om al hetgeen ik tot hiertoe erover slechts heb kunnen nagaan.

Hier is woordelijk wat ik in volgende boeken vond:

1) '*S. Francisci Xaverii Epistolae*'(1). Daarin lees ik:

'Veniebat mihi in mentem, aptos ad eam expeditionem [Japonensem] videri fore *Belgas, aut Germanos*, qui Castellanam aut Lusitanam linguas nossent. Utrumque id genus tolerans laborum est, tum naturali habitu et educationis usu duratum ad patientiam Bandensium frigorum. Verisimile putabam non paucos ex hisce nationibus duabus in variis Hispaniae collegiis et Italiae vivere, in quibus forte multum utiles non sint, eo quod nativa elegantia popularis linguae careant; qui si transferrentur in Japoniam, excellenter ibi operam navarent, et magnis se fructibus commendarent'. - Gedagteekend: Cocino, 4 Kal. Febr. an^{o} 1552(2).

(1) Tom. I, in 1888 gedrukt te Hongkong, en Tom. 2, in 1890 aldaar, Typis Societatis Missionum ad Exteros (Paters der Vreemde Zendingen van Parijs). In zijn Woord-vooraf (Deel I), zegt de Fr. vertaler: 'Le P. Roch Menchiaca S.J. publia à Bologne, à la fin du siècle dernier, l'édition la plus complète et la plus exacte des lettres de S. Franç. Xav. Nous la suivons fidèlement...' 't Is dus een afschrift of vertaling uit een werk van omtrent de jaren 1790-1800.

(2) Tom. 2, lib. 8, pag. 170: Epist. 1 (S^{o} Patri Ignatio).

Ongeveer hetzelfde komt voor in een brief van den Heilige aan 'P. Simoni Roderico' (Rodriguez), over het sturen van '*Belgas et Germanos*', 'cuiusmodi hominum non parva copia in Italia, Hispania, Gallia est'[1].

In een anderen nog, wederom aan denzelfden[2], waarin ook '*Belgae aut Germani*'... 'sane istiusmodi ad Japoniam et Sinas accommodati videntur praeter caeteros'.

Dan verder nog, in een brief[3] aan den H. Ignatius, waarin hij laat weten dat hij P. Barzaeus aanstelde als Overste van Iudiën: 'Collegii Goaui Rectorem Gasparem Barzaeum *Belgam* constitui, virum spectatae virtutis, et coelestibus donis cumulatum, eumdemque concionatorem egregium, et civitati universae ac domesticis unice charum ... Omnes qui in his locis versantur, turn Patres turn Fratres, ei parere jussi'.

2) Hiertegenover stel ik nu twee Fransche uitgaven van lateren dage: *S. François Xavier, sa vie et ses lettres*, door J.M. Cros, S.J.[4] en *Vie de S. François Xavier*, door L. Michel, S.J.[5]. Beiden geven, met bijna dezelfde woorden, hoogergemelden brief weder, 'Lettre à S. Ignace, écrite de Cochin, le 20 janvier 1552', doch in dezer voegen:[6] 'J'avais pensé que des *Flamands* ou des *Allemands* qui sauraient l'espagnol ou le portugais, seraient bons pour le Japon; ils supportent aisément les grandes fatigues; les froids rigoureux du Bandou seraient donc pour eux plus tolérables. Il me semble que les sujets de ces deux pays ne manquent pas dans nos collèges d'Espagne et d'Italie, saus qu'ils puissent y prêcher, faute d'en counaître assez la langue; au Japon leur travail produirait un grand fruit. (Monumenta Xaveriana, T.I, ep. 99)'.

Beiden ook geven den brief mede, gericht aan P. Simon

(1) Tom. 2, lib. 8, Ep. 3, pag. 205.
(2) Tom. 2, lib. 8, Ep. 16, pag. 266.
(3) Tom. 2, lib. 8. Ep. 17, pag. 271.
(4) Tom. 2: Toulouse-Paris, 1900.
(5) Paris-Tournai, Casterman, 1908.
(6) Cros, bl. 198. - Michel, bl. 344.

Rodriguez, over 't sturen van die ‘Pères Flamands et Allemands de la Compagnie’, enz...[1].

Verder meldt Cros[2]: ‘le portrait de G. Barzée tracé par lui-même, en une lettre qu'il écrit à S. Ignace 1'année de sa mort: Je suis *Flamand de nation*, des îles de Zélande; j'ai fait les cours des arts à 1'Université de Louvain; j'achevai les cours, 1'année que 1'on prit Tunis (1535). Il y a 7 ans passés que je suis dans la Compagnie. J'ai quelques principes de Théologie...’

Tot hier deze wat lange herhalingen uit een zelfde bron. Men ziet er dat zelfs de fransche vertalers, benevens ‘Germanos = Allemands’, ook stelden ‘Belgas = Flamands’.

Evenwel wat ik nergens vond is de vermaarde wending: ‘Da mihi Belgas’. En, naar we verstonden, de H. Frank Xaveer wenschte Vlamingen ja, Vlamingen en Duitschers, doch nu, niet omdat zij ‘per se’ beter zendelingswerk zouden verrichten, maar omdat ze tegen de koude en ontberingen beter bestand gingen zijn, en omdat ze gemakkelijker uit der Jezuieten zuiderkloosters weg te nemen waren.

Deze terechtwijzing bedoelt nu echter niet onzen goeden naam of dien onzer voorvaderen af te breken. Integendeel. Daarom gaf ik hierboven opzettelijk die aanhalingen over onzen vergeten Vlaamschen geloofsbode Gaspar Barzaeus, dien we gerust - na S. Frank Xav. - als den grootsten zendeling van zijnen tijd mogen beschouwen. Ware hij een Franschman geweest, we zouden hem wel beter kennen!

't Bestaat een ‘*Vita Gasparis Barzaei*’, door Nicol. Trigault S.J. (in-12^{n}, gedrukt te Antwerpen, 't jaar l610). P. Trigault te Dowaai in Fr. Vl. geboren, was zelf zendeling in Sina; en in zijn schriften onderteekeude hij, zoo 't schijnt, ‘Belga’... wat ookal zou bevestigen dat deze naam in de jaren 1600, ten minste in de letterkundige

(1) Vgl. Cros, bl. 229. - Michel, bl. 390.
(2) Bl. 285.

wereld, werkelijk gebruikt werd met den zin van ‘Vlaming’.

E.V. Michel in zijn ‘*Vie de S. Franç. X.*’ wijdt gansche bladzijden aan het werkdadig leven van Barzaeus. Zoo zegt hij o.a.[(1)]: G. Barzee was gekend en bewonderd niet alleen in Indenland, maar ook in Karmaniën, in Persen- en Turkenland, tot Ormoez en Konstantinopel toe. Reizende kooplieden hadden zijne wonderwerken overal rondverteld, bij zoo verre dat een gezantschap Araben hem ging uitnoodigen om het woord Gods in hun land te gaan prediken. Ook de Kristenen van Konstantinopel stuurden eenigen onder hen naar Indenland om den vermaarden Geloofsbode te gaan zien en vereeren.

Barzaeus stierf als Gouwoverste van de Indische Zendingen, den 18^{n} van Zaaimaand 1553, nog geen jaar na den H. Frank Xaveer.

Hoe was de echte naam van dien Zeelander van Goes? De Fransche schrijfwijze (hoewel mogelijks op het verlatijnscht Barzaeus nagemaakt) wijst redematig op ‘Barzee’. Meer weet ik niet hierover.

Hopen we dat een geleerde VI. Jezuiet zich de moeite getroosten zal dien grooten vlaamschen Baanbreker weer eens meer bekend te maken.

***

Ik weet een Dietschen Zendeling in Sinland die reeds een heele lijst opgeboekt heeft van oud-Dietsche Geloofsboden, die in verleden eeuwen naar de verre Oostersche landen trokken, en waarvan eenigen onder weg reeds het eeuwig loon voor hun edelmoedigheid verwierven. Moeten die namen ongekend blijven? En ware 't nog geen tijd om die eens uit te geven, en daarmeê verdere opzantingen te verwekken? Dit ware wel een *ongelogen* ‘Da mihi Belgas’, een *onvervalscht* pluimtje op onzen vaderlandschen hoed!..

VLAMINCK.

(1) Op bl. 360.

Gandium in labore

't Wordt avond. Doodsche stilte ligt
op huizen en op veld verspreid.
De lucht zit grauw en zonder licht,
vol zware duistre treurigheid.

Hoe zijt gij, dagen, snel voorbij
van lentelust en zomerpracht!
Waar zijt gij, lachend zonnetij,
in zotte geestigheid doorbracht?

De winter naast. De hemel pronkt,
't is uit met spel en driestigheid.
't Zij zoo. En, daar de stove ronkt,
nu moedig hand aan 't werk geleid.

EMILE E. LAUWERS.

De laatste strijker van Vlaanderen

Wij waren in een huis op de parochie en de vrouwe - een vlaamsch vrouwken van den ouden stam, dat van niets anders en weet dan van werken en kerken - zeide:

- 't Ligt daar nog een oud katrol op den zolder; 't komt voort van een getouwe, uit den tijd dat ze woeven met de hand; dat katrol lag van boven en 't liep een rieme van beneden naar dat katrol. Richard was reeds verschillige keeren te wege dat katrol te verbranden.

- Hij en mag dat niet doen. Zend er den jongen van Gustaf mede voor 't Muzeum.

't Viel ons in dat wij in de jaren 1860 een van de laatste wevers gezien hadden, die nog woeven met de hand. 't Was ne zekere Hendrik Sabbe en hij woonde te Wielsbeke, nevens Vlissinge, in 't eerste huis eener drieweunst. 't Ligt een Vlissinge op Wielsbeke. Het staat op de kaart van

den legerstaf, maar 't is verkeerd aangeduid; 't en ligt niet west, maar oost den steenweg naar Oostroosbeke.

't En staan nu nievers zulk geene getouwen meer; wij en kunnen dus niet weten hoe dat getouwe werkte. Oude weefgetouwen zijn er nog te zien in 't Muzeum van Sint-Niklaas.

Wij hebben hier nog eene schietspoel van zoo een getouwe. Zij heeft twee kromme uiteinden en het midden is boogvormig. Die schietspoel wierd, om den inslag tusschen de draden der keten te schuiven, overhands met de rechte en met linke hand geschoten. Dat gebeurde eer men woef met het vliegeinde, met een stel van koorden en eene handhave, dat de schietspoel weg en weder tusschen de draden der keten slingerde.

Zoo de jongen kwam met dat katrol en hij zeide:

- Mijnheer de Pastoor, op den zolder te grootmoeder's, ligt er nog een stuk van dat getouwe.

- Breng het maar zoo spoedig mogelijk.

Den volgenden dag kwamen wij den jongen tegen met dat stuk.

't Was een stuk gedraaid hout, niet overal even dik, maar verdikkend en verdunnend, bruinrood geverfd, hier en daar met rondekes versierd en omtrent een voet lang Van onder was dat stuk schuins gesneden en die schuinsche snede maakte een effen vlak, waarmede de wever de geweefsels wreef om ze den gepasten glans, de noodige gladheid en de gewenschte en gerekte lengte te geven.

- Nonkel Richard was te wege dien strijker in het vier te werpen, zei de jongen.

- Dat ware jammer geweest.

Wij zijn aldus in 't bezit van den laatsten strijker van Vlaanderen.

Uit den mond van dien eenvoudigen vlaamschen jongen, die nog geen twaalf jaar oud en is, rolde de gepaste naam van dat werktuig.

Die naam en staat in De Bo niet. Hij staat in Kramers met verschillige bediedenissen, maar niet met deze van een

weverswerktuig, nut- en oorbaar om een gewoven stuk uit te wrijven.

***

Nog iets.

Over drie jaar kregen wij nog 'nen anderen strijker. Deze was gemaakt van het scheenbeen van eenen os. Wij hadden alsdan het werktuig en zijne bestemming, doch wij en hoorden noch en kenden den gepasten name niet.

Dat was ook eene zonderlinge vondst en een wonder overblijfsel der beschaving van den steentijd, in denwelken men werktuigen bezigde in keisteen, been en horen.

Een oortijdsch werktuig om iets glad en effen te maken noemt men in 't fransch *un lissoir*. Uit den mond van dien jongen vernamen wij nu den gepasten, wetenschappelijken name in 't vlaamsch.

Zulke werktuigen zijn strijkers en men vindt ze in het rendiertijdvak, en in den jongen steentijd in overvloed.

In verschillige spelonken door de lieden van het rendiertijdvak, in den ouden steentijd, bewoond, vond men strijkers van been, van mammouthtanden of van rendierhoren gemaakt.

Men kent zelfs strijkers die van een effen stuk elpenbeen gemaakt zijn en voorzien van eene handhave, waarop er een rendier gesneden is. Men weet dat er in de spelonken van het rendiertijdvak, alle slag van snijwerk gevonden wierd en allerhande fijn beeldwerk uit horen, been of elpenbeen gesneden.

Een stuk eener ribbe, dienende tot strijker en kerfteekens vertoonend, kwam in de spelonk van Marsoulas (Haute-Garonne) aan het licht.

Strijkers van den jongen steentijd vonden wij in het Denterghemsch paaldorp; ze waren van peerderibben gemaakt.

J. CLAERHOUT.

Een vers dat wilde ik dichten...

Een vers dat wilde ik dichten, maar
'k en kreeg 'et niet gedaan.
De kop was wel te vinden, maar
'k en kreeg geen lijf eraan
noch steert. 'k Greep naar een rijm, 't was weg
en door; mijn vuist intusschen
viel in de rijmen als een kei
valt in een bende musschen.
't Gaat al wat immer rijmde op vlucht
en mijn gedachte snelt
het *niet* in, lijk de drijfsneeuw die
voor 't zonnewezen smelt.
Wat moet ik doen! tenzij de star-
onvruchtbre veder strijken
en hopeloos de lucht in naar
de watten wolkjes kijken.
De vogel die gevlucht is, komt
misschien nog weder bin',
misschien valt uit de lucht een nieuw
gedacht in mijnen zin!
't Is al omniet gepieroogd en
gepinkt op den kijkuit:
de watten wolkjes, wolkjes zijn
van watte en daarmeê uit.

CAES. GEZELLE

Het kind van Maria

(Vervolg van bladz. 257).

Als zij wakker kwam was zij niet weinig bedroefd, gij kunt dat denken; al dat hemelsch geluk was als een droom verdwenen, en zij zat daar met haar gouden kleedje nog aan, verlaten en alleene; zij en zag niets anders zoo verre zij kijken kon als boomen, struiken en

bramen. Nievers geen uitweg; ingesloten door dichte braamstruiken. De plaatse waar zij-zat, lag met eene dikke lage most bevloerd, en was nauwelijks eenige stappen lang en breed. Daar moest zij nu blijven en van honger sterven, meende zij, en zij stortte bittere tranen. De dag kwam en de zonne boorde met hare stralen door de kroonen van de boomen; en zij zag er vruchten hangen, en aan de bramen hongen beziën; zij kreeg honger en plukte ervan, at ze op en ze smaakten goed. Dat gaf haar een straalken hoop; maar toch zoo weinig. Zij zocht rond den boom en vond er een hol in, zij kroop binnen, en miek er met most een beddeken om te slapen.

Daar leefde zij nu, zoo ellendig en eenzaam; waar waren nu de engelkes haar speelmakkers? waar was nu die lekkere kost? Alles had zij verloren; en toch bleef haar herte van ijs en zij volherdde in hare koppigheid.

Zoo verliepen er weken, maanden en jaren, en zij en hadde geene andere spijs als de vruchten die van den boom vielen, en de braambeziën die zij vergaarde en spaarde om haar te voeden binst het wintergetij. Nooit hoorde zij eene menschenstem; maar dikwijls beefde zij van schrik en angst in haar hol als zij 's nachts het gehuil hoorde van de wilde bloeddorstige beesten die naar prooi en voedsel zochten.

Intusschen stukske voor stukske viel haar kleedje door de slete van haar lijf. Heur gouden haar groeide en hong van wederzijden van haar lichaam tot op hare voeten om haar te dekken en te verwarmen. Eindelijk was zij groot geworden en niettegenstaande haar mager voedsel tamelijk struisch; bijna gansche dagen zat zij aan den voet van den boom, met ingetrokken beenen, de ellebogen rustend op hare knien, en haar twee handjes bedekten haar gezichte.

Op zekeren dag dat zij daar alzoo zat in droevige gedachten verzonken, hoorde zij al met eens het geblaf van honden en een hoorngeschal in de verte. Zij verschoot en luisterde, blijde, op redding hopende. Zij wilde roepen om

hulp, maar zij was stom en kon geene woorden uitbrengen. Zij rolde van droefheid en wanhoop op het most en weende bitterlijk.

De koning van de streke met een groot gevolg was op jacht in den bosch, en zijne honden hadden eenen hert gespeurd. Hij zat op een vurig peerd, stak den hoorn en stormde met zijne honden den hert achterna. Het beestje en zag geen uitkomen, sprong dweers door de bramen en viel uitgeput juist nevens Marietje die verschrikt opsprong. De koning wilde achter, maar onmogelijk; hij verloor den moed niet, trok zijn zweerd en baande eenen weg door de bramen, zoodat hij na wat werken, met zijne honden bij den uitgeputten hert gerochte.

Hoe stond hij verbaasd te kijken, toen hij naast het wild, dat meisje zag staan met gouden handen en geheel bedekt met heur hangend gouden haar. 't Was als eene hemelsche verschijning, hij en dacht aan den hert niet meer en sprak:

- Meisje, zegt, wie zijt gij?

Zij antwoordde niet.

- Meisje, van waar zijt gij? wat doet gij hier?

Geen antwoord, maar zij deed het haar van voor heur aangezicht en bezag hem, bevreesd en verlegen.

De koning zag nu dat zij ook een gouden wezen hadde waarin twee schoone oogen hem smeekend bezagen.

Hij was ervan aangedaan en zei: Meisje, weest niet bevreesd, ik zal u geen kwaad doen, integendeel, ik wil u hier uit den bosch verlossen en u meênemen naar mijn paleis, wilt gij?

Haar kopke knikte ja; en de koning vol blijdschap, nam ze en zette ze op zijn peerd, stak den hoorn, en toen geheel zijn gevolg bij hem kwam, vertelde hij zijne wonderbare gevaarnisse. De hert wierd gedood en opgeladen, en geheel de stoet trok welgezind met den nog blijderen koning naar zijn paleis.

Daar gekomen, wierd zij door kamermeiden rijke kleederen aangedaan, en zoo verscheen zij voor den koning en

zijne hovelingen. Zij was zoo schoon als een engel uit den hemel; ongelukkiglijk was en bleef zij stom.

De koning desniettegenstaande besloot haar te nemen als vrouw, en zij wierd koningin, en al het volk vierde en feestte acht dagen lang den bruiloft van den koning met de gouden koninginne.

Een jaar nadien schonk de Heer haar een meisje, als een engelke zoo lief, en als zij daar alleen op haar kamerke zat met haar kindje, verscheen Maria hare hemelsche Moeder en zei:

- Marietje, als gij de waarheid niet en zegt, draag ik uw kindje meê; zegt nu eens, hebt gij met dat klein sloterke de verboden deure niet opengedaan?

De koninginne schudde koppig het hoofd en 't was: neen.

De verschijning verdween en 't kindje was weg.

's Morgens en was er van niets anders geen spraak, de tongen gingen los en daar waren er velen die durfden zeggen luidop: ‘De koninginne heeft haar eigen kind opgeëten, 't is eene menscheneetster, zij moet sterven’; maar de koning had ze zoo lief, hij kon dat niet gelooven en zij bleef gespaard.

Een jaar nadien verleende de goede God haar nog een meisje, en zij was vol vreugde en de koning niet min.

Maar binst den nacht als zij met haar kindje nog eens alleene zat, verscheen de Moeder Gods wederom, bezag haar vol goedheid en sprak:

- Marietje, mijn ongelukkig kind, zegt nu toch de waarheid, of ik zal uw tweede kind ook meênemen; hebt gij met dat klein gouden sloterke de verboden deure niet opengedaan?

Nog eens even hardnekkig in haar koppigheid, schudde zij haar kopken en 't was wederom: neen.

Maria nam haar tweede meisje meê en verdween.

's Anderendaags 's morgens, was 't een geschreeuw en getier door geheel het koninklijk hof, en al het volk der hoofdstad riep: ‘De vreemde koningin is een menschen-

eetster, zij heeft haar tweede kind ook opgeëten; ter dood! ter dood'!

De koning en kon dat nog eens niet gelooven, en hij en wilde naar het getier niet luisteren en spaarde wederom zijne vrouwe.

Gewillig een jaar nadien verleende de Heer haar wederom een kindje, en van dezen keer was 't een frissche zoon.

Terwijl zij nog eens alleene op hare kamer was, verscheen Onze Lieve Vrouwe wederom en vroeg:

- Marietje bedenkt u toch wel, hebt gij met dat klein sloterke de gouden deur niet opengedaan van de verbodene zale? Als gij de waarheid niet en zegt, neem ik ook uw derde kindje meê.

En wie zou dat kunnen gelooven, haar herte bleef hard en koud als ijs en haar kopke schudde een derde maal: neen.

Maria nam dat zoontje ook meê en verdween.

's Anderendaags 's morgens, als men hoorde dat haar zoontje, dat moeste de troonopvolger worden, ook verdwenen was, huilde het volk voor 't paleis van den koning en eischte met wreede gebaren de dood der koningin. Zij moest levende verbrand worden, zoo sprak de wet, en zij riepen: 'naar den brandstapel met die menscheneetster'!

De koning, dezen keer geloofde dat zijne vrouwe waarlijk zulke wreedheden bedreven hadde en hare drie kinders had opgeëten; hij stemde toe en gebood dat zij, naar de wet, levende verbrand zoude worden.

Het volk blijde eindelijk verhoord te zijn, bracht hout aan, en, boven op eenen berg bosschen en persen, plantte men eenen dikken paal waaraan de ongelukkige koninginne gebonden wierd.

De koning bleef in zijn paleis en weende; want hij beminde zijne vrouwe nog, niettegenstaande al het gebeurde.

De vlammen laaiden weldra, en de koningin als eene doode zoo bleek stond te midden den rook. Het vuur nam toe en 't zal welhaast gedaan zijn met haar. Al met eens verschijnt hare hemelsche Moeder met haar zoontje op

den arm en de twee meisjes die hangen aan haar lang schitterend kleed.

- Marietje, mijn lief kind, sprak zij nog eens: zegt toch de waarheid of 't zal slecht eindigen met u. Hebt gij de deur niet opengedaan van de verboden zale?

De koninginne was reeds nauw ingesloten door de laaiende vlammen, haar ijskoud herte smolt en zij kreeg berouw; en met hare betraande oogen hare goede Moeder en hare kindertjes beziende, knikte zij dezen keer: ja.

En, o wonder, nauwelijks hadde zij ja geknikt of daar viel zoo een geweldige plasregen dat het vuur uitdoofde; en als het ophield van regenen was de verschijning verdwenen; en het volk, eerst verwonderd en dan vol vreugde, zag de koninginne ginder hoog aan den paal met hare kinders alle drie springlevend. Nu was 't geen gehuil meer; maar blij gejuich. In korte stonden wierd de koninginne verlost en te midden het jubelende volk naar het koninklijk paleis geleid.

Gij kunt denken hoe blij de koning was, toen hij zijne lieve vrouwe met de drie kinders wederzag.

Dit wonder wilde hij vieren, en een maand lang was 't al fooien en feesten dat men zag in geheel zijn land.

Nog veel jaren leefden zij gelukkig tegâre, tot dat de dood den eenen na den anderen meênam en nooit meer wedergaf.

J. LEROY.

Wijdienstkunst en kerkbouw

Zaterdag, 15^{n} van deze Wintermaand geweest, te Brugge, op een toogdag van ontwerpen voor een nieuwe kerk te Brielen, besprak E.H. English '*hoe wij onze kerken moeten bouwen en inrichten'*.

Het Belfort (22-XII-'23) geeft daar verslag en inhoud van. Daaruit nemen we hier bondig over de hoofdtrekken der voordracht.

'Spreker schuift alle technische en esthetische beschouwingen op zijde om zich te stellen *op zuiver liturgisch-praktisch gebied'*. De kerken zijn voor den eeredienst, vooral voor 't misoffer. Hiertoe bestemd zijnde, ze wezen hiertoe ingericht.

Van buiten dus: georienteerd, veroostwaard (wat men verzuimde te Oostkerke in 't Diksmuidsche); daarbij, waar 't zijn kan, afgezonderd (zoo 't te Diksmuide zijn zal).

Vanbinnen: ‘de aanwezigen, alle aanwezigen, moeten het altaar *kunnen* zien, en meêbeleven wat er aan het altaar gebeurt’. Daaruit enkele gevolgtrekkingen.

1. Best één groote, ruime beuk; ‘de nevenbeuken kunnen wegvallen of herleid tot nauwe gangen voor het verkeer. Het traditioneele plan, met drie ruime beuken, verdient geen aanbeveling’(1).

(1) Welverstaan dat de geleerde Spreker hier altijd voort leeraart in ‘*zuiver liturgisch-praktisch opzicht*’.
We steunen daarop. Waarom? Omdat er ook andere en evenpraktische kanten aan zulk een onderneming zijn, kanten die, meenen wij ootmoedig, bij een werkelijken bouw ook moeten ingezien worden. (De Spreker, we weten 't, is ook van die meening, maar onsdunkens 'n zei 't niet genoeg).
Men heeft b.v. ons lang leeren een kerkbouw beschouwen in ‘*zuiver kunstig*-praktisch opzicht’, en toen verdiende de driebeuktimmer wel aanbeveling. Liturgie en kunst strijden die nu noodzakelijk onderoen? En in 't toekomende? Komt er dan weer een ander *zuiver opzicht* achter, dat ook die vorige bestrijden zal?
Als men dien opzichtgang en opzichtsnof beschouwt, 'n is er niet een beetje bang te wezen voor al die *zuivere opzichten?* Neemt nu nog aan, dat eens een voordrachtgever zijn eigen opzicht kieze, na hem een andere nog, en voort, en voort alzoo, daarna dat insgelijks een bouwman, gevolgd door andere bouwscheppers, in 't bouwen nu, hen allen stellen ook in elk een eigen ‘zuiver’ (d.i. uitsluitelijk) opzicht, en werken zoo, de eene ziende naar den luchttoestand, de andere naar het bouwgetuig, een andere naar den volksaard, een vierde naar 't gebruik, een vijfde naar wat anders! Waar kwamen we daarmeê uit? Zij, die te Brugge wrochtten voor 't ‘*zuiver vergezicht*’, zij deden de Kathelijnepoort springen opdat ze hadden kunnen zien vanuit de stad tot Steenbrugge! En anderen, die achterkwamen, nu met een *zuiver oud- en schoonheidkundig opzicht*, hielden daarachter dan hun hand voor hunne oogen om die dwaasheid te beweenen! Als elk ‘zijn opzicht’ kiezen mag, en ‘zuiver’ daarnaar handelen!..
Jawel, in 't bouwen van een kerk is wijdienstkunde hoofdzakelijk in te zien, maar streek, en volk, en tijd, gewoonte, en smaak b.v., moeten die òòk niet ingezien?... Ja nog, een baanbreker, aan 't leeraren, zal al die eischen inzien, zelfs daar waar hij hem stelt in ‘zuiver liturgisch-praktisch opzicht’, maar zullen 't ook zijn volgelingen doen? Wij allemaal hebben den tijd geweten dat elk hem hield in *zuiver kerkgeestes-praktisch opzicht*, en toen moest 't al ‘gothiek’ zijn, een drang waaruit inderdaad veel smakelijk werk ontstond dan: men denke op 't binnenkerkewerk geweest van Rumbeke en Pervyse. Wat heeft men echter ook, om wille van dat *zuiver* opzicht, niet om den hals gebracht van goeds dat, in veel andere opzichten, ten minste het bewaren toch wel weerd was!
Daarbij, om best één ruimen beuk te hebben, de Spreker zelf duidt hier wat beters aan dan 't dempen onzer (ruime of smalle) nevenbeuken. Ze kunnen worden ‘doorgangen voor het verkeer’. En inderdaad daar waar de middenbeuk voldoet, dat zijn ze meestendeel. Het volk had vrooger dààr zijn zijkapellen, en 't heeft (te lande toch) er nog zijn broederschappen, zijn kruisweg en zijn leeringen, zijn biechtstoelen, processiegangen, enz., wat ook niet mag verwaarloosd, doet 't niet? - En, sprekende van biechtstoelen - waarom die nu vooruitgebracht (slacht van den preékstoel, heel vooraan, 'tgeen schromelijk lastig wezen zal), waarom de biechtstoelen vooraan? Dit zal aan vele geestelijken, die weten wat 't gewoel van biecht- of biddag is, en weten wat het volk, het mannevolk bezonderlijk, deswege koppig dooreischt, niet danig wenschelijk schijnen. Is tucht en ingetogenheid niet ook ‘liturgisch-praktisch’ deugdelijk?
LDW.

2. Het koor verheven.

3. Ditzelve niet te diep. Een drie-vier-vijf meter tusschen altaartreên en communiebank is voldoende, gewoonlijk toch. Waar meer behoeft, winne me' 't in de breedte. En voor de lijkdiensten? De lijkbaar buiten 't koor, en ook de leeken.

4. Het altaar goed verlicht, niet (oostwaard) van erachter, maar vanzijds. Naar 't oosten hoogstens ‘een klein hoogzittend venster met kloekgekleurd glas voorzien’. Opzijds heel groote dagvakken met helder glas erin.

5. Het koor niet afgesloten (niet toe, als te Brugge in S. Salvator's).

‘Nog wordt gewezen op de beteekenis van 't altaar, vorm en bouw, de samenstelling van tabernakel, troon en altaarkruis... nog op de plaats van sakristij, doxaal, toren en doopkapel’.

‘Besluit: laten we de nieuwe vereischten wel begrijpen, de nieuwe vraagstukken trachten op te lossen met de nieuwe techniek... maar langs de goede wegen’.

Middeleeuwsche handelsbetrekkingen tusschen Vlaanderen en Genua (Ligurië) (1315-1620).

(Vervolg van bladz. 234).

35. - Brief van den Hoogen Raad van Genua aan den Burgemeester en Schepenen der stad Brugge, hen verzoekende de zaak van Lopez Gotero en Alvarez Fernando te regelen (15 November 1434). *Arch. Gov. Reg. Litt.* n^{r} 7.

36. - Daar vier manschappen der galei van Bartholomeus Bondenari in opstand zijn gekomen en hun schip verlaten hebben, zoo gelast de Genueesche Regeering hare machtdragers, Lionel Spinola en Joannes De Marini te Brugge, met hunne bestraffing. Indien dit niet zonder gevaar kan geschieden in Vlaamsche of Engelsche waters, zoo moeten zij maar met den kapitein een gezegelden brief medegeven, alleen te openen als het schip in volle zee is (14 December 1434). *Arch. Gov. Reg. Litt.* n^{r} 4.

37. - Brief aan de Genueesche ambtenaars te Brugge, hun vragende of het waar is dat een der reeders het vastgesteld getal manschappen per galei overschrijdt, en of hij recht heeft op de evenredige verhooging van het hulpgeld (28 Januari 1435). *Arch. Gov. Reg. Litt*. n^{r} 7.

38. - Vernomen hebbende dat de vermindering in getalsterkte der bemanning van Dentuto's galei zoo erg niet is als gezegd was, zoo wordt hij slechts veroordeeld tot eene boete van 200 Lire (29 Maart 1435).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 7.

39. - De Genueesche ambtenaars te Brugge worden aangemaand op hunne hoede te zijn en hunne bewapeningen te bespoedigen daar er ievers onweerswolken dreigen (13 Juni 1435). *Arch. Gov. Reg. Litt*. n^{r} 7.

40. - Brief van den Hoogen Raad van Genua aan Benedikt Spinola en Joannes De Marini. Aanhalende het schrijven van 4^{n} September 1434 waarbij zij belast werden met den aankoop te Brugge van kruisbogen en ander oorlogstuig voor de bewapening der Genueesche galeien, zoo meldt hij hun dat er praatjes in omloop zijn alsdat sommige leveraars overdrevene rekeningen zouden ingediend hebben. Zij worden aangezet om een onderzoek in te stellen en hem den uitslag te doen geworden (5 Juli 1435).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 4.

41. - Dezelfden worden bevolen alle Genueesche galeien in Vlaamsche waters, en die met graan geladen zijn, onmiddellijk naar Genua te sturen (5 September 1435).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 4.

42. - Vier schepen met graan geladen, werden door de Genueezen opgehouden omdat zij verdacht waren voor de Catalanen of andere vijanden van het Gemeenebest bestemd te zijn. De Hooge Raad van Genua belast nu zijne ambtenaars te Brugge met een geheim onderzoek, erbij voegende dat zij op geen geld moeten zien ten einde de bewijsstukken bijeen te krijgen van de vijandelijke bestemming dezer schepen, of die althans bewijzen dat zij geenszius op Vlaanderen gericht waren (23 April 1436). *Arch. Gov. Reg. Litt*. n^{r} 7.

43. - Brief van aanbeveling voor den Hertog van Burgondië, Graaf van Vlaanderen, ten behoeve van Hieronymus Lomellino, Genueesch koopman die naar Vlaanderen reist voor handelszaken (23 Maart 1437).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 7.

44. - Ambtelijke brieven van de Regeering van Genua voor de Hertogen van Burgondië en van Gloucester te Londen. Geheime onderrichtingen worden daarbij gegeven aan de dragers, Augustinus Salvago en Gabriël D'Oria, om bovengenoemde hertogen te polsen nopens eene tusschenkomst van Z.H. den Paus in den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland (29 Mei 1437). *Arch. Gov. Reg. Litt*. n^{r} 7.

45. - Brief van de Genueesche Overheden aan die van Gent. Hebbende deze laatsten de tusschenkomst ingeroepen van het Genueesch Gemeenebest voor de bevrijding van twee hunner medeburgers, Jan De Buck en Egidius De Neve, die gevangen genomen werden door zekeren Pietro Verro, zoo antwoordt Genua dat De Buck vrij is te Pisa en dat De Neve door Verro meegevoerd werd naar Napels in zijne galei. Ingezien genoemde Verro een inboorling is van Puglië of Calabrië, en niet meer in Genueeschen dienst is, maar voor den oogenblik in dien van Pisa, zoo heeft het Gemeenebest op hem geen rechtsmacht meer. Moest hij nochtans terugkomen, dan zou de stad Gent dadelijk volledige voldoening bekomen (4 Juli 1437).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 7.

46. - Dringend verzoek van de Genueesche Overheden aan die van Brugge, opdat Lucas Spinola zonder uitstel uitvoering bekome van het vonnis ten zijnen voordeele uitgesproken door den Schepenraad van Brugge (9 October 1437, 19 Juli en 6 December 1438). *Arch. Gov. Reg. Litt*. n^{r} 7.

47. - Mededeeling aan de Genueesche nederzetting te Brugge. De Genueesche Regeering heeft vastgesteld dat te beginnen van 10 November 1437, de wisselloop der Genueesche florijnen '*in diversis mundi partibus*' zal uitgerekend worden aan 40 soldi voor een genovijn, uit te betalen in al de banken (6 October 1437). *Arch. Gov. Reg. Litt*. n^{r} 7.

48. - Brief aan dezelve, waarbij de Florentijnsche firma Antonio de Franceschi-Bonromeo Galeazzo, schuklenares van Lucas Spinola, naar Genua gedagvaard wordt (6 December 1438). *Arch. Gov. Reg. Litt.*, ann. 1437-39, n^{r} 8.

49. - Onderrichting aan reeder Cosimo Calvo voor schepen die naar Vlaanderen zeilen (23 Maart 1439).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 8.

50. - Mededeeling aan de Genueesche ambtenaars te Brugge. De Hooge Raad zendt hun twee brieven om ze te bestellen, een aan den Hertog van Burgondië, den anderen aan den Koning van Engeland, en waarin de aankomst vermeld wordt te Genua van eene afvaardiging der Armeniaansche natie met het doel eene vereeniging te bewerkstelligen tusschen de Latijnsche en Grieksche kerken. De Genueesche Regeering zal ze met hare vloot overbrengen naar Pisa om ze daar aan de Kerkvergadering en Z.H. den Paus voor te stellen (12 Augustus 1439).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 8.

51. - Brief met geheime onderrichtingen voor Elias Lomellino te Brugge, alsook voor Rafaël Giustiniani, Antoon Spinola en Dominikus D'Oria. Ingeval de galei van Raymond Vigerio te Sluis of in de nabijheid aanlandt, moet deszelfs bevelhebber volstrekt afgedankt worden. Men kan dit bekomen oftewel met bij den Hertog aan te dringen opdat hij zijn schip aan een Genuees zou verkoopen, oftewel met hem persoonlijk te overtuigen, oftewel met den een of anderen Genueeschen reeder te gelasten hem aan te vallen zoohaast hij de haven verlaat, en zijn schip te kapen zonder kern nochtans eenig lichamelijk letsel aan te doen. Ingeval hij niet aanlegt in Vlaanderen, dan verbrande men dezen brief. Zeilt hij integendeel naar Engeland, dan verwittige men Leenaard Cicala van Londen opdat hij ziek met de uitvoering gelaste.

Deze geheime brief werd overgebracht bij middel van een bijzonder ‘tabellario’ (7 Januari 1441).

Arch. Gov. Reg. Litt., anno 1440-41, n^{r} 10.

52. - Aan de heeren Burgemeester, Schepenen en Con-

suls van Brugge. De Hooge Raad van Genua, vernomen hebbende van zijne kooplieden dat een zekere Antoon Fiorentino te Brugge de Halle der Genueezen met aanhoorigheden beeft doen aanslaan om reden van een geschil met Lucas Spinola, antwoordt dat deze goederen geenszins eigendom zijn van het Gemeenebest, maar wel van zijne kooplieden, die ze met hunne eigene penningen hebben aangekocht. Dientengevolge eischt de Genueesche Regeering dadelijke teruggave opdat de aloude vriendschap er niet door lijde (1 September 1442).

Arch. Gov. Reg. Litt. 1441-44, n^{r} 12.

53. - Aan de vier leden van het Genueesch Verbond in Vlaanderen. Bericht wordt hun gegeven van het hiervoorgaande, met verzoek mede te helpen opdat recht en waarheid zouden zegepralen (3 September 1442).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 12.

54. - Aan Filips, Hertog van Burgondië en Graaf van Vlaanderen. De Genueesche Regeering drukt haren diepen spijt uit over het wangedrag harer medeburgers Pantaleo di Ovada en Leenaard Malapenna, en verzekert hem dat bijaldien zij terugkeeren, zij eene voorbeeldige straf zullen ondergaan (20 Januari 1443). *Arch. Gov. Reg. Litt*. n° 12.

55. - Denzelfden Hertog. De Hooge Raad van Genua dacht dat de brief van 20^{n} Januari, medegegeven met zijn gewezen huisknecht Olivero Maruffo, hem zou voldaan hebben. Vernomen hebbende van de Brugsche kooplieden dat bij den brief geenszins ontvangen heeft, zoo verhaast de Genueesche Regeering zich om er hem een afschrift van te doen geworden (20 Mei 1443). *Arch. Gov. Reg. Litt*. n^{r} 12.

56. - Denzelfden Hertog. Daar hij aan de Genueesche Regeering toelating en vrijgeleide gevraagd had voor zijne onderdanen om te Genua en omliggende gebied oorlogstuig te koopen voor zijne galeien die te Nice in aanbouw zijn, o.a. lansen, pijlen, zeilen, roeispanen, enz., zoo antwoordt het Gemeenebest dat het volgaarne toestemt en altijd bereid is om hem van dienste te zijn (13 Juli 1443).

Arch. Gov. Reg. Litt. n^{r} 12.

57. - Aan den Hertog en de hertogin van Burgondië. De Hooge Raad van Genua bedankt hunne Hoogheden voor de gevoelens van genegenheid en vriendschap die zij koesteren tegenover het, Gemeenebest en die hem vertolkt werden door Olivero Maruffo en Thomas Narducci (8 October 1443). *Arch Gov. Reg. Litt.* n^{r} 12.

('t Vervolgt)

REMO (O'FLANDERS)

Norbertijn van Tongerloo.

Mengelmaren

Boekennieuws

G. CELIS. *Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land* Gent. [Siffer], 1923, in 8^{n}, IV-336 bl., met talrijke af bb.=20 fr. (te bekomen bij den Steller zelf, te Gent, Heirnislaan, 5).

Inhoud. Inleiding: Juliaansche en Gregoriaansche Tijdrekening; de Maanden en Dagen. I^{e} Deel: De Roerende Feestdagen. IIe Deel: De Heiligdagen. Bladwijzers: Bedevaartplaatsen, Feest- en Heiligdagen, Patronen der Ambachten, Gebruiken en Volkskundige uitdrukkingen, Plagen en Ziekten.

Dit werk - een heerlijke weêrga van DE WARSAGE'S *Calendrier Populaire Wallon* - is een geildige stap vooruit in onze Volkskunde. 't Is uiterst verdienstelijk, 't eerste bij ons in dien aard, en eenig.

Anderen zeiden erbij: ‘'t is hoogst wetenschappelijk,... en degelijk...’! Maar ‘ze’ zeggen dat gauw thans.

Onder ons eens.

Eerst een kleine vergelijking. Wie 'n heeft er van zijn leven niet zien de foore opslaan? Karren kooien werkalaam, brandhout en woongerief, dieren, volk en kunstenaars - en dat van vijf-en-twintig koten tegelijk - 't nestelt al dooreen, een dag of twee lang... vernesteld zou'-je zeggen, maar eigenlijk niet vernesteld; want hoe langer dat 't aansleept hoe meer schik dat erin komt, totdat op een einde alles er staat in zijn reke, op zijn plekke, bedeeld en bedaan net lijk een spel, alzoo ineens opgepakt uit een dozetje.

Men mag wel van een foore spreken waar het geldt van volkskunde.

Welaan E.H. Celis, die een vriend is van ‘Biekorf’, 'n zal het niet kwalijk opnemen als we bij 't lezen van zijn *Volkskundigen Kalender* een klein beetjen - een heel klein beetjen - hebben gedacht op evenzoo een foore van velerlei koten die hij even begonnen is op te slaan. Zijn *Kalender* - in ons gedacht - is een eerste werk geweest dat hij zeer verdienstelijk deed om bedeelinge en dag te verkrijgen in een hoop en een boel ongehoord, een heele markt vol. En we meenen, als er daar kan nog voort aan gewrocht worden met denzelfden vlijt en met kunde, 't zal op een einde een schoone zameling

worden, een ware kermis voor 't Land en ook voor de Wetenschap.

Wat bedoelen we? 't Volgende.

Vooralsnu we gemoeten er nog teveel, aldooreen, stukken werktuig en stofte en tuitjes beschouwing, en dingen die ge niet weet waarvandaan ze zijn uitgekomen noch waarheen ze naartoe moeten.

Maar geen keure. G.C.'s verzameling en was niet bestemd om een boek uit te maken. We laten nog daar dat ze totnu zeer onvolledig nog is. G.C. heeft het zelve bekend. Maar z'en is maar achterna bedegen tot boek, nadat ‘men’ hem van alle kanten was komen lastig vallen al zeggende: ‘die losse nieuwsbladachtige praatjes die ge zet af en toe in “De Standaard”, knoopt die tezamen dat het is lijk een boek. Medeen 'n gaat dit alles niet moer verloren’. - Wat waar was, en wenschelijk. - Hij dood het, en niemand, als eerste werk, 'n ging het verbeteren.

Doch, als boek, 'n is het geen boek nog. We meenen: als boek eens bestemd om voor verdere zoekers te dienen tot werktuig; als boek in een aard van 'n woordenboek, waar ge bestaalitelijk weet wat eruit is te leeren: namelijk waaraan licht is te zien of 't een boek is van studie of een boek van verzameling.

Was het te herdoen, wij we zouden er de zaken van studie maar uit laten, b.v. alle tijdrekenkundige uitweiding, allen woordafleidkundigen uitleg, en zelfs alle volkskundige vorsching. We hielden ons streng en uitsluitelijk aan verzamelingswerk, maar op zulke wijze gepleegd dat die verzameling duidelijk, dienstig, en beslissende werd. We namen een aantal vorige werken en tijdbladen, en pluisden die uit, volledig; en we duidden ze aan; zoodanig dat iedereen wiste voortaan en voor immer dat hij, in die werken toch die wij hadden nagezien, nietmeer verder snuisteren moest. Dingen die we vonden in verscheidene werken, meldden we telkens met heel hun geboektschap, alles om den nakomer te helpen, opdat hij dat werk door ons heden gedaan niet behoefde te hernemen. We deden ons beste daarbij om, ten stipste dat 't mogelijk was, elke zaak vastbestaakt voor te stellen, zeggende waar en wanneer en - als 't zijn kan - door welk een slag zanter zij weleer eens word overgenomen, nogeens en immer om een kenner, die achter kan komen, te laten gewaarzijn alom waarover dat hij misschien iets beter's kan zeggen, en om hem tot spreken lust te doen krijgen. Hier en daar gingen wij ookwel-eens er een samenvattende schets tusschenbrengen: die van een reeks ziekten b.v. met den heilige en den dag en het oord waar men er pleegt voor te dienen; of die van 't verschillig gebruik van eenzelfde gewas; of die van 't vervolg van de spelen aldoor de getijden van 't jaar; of die van allen volkskundigen aanwas op wettige wijplechtigheden; of andere en andere; of b.v. nog ook een landschets met stipjes of striepjes erop die liggingsgewijze de uitbreiding gingen aantoonen van een gebruik, of een woord, of een lied, enz. Hierdoor allemaal ging de lezer vanher aangezet worden en geholpen om stilaan ook vergelijkend te werken, om overschouwend te werken, om nadenkend- waarkeurend- en zoekzuchtiglijkweg te leeren iets lezen, iets smaken, en iets mede verbeteren. Vaneigen gingen we in alles den huidigen tijd afbakenen of van 't verleden - ons vooral houdend aan

't heden, - en gingen wij ook, als een muur waaraan later gebouwd nog moet worden, entwat in zijn tand laten staan om daaraan vasthoud te hebben voor verder gebeuring; (want we 'n mogen opperwaard-uit nooit laten denken dat volkskunde stopt met 't verleden, en niet altijdnog voortgaat).

Maar zou dat boek nog lees- en genietbaar dan zijn? Waarom niet? Omdat het alzoo meer wetenschappelijk bleek? Omdat het meer redelijk wrocht, omdat het meer duidelijk sprak, omdat het rechtschapener zei wat het weet en niet weet, openhertiglijk zei wat een voorganger vond en wat zelf het bijdeed? Omdat het hem aanpaste aan velerlei aard van lezers, en voldoening betrachtte, voor minderen ja, maar ookal voldoening voor meerderen? Alles hangt af van hoe dat er alles werd voorgehouden. Verwarren we de wetenschappelijkheid niet met hoogdravenden uitstal van hakerig gepraat. Zelfs een *Volkskundige Kalender*, zelfs nog als deze moet wezen een bloote verzameling van volkskundige doeningen, kan ook wetenschappelijk zijn, als hij wetenschappelijk dàt is wat de wetenschap wou dat hij weze.

Dat een dergelijk werk niet gemakkelijk is, dit geven wij toe, Maar E.H. Celis b.v., die 't, moeilijkste reeds ervan deed, zou nietvele meer last eraan hebben om aan dat, wat hij deed, nog een beetje te schaven en opschik te geven. Zijn leesboek werd zeker nog aangenamer, als hij er wilde een leerboek van maken, een werktuig, onmisbaar voor verdere zoekers. Reeds staan we stom voor de macht van geduld en van moed waarvan hij blijk heeft gegeven, hij doe nu nog een wonder erbij, en geve ons de sprake terug om hem te kunnen ook loven zoob'hoort over zijn wijze om zijn werk-hier beslissend geniet- en bruikbaar te maken. Zijn *Kalender* medeen zou alsdan als een foore nog wezen, maar als eene in heur schik nu, vermakelijk en dienstig, waar Vlaanderen een fooie en ieder zijn ‘pandfeeste’ vindt.

Oudertusschen: elk steune dit werk. 't Is zijn 20 fr. weerd, en de onderneming moet volstrekt aangemoedigd.

L.D.W.

Een Westvlaamsche Zendeling vijftig jaar gelofteling E.V. Knockaert S.J.

Den 27^{n} in Herfstmaand ll. vierde E.V. Leopold Knockaert, in 1850 te *Zarren* geboren, zijn gouden vreugdedag van vijftig jaar kloosterling. Te Kurseong (Bengalen) wierd dit luidruchtig gevierd. Een Indisch blad beschrijft onzen jubilaris als ‘a venerable-looking old man!’ en zegt dat iedereen die V. Knockaert ontmoet daarover hetzelfde gevoelt. Onlangs werd de brave man van zijn lastig missiewerk ontlast, en nu brengt hij zijn tijd door in gebed en afzondering te midden van de jonge wijleerlingen in het St Mary's College te Kurseong. De studenten hebben in verschillende talen, ook in 't westvlaamsch, den lof gezongen van den ouderling. Ze schilderden zijn gansche leven af; te *Jhargram*, in een vervallen hut, te *Midnapore*

en *Chaibassa*, te *Morapai*; en zijn twintig jaar apostolischen arbeid te *Purneah*. De kristenen van Purneah noemen V. Knockaert ‘our priest’ want vruchtbaar heeft hij er, nog op zeventigjarigen leeftijd, gewerkt in den ouderdom dat anderen reeds lang naar rust uitzien: 5000 Santhals heeft hij er voor de Katholieke Kerk gewonnen! Zijn opvolger noemt hem: den apostel der Santhals.

De bisschop Mgr Taveggia, van Krishnagar, of de bisschop der Santhals, was op den blijdag aanwezig. De Europeesche post bracht brieven en gelukwenschen van vrienden uit Vlaanderen die de man 48 jaar geleden verliet om naar Indiën te vertrekken. - Onderander E.V. Banckaert, een Bruggeling, zond hem een draad mare uit Midden Afrika -. Pater Hosten, van Ramscapelle bij Nieuwpoort, de gekende geschiedsteller vertelde den levensloop van V. Knockaert. De spelwijzer van 't feest was met penteekeningen opgeluisterd door E.V. Schill. Op het eerste blad ziet men den kerktoren van Zarren, midden de groene weiden: Zarren met zijn windmolens, en zijn groote hofsteden. Het feest was bijna uitsluitend godsdienstig. Vader Knockaert droeg een plechtige dankmis op, bijgestaan door twee jonge westvlaamsche zendelingen. En in den namiddag sloot de viering met een laatste dankwoord tot den Hoor: Te Deum Laudamus.

C.S.

Vergrijp

*Water*HENNEN, in Biekorf (boven, bl. 263), is deerlijk miszet voor *water*KENEN (kenen = keesten). - 't Kon nog slechter uitvallen!...

H.P.

WANNEER DE BLADWIJZERS voor '*21*, '*22*, '*23*?

In den loop van '24, ten minste de twee eerste.